Стара српска књижевност
у 24 књиге

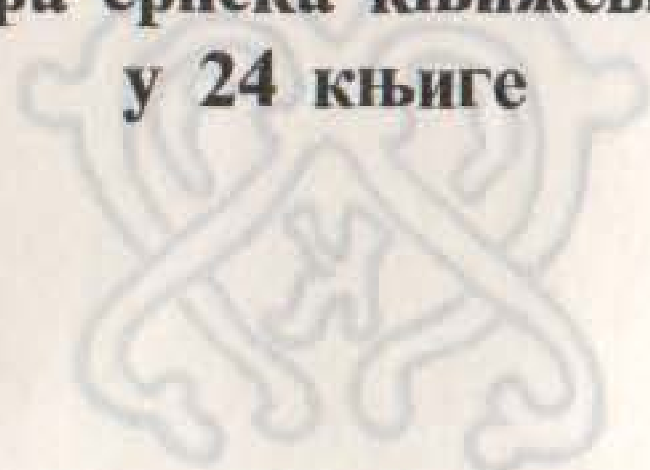

Уређивачки
одбор

Димитрије Богдановић (1930—1986)
Ирена Грицкат
Милорад Ђурић
Радмила Маринковић
Милорад Павић
Милисав Савић
Биљана Јовановић-Стипчевић

Књига
шеста

Приредили
проф. др Гордон Мак Данијел
проф. др Дамњан Петровић

Данашња језичка верзија
Лазар Мирковић
Димитрије Богдановић
Дамњан Петровић

Данило Други

Животи краљева и архиепископа српских Службе

Просвета
Српска књижевна задруга
Београд 1988.

Садржај

Предговори

Данило Други

Владавина краља Милутина (1282—1321) била је раздобље великих промена у Србији. Подела српских земаља између Милутина и Драгутина на сабору у Дежеву (1282) одсликавала је положај Србије између Византије и Мађарске, при чему је Драгутин добио најсеверније области, а Милутин сачувао надзор над Рашком. Оваква подела, уз присаједињење Мачве Драгутиновој области (1284), и Милутиново освајање делова византијске области (1282—1284), усмерила је Драгутина ка Мађарској, а Милутина према Византији. У самој Милутиновој краљевини суштина промене ка чвршћем повезивању са Византијом огледала се у појачаном византијском утицају у области религије и културе и садржана је у жељи (јасно израженој касније за Душанове владе) да се замени и наследи политички и војно онемоћало византијскогрчко царство једним православним царством под вођством Србије. Милутиново освајање 1282—1284. ондашње византијске Македоније јужно од линије Струмица—Просек—Прилеп—Охрид—Кроја приближила је Србе византијским пронијама, начину коришћења земље који није наследан и који је брзо примењен на земље до тада у поседу српског племства. Нагли развој градитељства, обнове и украшавања цркава и манастира за време Милутина омогућио је уметницима обучаваним у Цариграду, Солуну и другим центрима да представе Србији нова схватања византијске уметности и архитектуре познате под именом ренесанса Палеолога.[1]

---

[1] О Милутиновој владавини, види поглавља у *Историји српскога народа* I, Београд (1981), Љ. Максимовић (437—448) и С. Ћирковић (449—475). О *pronoia,* види такође Г. Острогорски, Пронија, *Прилог историји феудализма у Византији и јужнословенским земљама,* Београд (1951). О српској уметности за време Милутинове владавине, види Г. Бабић—Ђорђевић, Класицизам доба Палеолога у српској уметности, у *Историји српскога народа* I, 476—495.

Међутим, док се византијски утицај осећао непосредно у уметности и архитектури, државној администрацији и политичкој филозофији, развој српске државе и цркве поставио је у свим областима јавног и приватног живота нове захтеве који су могли бити задовољени једино преображајем византијских узора или стварањем нових, посебно српских облика. Нарочито су, почетком четрнаестог века, захтеви цркве подстицали појачану књижевну активност.[2] Развој прво одвојених култова Симеона (Стефана Немање) и Саве и потоње јачање заједничког култа изазвали су стварање разноликих локалних списа које је, на неки начин, кодификовао и канонизовао Теодосије својим делима *Животом Св. Саве*, *Животом Св. Симеона* и *Службом* обојици светитеља.[3] Јавили су се и други локални култови, као онај Св. Петра Коришког, који су захтевали књижевну грађу да би се одржавали. Ширење Србије као и потреба за богатијим духовним животом условили су повећавање броја хришћана (световњака и монаха) подређених српској цркви, што је имало непосредних последица по књижевну делатност. Јавила се потреба за књигама у новозаснованим црквама и манастирима. Током друге и треће деценије четрнаестог века цариградска правила монашког живота замењена су јерусалимским. Нови преводи су сачињени, стари поправљани, у скрипторијима у Хиландару, Кареји, Милешеви и другим центрима.

Када је реч о стању српске културе у првој четвртини четрнаестог века, нарочито о организованим, јавним облицима те културе, мора се водити рачуна о новим захтевима државе отелотворене у краљевском двору. Највећи значај је имао развој култа немањићке династије, који је обезбеђивао imprimatur

[2] Д. Богдановић, „Нове тежње у српској књижевности првих деценија XIV века", *Византијска уметност почетком XIV века*, Београд (1978), 91—103. Види такође од истог аутора: „Књижевност у знаку Свете Горе", у *Историји српскога народа* I, 603—616.

[3] О Теодосију види најновији увод Д. Богдановића за Теодосија, *Житије Светог Саве*, Београд (1984).

легитимитета владајућој породици.[4] Проблем наслеђа је и за самог Милутина био повезан са питањем легитимитета. Пренос краљевске власти ретко је обављан мирно у средњовековној Србији, а право на престо оспоравано је често и крваво. Треба се само присетити сукоба Стефана Немање са браћом, грађанског рата између Стефана Првовенчаног и Вукана и међусобних свргавања с престола Радослава, Владислава и Уроша I, па бива јасно да се појединачно право на престо морало стално потврђивати и бранити. Проблем легитимитета и наслеђа нарочито се заоштрио за време Милутинове владавине из два разлога: Драгутинове решености да одбрани своја права на основу споразума у Дежеву и Милутинове политике честих династичких бракова. По споразуму у Дежеву било је замишљено да Милутин влада за свога живота, с тим да га наследе Драгутинови потомци.[5] Међутим, Милутинов брак са Симонидом и повратак Стефана Дечанског са двора татарског кана Ногаја (и истицање за очигледног наследника) угрозили су право Драгутина и његовог сина Владислава, проузроковавши прво грађански рат између Драгутина и Милутина, а после Драгутинове смрти (1316) и заточење Владислава до Милутинове смрти (1321). Даља тешкоћа око наследства била је побуна Стефана Дечанског 1314, могућа последица окончања грађанског рата између Драгутина и Милутина и узрок појаве Константина, другог претендента и полубрата Стефана Дечанског. Последње године Милутинове владавине и прве године владавине Дечанског биле су године велике несигурности и сукоба, стога што Милутин није био изричит у свом избору, а и зато што је било тако много супарника.

Књижевни одраз политичког, културног и црквеног развоја раног четрнаестог века јесте несумњиво

[4] О династичком легитимитету, види S. Hafner, *Studien zur Altserbischen Dynastischen Historiographie,* München (1964) — (Südosteuropäische Arbeiten 62).

[5] О последицама споразума у Дежеву и односима између Милутина и Драгутина, види М. Динић, „Однос између краља Милутина и Драгутина", ЗРВИ 3 (1955), 49—80.

најсложеније дело средњовековне српске књижевности, *Животи краљева и архиепископа српских*, или *Данилов зборник*, назван по свом главном аутору, Данилу, архиепископу од 1324. до 1337. Обимног је садржаја, издање које је објавио Даничић има скоро 400 страна са подацима о Немањићима од Радослава до првих година Душанове владе (1227 — са. 1335) и о црквеним поглаварима од архиепископа Арсенија до патријарха Јефрема (1233—1375). Мада је већина *Живота* у облику хагиографије, многи су кратки и подсећају на хронике; дужи радови су, по себи, сложене комбинације жанрова и поджанрова. Најмање четири писца су радила на овом зборнику у дугом временском периоду: скоро сви *Животи* су написани између 1317. и око 1340, када је *Зборник* састављен; два додатка су дата касније, последњи 1375.

Творац већине главних биографија у *Зборнику* (Урош, Драгутин, Јелена, Милутин, Арсеније, Јевстатије I и можда Јоаникије), узор и учитељ за оне који су написали највећи део преосталих биографија и укључили их у један кодекс, главна личност целокупног *Зборника* био је архиепископ Данило II, или, као што је шире познат, Данило Пећки.

Мало се зна о његовом пореклу и младости, упркос подацима које даје његов биограф и неким документима. Не помиње се у историјским изворима док није постао игуман Хиландара, а његов биограф нас обавештава оскудно и уопштено, што је својствено средњовековној хагиографији.[6] Сматрало се да пошто Данило наводи у *Животу Св. Јоаникија*

[6] О Даниловом животу и времену, најкорисније дело које наводи и ранију литературу, јесте предговор Мирковићевим преводима Данила: Н. Радојчић, „*О архиепископу Данилу и његовим настављачима*", Београд (1935). Као скорији рад о Даниловој биографији, види М. Пурковић, „Ка хронологији живота архиепископа Данила II" *Гласник патријаршије* 33/10 (1952), 237—238; Д. Калезић, „Архиепископ Данило и његови настављачи", *Богословље* XVI (XXXI) (1972), 1—28. О Даниловој прози: Ђ. Трифуновић, „Проза архиепископа Данила II", Књижевна историја IX/33 (1976), 3—71. Види такође Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Београд (1980), 175—178; М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Београд (1975), 210—233.

да ће испричати његов живот „колико сами знамо или смо слушали", он то чини јер је његов отац био на двору Јелене Анжујске у Пилоту, где је Јоаникије боравио пошто је напустио положај архиепископа (1276). Штавише, аутор *Живота Св. Јоаникија* био је добро обавештен о околностима Јоаникијеве смрти и преноса моштију из Пилота у Сопоћане 1282. Међутим, као што ћемо касније видети, остале су сумње да ли је Данило сам написао *Живот Св. Јоаникија*. По датумима његових каснијих делатности можемо закључити да је рођен око 1270. Не можемо бити сигурни за његово прво име, јер се помиње у изворима тек пошто се замонашио. Од његовог биографа сазнајемо да је желео да се образује, мада његови родитељи, пошто су им остала деца рано помрла, нису били вољни да се одвоје од свог јединог сина. Данило је ипак истрајао у свом образовању, а потом се прикључио Милутиновом двору.

Начин на који је Данило постао монах, подсећа на Св. Саву. Данило је пратио Милутина у обиласку цркава на његовој територији и, за време боравка у Сопоћанима, напушта пратњу са једним од слугу и одлази у манастир Св. Николе у Кончулу на Ибру (близу Казновице јужно од Рашке). Тамо га је постригао игуман Никола око 1300. и дао му име Данило.[7]

Данило је напустио манастир у Кончулу око 1304. на захтев архиепископа Јевстатија II и краља Милутина и отишао у Пећ. Јевстатије га производи за презвитера (око 1305) и прикључује га својој пратњи. Било је очигледно да је Данило образован човек, човек од искуства и са познанствима и на једном и на другом двору (краљевом и архиепископовом). Изабран је за игумана Хиландара 1306. или 1307. на сабору који су Милутин и Јевстатије сазвали у Србији, а не на сабору хиландарског братства, као што је било правило.

[7] О том датуму и оном у наредном параграфу види М. Пурковић, „Ка хронологији живота архиепископа Данила II", *Гласник патријаршије* 33/10 (1952), 237—238.

Време Даниловог игумановања било је време великог духовног немира и сталних ратних недаћа на Светој Гори и Хиландару. Почетком четрнаестог века оживео је у манастирском братству на Светој Гори посебни облик источног мистицизма познат као исихазам[8], нарочито подстакнут доласком Григорија Синаита, једног од његових раних поборника. Суштина исихазма је у приближавању Богу преко извесних радњи, укључујући контемплацију, пост и молитву, уз ћутање (esihia на грчком значи „тишина"). Расправе о прихватању исихазма као званично усвојеног манастирског правила трајале су у четвртој и петој деценији четрнаестог века, а у Данилово време исихазам је већ увелико раширен у Хиландару. Године 1307—1310. обележене су честим нападима каталанске компаније, западних најамника, који више нису служили свом некадашњем господару, византијском цару Андроникосу II Палеологу (1282—1328). Данилов биограф је надугачко описао сталне нападе каталанске компаније и Данилову улогу у одбрани Хиландара.[9] Иако су напади били тако разарајући да су лешеви морали да буду остављени несахрањени, а глад била општа, било је и прекида у току трогодишњег трајања (према Даниловом биографу). Данило је био у могућности да оде у Скопље и затражи финансијску и војну помоћ од Милутина. Каталанци нису успели да освоје Хиландар, и 1310. упутили су се ка Византији пошто су уништили сваку могућност исхране на халкидичком полуострву. На путу су потучени и разбијени у бици код Кавале.

---

[8] О исихазму уопште, види нарочито радове J. Meyendorff: *Introduction à l'étude de Grégoire Palamas,* Paris (1959); *idem, Byzantine Hesychasm: historical, theological and social problems. Collected Studies,* London (1974). За сведени опис исихазма, види Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности,* Београд (1980), 178—179. О исихазму у Србији види A. E. Tachiaos, „Le monachisme serbe de Saint Sava et la tradition hésychaste athonite", *Хиландарски зборник* 1 (1966), 83—89; *idem,* „Исихазам у доба кнеза Лазара", *О кнезу Лазару,* Београд (1975), 93—103.

[9] О историјској тачности биографског извештаја, види М. Живојиновић, „Житије архиепископа Данила II као извор за ратовање Каталанске компаније", ЗРВИ 19 (1980), 251—273.

Данило убрзо одлази из Хиландара и посвећује се самотном подвизивању у Кареји, испосници коју је Сава основао. Мада се мислило да није напустио Хиландар пре победе Каталанаца над Францима 15. маја 1311 (ови су се скрасили у атинској кнежевини и нису више пљачкали по Тракији или Македонији), последњи пут се помиње као игуман Хиландара 26. маја 1310, док се његов наследник Никодим помиње у августу 1312.

Следећих неколико година Данило је наизменично боравио у Хиландару или Кареји и на административним дужностима у Србији. Његове мисије су увек биле осетљиве и захтевале су вештине не само религиозног првака, већ и дипломате, чиновника и политичара блиског двору. Прва већа дужност му је била брига над повереним му краљевским благом у Бањској у време завршног дела грађанског рата између Драгутина и Милутина, и у исто време, надзор над завршним радовима Милутинове гробне цркве у својству епископа у Бањској. Сматрало се да је Данило био у Бањској од 1313. до 1315. или до почетка 1316, када се накратко вратио на Атос, с намером да оде на ходочашће у Јерусалим. Данило је отишао у Пећ пре смрти архиепископа Саве III (26. јула 1316) у уверењу да ће наследити Саву III. Међутим, вероватно због супротстављања племства, није одмах изабран за архиепископа, као што је то Милутин желео. Заиста, расправе су трајале више од године дана, све до краја 1317, а окончане су избором за архиепископа Никодима, Даниловог наследника на месту игумана Хиландара.

Не зна се да ли је Данилово постављање за епископа Хума била утешна награда пошто није био изабран за архиепископа. Без обзира на разлоге наименовања, познато је да је епископија у Хуму била историјски значајна на Немањином двору, али и да су је у раном четрнаестом веку задесиле многе невоље. За време док је Данило био епископ, Хум је стално био поприште оружаног сукоба, прво бранећи се од Младена II Шубића, затим у борби против уједињеног Дубровника са Стјепаном II Котроманићем, који је коначно освојио највећи део Хума 1326.

Заокупљен ратом и учесталим упадима суседних католика, Данило је морао да се жали на пустошења у Хуму која су лишила православну епископију знатних прихода. Није тачно утврђено када је Данило сишао са епископског трона у Хуму, нити да ли је стално обитавао у седишту епископије, манастиру Св. Петра и Павла на Лиму, али је скоро сигурно да је написао животе краљице Јелене и краља Драгутина док је био на том положају. Као епископ Хума, Данило је присуствовао Милутиновој смрти и погребу и крунисању Стефана Дечанског за краља, отприлике почетком 1322. Напустио је положај епископа Хума и вратио се не задуго у Свету Гору.

Отпори према Данилу који су се јавили 1317. нису били тако очигледни после Никодимове смрти 12. маја 1324. тако да је био изабран за архиепископа. Као и када је био у питању Милутин, Данило је уживао поштовање и поверење краља, Милутиновог сина Стефана III Уроша, за кога је посредовао у преговорима око његовог повратка из Цариграда. Данило је много радио на подизању и декорисању цркава, што је био део његових дужности у својству једне од водећих црквених личности.[10]

Надгледао је изградњу гробних цркава за Милутина и Дечанског, у Бањској и Дечанима, сваке понаособ, а у Пећи је саградио велику припрату са звоником и цркве Светог Николе и Богородице Одигитрије са посебним просторима посвећеним Св. Јовану Претечи и Св. Арсенију, наследнику Св. Саве.[11]

Данилове стваралачке способности достигле су свој врхунац градњом у Пећи и радовима о Арсенију и Јевстатију I. Умро је 19. децембра 1337. Написао је пет *житија* (Уроша — Драгутина, Јелене, Милутина, Арсенија, Јевстатија I) и две *службе* (Арсенију и Јевстатију I) које му се могу поуздано приписати

[10] О Даниловим подухватима у тој области, види С. Радојчић, „Архиепископ Данило II и српска архитектура раног XIV века", *Узори и дела старих српских уметника,* Београд (1975), 195—210.

[11] Други споменици који се помињу у вези са њим су цркве Св. Ђорђа у Магличу, Св. Михајла у Јелшици и обнове Жиче и цркве Св. Саве у Лизици.

(о Јоаникију, види касније) пратећи мање или више традиције византијске, словенске, посебно српске, књижевности која му је претходила.[12] Сваки рад био је написан одвојено да задовољи различите захтеве или, бар у почетку, без јасно изражене намере да се напише јединствена, повезана историја српске државе и цркве. Ово се може закључити по томе што се сваки *живот* разликује од другог у стилу, садржини, а донекле и по односу аутора према свом предмету. Тако, на пример, *Живот краљице Јелене* много је ближи структури хагиографије и садржи много више реторских медитација и молитви од *Живота краља Драгутина* и *Живота краља Милутина.* У *Животу краља Драгутина,* Данило је учинио да Драгутин изричито онемогући било какав будући развој култа забранивши да му се отвори гроб после смрти, чином који директно противуречи уобичајеној намери хагиографије. *Живот Милутинов* чита се више као витешки подухват него као живот светитеља. Потребно је испитати свако посебно *житије* у његовом историјском и књижевном контексту да би се јасније сагледале сличности и разлике у Даниловим прозним делима.

Мада *Живот краља Драгутина* претходи *Животу краљице Јелене* у садашњој верзији *Зборника,* бар једна чињеница наговештава да је Данило почео са житијем српске владарке: Јелена је умрла две године пре Драгутина и стога била „подесна" пре њега за писање хагиографије. Данило је највероватније написао *Живот краљице Јелене* под утицајем настанка култа, убрзо по њеној смрти 8. фебруара 1314. Он описује пренос тела и смештање у *ковчег* у цркви, догађај који се збио 1317, три године после њене смрти, под надзором њеног духовног оца, епископа Павла из Раса.

[12] О тим традицијама и Даниловој улози у њиховом одржавању види H. Birnbaum, „Byzantine Tradition Transformed: The Old Serbian Vita", *Aspects of the Balkans: Continuity and Change,* The Hague-Paris (1972), 243—284, и Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности,* 164—189.

Живот краљице Јелене је најтрадиционалније, могло би се рећи најканонскије, од тзв. *владарских житија* које је Данило написао. У њему се налазе првенствено општа места из живота, типична за хагиографско писање: рођење, монашки завет, добра дела, смрт и чуда. Она су испричана уопштено, уз неколико стварних чињеница. Данило не наводи ко су били Јеленини родитељи, само да су били Латини и властела. Ништа није речено о њеним подухватима док је Урош био краљ, нити о њеном јавном животу после Урошеве смрти. Само је укратко поменута Урошева предаја круне Драгутину, са упућивањем (без сумње каснија интерполација) на *Живот краља Драгутина.* Од многих црквених задужбина које је основала, само је православни Градац описан, а ниједна од оних у Зети, које су биле католичке и вероватно незанимљиве за Данила.

Главни политички догађај који се одражава у *Животу краљице Јелене* јесте грађански рат између Милутина и Драгутина око питања наслеђа. Као што смо већ поменули, подразумевало се да је један од елемената споразума у Дежеву, којим је пренета власт од Драгутина на Милутина, био повратак права наследства Драгутиновој лози после Милутинове смрти. Милутиново венчање са Симонидом 1299. и његово упућивање ка Византији угрозило је споразум и уследио је међусобни сукоб који је трајао читаву деценију. Међутим, било је јасно да проблем наслеђа није био решен ни пошто су војне акције престале, не само због побуне Дечанског 1314. и заточења Драгутиновог сина Владислава после Драгутинове смрти 1316, већ и због поновног грађанског рата око наследства који је избио после Милутинове смрти 1321. Дакле, питање наследства и односи између кућа Милутина и Драгутина били су актуелни 1317, и остали су заиста такви све док Дечански није успео да озакони своје право на круну 1324, у време када је Данило завршавао *Живот краљице Јелене.*

Данилов став, изражен становиштем приписаним Јелени, као и описом посете Јелениних снаја Симониде и Кателине њеном гробу, састоји се у потреби за помирењем и братском љубављу између Драгутина и Милутина. Јеленин говор садржи упутство синовима „поучавајући их богоразумним речима, говораше да живе у братској љубави, да обојица чине богоугодна дела и штите своју отаџбину". Данило сведочи да су је синови послушали, али јасно је чак и по Данилу да помирење није потпуно: Драгутин није присуствовао погребу. Данило га оправдава опаском да би Драгутин морао да уложи сувише напора да стигне на време; па ипак, послао је своје дворјане као посматраче. Сва је прилика да је осетио да је крајње време да престану непријатељства, јер је после посете Јеленином гробу, срео Милутина у Паунима и тамо „остадоше многе дане у неисказаном весељу, тако да су се посрамили сви који су зло мислили . . . видећи њихову преизобилну љубав."

Помирење је затим учвршћено заједничком посетом Симониде и Кателине Јеленином гробу. Симонида отворено помиње помирење: „достојно је да се ми (Симонида и Кателина) видимо, да и ми учинимо дужну љубав међу собом, као и ти (Милутин) са вазљубљеним ти братом."

Оригинална верзија *Живота краља Драгутина,* онаква какву је Данило написао, није она која се појављује у садашњем *Зборнику;* због погодности и традиције, у овом издању штампа се она каснија. Оригинал је претрпео бар две независне промене, обе вероватно приликом састављања *Зборника.*[13] Прва промена је интерполација или поновно писање већег дела краја *Живота краља Драгутина,* нарочито одељка који описује Данилову мисију код Драгутина. Да је овај одељак интерполација или редакција оригиналног издања може се закључити по томе што се Данило помиње у трећем лицу. Друга промена је обимнија: настављач, вероватно састављач *Зборника,* поделио је првобитни *Живот краља Драгутина* у

[13] Питање састављања *Зборника* расправљено је опширно у оној књизи ове серије где се објављују текстови Данилових настављача.

Живот краља Уроша и *Живот краља Драгутина,* додајући једном и другом кратак, реторски увод.[14]

Тешко је предложити датовање за *Живот краља Драгутина.* Главни извор је сврха због које је *Живот* написан: да ли је био написан да подржи Драгутинов култ или његов политички став у погледу наследства, или једно и друго? Историчари су углавном наглашавали политичку обојеност *живота.* Они су сматрали да је Драгутин намеравао да опозове право наследства са својих потомака у корист Милутинових, наредбом да „ако се јави каква благодет Божја на њему, да не износе тела његова од прашњаве земље". Потреба за таквим потврђивањем Милутиновог рода била је најизразитија између 1320. и 1324, то јест, пред саму Милутинову смрт 1321. до краја грађанског рата из кога је Дечански изишао као победник. Ипак, наглашавање легитимитета Милутина и његове лозе није било ништа мање актуелно на почетку Душанове владавине, нарочито због утврђеног Душановог дивљења према Милутину, тако да ране 1330-те могу такође бити могуће. Међутим, пошто је вероватно да је пре настављач него Данило написао Драгутинов исказ, може се само закључити да нема поузданих доказа.

Без обзира на политичке импликације *Живота краља Драгутина,* чињеница остаје да је написан да би задовољио потребе цркве, можда за манастирско братство Ђурђевих Ступова, у чијој цркви је Драгутин сахрањен и чији је био други ктитор. Мада садржи неке описе историјских догађаја (венчања, Драгутиново преотимање круне, Драгутинову абдикацију у Милутинову корист), *Живот краља Драгутина* је прича о човеку који је грешио према свом оцу (мада оправдано), био кажњен од стране Бога (пад с коња у Јелечу) и покајао се живећи побожно.

[14] *Живот краља Драгутина* појављује се у овом облику у два рукописа: Народна библиотека Београд 378 (21) и Народна библиотека Софија 267 (544). Види Љ. Стојановић, „Житија краљева и архиепископа српских од архиепископа Данила и других", *Глас* САН 106 (1923), 97—112; Ђ. Сп. Радојичић, „Житије Стефана Уроша II Милутина у Римничком Србљаку", *Историјски часопис* IX—X (1959), 97—100.

После Стефана Немање и Саве, највећи број дела средњовековне српске књижевности посвећен је краљу Милутину. Најраније је његова тзв. *Аутобиографија,* садржана у његовој *повељи о улијарима* (1317)[15], коју је вероватно написао сам Данило. Ово дело није било само извор за Данилов *Живот краља Милутина,* већ и за *Службу краљу Милутину* од Данила Бањског[16] и *Пролошко житије краља Милутина.*[17]

Живот краља Милутина, како се сада издаје, указује на најсложенији развој у односу на било које *житије* у зборнику. Постоје пет главних тематских целина[18]: војни подухвати пре 1299; добра дела, пре свега подизање и обнављање цркава; војни подухвати од 1311—1312; градња Бањске, смрт и погреб. Два описа војних подухвата ослањају се непосредно на *повеље,* којима је Данило додао реторске уводе и закључке. Данило је заслужан и за другу целину, у којој набраја и описује Милутинове подухвате на подизању и обнови цркава и других здања. Сигурно је да Данило није написао две последње целине онако какве су сада, али у овом тренутку не може се рећи у којој мери је настављач следио Данилов оквир или скицу. У већем делу четврте целине Данило је главна личност као неко ко надгледа градњу Бањске и помиње се у трећем лицу.[19] Касније промене су очигледне не само у по-

[15] *Повеља* се јавља у препису почетком XV века.

Текст: Љ. Стојановић у *Споменику* СА III (1889), 17—24; превод: Г. Ружичић, ЛМС 410 (1972), 155—167. В. Мошин је потврдио аутентичност *повеље* у својој студији „Житије краља Милутина према архиепископу Данилу II и Милутиновој повељи — аутобиографији", *Зборник историје књижевности* 10 (1976), 109—136.

[16] Издање В. Ћоровића, „Силуан и Данило II, српски писци XIV—XV века", *Глас* СКА 136 (1929), 13—103, превод: *Србљак* II, Београд (1970), 77—121.

[17] Само на црквенословенском: Римнички Србљак, 17—61.

[18] Б. Трифуновић, „Проза архиепископа Данила II", *Књижевна историја* IX/33 (1976), 3—71, види нарочито 19—21.

[19] О Данилу као главној личности не само у делу *Живота краља Милутина,* већ у целом *Зборнику* види G. McDaniel, „Данилов зборник као Данилов *Festschrift*", *Научни састанак слависта у Вукове дане* 14 (1985), 177—181.

следњим целинама, већ и у интерполацији приче о побуни Стефана Дечанског, његовог хватања и ослепљивања од стране Милутина и прогонства у Цариград.[20] *Живот краља Милутина* показује сличност са Савиним Животом Симеоновим у чињеници да је ранији биографски нацрт послужио као основа за каснију хагиографију и то тако да су световно и духовно упоредо промишљено постављени.[21]

Опште је прихваћено мишљење да је Данило написао *Живот краља Милутина* 1324. да пружи подршку Милутиновом култу. Ово датовање се заснива на чињеници да чуда приписана Милутину почињу „до половине треће године после његовог престављења", дакле негде у пролеће 1324. Било је и таквих претпоставки да Данило није више могао да заврши *Живот краља Милутина* јер је био изабран за архиепископа, после смрти архиепископа Никодима 21. маја 1324.

Композиције *Живота Св. Арсенија* и *Службе Св. Арсенију* требало би повезати са градњом и украшавањем цркве Богородице Одигитрије у Пећи и њене капеле посвећене Арсенију, чији је Данило био ктитор.[22] Градња ове цркве датована је искључиво у време Даниловог епископата (1324—1337). Пошто је живописање завршено у исто време, могуће је претпоставити да се завршетак цркве и уклапање неопходних елемената за слављење Арсенијевог кул-

[20] Ова прича и разлози за њено укључивање у *Живот краља Милутина* као и настављање приче у *Животу Дечанског* објашњени су опширно у следећој књизи исте библиотеке где се објављују текстови Данилових настављача. Види Р. Маринковић, „Владарске биографије из времена Немањића", *Прилози за КЈИФ* XLIV/1—2 (1978), 3—20; G. McDaniel, „Прилози за историју ‚Живота краљева и архиепископа српских'" од Данила II, *Прилози за КЈИФ* XLVI (1980/1984), 42—52.

[21] О композицији *Симеоновог живота,* види Р. Маринковић, „Историја настанка Живота господина Симеона од светога Саве," *Сава Немањић — Свети Сава,* Београд (1979), 201—213.

[22] Види В. Ј. Ђурић, „Историјске композиције у српском сликарству средњега века и њихове књижевне паралеле III", *ЗРВИ* 11 (1968), 99—119, нарочито 99—103.

та, могло десити две до три године пре Данилове смрти, никако касније. Међутим, у овом тренутку немогуће је бити одређенији.

Данило је написао и *Живот Св. Јевстатија* и *Службу Св. Јевстатију* док је био архиепископ, мада не из сасвим јасних побуда, што није био случај са *Животом Св. Арсенија.* Могуће је да је Данило написао *житије* и *службу* у вези са својим радом на обнови Жиче, касних 1320-тих и раних 1330-тих година. Јевстатије је умро у Жичи, а чуда укључена у *житије* се дешавају на његовом гробу. Друга могућност је да се указала потреба за *житијем* и *службом* у Пећи, где су Јевстатијеве мошти мировале после преноса који је обавио архиепископ Јаков (1286—1292). Најзад, можда је просто Данило сматрао да је Јевстатије достојнији издвајања од архиепископа који су се налазили између Арсенија и Јевстатија I (Сава II, Данило I), пошто се Јевстатије поклонио светим местима у Јерусалиму и био игуман Хиландара. У *Житију,* Данило ствара дело мањег обима од других *житија,* а задржава структуру хагиографије. Али, и у сведеном обиму Јевстатијевог живота, Данило укључује известан број других жанрова, као што су молитве, медитације и проповеди (поуке) братству манастира Арханђела у Зети.

Од *житија* обухваћених овим издањем, Данилово ауторство је под сумњом само у једном случају, *Животу Св. Јоаникија.* Он јасно наводи у осталима да је он аутор, али се његово име не појављује у *Животу Св. Јоаникија,* тако да се доказ о ауторству мора извести на други начин.[23] У овом издању се налази зато што га је могуће приписати Данилу.[24]

[23] Управо припремам студију о *Животу Јоаникијевом* с намером да решим проблем ауторства, нарочито имајући у виду питања која је поставио Ђ. Трифуновић, *Проза.*

[24] Један од оних који га приписује Данилу је и Трифуновић, *Проза.* Неколицина других истраживача изразили су сумњу да је Данило написао *Живот Јоаникијев.* Један од таквих, али без одређене алтернативе је и И. Павловић, *Књижевни радови архиепископа Данила II,* Београд (1885). Станојевић мисли да аутор није ни Данило ни његов ученик, већ

Најзад, потребно је поставити кључно питање: да ли је Данило намеравао да састави „неку врсту српског пролога"[25], као што многи научници претпостављају, или је он писао појединачне *животе* које су каснији преписивачи, можда поведени његовим замислима, допуњавали и преправљали у целину, као што закључују неки други научници? Без чврстог доказа тешко је одговорити на ово питање. Претпоставка овог рада је да је Данило творац појединачних *живота,* писаних у нарочите и неизвесне сврхе.[26]

Проф. др Гордон Мак Данијел

састављач *Зборника:* Ст. Станојевић, „Белешке о склопу Даниловог Родослова", ЛМС 183 (1895), 133—137. Радојичић је мишљења да је анонимни монах из Сопоћана написао *Живот Јоаникијев:* Б. Сп. Радојичић, *Антологија старе српске књижевности,* Београд (1960), 63, 319.

[25] Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности,* 177.

[26] Ова и друга питања која се односе на *Зборник* као целину, на његову књижевну историју, као и она која разматрају могуће разлоге његовог састављања, обрађена су опширно у следећој књизи која доноси текстове.

Песнички радови архиепископа Данила

Литерарна вредност Данила Пећког почива на његовом чувеном зборнику *Животи краљева и архиепископа српских,* једној од најзначајнијих књига коју нам је завештало средњовековно књижевно и духовно наслеђе. У том опширном зборнику живота средњовековних српских владара и црквених великодостојника из друге половине XIII и прве половине XIV века огледају се слава и сјај средњовековне српске државе, њен политички и духовни успон, али и наговештаји њеног будућег пропадања и пада до којег је ипак дошло, рекло би се, и доста нагло и убрзано, што се може видети и из страница ове књиге, иако она не садржи све оне литерарне творевине које улазе у састав Даниловог зборника, те најпотпуније фреске српске средњовековне државе.

Архиепископ Данило II или Данило Пећки, како се обично назива наш писац као литерарни стваралац, сигурно је једна од најсвестранијих личности српског средњег века. Племић по пореклу, и то сигурно из највиших слојева аристократског сталежа, политичар и државник, архиепископ који је, без сумње поседовао и лепе способности војника и ратника, Данило је био и спретни дворанин и, према свему, и уметнички саветник неколицине најзначајнијих српских владара, Милутина, Стефана Дечанског и краља Душана. Та Духовно, а ако је судити по сачуваним фрескама, и необично снажна физички личност је, како су показала новија истраживања, поседовао и ретку особину верске толеранције[1], особину која није била тако често присутна у средњем веку. Свакако уз његов пристанак а можда баш и на његову иницијативу за протомајстора будућег ма-

[1] Б. Сп. Радојичић, *Архиепископ Данило II,* у књ. ТВОРЦИ И ДЕЛА СТАРЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ, Титоград 1963, стр. 115; М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку,* Београд 1975, стр. 214.

настира Високих Дечана, задужбине краља Стефана Дечанског, изабран је католик фра Вита Которанин, члан Мале браће из Котора. Без дозволе архиепископа српске земље, а Данило Пећки је у то време био на том положају, није могао да се зида будући чувени манастир. И Данило Пећки се у том тренутку показао не као православни архиепископ већ и као далековиди државник који је схватао историјску ситуацију у којој се налазила средњовековна држава у којој је значајну улогу играло у политичком и привредном животу српске државе католичко становништво нашег приморја, што је показивало висок степен верске толеранције актуелног архиепископа српске православне цркве. Сигурно су те особине красиле Данила II и раније када није био на тако истакнутом црквеном положају а на који је претендовао, и на који га је желео да доведе краљ Милутин на упражњени архиепископски престо српске цркве после смрти архиепископа Саве III 1316. године. Међутим, на ту функцију је дошао од Данила ортодокснији православац[2] и његов наследник на положају игумана манастира Хиландара Никодим. Данилова духовна сабраћа су радије свој глас дала исто тако умном али мање угледном али верски преданијем православцу Никодиму него краљу и дворским круговима много ближим Данилу, коме су понудили место хумског епископа.

У бројним радовима посвећеним архиепископу Данилу II осветљена је са више страна та необично снажна и духовно богата личност. Јер Данило је био не само крупна историјска фигура прве половине четрнаестог века већ и личност која је имала видног учешћа у креирању политике и историје Србије свога доба. А подаци које је Данило Пећки оставио о своме времену и о српској држави су врло веродостојни и поуздани јер су долазили из прве руке, од дворског човека и учесника у догађајима, што им обезбеђује вредност као извора за упознавање прилика о којима је Данило писао, што

[2] Б. Сп. Радојичић, *исто.*

је уосталом, и давно примећено у радовима о Данилу Бањском[3]. Вредност његових података је утолико већа што други извори о периоду српске историје о којем пише Данило нису тако потпуни и тако исцрпни. Истина, Данило не наводи све догађаје од значаја за историјске токове српске државе: он одабира из сплета историјских догађаја оно што је неопходно за његову литерарну концепцију, прећуткује свесно оно што не би ишло у прилог владару или црквеном великодостојнику чије житије пише, због чега је не ретко био осуђиван од проучавалаца[4] његовог дела а да се запоставља исказ самог Данила који врло одређено каже да пише „хвалнаја житија" — похвалне животописе, што значи да његов циљ није био да пише историју владавине неког владара или биографију, у Плутарховом маниру, већ текст у славу владара, што значи да себи одређује уже оквире за писање о владару или архиепископу.

Најважнији део књижевног рада Данила Пећког припада дакле житијној литератури, али једном њеном специфичном жанру какав не налазимо код других наших стваралаца истога жанра. Данилови претходници св. Сава, Стефан Првовенчани, Доментијан и Теодосије — ако овај последњи није Данилов савременик, према резултатима најновијих истраживања — писали су о личностима чији је животни пут био завршен пре него што су писци житија њихових били и имали намеру да слику о њима оставе за потомство, Данило је писао о личностима које је непосредно познавао и био њихов сарадник, па тај

[3] В. др Никола Радојчић, *О архиепископу Данилу II и његовим настављачима,* предговор књизи ЖИВОТИ КРАЉЕВА И АРХИЕПИСКОПА СРПСКИХ, Београд 1935, стр. XXVI—XXVIII.

[4] У свом издању Даниловог дела Даничић, побијајући неоправдане Шафарикове нападе на Данила и његово дело, још одмах на почетку каже: „Ово дјело старе књижевности српске ако је кудио врло покојни Шафарик, опет је и сам мислио да би га вриједно било штампати; . . . а ја још мислим да ће оно изашавши на свијет најбоље само ако не са свијем одбити дојакошње пријекоре а оно за цијело доста умањити." *(Животи краљева и архиепископа српских, написао архиепископ Данило и други,* Загреб 1866, стр. VI).

однос његовом делу даје специфичне мемоарске карактеристике. Доментијан, на пример, није познавао Стефана Немању јер је рођен бар читаву деценију после његове смрти. Теодосије није био савременик ни једне личности чији је животопис написао или службу саставио. Данило пак јесте Милутинов саветник и поверљива личност, Јеленин дворанин, и човек који је својом интервенцијом код краља Милутина учинио да се будући краљ Стефан Дечански врати из прогонства. Информације које је Данило Пећки имао о владарима и дворским круговима нису биле из сведочанстава савременика личности о којима пише већ изворни, из прве руке, како се то обично каже. Такав однос између писца и личности које су предмет литерарног стварања носио је у себи специфичности које не сусрећемо ни код једног другог средњовековног српског биографа.

*
* *

Много мање су истраживани и слављени песнички списи Данила Пећког. Док су његови животи краљева и црквених великодостојника били коришћени од историчара још крајем осамнаестог века (користио их је на пример Јован Рајић у својој чувеној *Историји)* а објављени у релативно добром издању од стране Даничића још пре 120 година, песнички састави Данила Пећког нису били такве среће. Истина, *Служба св. архиепископу Арсенију* објављена је још 1761. године у тзв. Римничком србљаку, док је *Служба архиепископу Јевстатију* морала да чека читав један век да би је београдски митрополит Михаило објавио у трећем издању Србљака. Међутим обе службе објављене су без имена њиховог аутора, па се не налазе наведене као литерарне творевине Данилове ни у лепом и информативном *Прегледу српске књижевности* Павла Поповића.

Једно од основних питања у вези са двема службама које се приписују Данилу Пећком јесте питање њиховог ауторства. Другим речима, питање је да ли су то текстови нашег писца или неког другог лите-

рарног посленика средњовековне књижевности. У средњем веку ствараоци нису често наводили себе као ауторе појединих текстова из разлога што су сматрали да је важна личност о којој се пише и реализовано дело а аутор себе није помињао и због тога што се бојао да не западне у таштo самохвалисање које је узимано као велики грех. Отуда појава да су неки средњовековни ствараоци истицали своју неукост и ништавност свога ума, сматрајући себе недостојним да своје име ставе уз опис богоугодних дела такве личности о којој пишу животопис или службу или неки други књижевни жанр. Међутим, има и обратних примера. Теодосије, на пример, радо је помињао своје ауторство најчешће у форми таквој да није могла да му се пребаци нескромност као монаху. Слично је поступао и Григорије Цамблак и још неки наши писци. Најчешће су своје име остављали у крајегранесију (акростиху) а не ретко и у наслову дела.

У двема службама које се приписују Данилу Пећком нема ни трага о таквом податку. Необично је то што је Данило Пећки оставио своје име на више места у својим *Животима краљева и архиепископа српских* у случајевима када је он као дворска личност играо значајну улогу у неком догађају. Према свему своје име у *Животима* није могао никако да избегне када је говорио о неком догађају па се из тих разлога оно нашло на више места у зборнику. У службама, пак, то није било неопходно, па је тако и његово ауторство остало незабележено, што уноси извесну сумњу у ауторство служби које се њему приписују.

Припремајући целокупно издање Србљака које је 1970. године објавила Српска књижевна задруга, а превод објављен у тој књизи послужио је као основа нашем издању, Ђорђе Трифуновић се осврнуо на ауторство *Службе архиепископу Арсенију*[5] и *Службе архиепископу Јевстатију*. Пошао је у утвр-

[5] Б. Трифуновић, *Белешке о делима у Србљаку*, у кн. О СРБЉАКУ, Београд 1970, стр. 293.

ђивању ауторства поменутих служби од једино могућег правца, па је утврдио да има више паралелних места између житија у *Животима краљева и архиепископа српских* и двеју служби. У прилог ауторству Даниловом двеју служби иде и то што је Данило Пећки доста учинио за утврђивање култа двојице архиепископа од којих је Арсеније, као што је познато, био наследник првог српског архиепископа светог Саве.

Да је Данило Пећки свакако аутор двеју служби потврђује и старост појединих преписа и трагови постојања служби још у време непосредно после Данилове смрти 1337. године. Најстарији препис *Службе св. Арсенију* сачуван је у минеју за септембар—децембар из 1342. године[6] који је, на жалост изгорео у катастрофалном пожару Народне библиотеке 6. априла 1941. године. Изгорели али у науци добро познат препис настао је, дакле, само пола деценије после Данилове смрти. Само неколико година је млађи препис који се налази у минеју у Народној библиотеци под сигнатуром Рс 5 који је објавила Љубица Штављанин-Ђорђевић.

Служба архиепископу Јевстатију сачувана је у преписима познијег датума. Међутим, њене литерарне и стилске карактеристике указују да је и она дело Данила Пећког. *Служба Јевстатију* је, како је то лепо рекао Милан Кашанин,[7] упола краћа од службе Арсенију и упола је слабија по литерарној вредности. Разлоге за то треба потражити у томе што је Данилу Пећком Јевстатије архиепископ био мање значајан од Савиног непосредног наследника. Јер Арсеније није заокупљао Данилову пажњу само када је писао његово житије и службу. Данило је, наиме, у цркви Св. Богородице коју је подигао сам Данило параклис посветио архиепископу Арсенију и илустровао га фрескама са сценама из његова живота[8]. Што се тиче архиепископа Јевстатија Данило

[6] *Исто,* стр. 292.

[7] М. Кашанин, *наведено дело,* стр. 216.

[8] Војислав Ј. Ђурић, *Историјске композиције у српском сликарству и њихове књижевне паралеле,* Зборник радова Византолошког института, књ. XI, Београд 1968, стр. 99—103.

је њему посветио само житије и службу, али није ништа посебно учинио да се његов култ утврди и уз постојање дела ликовног садржаја. Јевстатије није имао за цркву онај значај који је имао његов претходник Арсеније. Није био ни савременик нашег писца. Због свега тога не знамо који је разлог прави био што је Данило Пећки написао два текста о архиепископу Јевстатију. Култ Јевстатија првог почео је да се ствара још крајем XIII века захваљујући и томе што је архиепископ Јаков (заузимао тај положај између 1286. и 1292. године) пронашао његове мошти. Као личност са култом помиње се у једном месецослову из 1329. године[9]. Вероватно су то били разлози што је Данило написао та два текста о архиепископу Јевстатију првом. С друге стране, животни пут архиепископа Јевстатија првог био је помало сличан животном путу првог српског архиепископа[10], што значи да је св. Сава утицао на потоње генерације својих следбеника не само својим делом већ и примерним животом који је другима могао да послужи као модел. Данилу је импоновао такав Савин животни пут па је и сам њиме пошао и следио га је колико је то могло бити у измењеним условима. Будући, дакле, да су се и Јевстатије и Данило Пећки угледали на св. Саву сваки у свом домену, то је Данило можда желео да укаже на живот архиепископа са којим је имао и неких заједничких црта.

Једна од највећих противуречности које уносе извесно колебање у Данилово ауторство двеју служби јесте постојање пролошког кратког Арсенијевог житија сачуваног у препису који је објавила Љубица Штављанин-Ђорђевић. Јер између опширног Арсенијевог житија које је написао наш писац и пролошког житија сачуваног у Рс 5 постоји значајна

[9] Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца,* Смедерево 1965, стр. 81.

[10] Као и св. Сава, Јевстатије је био одан цркви и књизи. Кад је стасао за женидбу, родитељи су желели да га ожене, али је Јевстатије побегао у манастир. Као и св. Сава и Јевстатије је посетио света места.

разлика. У тексту у Даниловом зборнику стоји да је Арсеније био рођен у Срему (данашња Мачва) док у пролошком житију стоји да је рођен у Далмацији. Познато је, међутим, да је Арсенијево пролошко житије написао неки анонимни монах из Пећи крајем XIII века[11]. Пролошко житије не налазимо у тексту који је 1761. године објавио у Римничком србљаку Синесије Живановић. Остаје неразјашњено откуда се о животу једне личности која је толико била блиска Данилу Пећком налазе диспаратни подаци о Арсенијевом пореклу. Ако је Данило написао *Службу св. Арсенију* због чега није саставио и пролошко житије према ономе што је о њему знао и изнео у *Житију* већ је преузео туђи текст у којем се налазе и подаци које Данило очито није прихватио. Једино објашњење би било да је пролошко житије архиепископа Арсенија унео на одговарајуће место преписивач минеја који се данас чува у Народној библиотеци под сигнатуром Рс 5, али се тиме ипак не решавају све дилеме у вези са Даниловим ауторством бар Арсенијеве службе. Прави кључ за решење ове загонетке о ауторству моћи ће да се реши тек када се објави критичко издање *Службе св. Арсенију.* А до тада остаје извесна сумња да је Данило аутор тога дела а можда и *Службе архиепископу Јевстатију.*

Тешко је рећи када је Данило Пећки написао своја два песничка састава. Питање хронологије настанка појединих Данилових дела је врло замршено и према стању у савременој науци још увек немамо неки поуздан ослонац за решавање тога питања.[12]

[11] Б. Сп. Радојичић, *Антологија старе српске књижевности,* Београд 1960, стр. 318.

[12] Типичан пример о несигурности у хронологији настанка појединих Данилових дела представља његово најбоље литерарно остварење *Житије краља Милутина.* По Б. Сп. Радојичићу (нав. рад, стр. 119) Данило је то дело написао после априла 1332. године. Други врстан познавалац Даниловог дела Владимир Мошин (*Житије краља Милутина према архиепископу Данилу II и Милутиновој повељи-аутобиографији,* Зборник историје књижевности, Стара српска књижевност, Београд 1976, стр. 115) каже да је Данило то дело могао написати 1324. године.

Целокупно Данилово дело дошло је до нас у таквом стању да нека важна питања о његовом литерарном опусу остају нејасна и можда нерешива. А неки од тих проблема који произилазе из Даниловог дела никако се не могу заобићи, јер се њиховим решавањем може објаснити Данилово дело и његов литерарни профил. Ми не знамо, на пример да ли је Данило желео да напише целовит зборник или појединачна житија, па тако не знамо ни литерарно полазиште Данила Пећког. Не знамо ни да ли је целога свога живота радио на књижевности или је престао да ради на литератури када је био изабран за српског архиепископа. Не знамо чак поуздано ни која је све дела написао. Питање је, на пример, да ли је написао само опширна житија[13] која се налазе у зборнику сачуваном под његовим именом или и кратке белешке о појединим архиепископима којима су животи црквених великодостојника повезани у једну целину. Не знамо ни да ли је једноставно следио догађаје везане за поједине историјске личности или је замислио да створи једну чврсту и целовиту историјску фреску о личностима из државног и црквеног живота да би тако приказао стање у српској држави и цркви за владе династије Немањића. Сва та и многа друга питања моћи ће да се реше тек кад се уради критичко издање Данилових дела.

Животе појединих владара Данило је, нема сумње, писао после њихове смрти. Пошто те датуме поуздано знамо, то знамо тачно и време пре којег владарско житије није могло бити написано. Тако су поступали и други средњовековни српски писци. Редак изузетак од овог правила налазимо у Даниловом зборнику у којем се налази и *Житије краља Душана* настало за време првих година његове владавине. Животи архиепископа захватају у Даниловом зборнику временски распон дужи од једног века, ако узмемо у обзир и кратке белешке о појединим архи-

[13] Кратке белешке о појединим архиепископима вероватно није писао Данило већ неко од његових настављача. Међу архиепископима који у Даниловом зборнику немају опширно житије налазе се и личности високог рода, као што је случај са Савом II који је био син Стефана Првовенчаног.

епископима. Од опширних архиепископских житија два су сигурно Данилова, и то Арсенијево и Јевстатијево, о којима је Данило написао и службе, што значи да су опширна житија добили од Данила Пећког само архиепископи који су били проглашени за светитеље.[14]

Службе су писане за црквене потребе. Оне нису могле бити повезане неким историјским континуитетом као владарска житија. Сви архиепископи српски нису били канонизирани у светитеље, па није било ни могуће да добију службу која је искључиво култни спис.

Службе су настајале покаткад одмах после светитељеве смрти, заправо после канонизације, а по каткад је прошао и дужи временски период до њиховог настанка. Међутим пре него што су настале самосталне службе посвећене култу неког светитеља састављани су текстови у славу будућег светитеља који су се састојали од неколико строфа[15] певаних уз име другог светитеља чија се успомена слави истог дана. То је први заметак будуће службе светоме. А када се формира култ светитеља, онда настаје целовита служба. Имена светитеља чији се спомен слави истог дана помињу се често у наслову службе посвећене српском светитељу. Тако се у Даниловој *Служби св. Арсенију* у рукопису Рс 5 који се чува у Народној библиотеци СР Србије а објављеној у Археографским прилозима I, поред главног светитеља архиепископа Арсенија помињу још и Теренције и Неонила који су сигурно имали своју службу која је била основа у коју је Данило Пећки уклопио своје првобитне стихире посвећене архиепископу Арсенију.

Служба св. Арсенију није, према материјалу који нам пружају средњовековни преписи тога дела, свакако настала одједном, на шта је указао Б. Трифу-

[14] У Даниловом зборнику налази се и опширно житије архиепископа Јоаникија првог (1272—1276) који је напустио свој положај после преврата који је извршио Драгутин. Његово житије написао је неки монах из Сопоћана. Житије је касније уврштено у Данилов зборник да би се добила целина.

[15] Б. Трифуновић, *Стара српска црквена поезија*, О СРБЉАКУ, стр. 18. и д.

новић у свом издању Србљака.[16] Према Трифуновићевој претпоставци, Данило Пећки је написао прво краћу верзију *Службе*, у којој није било стихира за малу вечерњу па је касније тај првобитни текст проширио уневши и тај део у своје дело, извршивши истовремено и неке друге литерарне захвате у првобитни текст. Да је тако поступио показују знатне разлике које постоје у појединим варијантама које се не могу објаснити само интервенцијама познијих преписивача већ постојањем различитих верзија Даниловог текста. Претпоставка Б. Трифуновића потврдиће се касније када је Љ. Штављанин-Ђорђевић објавила верзију сачувану у поменутом Рс 5 а која садржи и неке стихире које не налазимо у варијантама које је за своје издање користио Б. Трифуновић. Дужа варијанта налази се сачувана само у тзв. Римничком србљаку из 1761. године док остале коришћене варијанте припадају краћој верзији *Службе*. Трифуновић је сасвим у праву када каже да „Разлике нам откривају песникову књижевну радионицу,"[17] што указује да се Данило Пећки више пута враћао на личност наследника светог Саве на архиепископском престолу. Данило је и иначе много учинио за утврђивање култа архиепископа Арсенија. Поред тога што је написао бар две верзије *Службе* и *Житије* укључено у животописе српских архиепископа Данило је, као што је речено, у својој задужбини Богородичиној цркви у Пећи саградио и капелицу уз спољну страну цркве тзв. параклис и посветио је Арсенију илуструјући је сценама из свечевог живота, што све показује у коликој мери је наш песник био опседнут личношћу другог по реду српског архиепископа.

Служба архиепископу Јевстатију првом је по многим својим особинама поетски састав Данила Пећког другачије и структуре и резултат другачијег односа писца према своме јунаку и претходнику на архиепископској столици. Јевстатије први је био архиепископ српски у време када је будући писац Да-

[16] *Исти, Белешке*, стр. 293.

[17] *Исто.*

нило Пећки био још дете, ако прихватимо претпоставку која се обично сусреће у науци да је Данило II рођен око 1270.[18] године. Јевстатије први архиепископовао је у време 1279—1286. године. Данило Јевстатија вероватно није лично никад упознао, али наш писац и није писао само о личностима које је непосредно познавао, што посебно важи за личности из редова црквене хијерархије. Напротив, Данило је рекло би се радије писао житија и службе посвећене личностима из првих деценија настанка независне српске цркве, док о својим непосредним претходницима готово да није ништа написао. О архиепископима Јакову, Јевстатију другом, Сави трећем и Никодиму изгледа да није ништа написао. У Даниловим животима архиепископа постоје врло кратка житија поменуте четворице архиепископа, али њих, према свему, није написао Данило Пећки већ неко друго лице које је изгледа имало једини циљ да животописе архиепископа да у историјском континуитету ради заокружења целине, због чега у њима има више уопштених фраза о богоугодном њиховом животу него конкретних историјских података.

Служба архиепископу Јевстатију је, према свему, настала у једном тренутку Даниловог поетског надахнућа. Другим речима, Данило није за један дужи временски интервал био понесен личношћу шестог по реду архиепископа српске земље Јевстатија као што је глорификовао наследника Саве Немањића. Међутим, Јевстатије је био један од најугледнијих изданака светогорске духовне традиције[19] што је било, према свему, од утицаја за стварање његовог угледа у српској држави. Његова архиепископска владавина углавном се поклапа са владавином краља Драгутина и залази у прве године Милутинове владавине. У сваком случају остаје нејасно зашто је у Даниловом литерарном делу Јевстатије први заузео тако једно место да му је Данило написао и житије, јед-

[18] Б. Сп. Радојичић, *Данило Старији*, Лексикон писаца Југославије I, Нови Сад 1972, стр. 565.

[19] Ст. Станојевић, *Српски архиепископи од Саве II до Данила II (1263—1326)*, Глас СКА, други разред 77, Београд 1933, стр. 58—59.

но од најопширнијих архиепископских житија у зборнику, и службу.

Заслужни Б. Даничић наводи да се у једном минеју за месец јануар бугарске редакције налази и пролошко житије архиепископа Јевстатија[20]. Рукопис је изгорео у пожару Народне библиотеке 6. априла 1941. године, и по тврђењу Л. Павловића[21] настао је у XIII веку, што значи да није могао бити Даниловo дело. Павловићево тврђење је само наговештено. У Даничићевом раду нема таквог податка, а тешко је поверовати да је у тако кратком временском размаку од Јевстатијеве смрти могао настати и култ и служба, па још сачувана у бугарској редакцији. Ако би поменути податак био тачан, онда би то значило да је служба Јевстатију постојала још пре Даниловог дела.[22]

Служба светом архиепископу Јевстатију не садржи све оне елементе службе које садржи Арсенијева служба. Стихове на мало вечерње нећемо наћи у томе Даниловом делу, па *Служба*, као што се види из текста, почиње стиховима на велико вечерње. Ни у чисто литерарном смислу то Данилово дело не може се равнати са *Службом архиепископу Арсенију*.

Тешко је одговорити и на питање када је Данило Пећки написао своје поетске саставе. Питање настанка појединих Данилових дела није дефинитивно решено ни када су у питању животи владара и архиепископа. Данас не знамо ни то да ли је литерарна активност Данила Пећког трајала до краја његова живота или је била прекинута у време када је постао архиепископ. Обично се мисли да службе претходе житију. Пошто је Јевстатије још крајем XIII века био проглашен за светог — тако га назива и

[20] Б. Даничић, *Службе свецима Србима*, у књ. СИТНИЈИ СПИСИ Б. ДАНИЧИЋА I, Сремски Карловци 1925, стр. 316—17; Л. Павловић, *нав. дело*, стр. 80.

[21] Л. Павловић, *исто*.

[22] У таково тврђење тешко је поверовати. Б. Трифуновић је паралелним местима указао на сличност појединих израза из *Житија* и *Службе*. На исти закључак упућују и стилске сличности двају поетских дела Данила Пећког.

архиепископ Данило — то има разлога да се верује да је Данило оба своја поетска текста написао у периоду пре него што је дошао на положај архиепископа, то јест пре 1324. године.[23] Као архиепископ Данило је имао великих обавеза према цркви. Изгледа да је своје стваралачке снаге за те последње деценије и по свога живота посветио градитељству, делатности на глорификацији династије Немањића (из тог периода јесу фреске са свим члановима династије Немањића у Грачаници, пећкој патријаршији и Дечанима) и као уметнички саветник Стефана Дечанског и његовог сина младог краља Душана. Тако разноврсна активност Данилу није остављала довољно времена за литерарну активност. Даље, тешко је поверовати да је Данило Пећки време пре доласка на положај архиепископа провео без литерарне активности. Подсетимо да је на најистакнутији црквени положај у тадашњој Србији дошао када је већ био зашао у шесту деценију живота. У међувремену личности којима је посветио своја поетска дела већ су заузимале истакнуто место у средњовековној Србији, па се са доста вероватноће може закључити да је време настанка двеју служби било можда у другој деценији XIV века.

Песнички списи Данила Пећког су написани, као што је случај са службама уопште, да послуже као обредни текстови за црквене потребе. Служба, иначе, спада у текстове који имају синкретички карактер, јер су написане да се певају у цркви. У њима музика и текст имају подједнак значај.

Данило није тежио литерарној виртуозности као што су то пре њега чинили други писци служби. Њему недостаје артизам једног Теодосија (који је био старији Данилов савременик), или једног Цамблака чија литерарна делатност пада у прву деценију XV века. Данило не употребљава крајегранесије (акростих), не наводи нигде своје име, не употребљава звучне ефекте тако обилате и разноврсне у Теодосијевом тексту.[24] Узалуд ћемо тражити леонинске риме у његовом делу, а гласовна сазвучја којима је српскословенски језик био тако богат Данило није користио у оној мери како су то чинили други наши средњовековни писци.

[23] У поменутој студији В. Ј. Ђурића, стр. 100, стоји да су фреске са детаљима из Арсенијева живота настале *после Житија*, и каже: „Овај пут сликари се нису држали дословно текста... Њихово ослањање на писану реч било је, наиме, само делимично." Службе пак, настајале су обично пре житија.

Недостатак артистичких елемената у Даниловим поетским списима условљен је свакако и специфичним литерарним талентом нашега писца. Данило није био литерарни виртуоз какав је био велики српски средњовековни писац Теодосије, није имао усплахирено поетско надахнуће једног Доментијана који се у појединим тренуцима уздизао до неслућених поетских висина. Вредност Даниловог књижевног дела, па и његових поетских текстова, треба потражити у другим сферама. Данило је показивао вештину да са мало речи доста каже. Покаткад изгледа да је обим његове мисли шири од употребљених у тексту речи, што нарочито долази до изражаја у његовим житијима владара. Међутим, што се тиче других одлика које пружа служба као литерарни жанр Данило се тиме обилно користи. Симболичност, богатство метафора, узвишеност поетског израза, све те елементе налазимо обилно у његовим песничким списима.[25] Данило је, нема сумње, поетику службе веома добро познавао, и то не само наше већ и византијске. У служби као литерарно-музичком жанру главно је било рећи што више лепих речи којима се велича духовност и духовне вредности личности којој је посвећена служба, а такав однос водио је у ређање метафора, атрибута и других литерарних украса, па о архиепископу Арсенију Данило каже:

Добродетељи врху,
и верних основање,
апостола славо,
светитеља хвало,
српско утврђење,
велики оче Арсеније.

[24] М. Кашанин, *нав. дело*, стр. 194, и даље.
[25] *Исто*, стр. 215—16.

А мало даље читамо:

Архијереја похвало,
и свештеника славо,
правило монаха, оче Арсеније,
радуј се, цркве утврђење велико.

Служба Јевстатију у литерарном смислу је слабија од службе Арсенију. Данило је свакако више привржености осећао према Савином наследнику него према Јевстатију, јер је Арсеније даље развио онај дух у Србији који је започео св. Сава. Арсенију је и стицај историјских околности ишао наруку. Његово архиепископовање трајало је скоро четири пута дуже од Јевстатијевог, па је и из тог разлога више могао да учини за цркву од Јевстатија. Из свих тих разлога у служби Јевстатију је више општих места, више фраза, а мање правог песничког надахнућа и полета.

Ако песничко дело Данила Пећког не може да се упореди са најбољим остварењима на пољу тога литерарног жанра у старој српској књижевности, нема сумње да оно употпуњује свестрани литерарни профил најзначајнијег српског писца XIV века. Његове службе показују да безмало свака област делатности људи средњег века није била страна томе писцу. Његове стваралачке способности су такве да сведоче и о необично повољној духовној клими која је постојала у Србији у првој половини XIV века, периоду када се снажна Србија подигнута Милутиновом руком припрема да доспе до степена царства за владавине Милутинова унука. Још једном се показало да велика епоха избацује на површину и велике личности, а такав је сигурно био и архиепископ Данило II или Данило Пећки, племић, ратник, духовник, дипломата, дворанин, историчар-мемоариста своје епохе, владарски саветник за питања уметности и на крају песник.

Проф. др Дамњан Петровић

Животи краљева и архиепископа српских

Живот и дела и повести богоугодних дела христољубивих краљева српске и поморске земље, међу којима похвалићемо првога начелника им светога оца нашега Симеона Немању, новога мироточца српскога, и сина му преосвећенога архиепископа кир Саву; и брата његова, преосвећенога првовенчанога краља Стефана; и синове му краља Радослава и Владислава, и брата им благочастивога и великога краља Уроша; и жену његову благочастиву краљицу Јелену, наречену у анђелском образу монахиња Јелена; и њезина сина превисокога и крепкога краља Стефана, такође нареченога у анђелском образу Теоктист монах; и његова брата благочастивога и христољубивога и самодржавнога са Богом све српске и поморске земље господина краља Стефана Уроша; и сина му превисокога и благочастивога краља Стефана Уроша трећега; и сина му моћнога и самодржавнога краља Стефана, унука светога краља Стефана Уроша. Похвала живота њихова састављена преосвећеним архиепископом кир Данилом (и) успомена њихова престављења. — Владико благослови!

Живот благочастивога краља Уроша

Вазљубљени љубитељи Христа, ево се сада спрема ум слабога самисла худога и смртнога тела мога, и хоће да принесе достојне похвале онима који су Христа заволели. Али не знам како или где да нађем реч. Но прво поменух Бога, и узвеселих се, и опет ка овима припадам, и молим се и говорим: „Добри и премилостиви и најмилосрднији и незлобиви Господе, који нећеш смрти људи, но хоћеш да се сви упуте на покајање, који си рекао у Твоме светоме еванђељу: „Молите и даће вам се“[1], и опет: „Што год узмолите у молитви верујући, све ово ће вам се дати“[2]. Зато и ја молим најмилосрдније Твоје човекољубље да ми се да реч за отварање уста мојих, дарована ми Твојим светим и животворним Духом. Јер утврђиван и уразумљен Његовом свеподатљивом благодаћу, моћи ћу, ја грешни и јадни слуга Твој, усказати и нека дела, и множину Твојих неисказаних чудеса, а уз то достојним речима похвалити ове Твоје слуге и господу моју, које Твоја божаствена благодат венча и веома узвеличи и прослави изнад многих моћних на земљи. Јер ево, Владико Христе, испуњаван благодаћу неисцрпнога дара Твоје благодати, и узимајући од неисцрпнога и медоточнога и непресушивога извора Твојих божанских речи, треба ми Твоја милостива посета, да се утврди мој ум, и да буде непоколебим демонским искушењима, и „не склони срца мога на лукаве речи, и положи, Господе, ограду устима мојима“[3], да не задрема душа моја од малаксалости, но утврди ме у Твојим речима. Јер Боготац и пророк Давид приводећи себи у помоћ благодат Твоју, говораше: „Нека дође, Господе, на мене милост Твоја, и нека ме, слугу Твога, утеши по речи Твојој“[4]. Тако исто и ја сиромах смело вапијем и говорим у умиљењу срца: „Поспеши и упути срце моје да почне богоугодан и разуман овај живот, и да га оконча добрим делима. Јер отворићу уста моја, и напуниће се Духа[5] од трисветлога Божаства, и поставићу вам, свечасни у Господу са-

брани зборе црквени, трпезу, не хлеба, ни вина и мирисног меса, но трпезу пуну и украшену књижевним јелима, слађу од меда и саћа[6]. Јер хоћу, о љубимци, сећајући се неких ствари из живота ових благочастивих и христољубивих, да покажем пут вашем богољубљу, и часно узевши реч песмопевца Давида, који је рекао Духом светим: „Ко је велики бог као Бог наш? Ти си Бог који чини чуда"[7]. И јер је велика поврх нас Твоја милост, и до облакâ је истина Твоја[8]. Но ходите сада, вазљубљени, који волите празнике, а још више као ваистину побожни и достојноимени христољупци, и насладите се данас, приклонивши уши ваше ка слушању божаствених списа. Јер ево настаде нам данас божаствена и свехвална успомена благочастивих и христољубивих царева, који су засијали у отачаству своме, т.ј. у српској земљи. Јер од доброплоднога корена маслинина дрвета, које насади десница Владичња, а напајано силом божаствене масти, а узраштавано светим Духом, овога, мислим, господина ми и учитеља, првога обновитеља и просветитеља отачаства свога и новога мироточца српске земље, преподобнога оца Симеона званога Немању, и сина његова преосвећеног архиепископа кир Саву, другога сина његова Стефана првовенчанога краља, од кога изникоше доброхвалне и многоразличне гране, као добромирисни цветови, украшени и испуњени Духом светим, предивни призори за све који гледају. Јер три су његова сина: прво краљ Радослав, друго краљ Владислав, и трећи овај велики краљ Урош, чије похвале богоугоднога живота наумисмо саставити, и како крепко и самодржавно предржаше престо краљевања српске земље, и ко од њих колико предржа престо владавине њихове.

Ми смо дужни ово изнети о њима, што слушасмо и разумесмо, или неки од старих људи беху сведоци дела њихових, која учинише у данима свога живота, и они нам објавише, и ово све по имену износимо.

Овај Радослав краљ био је краљ у отачаству своме шест година, и тако предаде дух свој Господу, и тело његово би положено у дому Св. Богородице,

у месту званом Студеница, и тамо лежи и до данас, увек до сада помињан због своје велике врлине и доброверногa живота.

А после њега узе престо краљевства његов брат, названи у царском чину Владислав краљ. Јер овај примивши самодржавно и моћно краљевство српске и поморске земље, и удостојен величанствене и чудне части од Господа, израсте од доброга корена прекрасни и предивни цвет. Овај велики од великих, и преславни од преславних, ма да је био средњи међу својом браћом, но Христовом помоћу највише је напредовао у свима богоугодним делима, имајући у срцу своме неисказано и небројено богатство скупоценога бисера, т.ј. Христа[8a], који је испунио срце и ум његов да се приљубљује Господу. Јер Њега је љубио од све душе своје, и Њему једином је работао у сваком благоверју и чистоти добрих врлина, и увек је чинио богоугодна (дела), (према) апостолу који је рекао: „Ревношћу не лениви, духом ватрени, Господу работајући"[9]. Тако и овај младић, трудећи се да уђе у тешка дела и да се умртви за свет, а да жив буде за добра дела, и желећи стићи у пренебесне станове, подиже на земљи божаствене храмове са сваком чудноватом лепотом, и испуни (их) прилозима и даровима и сваким црквеним частима изобилно.

Овај благочастиви краљ Владислав од основа подиже божаствену цркву у име Спасово, звану Милешеву, где положи тело великога архијереја Христова Саве, преневши (га) од славнога града Трнова, где лежи часно и до данас. А многе су и небројене његове милостиње ништима и странима и слабима, сећајући се онога страшнога дана, грозног и трепетнога суда, пред који имамо да станемо сви ми обремењени гресима, са лицем пуним стида и оборених очију, као што рече апостол: „О ја јадни човек, ко ће ме избавити од онога вечнога огња"[10]. У доброј вери владајући и болујући за отачаство своје, даде многе милостиње у Свету Гору и тамо у божаствене манастире за блажени и свети спомен себи

и својим родитељима. А веома многе су и друге његове врлине, којима га Бог обдари.

Благоверно проводивши овај живот и краљевавши у своме отачаству седам година, и тако пређе у бесконачне векове радујући се у Господу, и би положено његово богоугодно тело са велелепним похвалама у манастиру који он подиже, у дому Спасову, у месту званом Милешева, и ту лежи и до сада часно помињан у Господу.

После овога, благовољењем Божјим прими престо краљевства брат његов, звани велики краљ Урош. Овај такође пун милости и божаствене благодати, васпитан у доброј вери и разуму својих родитеља, и научен божаственом закону, био је ревнитељ отачаским законима и предањима. Јер на овом процвате светиња Господња, према Богооцу који јавља, јер рече: „И на оном ће процвасти светиња моја"[10a], такође: „Очи Господње су на праведницима"[11]. А Исаија: „Ево син мој који ми се свиде, и возљубљени мој, на кога се поузда душа моја"[12]. Јер будући савршен великолепном лепотом изгледа и красотом, имао је свагда у срцу своме страх Господњи, и њиме утврђујући свој ум, паде на земљу, од које би узет, и клањајући се Владици своме говораше:

„Господе, наведи ме на Твој пут, и поћи ћу у истини твојој"[13], и Твојом вољом подај лепоти мојој силу, и „не одврати лица Твога од мене"[14], да не будем кадгод смућен, и утврди земљу отачаства мога, даровану ми свемоћном Твојом десницом, јер ти си утврђење оних који притичу к Теби, „јер на Тебе се уздаше оци наши, уздаше, и спасли су се."[15]

Ово говорећи овај благочастиви и велики краљ Урош, непоколебивом вером љубави хришћанске предржа престо краљевства, живећи у најсрдачнијој љубави са околним царевима, јер га веома љубљаху због врлине његове, поштујући га по достојању и знајући га као крепкога краља у своме отачаству, у српској земљи.

Када је проводио дане своје на престолу Богом дарованога му краљевства, паде му на памет она реч, коју је Господ рекао о првосазданом човеку, када рече: „Није добро да човек буде сам, створићемо му помоћ", како књиге од Постања[16] сведоче о овом. Тако и овај благочастиви узе себи жену од царскога племена, од фрушкога* рода, звану благочастиву краљицу Јелену. И када је овај такав брак био састављен, живљаше овај христољубиви краљ у своме отачаству са Богом дарованом му супругом, јер достојно ми је ово изрећи, богољубивом Јеленом, увек непрестано поучавајући се премудрости, којом је могуће угодити Богу добрим и богољубазним делима. Јер књиге Соломонове кажу: „Из уста праведнога капље премудрост, а уста нечастивих одвраћају се"[17], и „праведници ће живети на векове, и од Господа им је награда"[18]. И Богоотац (пророк Давид) сматрао је праведнике блаженима у псалму, јер рече: „Блажен си, и добро ће ти бити; и жена твоја (је) као плодовита лоза у странама дома твога"[19].

Јер ова господа моја Богом подигнути и сједињени по законском предању, остајаху у вољи страха Господњег, божаствени и целоумни и богомисаони савет савећавши међу собом, и ставши на молитву крепко се помолише Богу у умиљењу срца, овако говорећи:

„Дароваоче живота, бесмртни цару и избавитељу свега, најсилнији, незлобиви и најмилосрднији Господе, који се хвалиш на висинама, и који примаш трисвету песму од небеских сила, који си у неприступној светлости, који си рекао својим пречистим устима у Светоме Писму: „Сваки који верује у мене неће се постидети"[20]; и песмопевац: „Обећајте (помолите) се и подајте Господу Богу нашему"[21]; и васељенски учитељ апостол сведочи нам говорећи: „Сваком молитвом и мољењем молећи се у сваком трпљењу и молитви"[22]. А и праведни Јов каже: „Стиже ми молитва ка Богу и пред Њиме капљу ми очи".[23] Да, ево дакле сада, превечни

* Тј. француског

цару, ово видећи и слушајући божествена Твоја писања, вапијемо ка Теби: Дароваоче добара, отвори нама недостојним слугама Твојима двери милости Твоје, и отвори утробу Твога човекољубља, и изли нама од пречистога и животворнога Твога Духа обилну неисцрпну доброту, умили се и наговори се, и не лиши нас грешних милости и славе царства Твога. Јер Ти си палима уздизање и живот онима који умиру, и сатвренима подизање. Услиши ову нашу молитву, и дај нам угодан плод од наше утробе, и дај да нам се роди чедо по вољи и доброти Твога разума, да буде нама, слугама Твојима, утеха и радост због велелепног имена Твога. Да, Господе, не презри створења руку Твојих, но испуни, Господе, нашу молитву, који наводимо реч пророка: „понизисмо се и спасе нас",[24] и да увек хвалимо Твоје неисказано човекољубље, у све дане нашега живота и на векове векова, амин.

А Владика свега створења и Господ славе, Очево послање и праведно сунце, даровалац добара, који испуњује све молитве које воде ка спасењу, и који чини вољу оних који Га се боје и услишава њихову молитву, који је утврдио небеса мудрошћу,[25] који је поставио земљу на водама, који даје свакоме дисању живот,[25a] не презре створења руку својих, које је било обузето смртном пропадљивошћу; приклонивши небеса сиђе,[25b] прикривши божанство телом, и без греха поставши телом Бог и човек, ваплоти се у пречисту Дјеву Богородицу и од ње неизречено роди се, прошавши кроз Њу и опет је учини запечаћљену, како, зна сам Он. Он чувши Ану где тужи у Силоаму, плачући и молећи се, да јој се дарује чедо, и говорећи: „Ако погледаш на смирење моје и даћеш ми семе мужа",[26] послуша ју Господ, и даде јој пророка Самуила. А друга Ана Јоакимова, такође плачући у башти својој због чеда, роди свету Дјеву Марију. Исто тако услиша молитву Аврама и Саре и дарова им Исака обећањем.[26a] Послушавши Захарију и Јелисавету, даде им родити Јована Крститеља[26b] проповедника покајања и вођу ка спасењу. Јер Он, неисповедим и неисказан, и богат у милости, заволевши нас због превелике своје

доброте, и увек бринући се о човечјем роду, од првога Адама и до сада, праведан Бог, који испитује срца и утробе,[27] услиша молитву благоверних ових слугу својих, и посла посету светога својега и животворнога Духа, који ће јавити зачеће добра плода, испуњујући им молбе, као и обећања споменутим праведницима.

И после овога зачe благочастива и христољубива Јелена у својој утроби. Када је дошло време да роди, по вољи и милости доброга Бога роди свога сина, Богом насађену грану од доброплоднога корена. Јер на овом детету се испунише богосветле и многохвалне радости његових родитеља, и многи се обрадоваше због његова рођења, и уједно се обрадоваше све државе отачаства овога великога краља Уроша. Родитељи овога богознаменитога детета запеваше најчаснију песму са Давидом, говорећи: „Велик је Господ наш и велика је моћ његова, и разум његов не може се описати".[28] „Јер нам Његово свето име учини величину силну".[29]

Узевши Богом дарованога им сина, пород добре вере, учинише све обично о детету по божаственоме закону, даровавши му бању крштења, и крстивши га у име Оца и Сина и светога Духа и дадоше му име Драгутин, који ће заиста бити драг и угодан Богу у сваком добром делу, и који ће толико узрасти целомудреним умом. Јер почину на овоме младићу Дух премудрости, Дух страха и разума Божија.[30] Богоотац пророк рече говорећи: „Из уста младенаца и оних који сисају спремио си хвалу".[31] Јер начетак Господу је исповедање Његово. Добрим делима служише Господу у младости својој, испуњујући речи које је пророк рекао: „Не ревнуј (у) лукавим, нити завиди онима који чине безакоње",[32] свакако чувајући себе, да не даде Господу безумља уснама својима, у сладост примаше речи божаствених списа, и у њима утврди свој ум од све душе, говорећи: „Закон је твој светлост мојим стазама"[33], „и неправду омрзнух и постаде ми одвратна, а заволех Твој закон"[34].

Када је доспео до младићског узраста, и пошто је Христос сунце праведно освећивао његов ум, овај

богољубазни младић учаше се да поје Господу: „Господе кажи ми, да разумем“[35]. И дадоше га родитељи његови на учење светих и божаствених књига, и њих научи, вешто и разумно, и наслађујући се добрим и красним речима њиховим, хтео је да спреми већу наду не само себи, но и целоме своме Богом дарованом му отачаству. Хотећи га из блата греховне дубине, осетивши га својим поукама, привести ка разуму Христове љубави, трудио се је да испуни недостатке родитеља својих. Овај христољубиви младић, ваистину беше дар дарован његовим родитељима, и имајући свагда велику радост у њему, непрестано слаху Господу Богу благодарне молитве за утврђење његово у животу и доброј вери, и волели су га веома, и на њему се испунио неисказан диван изглед, и увек су се бринули о овом душељубазном им чеду, и васпитаваху га родитељи његови са страхом Божјим у сваком благоверју и чистоти, и научише га сваком богољубљу и добром владању.

Када је прошло извесно време, и када је дорастао овај блажени до младићког узраста, хтели су његови родитељи да се по закону ожени, и узевши кћер од царскога племена угарскога народа, заручише му благочастиву жену, звану Кателину. А отац његов, краљ Урош обећа му дати краљевство, и са великим обећањем изрече да неће прекршити свога обећања, но да ће га учинити краљем у отачаству своме, у српској земљи, и да ће му за живота свога даровати свој престо. Такође и сватү своме краљу угарскоме обећа се, говорећи му:

„Хоћу да даш кћер твоју за мога сина, јер ће у великој части и хвали ићи ка царском престолу и бесценом бисеру. Јер ево ћу учинити да син мој буде самодржавни краљ свој српској и поморској земљи“.

Када се ово свршило, живљаше овај богољубиви младић са својом женом у двору родитеља својих, гледајући ка вишњему истоку истока, чекајући неиспитане милости свога љубитеља Христа, који је подигао рог православне вере христољубивих праро-

дитеља његових и родитеља, желећи и сам великога просвећења Спаса Христа. Имајући у срцу своме смирену мудрост, живљаше безлобним животом, и сети се оне речи Владичине, коју рече својим ученицима: „Ко хоће међу вама да буде први, нека буде последњи од свију“[36]. И опет: „Сваки који се узноси, понизиће се, и који се понижава, узнеће се“[37]; јер каже један међу премудрима: „Сва дела смернога јавно ће изићи пред Бога“.[38] И овај младић послушавши добру реч, вапијаше:

„Приону душа моја уза Те, и мене узе десница Твоја“[39]. „И ти си Онај који ми спремаш наследство моје“[40]. „На Теби се утврдих од утробе, из утробе матере моје“[41], знам Владико, да се сваки, који се узда у Тебе, неће посрамити[41а]. И нека буде са мном грешним слугом Твојим по Твојој вољи.

И тако се покораваше својим родитељима у свему, осећајући љубав према свима, и утврђујући у себи заповести списа речи Божјих. И живео је у побожности и чистоти у дому очеву са нешто мало људи својих, гледајући ка милостивоме Богу свију, и чекајући да прими оно што је његов родитељ обећао.

Када родитељ није хтео да испуни што му је рекао, и видећи се овај богољубиви у великој тузи и жалости, да нема ниједнога одељенога дела од свога отачаства, где би засебно пребивао, а уз то слушајући прекорне речи са многим досађивањем од свога таста краља угарскога, који виде да му родитељ његов не даде што му обећа, павши на колена, поче се молити родитељу своме, говорећи са сузама:

„Оче, дај ми достојни део твога имања[42] колико хоћеш, и види моје велико трпљење, колико времена чекам да примим милостиви твој дар; јер ево сам у великој скрби и жалости, и презиру и дражењу од оних који су око нас“.

А родитељ се његов, по наговору лукавога непријатеља, није обазирао на његове речи, и не измени се срце његово да у љубави даде сину своме

што му је обећао дати, престо свој или било неки део државе своје. Богогласна свирала, васељенски учитељ апостол Павле, саветујући богоугодну љубав родитељима са децом, говори: „Децо не дражите родитеља, и родитељи не досађујте деци, но храните децу вашу, дајући им дужни део"[43].

И опет је молио свога оца, говорећи: „Господару мој, колико слугу твојих живе у сваком изобиљу, а ја, љубљени син твој, без твога сам милостивога милосрђа. Имајући ме као богатство душе у мојој младости, и увек веселећи се због мене, лишаваш ме земаљскога богатства, жалостећи ме. Можеш учинити милост твоме чеду колико хоћеш. Учини да нисам лишен Богом дароване ти државе, нека буде истинита реч уста твојих, колико си обећао мени љубљеноме сину своме. Јер боље ти је да ме предаш смрти, него да ме лишиш давања у љубави и имања славе твоје".

Син његов говорио је са сузама ове жалосне речи, не би ли се како изменио његов родитељ на милосрђе.

А пошто овај није обраћао пажње на његове речи, виде овај богољубиви младић, да је његова душа жалосна, како се каже, до смрти[44]. И пошто је био у великој смутњи ума свога, није знао шта да чини, коме да се потужи, ко да га избави од толике печали и жалости. И погледавши очима својима на небо, рече са сузама: „Владико, милосрдни, вишњи цару, буди милосрдан мени, грешноме, јер ко ће се са мном потрудити, видевши ме колико страдам"?

Када му је таква мисао дошла на ум, уставши са некима својим му људима, оде тасту своме краљу угарскоме, и јави му своју жалост, што му се догоди од родитеља свога. И ражалости се веома његов таст због невоље која му се догодила, и свесрдно се заузе, хотећи му помоћи, и рече му: „Колико хоћеш даћу ти војника својих у помоћ". И тако узевши велику силу народа угарскога и куманскога, и пође брзо, водећи са собом велику победу. Дошавши ка родитељу своме краљу Урошу опет га је молио говорећи:

„Господару мој и оче, дај ми, чеду своме, достојни део имања твога. Јер гле колико времена проведох као ништи гост у твоме дому, чекајући да примим твој милостиви дар. А ти ме ниси послушао. О велика и љута несситости, шта мислиш? Хоћеш ли да царујеш на векове? Не реци, и не варај се. Ево држиш маловремену храну, наслађујући грло своје. Али погледај на сутрашњи дан, јер не знаш шта ће родити данашњи. А ми кажемо: О злога и брзо несталога имања! О горкога среброљубља и ненаситне утробе! Горе је од паучине. Требало би да и душу своју положиш, ако би било могуће, за свога сина, а ти од земаљског богатства нећеш да му даш достојни део. Слушај реч Владике који каже: „Јер отац је, рече, у Сину, и Син у Оцу"[45]. Зар они немају једну вољу и једномисаони живот и љубав? А ти се не сети да учиниш милости чеду бедара твојих".

А шта је било после овога? Када родитељ његов није примио такве његове речи молбе, него се још великом јарошћу разгневио на њега, овај младић видећи се да је пред њиме смрт или живот, и не знајући шта да чини, подиже руку на свога родитеља. И пошто је била међу њима велика борба у земљи званој Гацко, син одоле своме родитељу, и узе престо његов силом. И када је сео краљевати на престолу оца свога у српској земљи, назва се благочастиви и христољубиви и самодржавни све српске и поморске и подунавске и сремске земље краљ Стефан.

Видиш ли, о мили, како свршава слава и земаљско богатство? Зар не разорава прво закон, а подиже распре и ратове и све зле немире? Јер о овоме богодухновени орган, као орао летећи више небеса, апостол Павле јавља говорећи: „О ја јадни човек! Ко ће ме избавити од печали живота овога света"?[46] И опет рече: „Ко хоће да буде друг овоме свету, непријатељ Божји назива се"[47]. Родитељ овога благочастивога краља оде у неку земљу, тамо сврши свој живот, и би часно пренесено тело његово, и положише га у његовим рукама начињеном манасти-

ру, у дому Свете Тројице, у месту званом Сопоћани, и ту лежи и до овога дана.

А жена његова, благочастива краљица Јелена, дође к сину своме краљу Стефану. И њу прими са великом чашћу и славом, и одели јој неки део земље државе своје за пребивање њезино, одајући јој дужну част, као син матери својој, говорећи јој: „Госпођо моја и мати, нећу да се лишиш богатства и имања славе моје, колико ми је Господ даровао, као што је мени наумио учинити мој отац, да ме одстрани и отуђи од своје славе. Него ћу рећи: „Бог цар наш на небесима и на земљи, и све што усхте и створи"[48]. Јер пророк и Богоотац Давид рече: „Овога понижава, а овога узноси"[49]. Која ли слава на земљи не пролази? Јер ево очи твоје видеше све што је било и што се догодило. А ти као чедољубива мати, у великој љубави узми сва моја богатства, и колико хоћеш даћеш ми из твоје руке. А ја ћу се по достојању теби покоравати и служити теби са страхом и љубављу истините вере, и теби чинити већу част и славу, не би ли како ради тебе благослов наследио. И колико ти сагреших, опрости ми. Твоје молитве нека ме утврде у вољи разума Божија. Јер објави божаствени Павле говорећи: „Јер молитве родитеља утврђују домове деци"[50].

И тако благочастива мати његова Јелена, најсрдачнијом љубављу са умиљењем рече му красне речи, и сетивши се речи апостола Павла, рече:

„Господару мој и чедо моје љубљено, ево све што се догоди са нама, то не би од руке снаге твоје, но од Бога, у чијим је рукама све и у кога нема обазирања на лице. Он једини све ово учини. Да, ако казне трпимо, Бог нам се обраћа као синовима[51], па чак и љуто страдајући, дужни смо хвалити Господа. Јер сам Владика наш, Христос, толике муке и напасти примајући од безаконика и све трпљаше, показујући нам пример да трпимо напасти. Мени је добро, према речима пророка: „Понизио ме је, да се научим његовим оправдањима"[52]. Разумела сам,

чедо моје љубљено, да овај свет пролази и његове похоте[53], и суд ме чека, претећи ми огњеном муком. Јер шта је ово богатство? Са чиме ћемо га упоредити, дрво које има красно лишће, а плода нема, т.ј. добрих дела. А знај, чедо моје колико желиш и бринеш се и трудиш се, хотећи славе и сабирајући богатство, какву ћеш корист имати од тога? Јер доћи ће ти такав дан, који не знаш, и час који не чекаш, и други ће се обогатити твојим. Зар ниси чуо пророка који каже: „Човек сабира, а не зна коме сабира"[54]. Јер исти рече: „Безуман и несмислен заједно ће погинути, и оставиће туђима своје богатство"[55]. Но пази, чедо моје, увек на оно што ће бити. Јер овај наш сујетни живот није живот, но љута смрт. Данас овде, а сутра онде, данас владар, а сутра поданик, данас богат, а сутра ништи, данас судија, а сутра суђен".

О разума и неисказане премудрости, чиме се прве свете жене украшаваху, као и ова христољубива Јелена, уздајући се у Бога, божаственим речима поучаваше сина свога. А благочастиви и самодржавни син њезин краљ Стефан, примивши с љубављу и у сласт њезину поуку, и павши на њезине ноге, молио се је са сузама, да прими проштење својих грехова и да добије благослов. И ова христољубива, дарова му савршени благослов и мир, и тако пође у одељени јој свој крај, примивши много имање и часне дарове, колико је хтела, од љубљенога сина свога.

[Месеца марта, дванаести дан, живот благочастивога краља Стефана Сремскога, званога Драгутина, а у монаштву Теоктиста монаха]

Благочастиви и христољубиви син њезин Стефан краљ, примио је престо оца свога, као што напред изнесосмо у овом спису, крепко и самодржавно владајући у своме отачаству, увек ограђујући свој ум страхом Господњим[1], и сећајући се смртнога часа. Сви околни цареви, колико слушаху за толику силу и крепост и целомудрену мудрост његову, веома велику љубав осећаху према њему. А они који су се хвалили против државе отачаства његова, слушајући за велику силу његову и крепост, којом га је Бог крепио, сви који су зло мислили, враћаху се пуни стида, и сви моћни земље његове, радујући се украшаваху се, учени и утврђивани речима његовим. Јер ум његов беше просвећен од божаствене благодати, сијајући се увек као злато седам пута искушано.

Јер овај благочастиви по речима пророка овако чињаше говорећи: „Неправду омрзох и одвратна ми је, а закон твој заволех"[2]. Јер тако беше уистину у дане његова краљевства, чега и ми сведоци бисмо. Јер неправда и гордост и лихоимство, или ма које од зала, ништа од тога није се налазило у данима његовим, када је он владао у отачаству своме. А Бог предобри и најмилосрднији, који „неће смрти грешницима, но да се обрате и да живе"[3], чије је човекољубље неисказано и слава непостижима.[4] Он хтеде показати слугу свога, овога благочастивога краља очишћена, да не умре живећи у земаљском царству и павши у грех. Јер он постаде благочастив сасуд потребан Богу, хотећи пронети његово име[5] пред народима и царевима.

После овога ускоро, иза мало времена, Бог јавља овако знамење овом благочастивом краљу Стефану. Када је јездио неким послом с властелом својом под градом Јелечем, павши са коња сломи ногу своју. Пошто је била велика узбуна и велика жалост у

његову отачаству што је њихов господар тако рањен, плачући говораху:

„О моћни и славни господине наш, чувару и заступниче, шта ћемо радити ми слуге твоје, стадо даровано ти Богом? Јер ако ко од околних царева чује за такав твој пад, ми ћемо насилно потпасти под руку туђинаца, лишавајући се тебе, наш мили господине и чувару, славо наша и радости".

Многе остале и друге веома жалосне речи говораху, ридајући за својим господином. А овај благочастиви краљ Стефан овако је мислио у своме уму и говорио:

„Ево видим ваистину да је праведан Господ и да правду заволи"[6]. Сагреших, Владико, очисти ме, и чинио сам безакоње, опрости ми. Јер прво не послушах заповести божаственога Ти писма, како рече у светом Твоме еванђељу: „Ко злостави оца или матер, смрћу нека умре"[7]. И опет: „Поштуј родитеље равно са Богом"[8]. Ове заповести преступивши ја јадни, погубих самога себе, подигавши руку на свога родитеља, (тако) да су ево моје ране по заслузи, и не само ово, но и горе од овога, што предвиђам, ускоро ме очекује. Јер ево грло моје, наслађујући се маловременом храном, загорчава ми се; јер речи родитеља ми ускоро ће ме стићи. Но Владико Христе, који си нас саздао, знаш нашу немоћ и знаш, Спаситељу, наше суштаство, који си се обукао у њега. „Теби једином сагрешио сам и пред тобом учиних зло"[9].

Када је тако говорио са великом скрушеношћу свога срца, одмах у тај час посла посланике своје ка своме најмлађем брату Милутину, говорећи му: „Брзо дођи ка мени, јер имам велико тајно саветовање с тобом". А он чувши за такву његову болест, брзо пође ка њему, и дошавши му у место звано Дежево, у области рашке жупе, и ту учини велико ридање и плач над својим братом. А рече му благочастиви краљ Стефан:

„Љубими мој брате, ево видиш, како учиних, тако ми се врати, да више нећу владати на овом престолу, који силом узех своме родитељу. А ако после овога останем на овом престолу краљујући, тело моје има да буде искушано од Господа љутим неисказаним казнама. Јер по делима мојим што учиних, све ово доћи ће на ме. Јер мислим како за навек отпадох од царства будућег, зажелевши пролазне славе. Јер бол од геене очекује ме, вечне узе и тама крајња, отровни црв, шкргут зуба, скрб и туга огњене реке. Која ће ме реч избавити, вазљубљени, ко ће се заузети и помоћи мени који се мучим? А ти, драги мој и љубими брате, узми моју царску круну, и седи на престолу родитеља свога, јер Бог тако заповеда, и у многолетном животу краљуј и брани отачаство своје од насиља оних, који војују против тебе. Господ мој нека те утврди и укрепи и сила светога Духа нека те закрили, заштићујући те од нападаја лукавога; анђео Господњи нека је увек са тобом, и када спаваш и када ходиш, чувајући те и веселећи душу твоју".

И после овога дарова му свој престо, и како треба прославише говорећи: „Многа лета нека даде Бог благочастивому и христољубивому Стефану краљу Урошу", и све што је потребно иза овога. Даде му драгоцене дарове и злато и хаљине скупоцене царске, коња свога и оружје своје, које сам на себи, на своме телу ношаше. Све ово даде му говорећи: „Опаши се оружјем овим, око бедара својих, силни"[10], успевај у већем ка Богу, владајући у отачаству своме. Од Владике свију Христа се не уклањај, закону божаственог писма вредно се поучавај, родитеља не бешчествуј, да ти се умноже године живота[11]. Убога не презри, да не пострадаш љуто са оним богаташем[12]. Од истине не отступи, јер каже Владика наш Христос у еванђељу: „Ако у истини останете, истина ће вас сачувати"[13]. Молим те, у Господу вазљубљени брате мој, све ово сачувај, и неће наићи зло на тебе; а ако ли и наиђе, хвали име Господње благословено на векове, и речима увек и именом Господњим противи се њему. У чему си у недоумици да ли је Богу угодно, у Њега јединога моли, и по пророку испуниће ти Господ све молбе твоје[14]. И мене љубимога ти брата не заборављај у

љубави срца твога. А ја идем у судбину коју ми је Бог одредио, да не пређем у друге векове са силом љуто страдајући у овом животу. Треба да се самовољно предамо ка страдањима и телесним боловима, као што смо вољно учинили зло и оно што Богу није угодно. Према томе све ово дође на нас, зато те у жалости поменусмо, Господе".

Утврди га богоразумним речима, и тако се растаде са братом својим, где му дарова краљевство у Расу, у месту званом Дежево.

А христољубиви краљ Стефан, кога ћу, о љубими, усудити се назвати другим многострадалним Јовом, или боље рећи Аврамом праведним и гостољубивим, који волећи госте и анђеле прими у старости својој[15], исто тако и овај господин мој ревнујући њихову обичају, оставивши славу земаљског царства и свој престо, и од тада сасвим не хтеде ништа од тих пролазних ствари, и уставши оде у област државе своје, у земљу звану Мачва, коју му је дао таст његов краљ угарски. Тамо дошавши са женом својом благочастивом краљицом Кателином и са једним делом властеле своје, овај благочастиви носио је у срцу своме ризницу многоцењенога бисера, Христа[16], и хотећи се обогатити Његовом благодаћу која све даје, дође у ту земљу да је просвети, и да народ, који је био у тами и мраку незнања, по учењу божанскога писма приведе ка светлости спасоноснога живота.

Шта да кажем, о љубимци, ја смирени Данило или шта прво да кажем? Одакле да почнем толике трудове и страдања овога благочастивога мужа, неисказане подвиге и бдења и ноћна стојања, непресушне изворе суза његових? Ко ће наћи таквога, који ће вам по имену изложити неисказана његова чуда, милостиње ништима, утехе малодушнима, сastрадања онима који су у скрби, избавитеља увређенима, многосветла светилника божаственим црквама? Јер овоме Господ посла своју светлост и истину, да га оне васпитају и воде[17] и у велико и свесрдачно кајање и

богоугодне трудове, о чему смо наумили да саставимо слово колико је могуће.

После овога овај благочастиви краљ Стефан осмеливши се тако, имао је свагда страх Господњи у срцу, и био је распаљиван Његовом љубављу вере истините, и прионуо је само за Њега душеумном мишљу својом, према речима пророка: „Мени је добро пријањати Богу, и полагати на Господа своју наду"[18]. Јер Он је једини добар и милосрдан душељубац и стројитељ нашега спасења, јер увек чека наше кајање, јер прима све као (и) разбојника и митара, само ми не престајмо вапити непрестано са сузама. Јер овај благочастиви овако говораше, сам себи излажући мисао своју овако:

„О душо малаксала, о душо убога, све дане живота свога проживела си у небризи; о душо, већ зађе сунце и ево твој век је при крају, ти која си волела грех. После овога немаш никаква дела у овом веку. Нема ти спасења, но вечна мука. Мало времена имаш да се покајеш од зала својих, која си учинила; но уздахни и оплакуј себе, и устани од сна очајања свога, од тежине и лености, и подигни руке своје, и повичи из дубине срца ка Ономе који те може спасти, и реци: Наставниче, Спаситељу, гинем, могуће Ти је спасти и помиловати, јер сам створење руку Твојих, само ако хоћеш. Јер ево нисам као онај, који је тридесет и осам година боловао, кога си само речју здрава учинио[19]; но ја грешник од младости своје сам раслабљен мноштвом безакоња својих, и нисам достојан погледати и видети висину небеску или назвати свето и славно име Твоје. Но пошто си ми сам рекао: „Позови ме и услишићу те"[20], зато сада зовем и вапијем: Отвори ми, Владико, отвори ми недостојноме и јадноме двери милости Твоје, јер Ти си просвећење и светлост омраченима, као што рече у светоме Твоме еванђељу: „Ја сам светлост свету, и који иде за мном, неће ходити у тами"[21]. И опет: „Ако ко реч моју сачува, неће мрти никада"[23].

Док је благочастиви све ово у молитви говорио ка Христу Владици свију, незлобиви Господ Бог, брзо приклањајући божанске уши своје на слушање вапаја оних који страдају и не одвраћајући свога

доброга лица од оних који Га призивају, тако исто не удаљи милости своје ни од овога угодника свога, хотећи да га прослави у добрим делима у овом веку и да написано буде име његово у књигама живота. Јер овај благочастиви имађаше велику и свесрдну љубав према Богу, изнад многих у роду своме, светлећи се сваком врлином као многосветла зрака сунчана у отачаству, хотећи свима свакако довољно собом показати. Бог је преводио овога праведнога мужа од толике славе његове и части и престола царскога, и од свега његова што је имао владајући у отачаству своме. И беше у тој страној земљи, чекајући обећање наде. Јер многа његова страдања показаше се као уздање у Бога, по апостолу Павлу који овако каже, јер рече: „једни за Христа Исуса тело своје распеше страдањима и похотама"[23], као и овај блажени, духом живећи, ка духу ревнујући, у жељи да овим и сврши. Јер његов век пун младости и снажне храбрости према противницима пролажаше. Јер то све сујетно и кратко, као и цвет пролетњи венуло је. Јер снага и крепост изнеможе и уједно и пропадљиво тело, а кости састављене сухим жилама приклонише се на ову ствар, т.ј. наду к Богу.

Јер овај слуга Христов са смелошћу оплакиваше себе пре времена, говорећи у своме уму себи:

„Оплакуј себе, убоги, да не чујеш тамо: Зар се сада кајеш, када није време покајању? Јер човек, злато изгубивши наћи ће друго, а изгубивши време покајања, никада неће наћи друго" (т.ј. време за кајање). У овоме нас учи и поучава божаствени Павле: „Док имамо времена покајмо се, чинећи богоугодна дела"[24].

Овај богоугодни Христу муж жељени, одбацивши далеко од себе своју одећу, царске хаљине и златни појас, који ношаше, облачи се у поцепане и искрпљене, а паше се ужетом од сламе по нагу телу своме, говорећи у радости срца: „Опасао си ме весељем да прославим Твоје име"[25]. А вретишче од длаке навукавши на своје тело, овако говораше:

„Обуче ме, Владико, у ризу спасења"[26]. „Јер ево, господо моја, када сам у младости својој носио железно оружје и ратовао против оних који су са мном

војевали, велику тугу трпело је тело моје од тежине таква оружја, а сада у оваком оружју, у које си ме удостојио да се обучем, са великим весељем трудим се да војујем, Теби, бесмртноме цару сила. Јер знам да се приближи долазак Твој. Но тешко мени, који немам да Ти принесем плода добрих дела; јер ево предвиђајући гневни глас Твој, бојим се и дрхћем када будеш рекао: „Идите од мене проклети у огањ вечни"[27]. Колебају ме вали бесовских нападаја, но утврди мој ум непоколебљиво, тело ми дрхће, а слух мој нека чује поуке твојих божанских речи. Дај ми извор суза, да омијем душевне нечистоте, и да се не удаљим од Твоје милости у страшни и грозни онај дан, од кога дрхће душа моја и ужасавају се састави тела мога".

Ово ћемо, дакле, казати вазљубљени, овај христољубиви сваке ноћи постељу своју сузама мочаше, слично пророку и Богооцу, који каже у неком псалму: „Измићу сваке ноћи ложе моје, и сузама мојим омочићу постељу моју"[28]. Јер не само да оплакиваше себе, „но и сна не даваше очима својима, ни дремања веђама својима[28а]. Шта сам ја рекао да постељу своју сузама мочаше? У земљи беше ископано место као и гроб, у коме је мало отпочинуо од многога бдења и од труда ноћнога стојања када је легао, а гроб беше пун трња и оштрог камења, тако да није могао лећи у сласт, а уз то легавши у њега, много је плакао и био се у прса горко, са тугом срца вичући ка Спаситељу:

„Ох, ох, светлости моја слатка Исусе, како се удаљих од славе Твоје? Дао си ми очи да гледам светлост Твоју, а ја њима угледах зло. А знајући да си Ти истинити син Божји, и Ти си превечно слово, који седиш с десне стране Оца, будући у подобију Очеву, Ти си простро небо као кожу и утврдио земљу на водама, и слично море оградио си песком, учинио си да Те анђелске силе опевају,[29] а природа земаљска да Те непрестано хвали. Јер Ти си онај који постављаш земаљске цареве и који им снабдеваш царство, и који им у руке предајеш управљање народа. Међу њима је множина оних који Те

хвале, Господе, и који се боје Твога имена. А ја јадни, заборавих Тебе, Бога свога, који ме је створио".

Овако моливши се са сузама, опет устајаше од таквог рова земаљскога, имајући у рукама својима божаствено еванђеље, које непрестано прочитаваше, и отворивши божаствена уста своја са Давидом, појаше божаствену песму говорећи: „Подигну ме из рова земље и исправи стопе моје, и положи у уста моја нову песму"[30]. И опет: „У ноћима подижите руке више ка светима и благословите Господа"[31]. И опет: „Боже, Боже мој, ка теби раним, ожедне Тебе душа моја[32]. Јер ваистину је приносио Богу нескврну и чисту жртву, молитве своје, целим бићем човечјег састава.

Веома љубљен и од свију поштован и од свију очекиван, сваким добрим делима утврђујући се, и ка овима све више јако се бринуо, а раскош вредним уздржањем победи, говорећи. „Браћо, умрећемо у греху, да живимо у Богу", и опет: „да не царује, дакле, грех у смртном нашем телу, да слуша похота његових"[33]. Он оваке речи говораше:

„Помени се, јадни човече,
не варај се у овом веку,
и помисли у уму своме,
да наш живот ништа нема
осим сузе и уздахе,
презире и мржњу,
непријатељства и зависти и лукавство,
злобу и неправду и неситост.

Које је од овога што нас води у живот вечни?

Зар нам не приводи реку огњену и муке неисказане?

Зар нам не представљају љуте и немилостиве анђеле?

Зар добри и милосрдни Бог не одвраћа због овога свога лица од нас, говорећи са гневом: „Отидите од мене, проклети, у вечни огањ, јер вас не познајем"[34].

Било богатство,
било слава,
било здравље и сила,
било лепота изгледа,
ништа од тога неће поћи на суд Владичин.

Јер све ће слично сенци погинути и као сенка прећи ће, само ћемо ми наги и обремењени грехом стати пред суд Владичин. Јер све човечје је ваистину таштина по ономе који говори: „Све на земљи је таштина над таштинама, и све је таштина"[35], и по апостолу, који каже: „да ништа не донесосмо на овај свет, нека се зна, да ништа не можемо ни изнети"[36]. О овоме рече један од премудрих: „Када човек умре, наследи гмизавце и звери и црве". Немојмо, вазљубљени, погубити душе своје ради пропадљивих (ствари).

Овај благочастиви и христољубиви Стефан оваквим речима утврђиваше ум свој, говорећи:

„Прикуј тело моје страху Твоме"[37]; „и учини са слугом Твојим по милости Твојој"[38] и утврди ме пред Тобом на векове. „Јер ако безакоња моја погледаш, Господе, Господе, ко сам ја грешни, који ће моћи постојати"?[39] Јер, Владико, ако спасеш праведника, шта је у том велико? Или ако помилујеш чистога. Такови су достојни милости Твоје. Но пожури брзо, Христе мој, у помоћ мени недостојноме, и избави ме од уста лукавога звера, и приону за земљу утроба моја[40]. Но пошаљи благодат Твоју мени у помоћ, да умртвим телесне страсти".

Шта ћу рећи, његове подвиге и страдања, и молитве што претрпе? Јер блажен је живот његов у овом веку и часна је смрт овога богољубивога мужа пред Господом. Јер колико је богатство његово и слава земаљска, премного злато и драгоцени бисер, и царско одело и све остало од таковних, богоугодно и целомудрено расточаваше. Прво колике је милостиње даровао у божаствене храмове и потребе и сасуде црквене, правећи у дому своме свештене сасуде златне, украшене бисером и драгим камењем, путире, дискосе и велика нафорна блуда, кадионице и златне свећњаке, и друго, што је потребно од

таквих ствари, свештеничке златоткане драгоцене одежде. То све чинећи у дому своме шиљаше на дар божаственим црквама, и не само црквама отачаства свога, него и у друге благоверне народе, говорећи: „Твоје (дарове) од твојих (дарова) приносим Ти, Спаситељу мој". Драгоцене дарове потребне црнцима тих места и целом црквеном клиру, свакоме према своме позиву довољно даваше, за одевање тела њихова и да се исхране. Он свима овима шиљаше своје вазљубљене и поверљиве људе, да ово дају са љубазним и смиреним речима, пишући им и говорећи: „Примите ове моје мале приносе вама, и молите Господа Бога за мене грешнога, не би ли како год вашим молитвама био мени милостив судија у дан страшнога испита."

Видите, дакле, вазљубљени, таква су била искушења и печали овога благочастивога мужа, јер колико је живео у светској сујети, никако се није удаљивао од богоугодних дела. Тако треба човек, удаљивши се од света и онога што је у свету, да се једино брине за душу своју или како ће угодити Богу, не обраћајући пажње на оно што је од овога света.

Но опет ћемо изнети његово велико трпљење и снагу. Јер он живећи у овом свету, имајући жену и децу и државу велике земље, и бринући се о својим војницима и о управи дома свога, и како да брани земљу отачаства свога од насиља иноплемених народа, и све ово чинећи, ниуколико не остављаше богоугодних дела, нити злоба измени његова разума, нити лукавство превари његову душу. Јер за такове рече Соломон: „Угодан беше Богу и вазљубљени живећи у свету"[41]. А више је имао у своме срцу смерну кротост, слушајући речи апостола Павла, који овако каже: „Знате благодат Божју, да ради вас осиромаши будући богат, да се ви обогатите Његовим сиромаштвом"[42]. А наводи и друго место које каже: „Владајте се као што доликује звању, којим сте позвани, са сваком смерном мудрошћу,

кротошћу и трпљењем"[43]. Све ове врлине, које рекосмо, извршаваху се у овом благочастивом.

Почетак свакога његова успеха је у Богу, јер шта да кажем о толику његову подвигу и трпљењу и ноћном стајању његову, молбама, молитвама и божанским песмама? Све ово чињаше стојећи на тајном месту и мучећи тело своје, слушајући реч Владике у светом еванђељу, који каже: „Када се молиш, уђи у клет своју и затвори врата своја, и помоли се Оцу твоме који је у тајни"[44]. Јер тако знајући чињаше. А када биваше време ноћнога пјенија да иде са збором у цркву, и према законском црквеном уставу на његову двору, он сам налажаше се пре свију у цркви, и пошто је ту свршио обична пјенија, и ако је ноћу рано било, опет је одлазио на оно исто усамљено место, свршавајући све по достојању, како беше навикао. Ту стојећи у великом подвигу, крепким гласом и топлим сузама вапио је ка Владици, као када ко страдајући од љуте ране крепко зове вапијући, ако би ко могао да му помогне. Тако чињаше овај богољубиви не само у своме дому, него ако се догодило да иде на неки пут, на којем год месту, тако чињаше, као и у своме дому, увек је био ископан гроб у земљи, и место мекане постеље било је прострто оштро камење и трње, и у тако спремљеном (гробу) лежао је, као што смо раније у овом спису указали. А ја, грешни Данило, био сам тајни зналац неких таковых његових подвига.

Колико смо могли, рекли смо вашем богољубију његова богољубива давања и дарове ка иноплеменим народима, царевима и војводама и осталим силнима. У руску земљу много пута шиљаше посланике своје са драгоценим даровима ка божаственим црквама, и милостиње ка ништима. Јер у тој руској земљи имао је љубљенога свога пријатеља кнеза Василија, и њему дужну част одаваше, шиљући му слатке речи. Шта ја то кажем, зар само у ову једину земљу? Не само овде, но и у свети град Јерусалим ка гробу Господњем, и светим местима која су тамо, на Синај, и у Раит и на друга места, која припадају к Јерусалиму. Тамо одоше многи његови дарови и милостиње, које шиљаше

тамошњим монасима, имајући срдачну жељу за њих, ако би му било могуће како год да снабде њихов живот.

Но да изнесемо како овај благочастиви муж ваистину имађаше велику жељу, како би му могуће било да види она велика и дивна места, која споменусмо у овом спису, места, где се ваплоти и поживе Господ наш Исус Христос, поставши човек да спасе човека, ревнујући оним богоугодним делима великога архијереја Христова кир Саве, трудима његовим и путовањима, због којих се прославља у спису његова житија. Тако је и овај господин мој хтео учинити. Но када то чуше великаши у његову отачаству, дођоше говорећи му:

„Ево све видимо, што хоћеш да учиниш и како хоћеш да се разлучиш од нас, најслађи наш господине и хранитељу. Но коме остављаш нас? Ко ли је такав као ти, који нас може бранити, нас и целу земљу отачаства твога од навале непријатељских народа? Јер ево многи се цареви убојаше твога имена, дивећи се храбрости твога ума. Јер нећеш ти дати другоме своје славе, нити туђем народу својих корисних."

Овај благочастиви предржа земљу отачаства свога, доби многе крајеве угарске земље, а такође и босанске земље. Многе од јеретика босанске земље обрати у хришћанску веру и крсти их. Јер толику своју славу и богатство хоћаше оставити, у намери да странствује као ништи Христа ради, и да постигне живот оних, који страдају ради Христа, скитајући се у горама и у пропастима земаљским[45], говорећи сам к себи: „Тешко мени грешноме, обложеном бригом овога света, и толико сагрешившем Владици своме Христу".

Од оних монаха тих места која споменусмо, имао је неке као духовне оце, у писму препоручивши се к њима, да им буде духовно чедо у Господу. Такође у писму исповедаше им своје грехе и даваше их њима на расуђивање, да би му дали епитимију, колико припада за његове грехе. А ови оци његови такође у писму даваху му заповести и души корисне

поуке, говорећи: „Ако ово извршиш, чедо наше поверено нам у Господу, што ти заповедисмо, ти ћеш се настанити у бесконачне векове, где је неисказана радост са анђелима и светлост вечна у Господу". Једнога од достоименитих таквих монаха имао је као свога духовнога оца на Јордану, званога Галактиона, и ка овоме имао је велику смелост бринући се за њега, и њему даваше све своје имање, говорећи: „Оче, узми моје имање и подај га ништима".

И овај христољубиви даваше непрестано милостињу ка ништим и страним и маломоћним, хромим и слепим. Сви слушајући о милостињи његовој, не само из земље отачаства његова, но и од других околних народа сви иђаху ка њему, у славни његов двор у Срему, место звано Дебрц, веселим ногама, знајући да ће примити довољно милостиње неисказане. У срцу његову није се јављала таква мисао, која каже: „Оставимо нешто, да ујутру дамо", или: „неће ли бити доста деци мојој или жени"? На то није пазио, јер беше отац сиротих и бранитељ удовица.

Вазљубљени, изневши ово напред написано о овом христољубивом, сада ћемо говорити о овом преосвећеном архиепископу, т. ј. смерном Данилу, чијим молитвама и благоразумном поуком објави се житије ових христољубивих краљева српске земље. Пошто је овај преосвећени вољом Божјом и његовом најдарежљивијом силом и благодаћу светога Духа издржао правило богоизбраних монаха Свете Горе, и био наречен игуманом хиландарским, када је живео у том месту, посла ка њему благочастиви краљ Стефан Урош, брат овога христољубивога краља Стефана, говорећи му љубазне речи у писму, овако: „Господару мој и оче, молим ти се у име Божје, брзо пожуривши дођи к нама са свима монасима Свете Горе". И чувши ову вест преосвећени господин мој, пође брзо. И када је дошао у место звано под град славни Скопље, на реку звану Велика, и ту се славно обрадова господин краљ због до-

ласка овога преосвећенога и његова збора, и учинивши много већање са њиме, посла га ка вазљубљеноме своме брату Стефану краљу, због послова које је имао. Јер овај преосвећени беше му веома мио и познат.

А када је овај преосвећени дошао у славни двор његов Дебрец, у земљи званој Срему, и са свима изабраним монасима Свете Горе, и када је чуо благочастиви краљ Стефан за долазак овога преосвећенога, веома се обрадова, као да га је снашла нека неисказана радост, и ту седоше засебно, и овај преосвећени јави му речи брата његова. И тако свршивши све што је хтео, због чега је био послан, и овај христољубиви краљ духовно и телесно развеселивши се са преосвећеним и са целим његовим сабором, дарова му драгоцене и изабране дарове, много злато и светитељске одежде. Такође и жена његова благочастива краљица Кателина, и њезина и сва његова властела и великаши многим даровима почаствоваше овога преосвећенога, како приличи светитељу. Најпосле благочастиви краљ Стефан узевши са своје трпезе златне панагијаре, даде му говорећи: „Ево дајем ти у љубави дар за мој спомен". И друге многе праведне ствари колико му је било потребно, све даде овом преосвећеном. И коње своје добре дарова му, који ће га однети на своје место где живљаше у Светој Гори. А исто тако и све монахе Св. Горе, који су са овим преосвећеним, свакога обдари драгоценим даровима према његову звању. А нарочито дарове, које њему приношаху од других народа, све ово даваше на чудну своју хвалу и част. И тако се опрости с њим овај господин мој преосвећени архиепископ Данило,

и опет оде ка превисоком краљу Стефану Урошу, свршивши све што је хтео. И нађе превисокога краља на месту званом Овче Поље. И даде му књиге што му писаше брат његов и опет што је имао нарочито да каже, јави му. И сазнавши краљ како смислено и разумно овај преосвећени све угодно му учини, јер од младости своје овај преосвећени

не погреши воље овога благочастивога, и веома много обасувши га чашћу, отпусти га са многим даровима ка ћелији његовој.

И када је овај преосвећени дошао тамо на своје место у Свету Гору, после овога одмах оставивши старешинство славнога манастира Хиландара, где беше игуман, и оде на сред Свете Горе, место звано Карије у сихастарију светога Саве, и ту је волео да буде у иночеству, као што је некада ту живео господин наш и учитељ архијереј Христов кир Сава, живећи у великом подвигу, мучећи тело своје постом, бдењем и молитвама, јер сам тамо живећи, и онима који после његове смрти хоће да наследе то иночко место, овако заповеди, говорећи: да један или много два живе у његовој сихастирији. По заповести његовој и овај преосвећени господин мој чињаше, живећи у усамљеном пребивању, сваки законски устав испуњујући,

и када је много ту живео, дође му на ум благоугодна мисао, да састави списе богоугодних речи и да их пошаље ка оном благољубивоме мужу, т.ј. благочастивоме и христољубивоме краљу Стефану, с којим је имао велико обећање у љубав Божју. И што је био помислио, тако и учини. Све ово свршивши и са свим срдачним благословом и богоизбраним речима и часним списима, све саставивши са овима посла једнога од својих монаха, старца Атанасија, јављајући му дивне речи. Када је овај дошао до благочастивога у славни двор његов Дебрец, овај христољубиви краљ Стефан учини велику радост због његова доласка.

И када се мало задржао овај старац код христољубивога краља и када је прошло неко време, паде овај благочастиви у љуту болест, и поче веома боловати. И разуме овај христољубиви да неће избећи љуте смрти у тој болести. И опоменувши се у уму овоме, поче плакати горко, говорећи: „О јаој мени, о тешко мени јадноме, јер дође време посе-

чења смрти моје, да ме уграби ка оним вечним мукама неспремна". И тако после писма ка епископима и игуманима и ка свој властели који су силни у његову отачаству, говорећи:

„Нека вам је знано, вазљубљени, да се приближи време мога престављења, и не знам који дан се растављамо. Но сетивши се маловремене љубави коју сам имао према вама, брзо дошавши, гробу предајте тело моје".

Када је такве гласе послао, они који су их примили, брзо пожуривши се дођоше ка овом благочастивом, обузети великом жалошћу, и горко са сузама вапијући.

„О сунчана зрако истока истокâ, зар тако одлазиш, ти који си просвећивао разуме срдаца наших? Коме ћемо се ми приљубити? Ко је онај који је био слава наша и радост"?

Јер просвети се ваистину, о љубимци, живот и рад овога христољубивога. Благодат светога Духа живећи у Њему, стварала је његов богољубиви живот, и у целу земљу изиђе глас о њему, као што је било речено у списима о неким стварима, јер благородни плод неће отпасти од свога корена. Тако је и овај богољубиви муж увек дочекивао смркнуће дана у сваком исправљању и у подвигу истините вере, и опет дочекивао свануће у богоугодним делима, јер је такву власт он примио од Господа, као што рече у своме светом еванђељу, говорећи ка ученицима својима: „Ево дадох вам власт наступати на змије и на скорпије, и на сваку силу непријатељску"[46]. Тако и овом благочастивом даде да не могу ни сам сотона ни његови бесови стати против њега или јавити се. Јер приношаше Богу непорочну жртву, своје молитве, не само за себе, но и за умно стадо, т. ј. народ отачаства свога. Јер такве тражи Отац наш небесни, као што рече говорећи ка жени Самарјанци: „ Бог је дух, и ко Му се клања, духом и истином треба да се клања[47]. И у толикој љутој болести не изнеможе од таква подвига и исправљања, колико је био навикао, говорећи речи апостола Павла, који је овако рекао: „Када сам у немоћи, тада сам силан, и сила моја се свршава у немоћи"[48].

И када се сабрао сабор отачаства његова, као што напред указасмо, и овај благочастиви великом жељом свесрдачне љубави ка Богу захте да прими монашки образ, говорећи ка целом свештеном сабору епископа, игумана и изабраних монаха, који су дошли на његово претстављење, и молио их је, говорећи:

„Браћо и оци, молим вас ја грешни, приступивши свршите све по достојанију, што ја грешни желим, ако и нисам достојан, но милостив је Бог свима, у Њега уздајући се, приступам ка оваком делу нелицемерно, јер он чини вољу оних који Га се боје и молитву њихову услишаће".

И чувши сви речи овога христољубивога, изменише своје мисли у велику жалост. И пошто је спремљено све што треба за њега, и сам нагнувши се од одра свога, на коме лежаше, и тако отворивши своја богохвална уста, поче говорити:

„Колико ми је слатка реч Твоја, владико Христе мој, коју си рекао у светом Твоме еванђељу, водећи нас грешне у покајање и рекавши: „ходите ка мени сви који се трудите и обремењени, и ја ћу вас упокојити"[49], и опет: „Узмите јарам мој на себе, јер је добар, и бреме моје је лако"[50]. И томе ревнујући, ја јадни, хоћу да испуним на себи Твоју реч".

И када је ово по законском уставу свршено, и тако обукоше га у монашке хаљине, и после овог наложише на њега анђелски образ, и нарекоше му име Теоктист монах назван у анђелском образу.

Велики плач и ридање и жалост била је у свему отачаству овога блаженога, видећи ово што се збива са њиме, и горко вапијући са сузама,

„Зашто се разлучујеш од нас, добри пастиру наш и учитељу? Ко ће се место тебе такав наћи као што си ти, бранећи земљу отачаства свога? Јер твога имена убојаше се сви који зло мисле. Помоћу Владике твога Христа изгубљено стече, и расточено сабра, и сиромашно обогати, и пало подиже, и неславно прослави, и оно што сасвим никада није било, показа дивно и преславно у своме отачаству. Неисказана су твоја добра дела, о блажени, којима

те Бог прослави на векове. Јер ти си јеретички куколь духовним српом из корена посекао, и тиме си се назвао обитель светоме Духу".

Овако су говорили његови вазљубљени жалосним речима, и оставши још мало у животу, овај благочастиви разумним речима саветовао је своју супругу и вазљубљенога сина свога Владислава, и по реду силне државе своје, како ће живети у доброј вери и чистоти, и смислено, и како ће разумно бранити земљу отачаства свога, од малог до великот упућујући слатким речима својима. И писма посла ка вазљубљеноме своме брату христољубивоме краљу Стефану Урошу, јављајући му све о својој смрти. А ту је био и монах овога преосвећенога звани Атанасије, и заповеди да му даду све што треба, и дарове драгоцене посла ка овоме преосвећеноме, говорећи: „Прости ме грешнога, господине и оче мој, јер ево идем на пут, на који нисам никада ишао". И док је ово трипут блажени говорио, вршила се над овим блаженим пјенија и надгробне песме, и тако предаде Господу свој дух, дан је био петак, а час девети.

И ово чујте, вазљубљени. Као што је по достојању обичај да се омије тело умрлога водом, тако је било и са овим блаженим. И када су га хтели омити, нађоше га опасана оштрим појасом од сламе по нагу телу његову и обучена у оштру лнену хаљину, а појас од сламе залепио се дубоко у тело његово, и када су хтели да га скину са тела, нису могли. И када су га много квасили водом, једва га одлучише од тела овога блаженога, што све нико није знао за живота његова. Друго чудо чујте, вазљубљени, јер истину говорим: Овај благочастиви живећи са женом у своме животу, мислим више од двадесет и три године не дотаче се ње, но чувајући се обоје у целомудрију и чистоти, остадоше живећи као брат и сестра. О овоме каже апостол Павле говорећи: да има који имају жене, као и да их немају[51]. И свршивши сва надгробна пјенија и узевши тело овога блаженога од сремске земље, и носећи иђаху ка истоку. И када су дошли у Рас ка цркви св. мученика Христова Георгија у његов манастир, и ту све обично свршише, и тако гробу предадоше тело овога блаженога Теоктиста монаха, некада бившег краља Стефана моћнога и самодржавнога, и ту лежи до данашњег дана.

Заповедио је у животу са страшном клетвом изрекао је: ако се јави каква благодат Божја на њему, да не износе тела његова од прашњаве земље. Тако је и било, јер Бог прославља оне који Га славе.

Такови беху подвизи и страдања и богоугодна дела овога блаженога, и кроз њих прими венац царства небеснога. Достојно је, вазљубљени, да и ми ревнујемо овоме, да се не лишимо вечних добара у Господу.

Би преставлење овога преблаженога месеца марта двадесет други дан, треће недеље свете четрдесетнице у петак, у час девети и тако се разиђоше свако својој кући, славећи и Сина и св. Духа, сада и увек и на векове векова. Амин.

Месеца фебруара, осми дан, богоугодно житије и непорочни живот благочастиве и христољубиве госпође наше, блажене Јелене монахиње.

Оче благослови

Божаствени пут је жесток и оштар, и има тесне и пуне страдања путеве. Они који од овога света желе неизречених и непостижимих дарова у небесном пребивању, морају прво оставити овај свет и оно што је у свету, и преочишћеном душом боголепно подвизавати се ка вишњем животу. Такав опасавши се крепошћу вере срдачне и истинитом љубављу ка Господу, подупирући се умном лествицом, узлази на висину врлине, имајући улепшано лице светлије од сунца и чистије од снега, и обучен у хаљину, коме је похвала не од људи, но од Бога. Јер Он је једини Бог богова и Господ над господарима, створитељ свега видљивога и невидљивога створења, неприступна светлост и живот свега, који је утврдио небеса мудрошћу и основао земљу на ничем. О овом пророк јављајући рече: „Речју Господњом утврдише се небеса, и дахом уста Његових сва сила њихова"[1]. И опет: „Јер он рече, и бише, он заповеди, и саздаше се"[2]. Свако створење назвао је по вољи свога разума. Хотећи ослободити човечју природу од првог Адамова преступа, узе облик слуге, прикривши телом божанство и без греха постаде уједно Бог и човек. Дошавши у свет ради нашега спасења, показа онима који греше различне начине покајања.

Ко се неће дивити смерности неисказане Твоје славе, Владико, кога не могу небеса сместити и кога анђеоске силе не могу са трепетом гледати? Ти си говорио са грешницима, и становао са митарима и фарисејима. Велика је и неисповедима тајна дивних чудеса Тебе Бога нашега! Милостив си и многи су станови у Тебе. Ко је тај, ко мало потрудивши се верује у Тебе истинитога Бога нашега, и који погреши уздања наде своје? Ако је то блудни, но покајавши се опет дође ка Твоме милосрђу. Хананејци, која је рекла: смилуј се на мене, исцелио је кћер[2a]. Давид је оплакивао себе због два греха, и чуо је речи

пророка: „Господ ти опрости“[3]. Крвоточивој жени, због вере, од дотицаја краја хаљине Твоје стаде извор крви[3а].

Многа су твоја таква човекољубива дела, Владико, којима си, помиловањем нас грешних, засуо ме, но опет она страше душу моју, ако се не кајем као они. Јер знам множину грехова мојих. Но ако хоћеш могу огрезнути у пучини безбројнога твога милосрђа. Разумем, да ћеш имати право када ме будеш судио[4]. Ко је тај који ће ме избавити од Твоје руке? Јер рече један од мудрих: „Страшно је пасти у руке Бога живога“[5]. И апостол Павле слично овој речи каже: „Страшно је очекивање суда, који ће појести све оне који чине неправду“[6]. Јер многи се јавише у сујети овога света, па и силни цареви и управљачи народа. Но и за њих је речено: „Служите му, цареви, са страхом, и радујте му се са трепетом“[7], и разумите ко је Онај, који одузима душе царевима. Ко је тај од земаљских, који се спасао поуздавши се на множину богатства свога? Или ко се помогао силом снаге своје? А они, који ради Твога светога имена, оставивши земаљско царство, пођоше за Тобом добрим пастирем душа наших, такви примише место земаљске и маловремене славе небеску славу, која остаје на векове, и своју душу чисту сачуваше. Јер узевши духовна крила, прелетеше све мреже лукавога. Шта ја кажем овај свет, љубимци моји, у коме су жалост и узбуна, туга и метеж, и то прелази као сенка, и вене као цвет? Јер рече пророк: „Човек је као трава, и дани његови су као цвет пољски“[8]. И опет: „Ја сам земља и пепео“[9]. Блажен је онај који је заволео заповести Твоје, Владико, у којима први који су пре ходили и обећано им кроз Тебе добише и награду примише, као што се и у данашњем времену многи од последњег рода јавише, идући по заповестима Твојим и све врлине окончаше Тобом. Пророци и мученици пролише крв (мучени) од безаконика и поднеше толика различна страдања, и добар дар себи стекоше. А други место проливања крви и мука, топлим сузама и многим врлинама распеше тело своје, чиме је могуће Теби угодити. Такви се прославише и на виси-

нама се прослављају анђелским хвалама и опевају се са похвалом. А и ми грешни треба да их сматрамо блаженима, као Твоје истините угоднике.

После овога почињемо у Господу житије блажене и христољубиве Јелене, но молим вас љубимци, обратите вашу пажњу ради пажљивога слушања. Мисао мога слабога разума присиљава ме да овако кажем: „Светлост праведних увек се светли“[10], а успомена њихова бива са похвалом. Њиховим животом просветише се све земље благоверних народа и име Бога нашега слави се на векове. Јер Он прославља оне који Га славе, а и ми исповедајући њихова похвална житија, молимо се Богу, да успомену њихову покаже светлијом у ваше дане. Пре свега треба да славимо Бога који се ваплотио ради нас, који је ради нашега спасења све претрпео. Јер пророци Њега проповедајући весељаху се, а мученици умирући Њега исповедаху, а богољубиви људи живећи у сујети света овога, неки од њих ради вере у Бога сами себе распеше страдањима и крепким подвизима, и одрекоше се света, да стекну јединога Христа. Ради толиког трпљења њихова добише венац победе против ђавола. Почеци исповедања су многи. Добро и тачно треба да изнесемо житије блажене Јелене о њеном уздржавању и подвигу. Светим молитвама вашим изоштрен, ја, грешни Данило, саставих напред писана житија благоверних краљева српске земље, што је видљиво пред лицем вашег христољубља, и о овоме потрудићу се и све ћу казати по истини, као што ми објавише сведоци живота ове блажене Јелене пре мене, а колико и ја очима мојима видех, истинито ћу исповедити.

Ова благочастива и христољубива блажена Јелена била је од племена фрушкога, ћи славних родитеља, који су били у великом богатству и слави. Њу снабде добри и најмилосрднији Бог од њезине младости, унапред знајући све будуће. Ова благочастива би дана од својих родитеља да буде жена великом краљу Урошу. Са њиме проводећи живот славно и дивно,

имали су и деце, и пошто се такво дело догодило мужу њезину од сина свога Стефана краља, као што смо указали у напред писаном, и после смрти мужа њезина примивши од сина свога достојни део државе земаља многих, сетивши се младосних грехова својих и дошавши у велико покајање, умртвљује мисли телесне, и храни свој ум благодаћу божаственога разума, као што је речено у Премудрости Соломоновој: „Ризнице царске испуниће се златом, а умови истинитих подвижника испуниће се богатим разумом"[11].

Ова блажена несмућеном душом и кротким срцем истините вере приноси Богу молитву, који једини испитује срца и утробе. Живећи на земљи том непрестаном својом молитвом види небесне ствари, и целим својим умом брине се како ће угодити Господу[12], овако говорећи: „Боже добри и најмилосрднији Господе, који си вечан, који требаш спасење људи, који кажеш у своме светоме еванђељу: „Не дођох да призовем праведнике но грешнике на покајање"[13]. Брз у милости и богат у милосрђима, који каже: „Када обративши се к мени уздахнеш, тада се спасаваш"[14]. И тиме нам даде слику спасења да се обраћамо Теби. Ако се када уплетосмо у гресима и ако будемо уловљени врагом, и опет будући у таквој скрби поменусмо свето име Твоје, уздамо се у Твоју неисказану милост. А мене Владико грешну и недостојну рабу своју не презри, да се не порадује непријатељ мој због мене[15], јер знам да си близу скрушених срцем и спасаваш смерне духом[16]. Зато треба да се прво бојим Твога светога имена и да у свему чиним вољу Твоју, по Богооцу Давиду: „Почетак премудрости је страх Божји"[17]. Господе, наведи ме на Твој пут, и поћи ћу у истини Твојој[17a]. Дај ми извор суза, да омијем моје душевне нечистоте. Ако се трудимо да сабирамо земаљско благо, која нам је корист од тога? Све то слично сенци пролази, и као снови онога који устаје. Веома је корисно за нас који смо познали пут побожности, Тебе истинитога живота, да све наше имање расточимо по Твојој заповести. Јер рече: „Расточи и дај убогима"[18]. Ово учинивши, без сваке жалости и без хаљине узићи ћемо на стадиј (стазе) врлине, знајући

да ћемо имати добро имање на небесима, које остаје. Речено је у св. еванђељу: „где рђа не једе, и крадљивци не поткопавају ни краду"[19]. Јер ако и цео свет стечемо, а душу своју оштетимо, какву ћемо измену дати за душу[20]? Зато божаствени Павле каже говорећи: „Имајући храну и одело, овим се задовољимо. Они који хоће да се богате, падају у разне напасти и скрби"[21].

Говорећи ове речи блажена Јелена, подвизава се добрим подвитом, украшавајући се сваким добрим делима, и освећујући се у сваком добром животу уздржљивошћу изнад природе. Оваква је била нарав ове блажене: оштра речју, а блага по природи, непорочна животом, у заповедању кротка, да обрати доброразумним речима, да теши нелицемерно и безлобно, а колика је свесрдачна њезина смелост к Богу, просто казати била је украшена сваком врлином. Опевану и всехвалну благодат имађаше, коју је примила просвећењем св. Духа, познавајући све књиге, била је готова да одговори свакоме ко је пита. Њена реч била је растворена сољу, и не нађе се у њој лицемерност, као што је има у неких, да некога поштује, а другога да презире. Великога и малога, богата и ништа, праведника и грешника, болна и здрава, свакога од њих једнако је поштовала и свакоме дужну част одавала, сећајући се у своме уму онога грозног и страшнога дана, када ће заповедити анђелима својима да разлуче грешнике од праведника, разлучујући грешнике, једне у крајњу таму, спремљену ђаволу и његовим анђелима[22], а друге у огањ вечни, трећи ће бити послани међу црве који не спавају, а четврти биће предани грози. Овако помишљајући блажена и умиливши се са сузама пред Господом, говораше: „Оплакуј себе, душо, због толиких зала која си ти учинила, јер где су сузе, ту је и Божја милост. Јер знам блудницу да због топлих суза прими опроштај многих грехова. Врховни апостол Петар, због једнога часа горких суза, био је не само проштен греха и одрицања, но доби и кључеве царства небеснога[22a]. Цар Језекија због мало суза доби да живи петнаест година[22b]. Ово чинећи, исти ток сврши.

Мало времена иза смрти свога мужа, Бог богат у милости, због неисказане доброте увек бринући се за род људски и хотећи свакога упутити у покајање, тако није превидео ни молбе ни толикога подвига ове блажене, и после овога павши у велику болест, поче веома боловати и умиливши се пред Господом љубављу срдачне вере, убојавши се дана смртнога разлучења, поче се молити Господу, горко плачући и говорећи: „Ево видим, Владико мој, Спасе Христе, да приспе конац души мојој и сада ме чека други век, и ево сам као неплодна смоква посечена љутом и страшном смрћу. Но знам Те као доброга Бога, који се више радује због једног грешника који се каје, него због деведесет и девет праведника[23], који не требају покајања. Но молим Те, Владико, не погуби мене у овом времену са мојим гресима". И ова блажена презревши све красно видљиво овога света, жели невидљиво, тога самога невидљивога као гледајући, и усрдно трпи анђелски живот, свагда умом пустиње гонећи и причешћујући се Богу у великом ћутању.

По оваквом дару колико је примила од Господа, много година проведе живећи у овом веку, љубећи ниште, и дајући милостињу странима, одевајући наге, и уводећи у дом бескућнике. Многострадални Јов рече говорећи: „Ја бејах отац немоћнима и око слепима, нога хромима"[24]. Тако и ова блажена чињаше, мучећи тело своје постом, хранећи гладне, јер није то пост када човек сам пости, а презре гладнога; јер ко пости и не да гладноме хлеба, узалуд му је пост. Колика је, о љубимци, радост онима који се држе савршенога поста. Јер Боговидац Мојсије постивши добио је таблице закона. Такође и Тесвићанин Илија постивши би узет огњеним колима на небеса[24a]. А она три младића, које не искуси јарост зверова и чија се огњем пламена пећ претвори у хладноћу[24b], зар није то све пост учинио? Ниневићани постивши три дана, спасоше град са много становника[24c]. Многи постом превазиђоше човечју природу и удостојише се да говоре са анђелима. А шта ја спомињем Мојсија, Илију, па чак и Данила? Сама

бесконачна светлост и хранитељ свега створења Христос, који зна да нахрани пет тисућа са пет хлебова у пустињи[24d], и Он сам је постио 40 дана, показујући нам начин поста, победу против ђавола[24e]. И ова христољубива хвалећи се говараше о овом: „О посно величество, подобије анђелско, и монашка похвало, апостолска проповеди, која узводиш људе на небо и увршћујеш у зборове мученика".

И ово чинећи блажена, никада није остављала милостиње, но је увек имала раширену руку своју за давање ништима, хромим и слепим, сећајући се речи Владике коју рече у светом еванђељу: „Милостиње хоћу, а не жртве"[25]. И опет: „Стран бејах и уведосте ме, наг, и оденусте ме, болан и у тамници, и дођосте ка мени"[26]. Таквима даваше ова блажена одело и храну. Скрбнима била је састрадање и увређенима избављење. Све мисли младосног разума згазивши, отворивши своја богохвална уста, вапијаше ка Господу, са речима Давида: „Не помени, греха моје младости и мога незнања"[27], јер сам у безакоњима зачета, и у гресима роди ме мати моја[28], јер су многа безакоња моја пред Тобом, Господе, но учини са мном знамење на добро[29]. Ево ја грешница призивам Твоје свето име. Ти који си нас искупио драгоценом својом крвљу, и знаменовао нас заруком Твога светога Духа да наступимо на сваку непријатељску силу, узведи ме која лежи у страстима као Левију и митара[29a], и оживи ме умртвљену гресима, као удовичина сина. Ево исповедам моја безакоња против себе, и Ти си милостив да очистиш грехе моје". Тако је ваистину и чинила, и колико је могла сећала се својих грехова од младости, и писала их је, и колико је имала духовне оце у светом граду Јерусалиму, на Синају и Раиту и у Светој Гори Атонској, јер тамо одоше многи њезини дарови, које не могу исказати, јер све имање тамо источивши, до смрти непрестано шиљаше часне и достоверне и великоимените монахе своје. Ови су носили списак њезиних грехова, и отуда су опет доносили писане заповести, које су на корист њезине душе. И њима даваше изабране дарове и писма слатких и смирених речи својих, у којима је овако говорила: „Господо

моја и оци, сетите се да сте ви силни у имену Господњем, и зато сте дужни да носите наше немоћи. Јер ево ми који смо у сујети овога сујетнога света, ако и хоћемо да духом живимо, колико је угодно Господу, то не можемо да постигнемо. Јер сав овај свет лежи у злу[30], као што рече божаствена реч. Јер ако се душа не остави светских брига, то не може ни Бога истинито волети, ни ђавола достојно мрзети. Пошто је наш ум обузет метежом животних похота, као што се лађа на морској пучини љуља од морских таласа, тако и ја грешна љуто тонем у гресима мојима. Но молите Господа за мене недостојну, не бих ли како Богу угодним вашим молитвама постала достојна да примим такав дар од Христа, да доспем у богоугодна места".

А ови блажени оци доброразумним речима поучаваху ову христољубиву, састављајући речи божанских списа, и ове слаху њој и овако говорећи: „Богољубиво чедо наше поверено нам у Господу, ево примивши кротке и богоразумне речи твојих писама, насладисмо се. Ако хоћеш, можеш земаљским царством искупити небесно, и узићи ка небесноме цару веселим ногама. Знаш град наш, у коме ћемо живети. Зашто да у туђем спремамо села и здања и сујетне станове? Ако ове спремамо у овом веку, то је у туђем граду познато, и нека никако не чека да се врати у свој т.ј. у вишњи Јерусалим. Достојно ти је, христољубива да се сетиш речи апостола Павла, који каже: „Наш је живот на небесима, одакле чекамо нашега Спаситеља Христа"[31]. И опет: „Бивајте слични Богу, и као чеда вазљубљена ходите у љубави, као што и Христос заволи вас, јер се нарекосте синови Вишњега"[32]. Постиди се у садашњем веку Онога који те је тако заволео, да се не постидиш у доласку Његова јављања. Служи Му са страхом као Владици по природи. Радуј Му се са трепетом као цару по благодати. Сила је царство небесно и они који се са силом труде у њега чистим срцима са смелошћу, такови га грабе[33]. Венац победе исплетен од руке Сведржитеља, дарује се онима који су претрпели зло, као добрим војницима Христа Бога, који су примили беде и скрби и на-

пасти, који су заборавили природу и презрели смрт, да стеку царство небесно. Не постизава се царство небесно ни речима, ни лепотом, ни родом, ни јачином, ни годинама, но силом вере.

Ове речи, које ти шаљемо христољубива, ако сачуваш и примиш у свој ум љубављу истините вере срца твога, а уз то не одлучуј се љубави према странцима, не одступи од истине, гони мир и правду са свима који призивају име Господње. Све ово што си чула сачувај, и неће наићи на тебе искушење лукавога. Ако и наиђе, не похули, но благодари Господа говорећи: За све што ме је снашло „нека буде благословено име Господње на векове"[34]. Не дај безумља уснама својима Господу".

И ова блажена Јелена у сласт примаше све речи и поуке отаца ових, и красећи се, радоваше се говорећи речи Богооца Давида: „Колико су слатке речи ових поука грлу моме, и више од меда устима мојима"[35]. Утврђујући у овом свој ум, трудила се је да искушану постави себе пред Господом, као непостидна раденика, трудећи се да пређе из ропства у слободу и наследи добру земљу, коју је обећао Господ онима који Га љубе и да са брижљивошћу једе тајну пасху, говорећи: „Како су мили станови Твоји, Господе сила! Душа моја жели у дворе твоје"[36]. „Блажен је онај кога си Ти изабрао, и примио и настанио у дворима Твојима"[37]. Не престајем говорити богоугодна дела ове блажене, њена страдања и трпљења, молбе и молитве и ноћна стојања, црквене уставе, којима се Бог слави.

Све ово сабираше блажена подвизавајући се добрим подвигом и непрестано бринући се дан и ноћ, како ће угодити Господу, а трудила се о томе, како ће давати милостиње у божаствене храмове, и све што је на потребу, стављајући божаствене књиге у своме дому, а исто тако и свештене сасуде, златне и сребрне, украшене бисером и скупоценим камењем, изабране одежде јерејима и сваке црквене правде, што је на потребу. Ово даваше непрестано веселећи се у Господу, и такве дарове приносећи од земаљског живота свога Ономе, у чијим су рукама све небројене ризнице, овако говорећи:

„Узвеселићу се и обрадоваћу се са Тебе, као нашавши корист многу". И опет: „Узвесели душу рабе твоје[38], и обрадова се језик мој"[39]. Јер весеље праведника, које је на онима који љубе Бога, тако их присиљава, по Давиду говорећи: „Ходите, обрадујмо се Господу и насладимо се због имена Његова"[40]. Јер речено је у причи Соломоновој: „Једи, рече, мед, сине, јер добар је сат, да се наслади грло твоје"[41]. Он рече говорећи: „За весеље не пријања скрб, од лика праведних одбеже печал и уздах"[42]. И опет: „Очи које гледају добро, веселе срце"[43].

Ова блажена Јелена распињући тело своје толиком љубављу вере, којом је могуће угодити Господу, не само да се бринула за једину душу своју, но и удовицама и сиротима и ништима и свима који требају, богатство земаљског царства свога нештедимице раздаваше, да су се сви око ње дивили таквој врлини и богољубљу њезину. И није само овим била задовољна, но овоме додаде још и другу врлину. Заповеди у целој својој области сабирати кћери сиротих родитеља, и њих хранећи у своме дому, обучаваше сваком добром реду и ручном раду, који приличи за женски пол. А када су одрасле, удаваше их за мужеве да иду у своје куће, обдарујући их сваким богатством, а на место њих узимала је друге девојке као и прве. И тако увек усрдно чинећи ишла је за Оним јединим, који ради нас претрпе вољно распеће, и будући богат осиромаши вољно да нас обогати божанством, молећи се са сузама топло и говорећи:

„Добри даваоче светлости Христе, просветитељу оних који су помрачени грехом и обратитељу преварених, бесконачно слово, просвети и очисти мене грешну и страстима омрачену и сву поцрнелу, да не осудиш мене у дан страшнога Ти доласка у најнижим крајевима земље. Ево мртва сам пре моје смрти, и пре бесконачне муке сама себе мучим очајањем својим. Која ће ме реч избавити у дан страшнога Твога доласка, не имајући да Ти принесем добра дела? Но „пошаљи светлост Твоју и истину Твоју"[44] и просвети ми очи срца, да гледам љубављу срца Твоје красоте. И ка овоме додајем и молим Ти се: колико је деце утробе моје, који су моји синови и слуге Твоје, и синови робиње Твоје, и за њих молим Те, Владико Господе, утврди их у страху од Тебе, да се боје Твога светога имена, и да у свему чине Твоју вољу."

О љубави срдачна, о болезни материнска, види како се моли за синове своје, управљајући ка Господу молбу за њихова сагрешења, поставши слична праведном оном мужу Јову, који узношаше жртву за своје синове[44a] молећи се ка Господу и говорећи у своме уму: „Да ли ће заборавити синови моји закон Господњи у својој младости". Два сина њезина беху у тим данима, крепка, и самодржавна краља у своме отачаству, у српској земљи, држећи многи страни народ, наиме благочастиви краљ Стефан звани Драгутин и брат његов краљ Стефан Урош звани Милутин. За њих се мољаше ка Господу да се не ухвате у мрежу греховну, и сама поучавајући их богоразумним речима, говораше:

„Децо моја љубима у Господу, вама говорим, а ви слушајте разумно речи моје, и не одбаците поуке ваше матере; сећајте се да сте пород и васпитање хришћанске вере и народа благовернога, од младости ваше вођени и крепљени Духом светим, никада не бојећи се од противљења иноплемених народа који вам чине насиље, него крсним знаком ограђивани такове победисте и низложисте, пошто је Бог због свога великога човекољубља утврдио ваш престо да непоколебљиво владате у своме отачаству. Зато за сва добра, која вам учини, дужни сте да Му служите преподобијем и правдом у све дане вашега живота, да и ја грешна, гледајући ваше добро исправљање, проводим свој живот у весељу срца радујући се душом.

Јер доћи ће велики дан Господњи, у који ћемо се сви наћи пред престолом бесмртнога владике Христа, дајући одговор за учињена зла, мала и велика. Која ће човечја природа сатрпети долазак Његов,

чији долазак предвиђајући, пророк Данило говораше: „Ја видех где се престоли поставише и Стари данима седе, и књиге се отворише. И ово посматрајући са трепетом говораше, и власи главе моје сметоше се“[45]. И Богоотац пророк Давид такође предвиде долазак његов и Духом светим прозре, и говораше: „Земља се убоја и умуча, када ће Бог васкрснути на суд“[46].

Зато и ја вама говорим, вазљубљена моја децо, брините се о ономе, што је од користи душама вашим. Можете, осим ако нећете. Прародитељи ваши изнеше пред Бога добра дела и подвиге, држећи земаљско царство, и у њему богоугодно живећи, управљајући смислено и разумно својим имањем, делећи дарове божаственим црквама, милостињу ништима и странима, и тако чинећи, нађоше себи Господа милостива и удостојише се да на висинама живе са анђелима, бесконачно блаженство примивши од Господа, а имена своја написаше у књиге живота, а њихове молитве од Бога примљене утврђују ваше домове. Достојно је да и ви ревнујете њихову животу, да се и ви не лишите вечних добара у Господу.

А ви љубављу срца држите се сами, имајући једномислену вољу у телу, по пророку који хвали братску љубав и говори: „Колико је добро и красно, да браћа живе заједно“[47]. И васељенски учитељ Павле апостол каже: „Плод духовни је љубав“[48] и опет: братољубље не заборавите[48a]. А Син Громов: „Ако ко каже: Бога љубим, а брата свога мрзи, лаж је, и његова је вера сујетна“[49]. Ради тога јављам вам ове речи, да останете у љубави. „Јер који остаје у љубави, у Богу, остаје“[50]. Јер каже прича: „Као што рој пчела ради медни сат, тако и љубав братска царство небеско“. Брат који се дели од брата љубављу, такав је сличан птици која је излетела из свога гнезда и која лети на друга места, коју лако може уловити сваки птичар и ловац. А брат кога брат помаже јесте као тврд и висок град. „Боље је два него један, а једном је тешко“[51].

А синови блажене госпође Јелене у сласт и са страхом примаху речи и поуке своје блажене матере Јелене, повинујући јој се са сваком радошћу.

Тако блажена Јелена чинећи, никако се не умори нити измени своју нарав добрих дела, како је навикла. Од суботе до суботе масла крстећи рукама многих јереја, и у те дане довољно милостиње дајући свакоме који је требао, насићујући гладне утробе, и одевајући наге, а болнима и странима и који нису имали где главе поклонити, беше ова блажена тврди покров и необорима кула. Сама је предњачила и служаше им са побожношћу, а када је то чинила, увек је топлим сузама квасила лице своје и болом срдачне љубави горко оплакујући себе говораше:

„Јаој мени грешној, како погубих време кајања и не знам шта да чиним. Тешко мени, јер задремавши тешким сном, угасих светилник душе своје, јер не знам када ће доћи глас Господњи који каже: „Ево жених[52], ево се дворана (свадбена) отвара, и жених Христос зове говорећи: Приђите благословени Оца мога“[53]. Овај слатки глас слушајући они који су Богу послужили у овом сујетном животу, са радошћу ће се пожурити у живот вечни. А шта ћу ја јадна учинити? Где ли ћу сакрити множину својих грехова? Стазу спасења не налазим нигде. Но Ти цару векова, бесмртни Господе, који хоћеш да се сви спасу, даруј и мени недостојној начин да се пре смрти Теби покајем. Мени је довољно ако и два дана будем робиња Теби Владици моме Христу, и дух свој предам, а да не (будем) робиња бесовима и греху. Јер ево сунце излази на тврди своје, хотећи осветлити сву васељену, а ја грешна не чекам да те видим где залазиш, јер боље би ми било да се нисам ни родила. Свако дисање и свако створење слави Те, Господе, а ја једина заборавих да славим Твоје име. Шта да чиним? Но обраћам се и молим се: „Не одврати лица твога од мене“[54] и не затвори ми срце човекољубља Твога, да се и до последњег даха свога клањам и прослављам свето и величанствено име Твоје“.

Када је после овога прошло неко време, паде богоугодна мисао на срце ове блажене Јелене, и сетивши се говорила је: „Ево видим својим очима божаствене цркве и свете манастире, што подигоше христољубиви мужеви од основа ради славослова Божјега, а себи на вечан спомен. Зато треба и ја да се бринем, да и ја уз помоћ Божју подигнем храм у име пресвете Богоматере, не би ли ми Она била молитвена заступница у дан судњи".

И тако ставши на молитву, поче се молити са топлим сузама говорећи: „О пресвета моја владичице Госпођо Богородице, погледај на смиреност моју и обаспи милосрђем моју немоћ. Јер ево усуђујем се јадна на топло Твоје заступство, уздајући се на неисказану милост Твоју, и молим се: даруј ми са смелошћу и љубављу вере чиста срца, да у Господу почнем и свршим храм у име Твоје свето, у коме ће се прослављати име сина Твога и Бога мога, и Твоје, моја Госпођо, заједно".

И тако поче зидати цркву у име пресвете Богородице празник Благовешћења, на месту званом Градац. Сама подвизавајући се, не имајући покоја ни дању ни ноћу, како би само са успехом могла свршити такво дело, које је почела, говораше:

„Стрпљиво чекам да примим вечну утеху, имајући Тебе опевану као тврдо и сигурно сидро. Јер ти знаш сву моју жељу, и љубав срца мога од Тебе се не сакри. Јер ако Ти нећеш да се ово сврши, ми се сви узалуд трудимо зидајући, као што рече апостол: „Нисмо кадри ништа смислити сами, но помоћ наша је од Бога"[54a]. Заповедила је да се сакупе сви народи њезине државе, и када је то учинила, изабрала је од њих најбоље уметнике, хотећи да подигну предивно уздизање тога храма, много злато нештедице дајући свима радницима, да нико од њих не буде увређен насиљем, или да ко негодује, као мудри и разумни стројитељ. Ова блажена даваше им храну у згодно време, умирући срдачном љубављу, и кајањем умиливши се, јер благодат Божја беше она, која је говорила њезиним устима. Јер пророк рече: „Позваше праведни и Господ их услиша"[55]. А апостол

каже: „И настанићу се у њих, и бићу им Бог, а они ће ми бити синови и кћери"[56].

Ова блажена, сетивши се и опоменувши се својих дела, сузе горке капљући из њених очију недра њезина испуњаваху, и уздахнувши говораше:

„Ох осуда савести моје и очајање грехова мојих веома смућују душу моју, а немам никакве наде на спасење. Јер у гресима упропастих душу своју и у нечистоти безакоња удавих свој ум и у дубини глиба огрезе тело моје, и нема ми уздизања. Но слушам списе светих књига, како нас обраћају на покајање и говоре: „Сваки који пада у очајање, рече, веома бива роб сатони"[56a]. Јер јаче је Твоје човекољубље од множине безакоња људских. Божаствени Павле каже: „где се умножи грех, преизобилује благодат"[57]. Но шта да чиним ја грешна, пуна стида? Јер покри срамота лице моје и тесно ми је одасвуд. Јао мени, одакле ћу почети оплакивати своја љута безакоња, која се не могу лако исповедити? Због чега прво да заплачем? Због чега да застењем и због чега да зaридам? Због множине грехова или због одлучења од Бога? Помисли душо, шта ће те срести после изласка твога од тела! Ево ти се спремају разне муке, анђели љути и немилостиви хоће да те ухвате. Пожури сада и узазови ка Господу Богу говорећи: „Ја сам земља и пепео"[58], „црв, а не човек"[59]. Молим Те доброга, не презри мене, „но пази на моју помоћ"[60], Господе Боже спасења мога[61], даруј ми време обраћења, који дајеш милост ономе који Те моли".

И умним очима гледајући колико Дух свети помагаше да се овај храм брзо сврши, госпођа ова моја подвизаваше се весељем душе, бринући се о овом светом храму, ако би га могла брзо свршити у своме животу. И када гледаше како се дижу стене тога св. храма, у весељу срца красоваше се, говорећи:

„Утврђење оних који се у Тебе уздају, Господе, утврђуј ову цркву Твоју[61a]. А и Ти, Госпођо Богородице, заручнице мога живота, овај храм, посвећен Твоме светоме имену, сједини га ка светим саборним и апостолским црквама. А онима који ће бити у њему, подај добру веру и чистоту и целомудрену

мисао, заустављајући љуте невоље које иду против њих и савете противних што се уздижу на овај свети храм Твој, сруши такве моћном снагом силе Твоје, а мир и тишину даруј стаду твоме, чувајући благоверне краљеве српске земље, јер и они сву своју наду на Тебе положише. И војнике њихове сачувај под закриљем крила твојих. Силу иноплемених народа, који се хвале против државе њихова отачаства, у љубави имајући смелост ка своме Сину и имајући Га свагда послушљива за материнске Твоје молитве, таковима учини да се врате смирени и посрамљени. Народ њихове државе сачувај неповређен, пунећи клети њихове сваким добрим плодом и уразумљујући их да им служе нелицемерном правдом, да се свима заједно слави Христос Бог наш и пресвето Твоје име".

А када је помоћу Божјом свршен овај храм Пресвете, као што се какав добар војник, који се прослави у победи и угодно послужи цару, радује примивши многе и драгоцене дарове из његове руке, тако се и ова христољубива весељаше свршивши овако дело, и говораше: „Слава ономе који ме је удостојио да свршим овако дело". И са зборовима свештених јереја који су се помолили за утврђење цркве, и пошто је било свеноћно стојање и велико славословље, све подобне божаствене песме на похвалу Богородице празнику Благовештења њезина, тако и ујутро празновавши и свршивши свету литургију, осветише цркву, утврдивши је молитвама на вечно и непоколебљиво пребивање, духовно и телесно утешивши све оне који су дошли на ово празновање, а раздаде тога дана и многе милостиње.

Утврдивши црквени устав, сакупивши изабране монахе, заповеди им да ту пребивају, установивши им законско издржавање, које држе непромењено и до сада, такође и целом црквеном клиру, као што у тај дан установи блажена, а и најчаснији игумани који управљају њезиним домом, тако чине бојећи се Бога и заповести Божје.

И сада за живота свога испуни овај дом пресвете сваким изобиљем, наиме божаственим књигама и

свештеним сасудима златним и сребрним, украшеним драгоценим камењем и другим лепотама. Иконе оковане златом пуне моштију светих, златотkане завесе, и друге црквене потребе дарова, да се не може исказати. Укратко речено: сав живот свој и неисказано богатство славе свога земаљског царства ту дарова. Приходе и села многа изабрана приложи том светом месту, утврдивши хрисовуље са својим потписом, у којима су набројани сви њезини прилози и све што је на потребу храму Пресвете, све даде говорећи: „Ти сама, о пресвета моја Владичице, испуни овај Твој свети дом сваким изобиљем."

Ту постави власти и начелнике ђаконе, који ће управљати имањем, и њих богоразумним речима и тихим поукама поучаваше, говорећи: „Браћо и оци и чеда вазљубљена, приђите и послушајте мене и страху Господњу научићу вас"[62]. Треба прво да се Бога бојите и Њему да угодно чините, одбацујући далеко од себе лукава и мрска дела. Јер Богоотац пророк Давид рече: „Не ревнуј онима који чине зло, не завиди онима који чине безакоње"[63]. Исти обличавајући такве рече: „Задржаше гордост, и оденуше се неправдом и својом нечистотом, и зато скончаше и погибоше због свога безакоња"[63a], и мољаше Господа за њихову погибао, говорећи: „Подигни руке Твоје на гордост њихову до краја, да се постиде и посраме и погину, јер без правде безаконоваше. И као што се „Господ гордима противи, тако смиренима даје благодат"[64].

А ви чеда моја вазљубљена, сетите се да сте земља и пепео, зато не будите величави, јер књиге сведоче говорећи: „Није створена човеком гордост"[64a]. Пророк Исаија: „Не дај величања души твојој, и нећеш видети страшно привиђење[64b], јер душа охолога остављена је од Бога. Вама говорим о овом: све богатство овога дома Пресвете, што управљају ваше руке, треба да нештедимице дајете од овога у руке ништих, јер рече: „Онај који чини милостињу ништему, Богу позајмљује"[65]. Оно што се таквима даје и једном од таквих, Бог, богат у милости вратиће стоструко опет на своје место. Нека не буде да се ви насито јелом храните или опијате, а ништи и стра-

ни и маломоћни да гладују, да место смрти од љуте глади скончавају. Сетите се оних Израиљћана, на које дође гнев и погибао, јер рече: „Седоше људи јести и пити, и стадоше играти, и у том разгневише Бога, и падоше једнога дана двадесет и три тисуће“[66]. Да, и ви се убојте такве осуде и блудни молите се да не паднете у напаст[67], не отежавајући се тешким сном, јер рече: „Не заспи, да будеш поруган, изгубивши време добре наде“[67a], као и Сампсон седмороплетене плетенице косе главе своје. Покоравајте се учењу божаствених књига и поукама, и са радошћу испуњујте законске уставе црквеног предања, да стечете савршену награду. И устављајте језик ваш од клетве, устављајте и усне ваше од преваре. Јер рече: „Потребиће Господ све усне варљиве и језик велеречив“[68]. Зато не заборављајте поука речи мојих, да вам добро буде. А мир Божји, који превазилази сваки човечји ум, нека вас утврди у љубави Божјој, да једним устима и једним срцем славите пресвету Тројицу, Оца и Сина и светога Духа.“

И ове речи блажене, примише деца њезина рођена Духом светим, васпитана у доброј вери поуком ове христољубиве.

Ова госпођа моја блажена Јелена, провођаше живот целомудрено, и ово су њезини трудови и подвизи и богоугодна дела. Ако кога треба именовати, чији живот превазиђе човечје умове, то је достојно тебе. Трудове твоје и бодра подвизања расплодила си на стотину и била си од Господа даровани светилник отачаству свОме, сијајући многосветлим чудима. Но које хвале можемо Ти принети од слабога смисла нашега? Јер Ти си, блажена, анђелским хвалама прослављена. Од којих ли цветова лепо украшених и мирисних, саставивши венац, да венчамо свечасну главу Твоју, коју је увезала десница Владичња неувелим венцем? Које ли дарове да ти принесемо ми? Јер ти примивши дар светога Духа, срушила си нападај лукавога и сачувала си твоје тело неповређено. Ти блажена обукавши се у хаљину изаткану са висина, коју ћу назвати тихост и незлобивост срца твога, и имаш свагда благодат од Господа, и наслађиваш се њоме на векове.

А шта да покушам ја грешни, који се трудим да појединце исповедим неисповедима богоугодна дела ове блажене великоимените госпође? Но Ти, Владико свију Господе, који си послао пресветога свога Духа који крепи ову твоју рабу, Његовом трпсијатељном благодаћу просвети мој ум, ујасни ми и језик, да могу самисаоно и разумно окончати житије ове блажене моје госпође.

После ових дела, када је прошло неко време, ова христољубива Јелена паде у љуту болест и поче боловати напрасном болешћу. И била је у великом страху и ужасу, и сетивши се у своме уму, паде ничице на земљу и лежаше као мртва, са великом тугом бола плачући говораше:

„О љуто је мени грешној! Јер умирем са гресима мојима и ваздушна митарства чекају ме; одмах ћу бити од њих истраживана. Но удостоји ме, Господе, недостојну рабу Твоју да примим подобије монашкога образа, ако и нисам достојна. Но Ти, добри, буди милосрдан мени грешној, да будем достојна да се прибројим у збор оних, који су Ти угодили.“

И Бог добри, који испуњује сваку молбу оних који га се боје, не презре ни молитве ове рабе своје, који је сам рекао у својем светом еванђељу, говорећи: „Сваки који моли примиће, и који иште наћи ће“[69], а и пророк каже: „Господ је близу оних који су скрушени срцем, и спашће смерне духом“[70]. И „близу је Господ свију који Га призивају са истином, и чува Господ све оне који Га љубе“[71]. Ваистину се дарова љубав Божја овој блаженој, и Господ испуни све молбе њезине.

Призвавши христољубива једнога монаха својих, најчаснијег старца по имену Јова, и из његове руке прими монашки образ у цркви светога Николе, у славном граду Скадру. И у том великом анђелском образу би названа монахиња Јелена, и разгарајући се таквом љубављу вере у Господу, подлагаше врат

свој под добар лаки јарам Христов, тихо живећи у сваком монашком исправљању, не кушајући ни дању ни ноћу у сласт сна, нити дајући мира телу своме. Непрестано шиљући својим устима неумучну песму једином Богу сакрушеним срцем и смерним духом, брзо текући, да би могла избећи од животног немира, до краја заборавивши земаљско и оставивши пропадљиво праха, и на висинама утврђује свој ум.

Још на земљи живећи, унапред види где јој се спремају небеске обитељи. Ако њено тело у дубокој старости и изнеможе, но дух њезин се крепко подвизаваше. Мада њезини листови (коленице) утруђени ослабише, ипак обичај за добра дела даваше им снаге. Јер гледајући на наплату за своје трудове, подвизаваху се на боље течење ка Богу.

Оном љубављу умираше по имену Господа свога, којом ученици видећи Њега где се узноси са земље, плачући говораху:

„О Владико не остави нас сиротих", и оном љубављу, која се усели у патријарха Аврама, који љубећи госте прими анђеле у својој старости[71а], оном љубављу, коју је имао праведни Авељ када Богу приношаше непорочну жртву[71б]; оном љубављу, којом мученици, утврђујући се по имену Његову и не бојећи се претње мучитеља, говораху: „Ако се подигну и сва земаљска царства, не могу нас разлучити од љубави Христове"[71ц].

Ова блажена проводећи много време, никако не остављаше своје добро исправљање које беше навикла, говорећи у своме уму:

„Ево време покајања и дан спасења; пази, душо, да ти ђаво не ослаби ум, јер мало времена боривши се са њиме, победићеш, побећи ће од тебе, не устраши се његове забуне ни замке, јер је немоћан да стоји пред лицем оних који се боје Господа и имена Господња. Јер ево мало ћемо поживети у сујети овога света, пошто долази глас у уши моје, који чујем да овако зове говорећи: „О душо окајана, о душо грехољубива, ево се сврши живот твој у овом веку и поћи ћеш међу друге људе. Јер ево остављаш маловремену красоту, где си чекала да се

на векове нахраниш. Јер ево приступише и рекоше: Зову те, устај и не касни; но прени се, о душо, бринући се, и у један час повичи у покајању: Сведржитељу, слово Очево, самосавршени Исусе Христе, због многога милосрђа не презри мене рабе Твоје, који си своје пречисто тело упалио као и свећу на живоносном Твоме крсту, хотећи да нађеш изгубљену драхму[71а] и не трпећи да гледаш род наш поробљен љутом владару света. Примио си вољну смрт, слободан будући међу мртвима, и био си положен у гроб као човек, да нас грехом умрле оживиш и узведеш на старо блаженство. Никако не одлучујући се од нас слугу својих, добри пастиру својих умних оваца, молим Те недостојна да се наречем раба Твоја, не предај мене замци лукавога, нити ме остави живи сотоне. Јер видећи да се свршава мој живот, крепко стојећи чини ми насиље, у намери да измени мој ум од љубави Твоје. Но даруј ми крепост силе Твоје, да победим нападе онога који се са мном бори, хвалећи пресвето име Твоје чак и до исхода душе моје, амин".

Пребивајући ова блажена Јелена у царском двору своме, у месту званом Брњацима, поче боловати јаче, и разуме да дође дан смрти њезине. И били су у то време са мном најчаснији монаси и јереји стараца изабраних, велможе њезине, и призвавши их, ослабила у лицу и са уморним очима, и отворивши уста своја, рече им:

„Браћо и оци и чеда моја љубима, знајте да се мој живот већ свршава, и ево „прискрбна је душа моја до смрти"[72], и извесно знам да нећу умаћи смрти у овој болести".

И када чуше овакве речи блажене, настаде међу њима скрб и ридање и вапај велики. И горко плачући, говораху:

„О добра госпођо, зашто тако жалостиш наше душе? Јер када чусмо такве твоје речи, у недоумици сви се колебамо жалошћу која није у своје време".

И ова блажена утеши их најчасније слатким речима уста својих, и у тај час не каснивши ни мало, поче слати веснике у целу земљу државе своје, у писму рекавши: „Дођите, о љубимци, и видите преставлење моје, јер идем на пут, којим никада не ходих." И сви који чуше такве речи ове, рећи ћу вазљубљени, слично је било ономе као у оно време, када је било преставлење Богоматере, апостоли облацима по ваздуху узимани иђаху на њезин погреб; такође је било и приликом преставлења ове блажене, мени грешноме чини се, да се толико брзо чуло у целој земљи ове христољубиве, као да је Дух свети свуда јавио да брзо иду на преставлење ове блажене.

Тако сам ваистину видео где одасвуд иду славни, тако исто и ништи и страни, хроми и слепи, којима беше хранитељка ова господа моја. И пошто се сабрао цео сабор српске земље ка њој у славни двор њезин Брњаци, а ја смерни Данило био сам у то време епископ цркве светога апостола Христова Стефана у месту званом Бањска, и када сам чуо за преставлење ове блажене, брзо пожуривши се, и нађох се ту са осталим епископима и игуманима, и целим сабором отачаства њезина.

И када је ова блажена Јелена чула за наш долазак, још и не видевши нас, подигнувши се од одра свога, на коме лежаше и подигавши руке своје ка висини небеској, рече:

„Благодарим Те, Владико Господе Боже мој, Исусе Христе, милостиви човекољупче, што си мене грешну рабу Твоју удостојио, да у данашњи дан, последњи мога живота, угледам очима мојима долазак ове господе моје, а слугу Твојих, да се, чувши њихове речи и божаствена пјенија, обрадујем због имена Твога".

И после овога рече: „Све што знате од обичнога пјенија, почевши запојте Господу". И пошто смо сви стојали око одра блажене, погледавши на њу, и беше видети лице њезино као лице анђела Божјега, или као зраку сунчану која сија многосветлим лепотама. И када смо разумели да хоће да се престави, жалошћу обузети, плачући повикасмо: „О госпођо

наша, видимо те где се веома спремаш за одлазак." И пошто смо почели надгробна пјенија и све што треба за преставлење ове блажене, и ту је био са нама богољубиви муж свеосвећени епископ рашки Павле, и после овога мало закаснивши прими причешће светих тајана. И помоли се ка Господу за сву државу свога отачаства, са сузама говорећи:

„Благодарим Ти, слатки мој Исусе, за сва Твоја добра, што ме грешну ниси презрео од првога дана живота мога, све до сада. Но молим Те, Господе, погледај милосрдним Ти очима од престола славе Твоје на државу отачаства мога, даровану ми Тобом. Утврди је свемоћном десницом Твојом. Даруј народу Твоме да се боји Твога светога имена. А слуге Твоје и синови моје, утврди у Твојој љубави да Ти чистим срцем узашиљу дужну хвалу. И за цео свет молим Те, Господе, даруј му да има тихи и безметежни живот, и оне који буду празновали дан мога преставлења, сачувај силом Твојом".

И целоме сабору, онима који су стојали пред лицем блажене, свима мир даде, говорећи:

„Мир вам, у Господу оци и браћо, свештенички зборе; мир вам најчаснији монаси; мир вам, јереји и цели клире црквени; мир и вама, чеда моја љубима; мир и вама ништи и убоги и маломоћни, јер ви молисте Бога за мене грешну".

И свима, од малих до великих, савршени благослов даровавши, и свакога од њих појединце утврдивши слатким речима поука својих, и после овога знаменавши се руком својом крстообразно, рече: „Господе, у Твоје руке предајем дух мој"[73]. И тако са славом благодарећи Бога предаде дух свој, пошто је био велики вапај и ридање по целој области државе ове блажене.

И тако свеосвећени епископи скупивши тело блажене Јелене, и појући песме надгробне, узевши њезино тело, иђаху кротким ходом ка њезину гробу. А у то време њезина преставлења би узмућење ваздуха и љута зима не мала, и тако полако идући са телом блажене и мало места прешавши, почиваху, појући многохвалне песме божаствене. И тако носећи

тело блажене са славом, дођосмо у славни манастир њезин Градац. И ту извршивши све обично са најчаснијим старцима тога места што се тиче погреба блажене, и не хтедосмо погрепсти њезина тела, очекујући долазак вазљубљенога сина њезина, благочастивога и превисокога краља Стефана Уроша.

И мало почекавши, прво дође преосвећени архиепископ Сава. После овога и благочастиви краљ, син блажене са властелом својом. И ту учини велики плач и ридање, трзајући власи главе своје и бацивши се над телом богољубиве своје матере, бијући се у лице своје и плачући говораше:

„О мати моја и госпођо, како ћу ја недостојни заборавити жељу срца твога и болове трудова твојих, што си поднела за мене? Христос удахну дух у мене, а ти ме васпита, упућујући ме разумним речима твојих поука, као из неисцрпнога извора медоточних уста твојих. Но, о добра моја хранитељко, и крепка и необорима тврђаво отачаству своме, ево пуни се срце моје ридањем и плачем многим, у недоумици сам какво ће пјеније изрећи уста моја у твоју похвалу, блажена. Но од недостатка ума мога кличем ти хвалећи твоја величија, и говорим:

„Блажена си мати моја госпођо, хранитељко младости моје и заступнице живота мога,

блажена си, јер ради великога ти подвига и богоугодних дела учини се обитељ Светој Тројици,

блажена си јер крсним знаком ограђујући се, растргла си мреже ђаволске;

блажена си, мати моја и госпођо, јер си семе доброга плода Христа посејала у твоје душевне бразде;

блажена си, јер си извором суза твојих омила душевне и телесне нечистоте;

блажена си, јер си због милостиња ништима и странима учинила Бога себи милостивим;

блажена си као хранитељка сиротима и утеха жалоснима, избављење вређанима;

блажена си, јер Богу угодним ти молитвама помажеш нама у ратовима;

блажена си, јер се чеда отачаства твога тобом хвале, радујући се;

блажена си, јер се написа твоје име у књиге живота;

блажена си, јер се прибраја у зборове многострадалних мученица;

блажена си госпођо и мати моја, непресушни изворе воде живе, напајајући садове младосног узраста чеда отачаства твога;

блажена си, јер се твојим молитвама утврђују државе благоверних краљева српске земље;

блажена је и земља, која се испунила машћу тела твога;

блажен је и тај свети храм, који је примио блажено твоје тело;

блажена си, и опет кажем: блажена, јер ја грешни твојим молитвама чекам да примим проштење грехова мојих у страшни дан."

И ово је похвални говор вазљубљенога сина њезина, краља Уроша.

После овога пошто је све спремање извршено, сам благочастиви тај краљ, узевши рукама својима тело блажене матере своје Јелене, и са преосвећеним архиепископом Савом и са сабором свеосвећених епископа и игумана, и ношаху са псалмима и божаственим песмама. И тако положише је у спремљени њезин гроб. Благочастиви краљ раздаде многе милостиње ништима, странима који се ту нађоше на преставлењу блажене. И са целим сабором отачаства свога повеселивши се духовно и телесно, и опет се врати свом престолу. А други остали разиђоше се сваки својој кући, славећи Свету Тројицу, Оца и Сина и светога Духа, и хвалећи успомену блажене Христове рабе.

А ја смирени Данило, одморивши се у том манастиру после преставлења те блажене око два дана, и ту дођоше многа властела силна сина њезина благочастивога краља Стефана од сремске земље, и учинише велики плач и ридање над гробом блажене. Јер син њезин краљ Стефан није могао приспети из даљне земље на преставлење блажене, и њих беше

послао, да виде шта је било, и да му јаве. После када је прошло неко време, овај христољубиви син њезин краљ Стефан, разгарајући се Христовом љубављу и сећајући се љубави материне, подигавши се од Богом дароване му државе, т.ј. сремске земље, са свом великоименитом властелом својом, и пође да се поклони гробу матере своје благочастиве Јелене. И дошавши у дом св. Богородице у место звано Градац, где лежи тело блажене, и ту учини велики плач и ридање над гробом њезиним, такође и сва властела његова. И ту даде многе дарове и прилоге дому пресвете и гробу блажене своје матере. И сваку човечју природу која живи у том манастиру, од малога до великога, све обдаривши, увесели духовно и телесно. И тако поклонивши се у умиљењу срца иконии пресвете и гробу матере своје, блажене Јелене.

И после овога пође ка вазљубљеноме своме брату краљу Урошу, који је тада био у двору своме Пауни. И ту се састадоше наслађиваху се у Господу Богу своме слатке, најсрдачније и дивне љубави, и осташе многе дане у неисказаном весељу, тако да су се посрамили сви који су зло мислили и њима слични, видећи њихову преизобилну љубав, а сви они који су их волели, радовали су се у Господу. И овај христољубиви његов брат краљ Урош, многим веома драгоценим и изабраним даровима обдаривши њега и све велможе, и отпусти га са великом славом ка престолу његове владавине у државу сремске земље.

И када је после таквог растанка ових прошло мало времена, Бог предобри хтеде да сви људи пребивају у љубави, јер сам рече: „Где сте два или три сабрани у моје име, ту сам и ја посред њих“[74]. Таквим именом Господњим и Његовом љубављу срдачне вере и ова госпођа моја уразумивши се, т.ј. благочастива и христољубива краљица Симонида, кћи светога и великога и васељенскога цара грчкога Андроника, а жена великога краља Уроша, поче му се молити говорећи:

„Молим те, Господару мој, заповеди ми да идем до вазљубљене сестре моје, а снахе твоје, благочастиве краљице Кателине; јер достојно је да се и ми видимо, да и ми учинимо дужну љубав међу собом, као и ти са вазљубљеним ти братом. Ако не презреш моје молбе и заповедиш ми да идем ка њој, то ће већа љубав бити међу вама, о господару“.

И овај христољубиви господин мој краљ Урош, ревнитељ сваке праве љубави, а и ово је дело било по његову науку, у сласт узе њезине молбене речи и заповеди да иде. И изабравши великоимениту своју властелу са њиховим женама, које је поштовао и љубио као своју браћу, и њима даде све потребно, и посла их са својом женом благочастивом Симонидом.

И тако оде са великом и предивном чашћу, тако да су се сви, који су гледали, дивили њихову изгледу. Тако је ваистину било видети њихов одлазак, украшен царским оделом и златним појасима, бисером и драгоценим камењем, пурпури царски и багренице, као и многи пољски цветови, украшени многоразличним лепотама. И тако идући са славом царском кроз све државе своје, и дође у славни град звани Београд на обали реке Дунава и Саве. И ту се у великој саборној цркви митрополитској поклонише чудотворној икони пресвете. И саставши се са благочастивим краљем Стефаном и са његовом женом Кателином, и ту је била велика радост и весеље приликом доласка ове благочастиве и неисказана љубав.

Овај благочастиви краљ Стефан беше напред извештен о доласку њезину, и беше заповедио да се саберу к њему сви силни државе његове. И од угарске земље иђаху, носећи различите дарове, на дивну похвалу, и ту многим даровима почаствова ову благочастиву према царском достојанству.

И после овога благочастива краљица Симонида, саветова се са Кателином, да се обе отишавши поклоне гробу блажене Јелене. И јавише свој разговор благочастивоме краљу Стефану. А он се због овога обрадова и такође изабравши славне између своје властеле са њиховим женама, и посла их да иду са богољубивом Кателином. И пођоше обе радујући се у Господу, имајући велику љубав међу собом. И

дошавши у дом пресвете Богородице, у место звано Градац, и поклонише се икони пресвете и по том пођоше над гроб блажене и љубављу целивавши га, и омочише раку њезину топлим сузама. И ту многоцене дарове и прилоге дароваше дому пресвете Богородице, и покрише гроб блажене Јелене златним плочама, обдаривши игумана и све часне монахе, и ту се утешише духовно и телесно. И подигавши се отуда и опет обе одоше ка превисокоме краљу Урошу. И велико славље учини господин краљ због њихова доласка. И многе дане проводише заједно у великој слави и радости. А благочастиву краљицу Кателину овај господин мој краљ Урош почаствова многим изабраним даровима и сву властелу свога вазљубљенога брата краља Стефана, и тако је отпусти са славом своме дому.

После овога када је прошло три године после престављења ове блажене Бог јавља своју брзу благодат, коју сам завешта изабранима својима. Неким привиђењем у сну, јави се једноме од изабраних монаха, говорећи: „Пошто од сада немам вољу да живим у земном блату, заповеда Бог да се моје тело узме из недара земље и да лежим пред лицем вашега богољубља". Чувши ову вест од старца, игуман и сва братија која су у дому пресвете Богородице, и као пренувши се од сна и обузети страхом великога ужаса, у тај час послаше веснике ка свеосвећеном епископу рашком Павлу, све по реду јавивши му писмено о јављању блажене, говорећи му: „Господине наш и оче, брзо пожуривши се дођи к нама, да видевши толику благодат Божију која се збива са госпођом нашом, и ми грешни обрадујемо се душом и срцем, приносећи хвалу препрослављеноме.

А када је свеосвећени епископ Павле чуо ову вест, испуни се неисказаном радошћу, и у тај час уставши пође ка гробу блажене. За време свога живота блажена Јелена га имађаше место телеснога оца, скоро казати као господина и учитеља, и њему за

живота беше завештала о таквом знамењу њезина тела. И када је он дошао у манастир пресвете и ту учини свенoћна пјенија и велика славословља, и ујутро опет такође све по реду, и после овога учинивши молитву над гробом блажене, пошто је био сабран цео сабор њезина отачаства, и тако отворивши раку, где беше погребено њезино тело у земљи, и нађоше га где лежи као у роси, цело непропадљиво Божјом заповешћу ничим повређено. И као једним устима завапише хвалу Сведржитељу Богу. И тако извадивши њезино тело са псалмима и песмама, појући надгробне песме, заповедише да се начини изабран ковчег, и обавивши тело блажене са добромирисним мирисима, и у њега положише је, где лежи и до данашњег дана изван олтарских двери, пред иконом Владике свију Христа, који је прославио успомену њезину на бесконачне векове, удивљујући умове свима који гледају, да је она удостојена од Господа толике благодати.

Сврши се богоугодно житије у Господу блажене и христољубиве Јелене, и би престављење њезино месеца фебруара у осми дан. Такви су били подвизи и страдања и трпљења ове блажене, и тако прими (награду), као што чусте и видесте. Да, добро је, љубимци, да и ревнујемо овоме, да се и ми удостојимо вечних добара Христом Господом Богом нашим, коме слава и част и клањање, заједно са Оцем и пресветим Духом.

Месеца октобра двадесет девети дан, житија и дела благочастивога и христољубивога и светороднога, моћнога и самодржавнога са богом господина краља Стефана Уроша, праунука св. Симеона Немање, новога мироточца српскога, и унука првовенчанога краља Стефана, и сина великога краља Стефана Уроша

Владико благослови

Слава Ти, бесконачно и неописано име Христе, и опет ћу ја недостојни рећи: Слава Ти, једини Боже наш, који си над свима и свега, слава Ти! Јер Ти требајући спасења човјечјега, говориш у Твоме светоме еванђељу, говорећи: „Не дођох позвати праведнике, но грешнике на покајање“[1]; и опет: „Нека се просвети светлост ваша пред људима, и да угледају ваша добра дела и прославе Оца вашега, који је на небесима“[2]. Да, колико је добро да свако ревнује добрим, што је завештано Тобом у бажаственим списима. Јер Богоотац и пророк Давид рече: „Почетак речи Твојих је истина“[3]; „дела руку Твојих су небеса, она ће погинути, а Ти сам јеси и године Твоје не свршавају се“[4]. Јер рече: Пророци проповедаше, апостоли научише, мученици исповедише; а ми поверовасмо Теби, Богу нашему, који се јавио у телу. Јер Твојим доласком засија светлост нама грешницима који седимо у тами, и нама који смо ослепили, преосвећење срдачним очима и пут спасења заблуделим, а по њему идући, нећемо свратити на оштре или развраћене (путеве), знајући да си Ти нада свакоме створењу, богатство убогих, светлост омрачених, слобода робовима, проштење грешницима, исцељење онима који болују, здравље хромима, оштрина (снага) раслабљенима, лепота грубима, неисказан разум онима који су у недоумици.

Шта ли ћу рећи, или шта да проговорим? Којим ли начином да исповедим Онога који је изнад сваког исповедања? Јер божаствени апостол Павле и васељенски учитељ јавља о овом говорећи, јер рече: „Ко разуме ум Господњи, или ко му би саветник[5]? А о нашем спасењу додао је. „Или ко му прво даде, и

да му се неће вратити? Јер у Њега је све, и кроз Њега је све"[6]. А ми вазљубљени јављамо духовне речи, но више духовно слушајући истога апостола, јер каже: „духовнима треба духовно јављати"[7].

А ја грешни, дужник сам вама, неситим зајамницима духовнима, који хоће од мене да узму дуг са лихвом. Но ако се усуђујем молити због вере наде, не жалим што ћу од вас бити позван на одговорност. Јер сам богатога Владике добронадежни слуга. Зато ме не треба оставити, но молим чекање док ми се не даде реч разума. Јер ако сам све надмашио гресима, но знам наду онима који се уздају и Спаситеља грешнима, молим Твоје милосрђе, и полажем моја надања у грех на множину Твојих милосрђа. Знам да праведнике љубиш и грешне милујеш, Владико свију Господе. Јер рече: „Помози ме, и услишићу те"[8]. Зато молим незлобиво Твоје човекољубље и убеђујем Тебе слаткога Исуса, слуга Владику, раб цара. Јер цар је, али добар је; Владика, но ипак милостив. Даруј ми од неисцрпнога Твога извора благодати духовне, да ускипе у мени струје силе светога Твога и животворећег Духа, износећи пиће животне воде[8а] речи Твојих божанских списа. Јер рече: „И опиће се од обиља дома твога, и потоком хране твоје напојићеш их"[9], тако да ће свакоме који слуша узвеселити душу, ум и мисао.

Јер због имена силе Твоје и почео сам оно што је напред у овом спису, житија добропослушљивих слугу Твојих, које узвелича Твоја моћна благодат у држави отачаства њихова, дарованој им од Тебе, међу којима је први почетак и наставник њихов преподобни отац Симеон Немања, и доброплодна грана његова изданка, угодник славе Твоје и светилник свога отачаства земље српске, господин наш и учитељ, служитељ трисијанога Ти божаства, архијереј кир Сава. Јер они Ти послужише у овом животу, а на висинама са анђелима ликују. Од њихове телородне природе би и овај господин мој благочастиви краљ Стефан Урош, њихов пород и васпитање, чији ћу похвални живот, ја грешни Данило, покушати исповедити, колико ми буде даровао од Тебе, Владико мој Христе Спаситељу. Ради слушања свима који се Тебе

боје, и још који љубе име Твоје. Јер његовом добро-податљивом руком храњен сам био од младости моје, па ми грешноме није лако да оставим толике његове милости и љубазне поуке према мојој грешности. Теби, Спаситељу мој, узашиљући хвалу и о овом ћу почети говорити.

Овај благочастиви и христољубиви господин мој превисоки и крепки и самодржавни краљ Стефан Урош, био је син славних родитеља, великога краља Уроша и матере своје христољубиве Јелене. Јер овај младић био је Богу мио од своје младости, означен Духом благодати, силе Владичине. Ово дете породи премудрост, задоји благодат, а узрасте свети Дух. Сама десница силе Владичине венча његову главу венцем који не вене и даде га као многосветли светилник своме отачаству, који напредује Божјим промислом, да се прослави богоугодним делима и да сабере оно што је расточено од државе његова отачаства. Добар пастир умних оваца целе своје области, и њихов добри учитељ и наставник, зидатељ божаствених цркава, и не само зидатељ, но и палих (цркава) обновитељ, у намери да све приведе ка истинитој вери, тако да се прочуло његово име у све народе и царства, и ради толике лепоте његове телесне и лепога изгледа, тако да су многи околни цареви желели љубав са њиме, слушајући за целомудрени смисао његов. Због овога блаженог нека се не зачуди наш ум слушајући, да су га овако волели такви силнога имена цареви, када га поштоваху царском љубављу и умножаваху му неисказане царске дарове, и да се многи силни покораваху њему, јер Бог крепки и Владика, цар света заволи га; зато га и они заволеше.

Но довде говоривши скратићемо реч, а даље ћемо се трудити да изнесемо искушења овога благочастивога и христољубивога, колико многе напасти поднесе у својој младости од многих иноплемених царева и од осталих других, које ћемо — ако Бог благоволи — изнети у овоме спису, и како га Бог од њих ослободи, и Његовом помоћу одоле им, превазиђе њи-

хове зле мисли и моћно сруши њихове сујемудрене гордости.

Пошто је прошло неко време од смрти благочастивога родитеља његова, великог краља Уроша, и пошто је његов престо примио његов син краљ Стефан о томе свему смо указали у напред писаном њихову житију. После овога овај благочастиви краљ Стефан Урош прими престо краљевства даром од вазљубљенога му брата краља Стефана. Узрастом је био млад, а благодаћу Божјом висок и цело отачаство његово красило се због њега, унапред видећи да ће у дане његове поживети у доброј вери и чистоти, и да ће се јавити страшни непријатељима својима, свима чудни. Јер рече: „Засијаће у његове дане правда и множина мира“[10]. Јер пророк Исаија „И даћу мач у руке његове и сасећи ће тела својих противника“[11] И пророк Давид: „И поклониће му се сви земаљски цареви, и сви народи служиће му“[12]. И исти: „Рука моја помоћи ће му, и мишица моја укрепиће га и сасећи ћу од лица његова непријатеље и победићу оне који га мрзе; јер ја положих првенца и висока над земаљским царевима“[13]. Тако по истини усхте предобри Бог да рашири државу његова отачаства.

У те дане видела се српска земља обузета у великој тесноти и умањена, јер држава грчкога царства сизаше до места званога Липљан, и овом је царству расла снага, тако да је хтела узети целу област отачаства овога христољубивога, па чак и њега самога да има као послушнога слугу. Јер не разумеше, да они који хоће да наследе туђе, да ће ускоро бити лишени и свога. Јер неће дати Господ жезла на уделу своме[14]. И овај господин мој превисоки краљ помоли се Господу Богу у умиљењу срца и руке своје подигавши ка висини, рече:

„Боже бесконачни, милосрдни и најмилосрднији Владико свега, Господе, коме се клања свако колено небесних и земаљских и најдоњих[15], знам Тебе брза у милости и богатога у милосрђима; јер сваки који се узда у Тебе, неће отпасти од своје молбе; знам да се без Тебе не свршава ни дело, ни реч, јер кроз

Тебе све постаде што је видљиво и невидљиво; и Тобом „цареви царују и силни власти држе“[16]. У Тебе уздајући се, имам смелости. Јер „на Тебе се уздаше наши оцеви, уздаше се и избавио си их; ка Теби вазваше, и спасли су се; у Тебе се уздаше и не постидеше се“[17]. Тако Владико мој, Господи Исусе Христе, погледај и на државу отачаства мога даровану ми Тобом, и на мене грешнога раба својега. А они који се хвале на ову малу државу моје власти, у намери да је разграбе и мене раба Твога озлобе, њихове мисли и вештине распи, да не кажу моји непријатељи: „Прогутасмо га“. А ја недостојни призивајући Твоје име, пожурих се да саберем расточено у наследству државе моје, прослављајући Твоје пресвето име.

И после овога заповеди да се саберу сви његови војници, и када је ово било, и узевши молитву од свога архијереја светитеља и целога сабора свештеничког лика, и подигавши се са својом силом, пође у државу области грчкога царства, у околне пределе, а то су ови, које ћу казати: прво узе оба Полога са њиховим градовима и са облашћу, и град главни Скопље, потом Овче Поље и Злетово и Пијанац. Такве све земље узе у почетку свога доласка и приложи их ка држави отачаства свога, и славу и богатство такве државе измени у богатство и славу своју, велможа и народа свога. Сви грађани и бољари са чашћу сретаху овога благочастивога, и са страхом и трепетом припадаху, ка његовим ногама, и клањаху се њему, гледајући у њему истинитога цара, који је дошао са великом силом на њихову победу. Умиривши сва та места у један скуп и прогна све оне који су чинили метеже и буре, и опет се врати у своју државу ка престолу Богом дарованом му, веселећи се и радујући се у Господу.

А она зломислена и лукава властела државе грчке, прогнани од овога мога господина из те области, коју узе, отишавши са понижењем у свети и славни град Константинопољ звани Цариград тадашњем цару Палеологу, и јавише му о свему што се догодило његовој држави, говорећи му.

„Моћни цару, ми слуге твоје овако ти говоримо: ако му убрзо не учиниш одмазду и јачином силе

твоје не одагнаш од предела државе твоје, ваистину усудиће се (да дође) и до саме главе славнога ти царства, јер се веома узвеличио".

А овај цар чувши такве речи које се не дају трпети, и пошто му се догоди изненада таква скрб, веома ожалостивши се, и у великој недоумици испуни се великом јарошћу, и тако сакупивши велику победу своје војске народа грчкога, и многе друге иноплемене народе, Татаре и Турке и друге, и са овима пође, хвалећи се у своме безумљу, да ће не само озлобити отачаство овога благочастивога, него да се неће више ни спомињати његово име у његовој држави, а није сам знао шта ће му се догодити, да ће, противно његову лукаву веровању: да ће се прославити у туђем наследству, убрзо изненадном смрћу свршити. Јер пророк и Богоотац рече: „Муж крви и варљив, неће дочекати половине својих дана"[18]. Овом нечастивом не даде Господ ни да очима види државу и наследство свога благочастивога и христољубивога. Јер овај хулни цар, ђаволом наговорен, сличан је оном лукавом предатељу који одступи од светлости у таму, као што и овај Палеолог одлучивши се од хришћанске вере, узе веру латинску.

После овога подигавши се са таквом силом многих народа, пође брзо на овога христољубивога краља љут као лав, и хотећи да као љута звер уграби незлобиво јагње. И отишавши од славног Града Константинова даље од три дана, и када је дошао са својом војском до места званога Илаигита, у коме је месту црква св. мученика Христова Георгија, и ту изненада, не боловавши ни мало, издахну посред народа својих војника, опровргнут чудном смрћу, да су се сви чудили. Јер рече: „Љута је смрт грешника"[19]. И ту велику жалост и плач учинише над овим нечастивим царем. И узевши његово непотребно тело, опет вративши се, положише га у граду званом Силиврија, који је на обали мора. И сами не могоше вратити толике војничке снаге многих народа, које је сабрао цар тај, а великоимените сродници тога цара, као и телородна браћа, сабраше се и пођоше на државу овога благочастивога краља, журећи се на заклање

светога, и да разоре његов добар спомен и искорене до конца, које мисли није одобрио Бог.

И када су дошли у пределе српске земље, до места званога Липљана и Призрена, и овај благочастиви господин мој подигавши руке у висину, мољаше се говорећи:

„Господе, подигни силу Твоју и дођи да нас спасеш"[20]. И: „Боже, у помоћ моју пази и пожури се, Господе, да ми помогнеш"[21]. И „суди, Господе, онима који ме вређају и бори се с онима који се са мном боре"[22]. И ти господине мој свети преподобни оче Симеоне, пожури се да ми помогнеш, јер ако хоћеш, могуће ти је".

И пошто су завојевали на те крајеве, и према толикој њиховој множини и сили, не учинише велике пакости отачаству овога благочастивога, но се опет вратише у државу своју. И тада се један део њихов народа татарскога одлучи да дође на реку звану Дрим, који беше веома надошао, тако да се нико није могао усудити да га пређе. И ти нечастиви видевши с оне стране реке где се на једном месту збегло мноштво народа, као несите звери устремише се на стадо Христово, и уздајући се у снагу коња својих, уђоше у њега (Дрим). А вода нагло подигавши се, потопи многе од њих. А који су од њих хтели да пристану на обалу, такови засипани и убијани оружјем, опет се враћаху и скончаше у таквој реци, и погибоше због свога безакоња. И ту ухвативши самога старешину њихова званога Чрноглава, и одрезавши му главу украшену драгоценим бисером, и натакавши је на копље, донесоше благочастивоме краљу као нарочити дар.

После овога, благодаћу најмилосрднијега Христа, пошто се овај благочастиви краљ опростио од таквих тешких прилика, живећи Божјом помоћу у миру и тишини, пошто су се ове противне силе вратиле на своје место, овај христољубиви господин мој не каснивши ни мало, заповеди да се скупе сви војници државе отачаства његова, и узевши себи у помоћ вазљубљенога свога брата краља Стефана са целом његовом војском, и тако спремивши се за бој, са овим пође на државу грчкога царства, у намери да одмазди што су војевали на његову државу, сва-

гда уздајући се љубављу срдачне вере у Господа, према пророку, јер рече: „Уздај се у Господа и Он ће те избавити, како хоћеш. Јер блажен је муж, коме је име Господње његово уздање"[23]. И опет: „На њ се поузда срце моје, и поможе ми и процвета тело моје"[24]. Јер овај благочастиви од младости своје никада није имао наде ни уздања у људску помоћ, која брзо ишчезава, но у Бога, који је свима сила и помоћ. Његовом помоћу и заступством неповређено од оних који зло мисле, проводио је свој живот.

А ови чувши за долазак господина краља у њихову државу, не могоше се ставити против његове велике силе, и овај благочастиви много време проведе са силама својима у држави грчкога царства, ограђујући се крсним знаком. Јер имађоше успешан царски изговор, увек истичући божаствени закон, не узвеличавајући се царском влашћу, но више разгарајући се божанском љубављу. Када је био у тој држави, приспе време празнику Рођења Христова, и ту славно прослави празник са вазљубљеним братом својим и са војницима својима у месту званом Насуду, и отуда подигавши се, пође са својим силама до унутрашњости грчке земље, до Свете Горе атонске, и завојевавши све такве стране тога царства, земљу Струмску и Серску. Крстопољ и друге околне стране тих земаља, и узевши све имање њихово и богатство, опет се Божјом вољом врати у отачаство своје, пун сваке добре намере.

И отпусти вазљубљенога свога брата у његову сремску државу, и сам отпочину мало са својим војницима.

Када је после овога прошло мало времена, опет хтеде ићи на државу грчкога царства. И скупивши се са свима силама својима, и од других околних царевина многи иђаху ка овом благочастивом, слушајући за велику његову врлину и славно име. И тако са таквим силама подигавши се пође, и узе земљу дебарску са свима градовима и државама њиховим; такође и државу земље кичевске са градовима и облашћу њиховом; поречку земљу такође, са градовима и облашћу њиховом. Те земље њихове државе додаде ка држави отачаства свога, јер му

се нико није противио, нити против говорио. Подвизавајући се у Господу, победи све своје непријатеље и ратне непријатеље и оне који су му се противили. Пророк Исаија каже, јер рече: „И отпочинуће дух Божји на њему, дух премудрости и разума, дух савета и крепости; а словом уста својих убиће нечастивога"[25]. Исти опет каже: „И народи, који не знају тебе, прибегнуће ка теби, и људи који те не знају, служећи ти ради Господа и светога Израиљева, јер те је прославио"[26]. Ове земље и градове, које више указасмо, све заузевши и опет оде на државу земље влахиотске; и њих завојевавши својом великом силом, и ових народа све неисказано богатство одузевши, остави их у пустошу.

После не многога времена, када је ново примио власт земље сремске благочастиви краљ Стефан, нађоше се нека два велможе који су се укоренили у држави земље браничевске у месту званом Ждрелу, и од многих времена ту утврдише се као самовласни, не бојећи се никојега насиља, браћа једне матере, наиме Дрман и Куделин. Ови веома хвалећи се својом силом и не дајући никоме да има власти око њихових предела, од ђаволског дејства наговорени, почеше се носити злом мишљу против овога благочастивога, хотећи озлобити и њега и његову државу. И овај христољубиви краљ чувши ову злу њихову заверу, и сакупивши сву силу своје државе, пође у област њихову, хотећи их прогнати, да како год, мислећи зло из дана у дан, не окончају вољу своју.

И када је он дошао у њихову државу, земљу браничевску, пошто је ова земља била веома утврђена, није им могао никакве пакости учинити, нити их одагнати из тих предела, и опет се врати у своју државу. И ови видевши насиље овога благочастивога краља против њих, отишавши сакупише око себе многу војску народа татарскога и Кумане, давши им много злата. И са овима се једнодушно устремише на државу овога благочастивога краља Стефана. И тада завојевавши многе стране његове државе, и

веома нападајући чињаху му велике пакости, не разилазећи се.

А господин краљ Стефан виде се у толикој беди, и не имајући друго што чинити, уставши пође ка вазљубљеном свом брату краљу Стефану Урошу, и са њиме се састаде у држави жупе расинске на реци Морави, у месту званом Мачковци. И тако му јави многе своје скрби које су му се догодиле од његових ратних непријатеља. И поче му се са великом жалошћу молити, говорећи:

„Дужност ти је, вазљубљени брате, да осетиш бол због моје скрби и да ми помогнеш, да се избавим од таква насиља оних, који војују против мене, као што сам и ја у прошло време помогао теби. Но пожуривши се помози ми твојом моћном силом".

Чувши ове молбене речи, овај господин мој превисоки краљ Урош од вазљубљенога свога брата, и у тај час, не каснивши ни мало, заповеди да се сакупе сви војници његове државе у помоћ вазљубљеноме своме брату. И тако обојица сакупивши војнике своје, имајући у телу једну вољу и љубав братску, пођоше на државу оних који су подигли унутрашње ратове и буне. И тако Божјом помоћу постигавши сву своју вољу, прогнаше оне зломисленике са њихова наследства, и одоше посрамљени у погибли и великом презиру.

Овај господин мој краљ Урош узевши сву државу њихову и имање, даде га вазљубљеноме своме брату краљу Стефану. Ту одадоше Богу хвалу и славу, јер његовом „крепком руком и високом мишицом"[27] победише своје непријатеље, и пошто су се љубазно повеселили, и тако опростивши се, одоше сваки својој кући.

И после овога, вазљубљени, опет треба да одам похвалу, дивећи се животу благочастивога господина мога превисокога краља, када га Бог сачува неповређена од погибли које га сналазе.

У та времена устаде у земљи бугарској неки кнез звани Шишман, живећи у граду званом Бдини, држећи околне крајеве и многе земље бугарске. Баволским наговором Шишман је завидео на отачаство овога благочастивога. Узнесе се својом мишљу високо, да подигне силу своју на овога христољубивога. Нећу казати силу његову, но лоповске узбуне, којима сам би поруган, а овоме превисокоме краљу нису ни на ум падале његове лукаве мисли.

Овај скупивши триклету јерес татарског народа и своје војнике, и изненада уђе са војском у државу овога благочастивога краља до места званога Хвосна, и када су хтели ући у место звано Ждрело, да узму тамошње велико наследство цркве дома Спасова, т. ј. архиепископије, нису могли. Но ту побеђени силом Господњом и молитвама св. архијереја Христова Саве, би избијено велико њихово мноштво. Те ноћи, када су стојали близу тога места званога Ждрело, молитвама својих угодника св. Симеона и Саве и архијереја Христова св. Арсенија, који ту лежи у дому св. апостола, јави им Бог велико знамење страха, таково знамење, да су видели велики огњени ступ где силази са неба, од кога су излазиле пламене луче и са јарошћу паљаху њихова лица, и огњени људи са оружјем у рукама и са великом жестином гоњаху их, секући њихове пукове. И тако видевши овај њихов зломислени вођ овако знамење за његову погибао и за све који су са њиме, поче бежати, гоњен гневом Господњим, са мало војске у своју државу, не могавши постићи своје воље, само навукавши себи погибао.

И видевши овај господин мој краљ шта се догодило, и тако сакупивши сву своју војску, и са овом пође на овога нечастивога, ограђујући се силом св. Духа. И када је дошао у државу његову до града званога Бдиња, и ту заузе и сву његову област, а овај сујемудри даде се у бегство, ушавши у шуму, и пређе реку звану Дунав, смирен и посрамљен. Овоме господину превисокоме краљу све се даде у руке, а хтеде све његове станове разорити, и град тај, у коме беше његов двор, до краја срушити, и опустошити целу његову државу. А овај зломислени видевши како у један час би лишен све славе своје и

богатства, поче шиљати ка овоме благочастивоме краљу молбене речи, овако говорећи:

„Господине мој, славни краљу, одврати јарост гнева твога од мене; јер што сам учинио, према мојим делима ово све дође на мене. Но нећу наставити ка овом да имам такву злу мисао у срцу моме. Прими ме као једнога од вазљубљених твојих, са клетвом изрекавши, да до издисања мога нећу више погрешити твојој вољи."

Господин краљ овако рече: „Ако хоћеш да будеш по мојој вољи, како ми обећаваш, учини што ти ја заповедам. Хоћу да узмеш кћер једнога од мојих велможа, и по томе ћу разумети да су твоје речи истините".

А он са радошћу рече: „Господине мој, учинићу као што си ми заповедио".

И када је ово било, уверивши га благочастиви краљ, како је по вољи његовој и хтењу, и врати му државу његову, коју му беше узео и град звани Бдињ. И све свршивши, како је по вољи његовој непоколебимо, и опет се са великом славом врати ка престолу своме.

И после овога даде му кћер великога свога жупана Драгоша, да му буде жена, и одликова га великом чашћу и многим даровима. И опет видећи његову велику привржeност и сваку истиниту послушност и служење, овај благочастиви краљ, због његове свесрдачне љубави, даде кћер своју за његова сина званога Михаила, који после постаде цар целој бугарској земљи. Јер тако чињаше добри Бог овом христољубивом, ако би ко наумио злу мисао против њега, но Господ разараше намере такових, и сви се после по невољи покораваху њему. По Божјој вољи, овај превисоки краљ принуди силом својом многи страни народ ка Богом дарованој му држави, земљи српској. Многи цареви од његова рода чинише силна дела, но господин мој превазиђе све.

И опет ђаво који мрзи добро, који испрва беше човекоубица, — који је учинио многе скрби и страдања оном праведном мужу Јову, но није могао изме-

нити његову љубав ка Богу, — јер он подиже ратове и неуредне побуне, а тако је помислио да се косне и овога христољубивога. Ушавши у срце предатеља разлучи га од Владике, јер исти и овом безаконом и нечистом цару татарском, званом Ногеју, ушавши у њега и наговори га против овога христољубивога и против свега његова отачаства. И поче се спремати да се подигне са силама поганика, и пође на овога благочастивога, хотећи уграбити његово наследство. Но судбине праведника су у руци Божјој.

Овом цару поганском беху јавили они који су прво војевали на државу овога благочастивога краља, као што смо напред изнели у овом спису. И овај нечастиви подигавши се са татарским силама, пође на овога праведнога. И када чу превисоки краљ Урош за његов поход, тога часа посла своје посланике пред њега, да га доброразумним молбеним речима посаветује, да се врати од таква похода, и то против такве велике силе, повинујући се и осећајући бол за отачаство своје, да га не озлоби нечастиви. А сам молећи се ка Господу и вапијући са сузама, говораше:

„Добри човекољупче, Господе,
уздање оних који Те признају,
Ти знаш немоћ нашег смртног тела[27a],
који си се у њега обукао.
Због множине мојих безакоња,
којима сам сапет од своје младости,
нисам достојан да погледам и видим Твоју висину,
или да са смелошћу призовем свето и страшно име Твоје.
Но ка Теби доброме
предлажем душу моју и мисао, да на утеху јавиш Твоју милост мени грешноме,
молитвама пресвете Твоје Матере,
јер ево обузет сам великом тугом,
гледајући долазак поганика, који хоће да ме озлобе
и да прогутају моје наследство даровано ми Тобом.
„Јер ево ме опколише као пси и скуп злобних опседа ме,

и нападоше на мене крепки"[28].
А Ти, Господе, не удаљи Твоје помоћи од мене
и погледај на заступство моје,
и устани у сретање моје,
и види, и узврати зло непријатељима мојима"[29].
Изли на њих гнев Твој,
и јарост гнева Твога нек их ухвати[29a].
И анђео Твој, Господе, нека им досађује и прогони их,
и испуни лица њихова досадом[29b],
да се постиде и посраме сви који јављају слугама Твојима зло,
јер Ти си заступник мој и уточиште,
и у Теби се оправдавам.
А и вас молим, света господо моја,
преподобни оче Симеоне и кир Саво,
имајући смелост ка Владици,
не презрите мољења мога,
и не предајте отачаства вашега у руке иноплеменика,
које наследивши утврдисте
непоколебимо вашим молитвама. Јер у телу сте пре боловали за њега,
а сада, и после смрти живи, не оставите мене грешнога раба вашега."

А ови посланици послани од господина мога против тога цара поганскога, нађоше га где се сабрао са великом силом у држави царства свога, и где журе на овога христољубивога. И јавише му речи господина свога. И помоћу Божјем добро усаветовавши га, и учинише да се он опет врати натраг са силама својима, док не приспе време његова заклања. И опет тај цар посла своје поклисаре ка овоме благочастивоме и имали су састанак међу собом и са силнима његовима. И толику велику љубав утврдише међу собом, да је и овај превисоки краљ дао вазљубљенога сина свога званога Стефана на службу њему, са великоименитом властелом земље српске. И пошто је овај његов син много времена провео у двору безаконога цара татарскога Ногеја, пошто нико није рекао да се опет врати у отачаство своје, но добри Бог,

који се брине за све нас, и овога младића неповређена врати ка својему родитељу.

И када је после његова одласка прошло мало времена, ђаво не имајући да учини никакво зло овоме благочастивоме, хтеде да се повесели њиховом погибијом, гледајући где се међусобно сатиру. Јер подиже у њима мржњу, убиства, и устаде неки један силноимените тога татарскога народа са својом силом, и дође на овога нечастивога цара Ногеја, који се хвалио против државе овога благочастивога, и пошто је ту био међу њима велики рат и крвопролиће, и убивши га својим оружјем, узе његов престо. и од тада почеше сами да непријатељство воде, међу собом уништавајући се. За све ово „нека је благословено име Господње од сада и до века"[30], који даје победу овоме рабу своме благочастивоме против свију саблазни, које му чине безаконици.

И овај благочастиви краљ Урош, када је чуо за такву смрт цара татарскога отворивши богохвална уста своја и подигавши руке своје у висину, рече:

„Господе Исусе Христе, оче векова, цару свију, хвалим Те, јер погледа на смирење моје, и ниси ме оставио у рукама мојих непријатеља, но шта више укрепљавајући заштићујеш ме крепошћу снаге Твоје. Јер Ти си лекар онима који болују, радост онима којима се чини скрб, избавитељ увређенима, светлост онима који су у мраку, имајући увек пружену руку на уздизање оних који су пали. Јер њоме си срушио и ове моје хулноимените непријатеље, и разорио си сујемудре њихове намере против отачаства мога, а мени, недостојноме Твоме слузи, многе скрби и жалости изменио си на радост".

Јер ваистину, христољубимци, најмилосрднији Бог због неизмерне Своје милости не предвиде ни једне молбе овоме благочастивоме, према пророку Исаији, који рече: „и поставићу те на вечну радост у род и род, и сисаћеш млеко народа, и појешћеш богатство многих народа, и разумећеш да сам ја Бог који те спасава"[31]. Јер рече: „Узазваће ка мени, и услишаћу га, и са њиме сам у скрби"[32]. „И благословен је Господ Бог наш, који нас не даде као ловиту (лов)

непријатељима нашим. Јер мрежа њихова подера се, и ми се избависмо, и помоћ наша је у име Господње, који је створио небо и земљу“[33].

После овог скончања свију зломислених непријатеља овога благочастивога краља Уроша, пошто је Бог непоколебиво утврдио његов престо, и пошто је цело отачаство његово живело тихим и безметежним животом, овај христољубиви хтеде оженити вазљубљенога сина свога званога Стефана, као отац који ваистину љуби децу, и узе кћер цара бугарскога, званог Смиљца, и ову заручи да му буде жена. И одели му достојан део своје државе, зетску земљу са свима њезиним градовима и облашћу њиховом. Одликова га сваком чашћу царскога достојанства, давши све што му је на потребу од малога до великога, и отпусти га у такву државу, која му је сам оделио.

И пошто је пребивао дуго времена у држави те земље са својом властелом, који зломислени побеђени ђаволском вештином, саставише своје лукаве намере, и улучивши време, приступише ка овоме благочастивоме и вазљубљеноме сину благочастивога краља Уроша, и превратише га ласкавим речима од љубави свога родитеља, говорећи му: „Достојно ти је да узмеш престо оца свога, а ево сви ми помажемо ти, да у свему буде воља твоја. Ако ли нас не послушаш, то се ми нећемо више звати твоји“. И говорећи му дуго такве варљиве речи, окончаше своју вољу. И овај његов вазљубљени син од тада одврати срце своје на лукаве речи, и не хтеде послушати речи својега родитеља, који га је васпитао у доброј вери и чистоти, у љубави и целомудрену смислу. И поче се узносити својом мишљу, да му узме престо његов, и пошто је било велико узмућење међу њима, поче велможе овога превисокога краља наговарати варљивим речима, да оставивши свога господина, иду к њему. Тако је и било. Многи, саблазнивши се, одступише од овога благочастивога краља ка његову сину.

И видевши благочастиви краљ Урош такво дело свога сина, поче га саветовати кротким и слатким речима, да дође к њему. А он не послуша ове речи, но се поче подизати на веће зло против свога родитеља. И видевши овај господин мој непроменљиву вољу његову, и сакупивши своје војнике, и са њима пође ка сину своме у његову државу, зетску земљу. А он видевши долазак свога родитеља, побеже на ону страну реке зване Бојане. И пошто је овај превисоки краљ богоразумне речи послао њему, којима би га могао привести на своју вољу, овако говорећи му:

„Чедо моје мило и срдачно, зовем те, и не одзиваш ми се. У жалости мојој изгледа ми да си близу мене, но пружам руку, и не налазим те. Многе сузе чине ми слепоћу, и љутим болом цепа ми се срце због твога разлучења и дели ме пламеновима од многог уздисања. Зар то беше чедо моје, чему се не надах од тебе? Но дођи, драги сине мој, да се утеши старост моја!“

И многим таквим речима усаветова га да дође, и пошто је много говорио са родитељем својим од воде, и после овога припаде ка ногама његовим говорећи: „Сагреших, оче, пред тобом“[34].

И овај благочастиви узевши га љубазно целова га. А мислећи, у срцу своме говораше:

„Ево видим како сам дошао у дубоку старост и видим унапред да ме и после очекују многе скрби и жалости од овога мога сина, ако га оставим слободна.“

И са многим својим велможама саветоваше се о овом њему вазљубљеном, и ови му рекоше: „Благочастиви краљу, добро смислено си наумио“. И тако у тај час заповеди да ухвативши свежу његова сина и да ужета железна положе на његово тело, и одведоше га у славни град Скопље. И пошто је седео у том граду, посла овај благочастиви краљ неке вазљубљене од својих, и ухвативши ослепише га.

Види, љубимче, шта ти чини непослушност. Зар не осуђује овако људе? Јер каже у причи: „Син хитар послушан оцу, а син непослушан биће на погибао“[35]. И опет: „Пошто сам позвао, и не послушасте, но одбацисте моје савете, зато ћу се и ја посмејати вашој погибли[36]. А синови Илијеви, Офиније и Фи-

неј, не послушавши глас оца свога, страшном смрћу скончаше[36a]. Као што си чуо и о Авесалому, који је подигао руку на Давида оца свога, како му се догоди[36b], као што је било и код нас у садашње време, као што чусте.

А шта је било после овога? Овај благочастиви краљ Урош узевши свога сина таквога ослепљенога даде га у славни град Константинов ка тадањем своме тасту, светом и васељенском цару кир Андронику.

А сада чујте, вазљубљени, ова дела благочастивога господина мога превисокога краља Уроша, и видесте ли толику безмерну љубав Господњу према њему и победу на замке непријазне. Јер ко се слушајући неће дивити, или гледајући ово, неће одати Богу хвале, који га је прославио тако добрим делима двоструко? А ја грешни и недостојни раб Христа мога Данило, који сам пожурио да исповедим величија неисказаних чудеса овога мога господина, помишљам у моме уму, откуда ми и ове изречене речи, јер обузет веома страхом хтео сам ћутати, а љубављу богоугодних његових дела рањен, усуђујем се да изнесем њему похвале, ободрен силом св. Духа. Дело ми је драго, но добри мој Спаситељу Христе, колико хоћеш дај ми, јер посматрајући дивна и неисказана дела овога доброга и вернога слуге Твога, ужасавам се и дрхћем одакле ћу почети, чиме ли ћу окончати. Ко ће набројити његова чудеса? Који ће многоговорљив језик исказати тајна дела његова Богу, која не може сазнати човечја природа? Које ће се усне отворити достојно на похвалу му, (да) га разумно узвеличају? Ево дивни и прекрасни призор за вас, Христови љубимци, који сте се скупили, прилежно слушајући ово о благо частивом. Треба смотрити његове трудове и знојење и топљење тела, ноћна бдења и топле сузе, неисказане милостиње па чак и до смрти његове, незлобиву нарав, тиху и послушну, о чему се потрудисмо да после овога проговоримо, од недостатка мога слабога ума. Јер ако изнесем по имену све о овом христољубивом, то је онда могуће и звезде

небесне изобројити или песак морски. Но колико грешни видесмо очима нашима или од којих дела његових постадосмо тајници, ако нам ко саопшти од пређашњих сведока живота овога христољубивога, тако изнесох вашем богољубљу, што је било на крају његова живота, којима га Бог прими.

Пошто је све ово било, што смо указали у овом спису, са овим господином мојим христољубивим краљем Урошем, колико му је помогао Бог да победи све своје непријатеље, и видећи да скончаше сви који ишту душу његову, живео је овај у миру и безметежности, а замке гордих и мреже величавих против њега прођоше као и снови ономе који устаје, и угасише се све непријатељске победе, а мир и тишина процвета у његову отачаству. А „истинита светлост Христос, који просвећује свакога човека који иде у свет"[37], овај велики и славни и страшни творац све видљиве и умне природе, увек очекујући покајање свакога човека, тако не презре ни овога христољубивога, но му просвети срдачни разум, и сетивши се грехова младосних и дошавши у умиљење срца, поче се молити Богу јављајући пророчке речи и рекавши:

„Господе, наведи ме на пут Твој, и поћи ћу у истини Твојој"[38]; „јер године моје поучаваху се као паучина"[39]. Која добра дела живота мога да Ти принесем? Са каквом смелошћу да погледам на Тебе, праведнога судију? Покајања не стекох, а такође ни суза. Који грех и злоба назва се у овом животу, у чему ја грешни не напредовах? Но, о Господе, цару векова, не погуби мене са мојим безакоњима, „но пошљи светлост Твоју и истину Твоју"[40] на просветљење мојим мисаоним очима; управи сваки покрет срца мога на Твоје угађање. Пошаљи ми кишу суза, да угасим страсни пламен тела мога, да се не порадује непријатељ мој због мене. Многих и великих дарова овога живота насладио си ме; но ја недостојни веома повредих заповести Тебе, Бога мога. Какав ће ми суд бити, мени који сам зачет у греху? Која ће ме реч тада избавити, када Ти, Бог мој, будеш седео на

судишту? Но, о тешко теби, убога душо моја, јер се век твој већ свршава, а ти ниси спремна".

Овакве речи говорећи благочастиви, предвиде природну смрт, и после овога одлучи се на богоугодна дела, у којима и скончa живот свој, од којих ћемо нека дела исповедити вама, ако Бог благоволи, у Христу возљубљени. Хоћу да исповедим вашем богољубљу богоугодни живот и непорочна дела мужа праведна, јер постаде угодан Господу, украшујући безбројно свете цркве и делећи од праведних својих плодова многе милостиње ништима, што је имао богатство и славу земаљског царства, имање и богатство много, злато и сребро безбројно, и скотове који пасу, овце и волове и веома добре коње, и светле и драгоцене ризе, и многоплодне њиве испуњујући обилно. Да ли је ко од вас видео да је изменио свој обичај и добру нарав, коју је био навикао, или да је ослабио милостињу, или гордост до краја задржао? Овај имајући у срцу богољубазни страх и сећајући се речи Јова: „Од стрижења оваца мојих сагрејаше се плећа моја, и двери мојих соба милостињама се не затворише никоме[41]. И не штедећи свога богатства, но узимајући као из неисцрпнога извора, и све своје душевно уздање имађаше у Владици Христу.

Овај блажени и светородни одевао је и хранио је маломоћне, безбројно је просвећивао, украшавао и утешио свете цркве, по речи Богооца Давида: „Господе, заволех красоту дома Твојега, и место стана славе Твоје"[42]. И „ожедне душа моја ка Богу крепкоме и ка Богу живоме"[43]. И толика слава и богатство у дане богољубља његова би у Богом дарованој му држави отачаства његова, да се није могао са њиме упоредити ни један од његових околних царева у слави и богатству његову, због његова богољубља и смерности и кротости. Ка Богу смеран и ка људима угодан, и ка ништима пружајући безбројне милостиње.

Шта да кажем? Као што се не може избројити песак мора, тако и његове милостиње. И не само у Богом дарованој држави свога отачаства, него и по целој великој Романији, и у самом великом и Новом Риму, Цариграду, сазда цркве, а осталима даде многе милостиње, и тамо маломоћне хранећи и грејући.

О, блаженога овога мужа, који је свакако хтео да испуни заповест апостола, коју рече: „дајући у милосрђу и чинећи милостињу са тихошћу, предњачећи у журби, и подражавајући праведнога Јова и блаженога Аврама и патријарха Јакова, делом њихов подражатељ, и изгледом њима сличан". Тако је живео и тако чинио у многим годинама, тако да се прочуло име његово и пројављено је било у свима околним крајевима, источним и западним: Стефан Урош, превисоки и крепки и самодржавни и милостиви краљ српски.

Због премногe његове милости и милостиње ка ништима, није било могуће чувати свећњак под мерицом, и не сакри се град који стоји на врху горе[44]. Убоги и ништи као од неке савести течаху ка њему, и то не само ближњи у његову отачаству, но и од прекоморских крајева и од свију морских острва и од светога града славнога Јерусалима. Њих са тихошћу примајући и чинећи им милостињу, испуни и свети град Јерусалим не малим милостињама, давши злато и сребро небројено, и примајући благослов и молбе за себе ка владици Христу од тамошњег светог патријарха и од свију, који се клањају вољним страдањима Христовим у томе светоме граду. И свету велику и Богом чувану гору Атонску испунивши многим милостињама, и саздавши свете цркве, украси их и просвети, да имају многе свете монахе са довољно телесне и душевне хране, и благослов и молбе примајући од њих, јер разгарајући се Христовом љубављу, увек се у том веселио, и неослабљено бринуо се сваким богоизабраним делима, којима би му било могуће угодити Богу. Ваистину сваку врлину учинивши, и сваку злобу од ума омрзе, праведно живећи, и Богом даровано му богатство земаљског царства мисаоно и разумно расточи на разноврсне начине: прво на дар Богу, друго на подизање светих цркава, ка ништима и странима и маломоћнима, и ко ће исповедити милостиве посете, дарове и обилне исхране овога благочастивога?

Јер овај христољубиви, божаствену цркву овога светога и Богом подигнутога места званога Хиландара, која беше првога здања, од основа разоривши и

већу сазда и украси сваким различним лепотама, нештедице дајући много злато, и у том месту постави многе царске палате и изванредне ћелије, на пребивање монаха који су тамо, и законска издржавања установи им, и за храну свако изобиље и за одећу им; а около тога светога места сазда град са великом тврђавом, због належеће напасти безбожних гусара. И подиже велике пиргове добри и благи пастир љубитеља свога Христа, волећи умне овце стада Његова, које су на томе светоме месту, и снабде их да их се не дотакне љута звер, и да не разграби туђин његова труда, но да ограђивани силом светога Духа и делом рукоположења овога христољубивога и у једномисленом скупу живећи, прослављају име пресвете Тројице. Ка овом светом и божаственом месту званом Хиландар испуни многа села и метохе сваким богатством, и то изобилно, а све ово прикупи од државе цара грчкога, много небројено мноштво злата за ово давши, и приложи ка том светом месту, да од те државе иду свакојаке потребе ка онима, који су у том манастиру и ради покоја оних, који каквим послом иду у то свето место. О овом мислећи непокајано дан и ноћ, чинећи милостињу убогима, и испуњујући молбе свима који требају, и множећи умножи своја безбројна добра дела. И не само у том светом месту, дому Пресвете, званом Хиландар, но и у све манастире Свете Горе и ка свему братству свакога манастира довољно даваше, а где су хтели да му јаве каква монаха од подвижника или оне који су у пустињи Христа ради странствовали, или изволели живети у рову земаљском, таквима нештедице сваку потребу шиљаше скрушеним срцем и смерним духом, дајући им све сам својом руком. И ту на обали мора код места званог Хрусија, подиже велики пирг, и врх њега постави цркву на име Вазнесења Христова, и около сазда град, и постави многе палате, и ту утврди цео црквени устав, и даде свако довољство онима који ће живети у том месту, што све утврђено овим христољубивим и до сада стоји непоколебимо. А овај пирг је близу места, где је био град у раније дане, звани Самарија. Ваистину овај христољубиви навиче да свагда служи Господу преподобијем и правдом,

што чинећи јави се син бесконачне светлости и вечних добара.

У самом граду Цариграду, на месту званом Продром, сазда божаствену цркву давањем безбројнога злата свога, и начини многе дивне и прекрасне палате, и постави ксенодохије т. ј. болнице, и ту начини мноштво одара ради почивања болнима, меке постеље поставивши поврх њих. И ту, ако какав болесник нема никакве наде, заповеди да сваки такав иде ка тако спремљеном одру. Многа изабрана села такође прикупивши од грчке области, и ту приложи, од којих ће се данак давати ка томе месту; и многе веште лекаре нашавши, даде им много злато и што им је на потребу, да непрестано надзиравају болеснике, лечећи их. Уз њих постави достоимените своје људе, који ће посећивати болне, чинећи им све корисно, да нико од болесних што не узнегодује, но ако што затражи да му се даде. Овај добри слуга вере Христове у сласт примајући речи Владичиних списа, хтеде их собом испунити, као што рече у светом еванђељу, говорећи: „Ходите, благословени Оца мога, у спремљено вам царство од постанка света; јер огладнех, и дадосте ми јести; ожеднех, и напојисте ме; болан, и посетисте ме“[45].

Погледајте, вазљубени, величства милостиње овога христољубивога и дивите се. Колико је небројено велико мноштво, који лежаху у таквој спреми, да ли је ко од таквих био презрен, или каквим негодовањем увређен? Да ли ко од њих погреши ако је што молио? Јер напред спремљени добри нудиоци овога благочастивога подворили су их и ако је ко од таквих болних исцељен одлазио на свој пут радујући се, опет је други болник долазио на његово место, такође примајући милостиво посећење, као што је и до данашњег дана неизмењено, на велики и диван спомен и похвалу овом благочастивом краљу Урошу. Јер у таквом месту код светога Продрома, као што је овај благочастиви за живота свога установио, и до данас се сваки дан износи на порту обилно вина и хлеба и друге различне хране, ради довољног давања ништима и странима, и свакоме који треба, непрестано увек желећи награде од Владике Христа у бесконачном

пребивању, као што и получи толику благодат и славу и част, што се све не може исказати и испитати и избројити код овога христољубивога. Јер Бог даје дар пресветога Духа онима који нелицемерно прилазе Њему и према таквим трудовима и добрим делима његовим.

И у граду Солуну, и ту подиже царске дворе, и сазда цркву у име светога архијереја Христова Николе, и цркву у име св. мученика Христова Георгија. Прво рукоположење светога господина нам кир Саве (било је) на том месту, а од неког времена, пошто је опустело и оборено, обновивши, украси га, и сам веће од основа подиже, и многе дивне палате постави, и такво место сваким многим и часним потребама испуни, и то довољно, да сви они који ту пребивају имају свако довољство, што је коме на потребу. Ту приложи много небројено злато своје, да никада не оскудева то место и до сада никаквом потребом, и ту многа села и метохе такође прикупивши приложи томе месту, све утврдивши да буде непоколебимо на блажени његов спомен и до данашњег дана. Јер у свима околним царствима и земљама причало се велико богољубство овога благочастивога и смерност његова. И сви мали и велики слављаху Христа Бога не малим хвалама и благодарењем, сматрајући блаженим овога богољубивога.

Ово чинећи неослабљено и у будуће обраћао је срдачну мисао на такве ствари, које су на Божју хвалу. Дом пресвете Богородице, добре хранитељке рода хришћанскога, у месту званом Трескавци, и њега испуни неисказаним приносима својим, што је све потребно на службу Богу и пречистој Његовој Матери, а себи на вечан спомен, молећи милостивога утврђења и помоћи од Пресвете своме отачаству. И ту украси дом Пресвете многоразличним приносима, иконе божаствене златом оковане и украшене бисером, кадионице и свећњаке златне и сваке друге потребе црквене које не можемо набројити по имену. Неисказано мноштво злата свога ту приложи и многа стада оваца и стада камила, лакимије коњске, укратко речено, и до свога преставлења непрестано све безбројно даваше, и испуни дом Пресвете сваким добром.

Такође и дом св. мученика Христова Георгија у држави кичевске области и ту великим частима и дивним лепотама украсивши, и испуни са истинитим благоверјем и топлом љубављу срца свога, све своје приносе шаљући икони светога, као и напред реченом манастиру Пресвете. И овде такође приложи сваке црквене правде: свештене сасуде златне и божаствене иконе, драгоцена кандила, кадионице и свећњаке и остало, све небројено злато и сребро, а све који живе у дому светога, од Богом дарованог му многог богатства све је наслађивао и различите им дарове давао са великом љубављу, и ради такве његове врлине и неисказане милости и безбројног прилагања томе светом месту, спомиње се ту и до сада.

И у држави свога отачаства многе божаствене манастире од самог основа подиже, и одликова достоименитом славом, да ваистину будући обновљен Духом светим, обнављаше стара рукоположења родитеља и прародитеља својих и више од корена свршаваше по Божјем изволењу. И сазда цркву Успења Пресвете Богородице, звана епископија призренска, и такође цркву Благовештења пресвете Богородице, која је епископија грачаничка, и цркву звану Тројеручица у славном граду Скопљу, и цркву св. Георгија на реци Серави, и цркву св. Константина у граду Скопљу, и цркву св. Георгија Нагоричскога, и у месту званом Студеници, у дому пресвете Богородице, сазда цркву на име св. праведника Јоакима и Ане, и у Дабру цркву св. мученика Христова Георгија, у месту званом Ораховица, и цркву св. мученика Христова Никите, близу града Скопља.

У земаљском царству живећи и неисказаном славом прослављен од Господа, изнад многих древних царева, држаше имања и богатства неисказана човечјој природи, пошто је Бог све ово јављао у дане његове, не узнесе се мишљу својом гледајући на толику славу своју и богатство, даровано му од Господа, но се сети у своме уму онога страшнога часа, који сви чекају и доласка Онога, који је вечан данима, и суда без милости за оне, који нису учинили милостиње. Ово помишљајући настави да чини милостињу, за коју нико не зна. Од свију градова и кра-

јева и многих села и од околних земаља, иђаху ништи и страни и маломоћни, хроми и слепи и губави, да нештедице приме милостиње од његове богоподатљиве руке, као што и беше; никада се не разилажаху такови убоги од његова дома, нити ослаби кадгод таковим тиха и добра дарежљивост његова. Ко ће исказати што је он овима давао дању?

А када је ноћ долазила, и пошто нико није знао овога богољубазнога и дивнога чуда, овај господин мој христољубиви свукавши са себе царске хаљине које је дању носио, и положивши на себе худу и стару одећу, и прикривши лице своје да га нико не позна, и узевши са собом двојицу или тројицу неких верних својих слугу, којима беше заповедио да никоме не говоре што виде, и узе са собом велико мноштво злата и друге потребе, колико је довољно за давање убогима, да испуни утробе њихове сваким добрим даром двоструко, с једне стране као истинити хранитељ хранећи гладне, с друге стране као нелицемерни давалац милостиње, волећи ништа и убога. И тајно изишавши из двора свога, и дошавши посред станова њихових где су они спавали, и узимајући много злата даваше у руке њихове, такође и храну и одело, аови су се дивили и нису знали, откуда им је ово дано, не знајући да је (то) добри њихов хранитељ, дању чинећи им милостињу, а у ноћи сам налазећи се посред њих, и као слуга стојећи пред њима, ревнујући љубитељу своме Христу, који се смирио и узео слику слуге.

Ово чинећи, никада није то изменио у своме животу и до последњег издисања, по све ноћи непресушним сузама постељу своју мочаше, говорећи сам у себи:

„Подигни се, јадни, да будеш готов пре онога времена, ако си и навикао да чиниш грехе, но ипак подбоди се покајањем, јер те суд чека, мука вечна и огањ неугасими".

Но хвалим твој богољубазни живот, о богољубива главо, коју венча десница Владичина, и благодаћу пресветога Духа узведе на највећу врлину. Назва се отац сиротих и заступник удовица, хранитељ гладних, одећа нагих, поборник увређених, утеха жалосних.

Овај, увек крепљен силом Христовом, свакако хтеде да испуни Владичину заповест, коју рече: „Који ме љуби, биће вазљубљен Оцем мојим"[46], и свима стопама Владичина ходања по земљи хтео је да од свога праведног стицања принесе, на славослов Владици Христу; на свети Синај блаженим оцима приносио је не мала приношења, и како да изречем неисповедиме његове милостиње?

Но још чујте о овом блаженом дивно и преславно Божје милосрђе, како ово чинећи, и ово не остављајући, свагда боловаше за отачаство своје као свети Димитрије, и толико се прочуо овај блажени и кротки врлином и силом и крепошћу дарованом му од маздодаваца Бога, да се сви цареви и варвари бојаху само кад се спомене његово име. Као Александар, македонски цар, узвеличан силом на земљи, тако исто се и овај узвелича у Богом дарованој својој држави, као што се могао видети у часној слици својој и мушкости и доброти и царској пратњи, и томе дивећи се, (морао је човек) рећи:

„Већи си од свију силних царева, о славни краљу, јер многим премудростима борбени и непобедиви твој живот прича се, да се сви диве Божјој сили и великој помоћи блаженоме, због смерности његове и кротости и врлине живота његова, да је био удостојен толикога чувања и покрова, да је чудно слушати и страшно разумети. Чудно је да се цар састане са иноплеменим царем, и да опет спроведе своју вољу.

Овај блажени имао је сву наду ка Владици Христу и говорио је: „Господ је заштитник живота мога, нећу се никога убојати";[47] и опет не једанпут, но и двапут хотећи да се састане са васељенским царем Новога Рима, Константинопоља кир Андроником, да добије од њега што жели, а не чувши о себи ни хулне речи, жељу срцу своме сврши, и не само у својој држави или у земљи грчкој, но и у самом столном граду му Солуну, постиже сваку своју вољу. Такође и са бугарским царем у Трнову саставши се, сваку правду краљевству своме пронађе.

Јер многи цареви од околних његових хваљаху се на свечасну и Богом чувану његову главу и на Богом даровано му отачаство, не знајући, јадни, Божје силе и помоћи овом блаженом и благородном. Но овај светородни краљ Стефан Урош из дубине срдачне говораше речи Богооца Давида: „Помоћ моја је од Господа, који је створио небо и земљу"[48]. И нијецан се од таквих не нађе, да се похвали о овом, који је благословен Богом. И ваистину благословен од светог свог племена, благословен изданак благословенога корена и красни цвет светога сада, многокрасни изгледом изнад синова човечјих, пун милостиње, јер је по делима својих милостиња и молитвама светих његових прародитеља удостојен велике помоћи и покрова и заступства од Вишњега.

Јер ево хоћу да исповедим велико и страшно и дивно чудо његово вашем богољубљу, слушајте и исповедите прав и истинити суд Божји о овом Богом благословеном Стефану Урошу.

Као што се у старини за време Исуса Навина непријатељ виде од њега поруган, милостињама и сваким врлинама његовим, и изгледало је да (непријатељ) у њему прими искушење, као што се искуша на праведном Јову, и Божјим допуштењем искуша се на Јову, и на његовим животињама и на деци, и самом телу његовом зададе ране. А на овом блаженом не доби власти, ни на његовим животињама, но непрестано не остављајући своје злобе, хвалећи се и мрзећи Хришћанство, наоружа безбожне Персијанце и Агарене на род хришћански, као Јудеје на Господа. И подигавши се од своје земље велика њихова множина и уђоше у Велику Романију, и уништаваху хришћане као вуци, не штедећи стада Христова, које стече својом часном крвљу, додирујући и сами велики град Константинопољ, и хвалећи се како неће постојати ни једно царство пред силом наше крепости, и стојаху у Великој Романији до двадесет година.

Овај блажени краљ Стефан Урош, као цар ваистину примајући цареве свију, дозва један део од тих безбожних Персијанаца у Богом даровану своју државу, на похвалу и на част и на завист своме владичаству од околних царева. И када су они до-

шли у српску земљу, и видевши славу и величаство и богатство дано овом блаженом од Бога, испунивши се завишћу и преваром, почеше мислити на свечасну његову главу. А овај као и кротки Давид царствујући у Богом дарованој му држави, а ови ваистину безбожни Персијанци једући његов хлеб величаху на њега буну, мислећи да ће постићи вољу своју са овим блаженим Стефаном Урошем и са државом његовом и са светим црквама, не знајући, јадни, Божје помоћи и силе и заступства са овим блаженим, но говорећи: „Ходите, убићемо га и његово наследство биће наше"[49].

А овај као безлобиви и кротки говорио је: „Ако је са нама Бог, ко ће против нас"?[49a] „јер се не уздам на свој лук"[50], „но помоћ моја је од Господа који је створио небо и земљу"[51].

А они безбожни као заборавивши се и изгубивши свој ум, проучавајући се штетним против његове свечасне главе, и нападаху као пси на онога који их храни. А овај уздајући се у помоћ Божју и свесрдачно уздање имајући ка Владици Христу, и пружајући не мале милостиње ка светим црквама и ка убогима и маломоћнима, није њихове нападаје рачунао ни у што, но свагда болећи за своје отачаство, није пазио ни на своје тело од њихова нападаја тврдим градом или местом, но као небопарни орао посред њих пролазећи, јављаше се јасно. А они се напунише до конца својом погибли, са оштрим својим оружјем, на које се и уздаху, наваливши са коњима на блаженога овога, изрише јаму својој погибли. А он из дубине срдачне завапи ка најмилосрднијем владици: „Погледај и услишај ме, и види насиље оних који неправедно војују; и погледај с неба и посети и саврши, што насади десница Твоја"[52].

И унапред видећи Божју помоћ према себи и чување, одмах је поучио свечасну властелу отачаства свога и не мало своје сродство, спремивши се на бој против тих безбожних Персијанаца са својом телесном стражом, и одолевши победи, и њихово оружје уђе у њихово срце, а људи њихови сломише се, и не би ни спомена о њихову безбожном гневу. Једне предаде смрти, а друге осуди на заточење, а остале, и то

не мало, предаде у ропство српској земљи. Видесте ли Божју помоћ и покров и заступство овоме блаженоме? Видите и дивите се, како се људи уподобише боговима, да виде и да избављају Хришћанство од беснога ђавола.

А чувши самодржавни цар велике Романије Андроник Палеолог ово велико и славно чудо и помоћ Божју овом блаженом, којом му поможе Владика Христос против ових поганих, зачудивши се и прослави Бога, и не мале молбе и мољења посла ка овом великом и крепком краљу Стефану Урошу говорећи:

„Љубазни сине државнога ми царства, чуо сам велику помоћ од Владике Христа твоме превисоком краљевству против поганика и свих језичника. Но и опет оснажи височаство ти и Богом даровану ти државу против преосталог дела ових поганика, и освети Хришћанство од насиља ових поганика."

А он, као мудар и вешт муж подстакавши јастребе на оне који беже, своје сродство и телесну стражу научивши слатким својим речима, и тамо их посла, свагда призивајући Божју помоћ. А они као покорне слуге свога чедољубивога оца и господина, пођоше и у ту Романију, и хотећи овога блаженога поштовати, и тамо спроведоше своју вољу против оних поганика, тако да се ни душа није избавила на слободу, и градове њихове до основа искоренише, а неправедно њихово много богатство себи разграбише, тако да су се дивили и прекоморски цареви и краљеви због помоћи и славе Божје овом блаженоме, како не заборави Бог многа приношења овога блаженога праведника светим црквама и маломоћнима, и та приношења не мало га прославише, тако да је постао страшан непријатељима и свима диван.

И после кратког времена паде добра и богоугодна мисао на срце овом светом и васељенском цару кир Андронику. Јер удахну Бог у његов ум да објави такву тајну царску овом благочастивом

и христољубивом краљу Стефану Урошу, и видећи како мали остатак оне предречене триклете јереси, т. ј. погани Персијанци, велику злобу и пакост чине држави његовој, и посла ка овом превисоком краљу Урошу, говорећи му:

„Слатки и љубазни, па и најсрдачнији сине државнога ми Богом царства, усудих се да ово споменем твом христољубивом краљевству; они зломислени Персијанци побеђени од тебе у Богом дарованој ти држави и у другим крајевима, што скончаше од твоје крепости, још нека њихова грана оставши, чини веома велике туге држави мога царства, и много протививши се не могосмо одолети њима. Ако добију времена, то ће доћи велика злоба до саме моје главе. Но знам да си помоћу и заступством љубитеља твога Христа крепак да силом твојом погубиш спомен њихов са земље. Молим и убеђујем благочастиво и христољубиво твоје краљевство, пожури се, да их ускоро гневом јарости твоје сметеш и велику и сујемудрену досаду уклониш од нас, да се не урачуна ни у што".

И чувши ове речи превисоки краљ од таста свога цара грчког, и због толике безмерне љубави, коју су имали међу собом, ни мало не закасни, и у тај час заповеди да се скупе сви војници његове државе. Када је то било, и изабравши великоимениту властелу своју која му је срцу мила, и укрепивши њихова срца разумним и слатким речима, и одликова их многом чашћу, давши све што им је на потребу, и пусти их да са великом силом иду журно на ове погане Персијанце. И даде им место себе великога војводу Новака званога Гребострека. И они као истинита чеда његова, не прекршивши никада такве заповести свога господина и хранитеља, као што су и први пут послушали да иду на победу такове јереси, тако и тада одоше веселим ногама, призивајући помоћ Владике Христа на своју победу.

И када су дошли у државу грчкога царства до града званог Ираклија, и ту оставивши своје војнике, дођоше ка светоименитом цару кир Андронику. А цар чувши за њихов долазак њему у помоћ, веома

обрадовавши се, учини велико весеље због њихова доласка, и љубазно угостивши их, отпусти их с миром. И тако укрцавши се у лађе, пловљаху кроз Црно Море. И помоћу Божјом управљани, неповређено прешавши таку пучину, и изишавши од мора, уђоше у саму ту Анатолију, у државу безбожних. И пошто је био велики рат међу њима, не једном или двапут, и заступством доброга Бога, добро добивши снаге, победише их, секући њихова нечастива тела као траву пољску. И сасвим уништивши њихов спомен, све њихово богатство и славу уграбише у своје руке, које су они кроз много времена сабрали, и градове њихове и станове до основа порушивши, и испунивши сву вољу и жељу господина свога превисокога краља, вратише се у своју државу са великом славом.

И чувши васељенски цар грчки кир-Андроник за такву победу против његових непријатеља, посла у сретање њихово са великом чашћу. А када су дошли ка цару, велику радост учини због њихова доласка, и љубазно повеселивши се са овима и многим даровима почастивши их, отпусти их. А када су дошли до доброга свога господина и хранитеља превисокога краља, известише га о свему како му послужише. И ту овај мој господин умножи многе хвале ка Господу Богу своме, а њима дужну част одавши, отпусти их својим кућама.

Сви они који су слушали живот овога блаженога и велику славу и прослављање отачаства његова у дане самодржавнога његова господства, како да се не диве? Но о љубимци, удивимо се и прославимо Бога сматрајући блаженим, и принесимо овоме добру похвалу, говорећи:

„О љубазни и прослављени Богом, и слични светим и великим царевима, кротком Давиду и славном Константину, достојниче Божје помоћи и покрова на прослављење и на узвишење свога отачаства.

О благословена утробо, која си носила такво и богомисаоно васпитање ка Богу и људима".

Овај блажени и крепки краљ Стефан Урош видећи помоћ Божју и покров на себи од маздодавца Христа, и од тада подстаче себе на већу љубав и на виши подвиг ка своме љубитељу Христу те поче зидати мноштво светих цркава не само у своме отачаству, но и у светоме граду Јерусалиму и у Светој Гори Атонској, и у самом Царском Граду (Цариграду), и почевши и друге свете цркве по свима изабраним местима и сврши, и испунивши не малим но великим богатством и просвећењем, и све утврдивши постављаше на сваком добром закону. Старе (цркве) обнови и укрепи, давши небројено злато и сребро на исхрану и одело убогим и маломоћним, свагда се сећајући речи Владике Христа: „Небо и земља проћи ће, а речи моје неће проћи"[53] и „који мене љуби, биће возљубљен Оцем мојим"[54].

И свагда горећи љубављу свесрдачном ка вишњем промислу, помишљаше у најбољем срцу своме на преподобнога свога прародитеља светога оца Симеона, какву грађевину и црквени украс постави на чување и на покој свега светога тела. И ражегавши се љубављу Христовом, и договоривши се са светом и блаженом матером својом још за живота, монахињом Јеленом, и са телородним својим братом краљем Стефаном, и са преосвећеним архиепископом Савом трећим, и поче зидати храм у име светога првомученика и апостола Христова Стефана, када је у то време био у том манастиру блажени и Богом изабрани монах, свеосвећени епископ кир Данило, који је био примио паству умних оваца да буде пастир и учитељ, који је имао савршену власт над онима који су у том манастиру и у целој области те цркве.

Јер беше примио достојну заповест од благочастивога и христољубивога Стефана краља Уроша, да се брине о свршетку храма тога, и што је на потребу за подизање и устројство уметности црквене лепоте те свете цркве. Све ово било је његовом заповешћу тако. Јер овога свеосвећеног епископа Данила примаше господин краљ на свако већање у многочасну љубав и сласт, јер никада није погрешио његове воље. Јер видео је да свака врлина светли на њему,

тако да га је и веома волео, и чинио је веће саветовање и поучавање са овим блаженим, како би било могуће помоћу Божјом свршити ову жељу срца његова, о свршетку храма тога светитеља. Јер овај епископ Данило беше рођење и васпитање српске земље, од своје младости вођен и крепљен и настављан Духом светим, и веома имаћаше крепку и вишу мудрост у срцу своме за подизање цркве, да је он заповедао уметницима и многоизабраним вештацима који зидају, како ће постављати стубове и надступља, и лучне сводове и црквене преграде. Јер његовом заповешћу и мудрошћу, даном му од Господа, старо здање те цркве би разорено, и ново од основа подигавши и сврши, на слику св. Богородице Студеничке, заповешћу господина превисокога краља Стефана Уроша, за чување и покој блаженог и богоугодног његова тела, после одласка његова из овога сујетнога света ка Христу.

И тако се сврши и украси овај свети храм, не само манастир и једина црква, но и цео двор манастирски испуни и украси, т. ј. палате царске поставивши и трпезарију и друго остало; овај све свршивши и украсивши и испунивши, и одликова сваким довољством и правдама црквеним, као што се види и до сада, и сви који гледају говоре: „Блажен си, благочастиви и христољубиви краљу, јер нађе себи мирно место, и спомен твој (биће) у род и род."

Када се свршавао овај храм, но не до краја, приближи се време, када су се испунили дани његове матере, те предаде блажену душу своју Господу. Такође се и овај преосвећени архиепископ Сава престави.

Овај блажени превисоки краљ Стефан Урош царујући земаљским царством, и желећи вишњега, свагда бринући се душом својом, и науми у блаженом своме срцу, рекавши:

„Ево сам у старости мојих дана, но, Господе цару векова, дај ми слузи Твоме по срцу моме мужа света

и праведна, који ће ме водити до краја, страх Твој примивши, и држати га у моме малаксалом срцу, као што си даровао на просвећење душе многочасном Јоасафу преподобнога оца Варлаама, који га просвети разумном светлошћу и одагна од душе његове велику таму помрачења и усади страх Божји у многоразумном срцу његову, да чини добро пред Господом; и као господину светом моме прародитељу првовенчаном краљу Стефану телороднога брата просвећника српској земљи кир-Саву; јер он светим својим молитвама и себи и њему исходи небеско царство; такође, Господе, Твојим милосрђем и родитељу моме даровао си телороднога брата, који управља престо Твој светитељства и који му је држао духовна правила, и оба нађоше небеско царство. И мени даруј Господе, по Твојој милости и по мојој прозби Твога угодног мужа, да и мени буде Тобом брат и просвећник и наставник души мојој."

И изговоривши сведушевну молбу ка Владици Христу, и сабравши сав сабор отачаства свога, свечасне епископе и игумане и монахе и великославну властелу, тражио је таквога мужа не једном, но и трипут, и за целу годину, и много бринући се о томе. И Владика Христос који свагда слуша оне који Га се боје, и овом блаженом услишавши свесрдачну молбу, положи у сведобро срце његово и целом сабору његову сигурно разумети и сазнати о преподобном богопобожном и свечаном монаху у великој Светој Гори Атонској Никодиму, који беше и пород и васпитање отачаства овога блаженога краља Стевана Уроша, и овоме од пре знан и од њега веома поштован, као прозорљиви, унапред виде ово што ће се догодити овом преподобном.

И одмах написа богољубиву оном мужу, говорећи:

„Господине и свечасни оче мој, убеди се и дођи да Твоја чеда научиш страху Божјем, и да нам предложиш велику смерност, да живимо у Твојој послушности, да и ми чеда Твоја узвеличамо Господа са Тобом, и потруди се на апостолском зидању,

полажући основе свете и праве Христове вере, и ради тога примићеш велику награду. Дођи, пастиру добри Богом даровнога ти стада, уподобљавајући се Владици своме Христу начелнику пастира, да и ми будемо образац стаду своме; јер Владика твој Христос чека тебе, да му принесеш плод добре земље чисте твоје душе, коју си очистио својом великом уздржљивошћу и смирењем, и мене да нађеш и Христу принесеш."

А он, богољубац и преподобни муж, послушавши реч Христова еванђеља, коју рече Владика Христос: „Шта вам се чини, ако човек има стотину оваца, и једна заблуди, неће ли оставити деведесет и девет, и поћи да тражи заблуделу? И ако је нађе, право говорим, радоваће се због ње више, него ли о оних деведесет и девет, које нису заблуделе"[54a].

И опет рече: „Нисам дошао да призовем на покајање праведнике, но грешнике"[55].

И те речи помишљајући и не хотећи не послушати цео српски сабор и овога превисокога краља Стефана Уроша, и са великим метанијем многих светогорских монаха убедивши се са свечасним монасима светогорским, и дође у српску земљу, и овом блаженом превисоком краљу као да дође нека велика радост, и Владика Христос испуни му вољу, давши му брата и оца и душевнога вођу. И договоривши се са целим сабором својим у нарочити дан празника, на Вазнесење Христово, и убедивши се са великом молбом, поставише га за архиепископа, рекавши: „Преосвећеному архиепископу све српске земље и поморске, многа лета"!

И тако је овај преосвећени био узведен на престо светога господина нашега и учитеља и просветитеља српске земље преосвећенога архиепископа кир Саве; и поверено му стадо Христових оваца добро је управљао, имајући као законито предање свете апостоле и богоносне оце, према апостолу који је рекао: „Пасите умно стадо, у коме вас постави Дух свети епископима, да пасете цркву Бога живота, коју стече својом часном крвљу"[56]. И уз то се увек бринуо да се вредно труди за свако добро дело и

приложење и обновљење цркве дома Спасова, т. ј. архиепископије, знајући трудове и прилоге, које приложише светитељи који су били пре њега, и ревновао је њима, да му буде могуће да испуни трудом меру оних, који су се пре њега трудили за божанствене цркве. Пошто му је таква помоћ дана од Владике Христа, веома га љубљаше превисоки господин краљ, и неисказаном почашћу поштоваше га, као свога господина и учитеља.

Пошто знађаше да брзо има да иде на пут од овога сујетнога света у вечне обитељи, зато није од себе ништа штедео, не само богатство и славу земље царства свога, но и душу своју беше дао у руке овоме преосвећеному, говорећи му: „Узми моје имање, и подај ништима, не бих ли како год ја грешник постигао неки опроштај грехова". А милосрдни Бог увек бринући се о овом своме слузи превисоком краљу од његове младости па до сада, и хотећи га узети од овог земаљског царства на вечни покој, пошто је прошло четири године овом преосвећеном архиепископу Никодиму, и још неко време, паде овај превисоки господин краљ у љуту болест, и поче боловати у своме царском двору званом Неродимље, и унапред разуме овај блажени и превисоки краљ, да неће избећи смрти у тој болести.

Ова болест његова изненада му дође, и вазљуби све који су ту; и отворивши своја богољубазна уста, слабим слатким гласом са умиљењем проговори, говорећи:

„Ево разумите, чеда моја љубима, дође време мога одласка од вас, и ево се делимо. Но узвеличајте Господа са мном, јер одлазим у Његово наследство".

И у то време престављења овога блаженога беше дошао к њему свеосвећени епископ Данило, који некада живљаше у рукотвореном му манастиру цркве светога мученика и апостола Христова Стефана, кога је веома волео у своме животу, јер се

прилежно бринуо сваким богоугодним делима за овог блаженог и превисоког краља, што је било на корист његове душе. Када је овај био са малом децом неких властеличића српске земље, и отворивши уста своја, поче говорити ка блаженом и превисоком господину краљу: „Господару, зашто нам ништа не говориш"? И не беше гласа ни слушања од њега, јер се беше свезао језик његов. И када виде свеосвећени епископ да се лучи душа његова од тела, и заповеди да почну надгробна пјенија.

И када су почели појати: „Прежде слнца слнце зашадшеје ва гроб иногда", и пошто је био велики метеж и не мала узбуна и сметеност у време престављења блаженога, и пошто су биле борбе и велике пљачке од сујемудрих војника, као да су се међу собом сукобили пукови, хотећи да једни од других узму богатство њихово, овај блажени и благочастиви краљ лежао је ту као многосветло сунце, које просвећује разуме и мисли свију који га гледају. А у време када се разлучаваше његова душа од тела, беше видети лице његово као лице анђела[57] Божја, јер се просвети више од древнога Мојсија. А када су се свршавала пјенија и надгробне песме, како припада овом блаженом, пошто је многи плач и вапај био од оних који су ту стојали, и овај свеосвећени епископ Данило заплакавши из доброг срца, и тако бацивши се на тело овога блаженога, жалосно плачући говораше:

„О, јаој мени, слатки мој господару, зашто се брзо разлучи од нас, пастиру добри и чувару наш.

Сматрам блаженим много пресветло лице твоје, које се озарило од пресветога Духа, којим и многоразумна светлост засија нама и именом силе крепости твоје разорише се превара и узбуне и лукаве силе безбожних поганика.

Сматрам блаженим твој доброговорни језик, на који се изли сладост Духа светога;

сматрам блаженима твоје златозарне очи, које су са милошћу гледале на ниште и убоге;

сматрам блаженима твоје пречисте руке, које си имао увек пружене, дајући неоскудне дарове Богу и у божаствене цркве и неисказане милостиње ка ништима;

сматрам блаженима твоје ноге које су ходиле незаблудним путевима богоугодних дела ништима и маломоћнима;

сматрам блаженим, о преблаженим и богоизабраним дан твога покоја;

ваистину сматрам блаженим и пречистим храм, у који се изволи положити богољубазно тело твоје."

Када је ово изговорио свеосвећени епископ Данило, заповедише да се спреме кола са изабраним кротким коњима, да положивши на њих тело блаженога и превисока краља, и пренесу га ка спремљеном му гробу у цркву св. апостола Христова Стефана, у рукотворени му манастир. И када је ово заповеђено, положише његово тело на кола, и пођоше носећи тело блаженога. На многим местима јављали су се пукови војника, мислећи да постигну неку своју вољу и да уграбе нешто од оних који носе тело блаженога, јер у то време, као што рекосмо, беше велики метеж; а видећи да се носи тело овога блаженога и као од неке огњене јарости паљени, бежаху опаки покривши лице своје. Преневши га у манастир св. апостола Христова Стефана, и ту учинивши све обично што је по законском уставу са свеосвећеним епископом Данилом, који је пренео његово свето тело, и са игуманом Савом, који је тада био у том манастиру, и са целим црквеним клиром, и све учинивши по законском уставу, и тако предадоше гробу свето и часно и блажено тело овога благочастивога и христољубивога и превисока краља Стефана Уроша. И разиђоше се сваки својој кући.

А ми, вазљубљени, вођени нашим добрим крмитељем Христом, препловивши злу буру на валима и све што је нестројно у овом погубном животу, дошли смо у тихо пристаниште мира, наслађујући се божаственим списима, и овима хранећи саставе душа и тела наших, као и медним саћем, јер пророк рече: „Слатке су грлу моме Твоје речи, боље су од

меда устима мојима"[58]. Јер кажем да нам требају многи трудови и подвизи, да се бринемо за богоугодне ствари, јер кроз њих можемо доћи у царство небесно. Као што смо сада проговорили о бившем животу овога христољубивога, чији је живот блажен, и смрт часна пред Господом; јер овај благочастиви кропљен росом духовне благодати, као неки добромирисни цвет преложи се на слатки и блажени сан; ваистину, љубимци, добро нам је време да проговоримо и после овога похвално слово овога благочастивога господина мога.

Када је прошло до половине треће године после његовог преставлења, и пошто је његово блажено тело лежало у земаљском блату, добри и послушљиви Бог наш, казујући нам раније све у божанским списима што је на спасење, и који нам је завештао вечни живот, и који нам обилно даје улаз у Његово вечно царство, изабравши овога богољубивога као праведно семе слугу својих, и давши му добар дар, пошто је толико време минуло, као што смо више указали, јављаху се многа и различна чудна знамења и виђења на гробу његову.

Када је једне ноћи црквени панамонарх ишао у цркву да ужди кандила, јер беше време јутарњег пјенија, и виде неко страшно знамење на том месту. И обузет ужасом великога страха, брзо потече да јави тадањем игуману манастира тога, свечасном чрнцу Сави и целом црквеном братству. Када је чуо игуман такву добру вест, сви се стекоше у цркву, и не мале хвале одавши Богу, учинише ноћна пјенија. И када су свршили јутрењу и када је дан свитао, заповедише ударити у била и доброгласна звона.

И пошто је био цео збор, сам игуман наложивши на себе подобу јерејску са свечаснима и изабранима чрнцима, појући божаствене песме дођоше ка његову гробу; и откопавши земљу нађоше тело његово Божјом заповешћу нетљено, да није отпала ни једна влас

главе његове. И ту учинише велика славословља премилостивом Богу који га је хранио од његове младости и није га оставио ни до сада, но је показао велику милост човекољубља на његову мртвом телу. И извадивши његово тело од таквог рова земље, и заповедише начинити изабран ковчег, и узевши тело овога христољубивога понеше га, пренос чинећи са псалмима и песмама, појући надгробне песме, са кадионицама и добромирисним мирисима, положише његово тело у такву спрему, и поставише кивот пред иконом Владике свију Христа где лежи и до овога дана изван олтарских двери.

Неисповедима је благодат Божја, колико се на овом христољубивом чудна тајна прочу у околне народе и царства, све до славнога Града Константинова, када је још жив био таст овога благочастивога, благоверни цар кир-Андроник, и жена његова благочастива краљица Симонида. И оваку вест чувши, обрадоваше се великом радошћу. И тако благочастива краљица Симонида начинивши кандило од скупоценог злата, и такође платна скупоцена и златна, имајући на себи дивну лепоту изгледа, којим ће покрити раку овога христољубивога, и друге многе почасти спремивши, ово све даде ка гробу овога благочастивога. А сама после овога одрекавши се светскога живота, обуче се у чрначке ризе, раздавши много од свога имања ништима, и пође у манастир св. Андреја, где је велика множина црнаца који ту пребивају. И поче се подвизавати великим подвигом, водећи свој живот у доброј вери, неокаљано чувајући чистотом целомудрија своје девство.

Сврши се богоугодно житије у Господу овога христољубивога краља Стефана Уроша, и би успомена преставлења његова месеца октобра у двадесет девети дан. А молим вас и ја грешни, у Господу, оци и братијо и чеда вазљубљена, чувајмо заповести божаствене и немојмо малаксати противу њих, јер заповести Његове нису тешке, да се узрадујемо у

дан доласка Његова, и да будемо учасници славе Његове. Чули сте колика се награда даде онима који су умножили добар таланат овога живота, и који су расплодили од Бога дани дар. Зато се не ленимо, јер је сваки од нас примио од Христа. Да, молим вас, будимо странољубиви и богољупци, милостиви и послушни, да и нас не лиши вечних добара Христос Исус Господ наш, коме нека је слава и моћ, сада и увек, и на векове векова, амин.

Повест о животу преосвећених архиепископа српских и поморске земље, првога учитеља им и наставника, архијереја Христова кир Саве, и после њега који предржаше његов престо, ко од њих и како проведе живот свој, и која њихова богоугодна дела бише којима их Бог узе, и ко од њих колико година поживи у чину чреде своје.

Владико благослови.

Бог, који се прославља у савету светих својих, и који једини влада небеским и земаљским и подземним, коме се клања свако створење са једносушним Оцем и пресветим Духом и живоначалном Тројицом, будући благословен на векове, који је над нама и о нама, у коме се дижемо и јесмо[1]; својевољном љубављу дође к нама са висина, и постаде подобан нама, није трпео да гледа човечју природу како је обузета пропадљивошћу, узе облик слуге, и по слици обрете се као човек[2], и са земаљскима поживе, не одлучивши се никако од Очевих недара. Јер не само да је сишавши на земљу, ишао са нама, или нам се јави и отиде од нас, но је увек с нама, и видимо славу Његову, славу као јединороднога од Оца[3]. Јер пре постанка унапред знајући крај свакога од нас, зове нас све у вечни живот, говорећи с љубављу: „Ходите к мени сви који ме љубите", јер сујетни живот овога света вашега кратак је и маловремен, а мој је бесконачан и вечан. Устаните и пођите одавде, уздигните мисли срдаца ваших, јер „мир мој дајем вам"[4], и јављам вам бесконачну радост, и царство небесно дајем вам, и постављам вас у зборове анђела мојих, и онога који иде к мени нећу изагнати."

Јер шта је дивније и красније, вазљубљени, од овога слаткога гласа Владике нашега Спаса Христа? Када ко виде таквога даваоца милости? Као чедољубиви отац пружа руку своју да нас узме, хотећи нас све уместити у покајање и учинити нас учасницима његове бесмртне трпезе, и дајући нам она вечна блага, која „око не виде и ухо не чу, и на срце човеку не узиђоше"[5].

Јер многи од овога света јавише се, који примише ову реч Владике, оставивши земаљско царство и пођоше за Христом, јер учинише Његову вољу и Његове заповести савршише. И ради такве жеље њихове свесрдачне љубави ка Христу, будући још у телу, јавише се равни анђелима; јер трудове своје расплодише на стотину, и у онај светли дан доласка Владике узвеселиће се у вечној светлости. Сматрајући их блаженима, вазљубљени, похвалићемо њихова житија, пошто Господ помогне и реч утврди[6], колико у натпису објависмо житија.

Засебно од овога писања, божаствене књиге износе непорочни живот светога и преподобнога оца нашега званога Симеона Немање, такође и сина његова архијереја Христова кир Саве, првога архиепископа српскога. Сва напред писана житија краљева српске земље, сва саставивши довде, и опет после њих наумисмо, колико нам буде могуће у Господу, да и неке мале повести житија проговоримо о светитељима, који су пређе били, које божаствена благодат узведе на овај свети и божаствени степен светога господина нам кир Саве, који је назван просветитељ и обновитељ отачаства свога, земље српске, у којој се благословом Божјим нарече први архиепископ.

После њега постаде други архиепископ на његову престолу свети Арсеније. О њему, христољубиви, предлежи нам многа беседа због многих чудеса његова житија. Но ја смерни и недостојни да се назовем слуга Твој Данило, Владико мој Спаситељу Христе, молим и просим најмилосрдније и незлобиво Твоје човекољубље, молитвама Твојега светитеља, пошљи ми помоћ Твојега светога Духа, да бих могао по достојанству саставити похвале његова живота, јер постаде угодан светитељ Твога трисијанога божаства. Јер краси поднебесно еванђелским учењем, а саборе правоверних освећује Духом светим. Јер у овом блаженом отпочину савршена истина, сам Христос, и назва се обитељ једносушне Тројице. Јер наследивши истинити живот, постаде сродник праведнима, који су у давнини Богу послужили, Авраму и Исаку и Јакову. Још од младости своје означен Духом светим и кроз Њега унапред предвиде будућа блага у вечном награђивању. Имајући уздање у Господа и к Њему прибеже силним умом и веледушним разумом, и ради тога постаде чувар закона и учитељ побожности, чинећи дивна чудеса милошћу љубитеља својега Христа, који га је прославио и на бесконачне векове. Јер ко видећи такву Божју благодат која је процветала на светом његову врху, неће опевати и неће сматрати блаженим похвалним лепотама његов богољубиви живот?

Па и ја смерни, господине мој свети, који покушавам да изнесем нека добра дела твојега живота, у недоумици сам због овога и помишљам, одакле бих почео твоје чудне повести и похвале, пловећи мислима као обухваћен речним струјама, а умом узлазећи на безбројна чудеса, и не знајући где и откуда да почнем. Но богоугодним твојим молитвама моћан си да исправиш, како треба, и примивши умни дар од неисказане благодати од Бога, који може у свему похвалити величину силе Твоје, тако да ће се живот твој похвалити не само људима, но и бо-

жаственим списима, јер је велико налазиште и веома је драгоцено за оне који слушају о чудним делима твојега незлобива живота, који почињемо у Господу.

Овај блажени отац наш, и учитељ и светитељ Христов Арсеније, би рођењем од сремске земље, син неких доброверних и побожних родитеља, који је још у материној утроби назнаменан Духом Светим и од младости своје спремљен као непорочан дар Богу, и не предаде се ни к једној слави или светској сујети. Богоразумна светлост засија у срцу његову, и прозревши умним очима да овај свет пролази и сва земаљска слава, метежна и пустошна, у којој нема ничега другога до ли туге, узбуне и жалости, а бесконачни живот и радост немају краја, што је спремљено свима праведницима који љубе Господа. И ово разуме и зато се смислено побрину за душу своју, и оставивши сву красоту овога живота, дом, богатство, а уз то оца и матер, браћу и сестре, сроднике и знанце, одрекавши се свега овога, и од младости постаде чистотом као анђео, и у сласт прими реч Владике, коју је Господ рекао: „Ко не остави оца или матер, њиве и куће, ради мога имена, не може бити мој ученик“[7]. И опет: „Ко љуби оца или матер више него мене, није мене достојан“[8]. И верујући речи Господњој, и к томе јединоме тврдим умом и нелицемерном љубављу приступаше са смелошћу, и желећи Њега јединога постићи, гонио је један пут, којим ће узићи на небеса, опасавши добрим разумом и чистотом невиности бедра своја, молитвом и глађу и духовном љубављу и вером чисте љубави своје, сам себе учини невестом Христовом, као што Давид каже: „Мени је добро да прилањам Богу, и да на Господа полажем уздање своје“[9]. А Господ је рекао: „Ко љуби мене, то ћу и ја њега заволети, и јавићу му се сам и учинићу обитељ (стан) у њему, и биће ми као син и ја ћу му бити као отац“[10].

Ово хотећи и ово желећи овај блажени, од младости своје заволи монашки живот, јер гораше светим Духом и свагда се непрестано мољаше Господу, да би био удостојен да постигне такву жељу срца свога, коју Божјом вољом и постиже. Примивши прво монашки образ, и у том се поче подвизавати на превелику врлину. Јер чусте за њега, христољупци, како остави род телесних отаца и како би позван у небесни свет. И тако се објави веран и велик милошћу, и постаде светао управљањем, не стекавши обичај никакве преваре ни охолости. Јер сијаше и анђелским видом и умом, а по делима био је ваистину свети, вером изабран, а надом незлобив, љубављу саливен. Сва добра дела његова и савете, ни писање, ни реч, не могу довољно исказати.

Када је у та времена био Сава преосвећени први архиепископ српској земљи, пошто је по заповести небеснога Оца управљао божаствена предања законским уставима, што је утврђено светим апостолима и богоносним оцима, у дане овога преосвећенога објави се права и савршена вера у његову отачаству; јер бањом божаственога крштења окропи народе своје, који су некада живели у мраку таме греховне, ове обновивши вером, учини их синовима светлости, објављујући им опроштај грехова.

О овом преосвећеном чувши и свети Арсеније, и сигурно сазнавши за такво дивно пребивање његово и живот, како Божјом силом проповеда покајање, уводи човекољубље, учи мудрости, и сећа се оних који долазе, и о овоме чувши овај блажени, испуни се неисказане радости, и жељом истините љубави подвизавајући се, не каснивши ни мало, и уставши пође ка преосвећеном кир Сави, који је тада био у рукотвореној својој архиепископији, у месту званом Жича.

И када је дошао у манастир, нађе некога црнца од оних који су тамо били, и умоли га говорећи: „Господине мој и оче, иди и јави о мени ка преосвећеноме“, све му рекавши о себи, из којег је краја земље и какав је долазак његов. И јављено је било о овом преосвећеноме. И заповеди да га

уведу к њему. И када је он ушао, овај преосвећени имајући обилну благодат пресветога Духа у себи, када га угледа својим прозорљивим очима, виде тада све способности његове и добре навике, и богоугодна мисао паде му на срце, да га с љубављу прими и да га доброразумним речима својих поука поучи, да уским и тужним путем иде у животу овога века, и после њега сигурно узиђе у вечне обитељи и у бесконачни живот, којим је и сам ишао и уграби царство небесно.

И поче га питати:

„Од које си стране? И због чега дође овамо"? И овај блажени одговори говорећи:

„Јер чух добра дела Твоје светлости, да примаш свакога који долази к теби и свима дајеш довољно богоразумне поуке твоје. Ради тога дођох и ја у светој ти милости, надајући се да ћеш ме примити".

Преосвећени чувши ово, и тако га са благодарењем прими, рекавши му да ради у манастиру са братијом, што му заповеде, хотећи да буде искусан у сваком раду, и после тога да га подигне на виши чин, као што је и било.

Дејством пресветога Духа узведе га на пресветлу светлост божаственога разума, и као од медоточнога извора поука и речи својих, напоји душевне бразде срца његова, да се у њима он поучавао дан и ноћ. И прво добро прими што је похвално у свему, смерну мудрост и послушање, и тако живећи међу братијом овај блажени господин мој и светитељ кир-Арсеније, једно је гледао, чекајући да прими помоћ од Вишњега, и у сваком делу манастирске работе успевао је више од свију, и у молитвама беше напредан, тако да никада није погрешио устав и исправљање црквено дању и ноћу, или да је због каквог узрока када закаснио. Гледајући подвиге и неисказане трудове свога доброга учитеља кир Саве, и ревнујући његовим делима, остаде ту са великим мучењем и кротошћу, живећи у дому Спасову, и никада не обрати ум на нападаје бесовске, по мери једући хлеб и по мери пијући воду, и то само у одређено време, и никада ноћу не дајући у сласт сна телу својему или покоја.

Желећи да се јави за царство небесно као истинити житељ и вечни грађанин вишњега Јерусалима, говорио је сам себи:

„Ох убога и грехољубива душо моја, подвизавај се, не би ли могла угодити Господу; јер знаш да се твој век у овом сујетном животу свршава, и љуте муке тебе чекају, а ти си неспремна. Зар не знаш да си се сама продала у работу Господу, чијом ценом часне крви си искупљена од клетве законске? Зашто очајаваш? Зашто лежиш работајући греху? Но подвизавај се да и свршиш идући за Њиме и Њему једином работајући и желећи Његове ненаситне красоте. Јер слушај Богооца и пророка који говори: „Приону за Тобом душа моја, и мене прими десница Твоја"[11]. И опет: „Боља је милост Твоја, него живот мој"[12].

Овај светитељ Христов, који је блажено и непорочно пребивао у закону Господњем, а у посту и сузама сву силу учинио, ревнујући животу светитеља сваким делом, и ту живећи у напред споменутом манастиру дома Спасова, и после мало времена тако се прочу, да превазиђе његов живот све чрнце који су у том месту.

Преосвећени кир Сава посматрајући ово, колике су благодети његове и подвизи, веселаше се због овога, и молећи се Господу говораше, да ће му се јаче утврдити ум његов; заповеди да му чине многа искушења, да види да ли ће што узревновати или узнегодовати. Много времена када се братија састаје на трпезу у време обеда или вечере, и када је овај блажени био ту с њима, у место доброга пића даваху му оцат или рђаво спремљено јело, кушајући га, да би што узнегодовао. А он све са благодарношћу примаше, и то никоме не јави, но још жељаше да му се даде какво јело оштро или тврђе, да се никада не наслади грло његово слатким јелом дотле, да по Давиду каже: „Као трава усахну срце моје, јер заборавих јести хлеб мој, и пиће моје с плачем растварах"[13]. Јер чудно Божје самотрење и савршена благодат Његова јављаше се у овом, из дана у дан на-

предоваше, да се обогати божаственим разумом и да се украси небесном славом.

И овај господин мој преосвећени кир Сава, видевши како се таква неисказана благодат Божја догађа на њему, узе га у своју ћелију, да стоји пред њиме и да се навикне већем савршенству, подвизавајући се добрим подвигом. Овај блажени као истинити разумни ученик учитеља свију Христа, од ране младости послушавши речи Његове, а друго уловљен и од овога преосвећенога и његовим слатким поукама цветајући као добромирисним и многоразличним цветовима, и хотећи да се после њега јави као други учитељ и наставник отачаства својега, и ту живећи у ћелији светога Саве, показа богоугодне и предивне подвиге своје, и све чињаше што виде учитеља свога од почетка да се труди више свију. А добри Бог, из давнине знајући да ће овај по Његовој доброј вољи свагда служити Богу добром вером и чистотом, шаље му светлост своју и истину, приводећи га ка такву уздању, којим се траже вишње ствари и небесна слава, да ревнује животу преподобних и праведних, што и постиже. Јер предузе подвиг изнад снаге, глад и жеђ, уставе ноћнога пјенија и дневнога, тако да заборави прве трудове и подвиге, разумевајући да је последње боље од првога.

Када је прошло неко време, како је овај блажени светитељ проводио у ћелији светога кир-Саве, усхте преосвећени да му даде предржати свету и божаствену цркву, видећи да је достојан да разумно и самислено послужи и у такву делу. И призвавши га ка себи, и ту доброразумним и слатким речима поучи га, и објави му све уставе црквене, како што треба чинити. Управљајући га на превелику благодат и хотећи га савршена показати у свему, колико сам беше навикао даром љубитеља свога Христа, и узевши црквене кључеве, и ове му даде из своје руке, и с њима савршени благослов, говорећи му:

„Иди, чедо, с миром, наслађуј се бесконачнога весеља у Господу, тежину сна отреси од себе, и убистри ум свој на покајање, украшавајући се добрим делима, и постом оружајући се на противнога непријатеља, све док те не стигне крај. Када ти украде душевно богатство, убој се у овом веку Владике који те је створио, да се не постидиш у дан Његова доласка, а свемоћна и крепка десница Владичња нека те утврди и нека те укрепи на вољу Његова разума."

И тако благословивши га преосвећени, посла га да му предаду све црквене потребе. И овај блажени примивши такву власт од преосвећенога, Божјом помоћу и молитвама светога ову никада никако не попусти од свога доброга исправљања, које беше навикао од пређе, но се још на веће подвизаваше. Јер ваистину „Ветар Господњи где хоће ту и дува"[14], као што га у овом блаженом по достојању удахну, и све могуће учини му, не само што је требао навикнути, но још и онима који требају, у питању законском даваше свака довољна исправљања, тако да су се многи дивили и говорили: „Откуда овоме овака мудрост и неисказани разум, да нас све учећи васпитава смотрено и разумно на добро"? Не знајући да је то од благодати Божје, која хоће да се сврши на овом доброразумном светитељу. Јер се изли благодат Божја у његове усне, и удиви га неисказаним чудесима, према Богооцу који јавља: „Светима, који су на земљи Његовој, учини чудном Господ сву вољу своју у њима"[15]. Његова богоугодна исправљања јавише се, која показа украшујући свету цркву Господњу, и за њу бринући се као и за душу своју, да се никако не изостави што од законског предања црквених устава, но да се још више утврди у чину његове чреде. Толико се више свега смиривао и собом свршаваше сваке работе и распињаше тело своје, да се његова мисао никада не обрати на сујетно, нити захте какве части, говорећи: „Господе, не узнесе се срце моје, нити ходих у великим и дивним изнад мене"[16].

Неколико времена проведе овај блажени држећи божаствену цркву, а преосвећени кир Сава свагда га посматраше својим очима од своје катихуменије, која је тако место, на коме стојаше да је добро могао видети све што је чињено унутра у божаственој цркви. И овога блаженога Арсенија гледаше где добро служи у цркви, као што треба, нити је изоставио кадгод који устав, но како још боље у свему напредује, и у сласт посматраше ово. И видећи да се јаче подвизава у доброразумним и угодним стварима Богу, учини га да буде еклисијарх велике и саборне цркве архиепископије, т.ј. Жиче, давши му савршену власт над онима који су у том манастиру, тако да нико није прекршио оно што је он заповедио, и заповеди да се брине и божанственом црквом, која се назива матером многим црквама.

Видећи овај блажени да га постиже добра милост Господња, и да постаде сабеседник реда блажених, од тада додаде снажнији подвиг ка ономе који је раније установио да свршава свој канон дан и ноћ, прилеже ка божественим поукама не остављајући никако свете молитве, јединодушно иштући траженога Христа, кога и нађе и од Њега би призван од земље ка небесним становима. И виде где се на њему извршују заповести Божје, те узашиљаше не мале хвале пошто је напредовао у сваком делу. И тако се поче разносити живот његов, да је био љубљен и од тадањега краља и од свију великоименитих бољара његових, колико беху чули за многа његова добра дела. И овај преосвећени кир Сава поче га веома волети, чинећи му многе части.

А овај блажени, као од своје младости, не предаде се ни ка једној части ни слави земаљској, но више заволи да се туђи од свега сујетнога по заповести Господњој, као што заповедаше својим апостолима говорећи: „Не стичите злата ни сребра на земљи"[17] и остало. Томе ревнујући овај блажени светитељ, и као други апостол од збора њихова јави се у последња времена на земљи.

Види, љубазни, како онима који љубе Бога све напредује на добро[18], као што се овом блаженоме

догоди. Благодат Божја не касни ни мало, водећи га на превелику славу и част, што ће се после мало времена догодити.

Преосвећени кир Сава имајући у телу живот бестелесних (анђела), и управљајући реч истине, истинити проповедник побожности, одрекавши се света и свега што је у свету, усхте да походи света места и да види добре животе оних који работају Господу. Поче мислити много умом, нарочито кога би могао наћи таква достојна мужа, кога би оставио место себе на престолу своме, који може да буде пастир и учитељ деци отачаства његова земље српске, а сам да иде на предлежећи му пут, и на путевима сведочанстава Господњих да се свагда настањује и у бесконачне векове, што желећи и постиже. И пошто је у своме уму много тражио таква мужа, и не нађе другога осим овога блаженога, кога беше научио из својих уста свакој доброј навици.

И видевши како он хоће да буде истинити управитељ по вољи Оца небеснога, испуњујући Христово еванђеље, и приводећи Господу савршен народ, и призвавши га к себи и објави му своју мисао, говорећи: „Чедо моје вазљубљено у Господу, Арсеније, приклони ухо твоје и разумно чуј речи моје, јер нису на штету души твојој[19]. Јер ако их сачуваш у душевним твојим недрима и свагда буду у твојој памети, то се нећеш убојати искушења лукавога. Јер знаш, вазљубљени души мојој, да од када ти дође к нама Божјом вољом од свога рода и од земље отачаства твојега, никада није ослабила према теби љубав срдачне вере, учећи те на свако добро исправљање, што си милошћу најмилосрднијега Бога добро навикао, да се у свему можеш јавити угодан Господу. Ево сада знај, да ћу ја брзо поћи на такав пут, куда ми показа Господ, и од сада се нећу обазирати натраг да се због тога покајем. А тебе остављам место мене да будеш управљач свете вере и као чувара и пастира умнога стада христоименитих оваца, т.ј. деце отачаства мојега".

И гле, када чу блажени овaку вест од преосвећенога, обузе га велики трепет, и мислећи да је неко искушење, и прво не умејући ништа да му одговори, и дуго ћутавши и као пренувши се из сна, проговори ка преосвећеноме говорећи:

„Господине мој свети, шта је ово, што видим да говориш речи тешко подношљиве уму мојем, које када сам чуо, ево сам у великој недоумици"?

А опет преосвећени рече к њему:

„Одбаци сваки страх, чедо, и мене послушај, јер истина је што сам рекао. Ја идем на пут, који сам ти рекао, а о теби ми је пројављено да будеш управитељ овога светога престола, који ми дарова Господ".

А блажени рече ка преосвећеноме:

„Господине мој свети, остави ме, јер ја сам грешан, и нисам достојан таква исправљања. Но ако је воља твоје светости о овом, да идем с тобом на пут, камо ти идеш, јер никако се нећу разлучити од тебе, доброга мога хранитеља и учитеља".

А преосвећени рече к њему:

„Бог ми показа тебе као достојна за овако дело; не говори против, нити се противи благодати Духа светога, јер није ти достојно да се противиш Божјој заповести".

И видећи да не може не послушати заповести преосвећенога, рече к њему:

„Нека буде Божја воља и твоје светости".

И после овога преосвећени кир Сава заповеди да се саберу сва чеда државе његове у славну архиепископију Жичу, од малога све до великога, и када је то било, овај преосвећени им рече:

„Децо моја вазљубљена, да знате да ја одлазим од вас, да идем неразврађеним путем доброга мога Владике Спаситеља Христа, а вас остављам Господу и Његовој вољи, и место мене остављам вам овога блаженога да вам буде учитељ и наставник који може да се брине о свима вашим немоћима".

И када сва чеда његова отачаства чуше ове речи, почеше горко плакати, са великом жалошћу наричући, и викаху:

„О добри и благи наш наставниче и хранитељу, преосвећени архијереју кир Саво, зашто се тако разлучујеш од нас, добри пастиру Богом дарованога ти стада, који си положио душу своју за нас, који си сам собом показао нама, деци твојој, истинити пример свију врлина, неослабљено хранећи беседама и духовним речима душе оних, који са вером прилазе к теби и све водећи на пут живота. Но не остави нас сироте, које си заволио. Ко ће се наћи нама место тебе такав као што си ти"?

И многе друге жалосне речи говораху ка преосвећеноме, којим би га могли зауставити од таква пута.

У то време био је благочастиви краљ Радослав синовац његов, па и он је много молио преосвећенога, да се не би раставио од њега. А он, праведно семе, од младости своје уловљен Богом, и Њега свагда гледајући пред својим очима, превазишавши виђења свију старих праведника, кога пре сликаху знамењем стена и пророци унапред видеше Њега различно: Исаија на престолу[19a], Језекиљ на животињама[19b], а Данило Га виде на облацима[19c], и Навуходоносор цар у огњеној пећи[19d], а Њега прими и Аврам у својој кући, а Јаков Га не остави, док га не благослови[19e]. Њему задња виде и Мојсије у камену[19f]. А овај преосвећени не виде Га само у једном виђењу, но шта више гледао Га је и до краја свога умним очима, и још гледа и на векове, по Богооцу који јавља, јер рече: „Предвидех Господа предамном непрестано, као да ми је с десне стране, да се не поколебам"[20]. Њега желећи и за Њим жудећи овај преосвећени, никако није обраћао пажње на земаљске ствари овога варљивога живота, но је непрестано мислио како ће скоро поћи на пут, да не би многим одлагањем додавао жалости на жалост чедима отачаства својега.

Када је био неки нарочити дан, овај преосвећени одслужи службу са свима епископима, јерејима и ђаконима по чину саборне цркве велике архиепископије, а био је ту и благоверни краљ Радослав и цео сабор српске земље, и овај господин преподобни отац Арсеније би приведен ради освећења. И Божјом вољом би постављен за архиепископа руком преосвећенога

архијереја Христова кир Саве, и учинивши све што треба за његово постављење, после овога узведоше га на свети и божаствени престо светога Саве, и сви га једногласно прославише, говорећи: „Арсенију преосвећеном архиепископу све српске земље многа лета"!

Када је била свршена света служба, народ је гледао ово Божје дејство, како њихов господин остави свој престо и иде за Христом, и горко плакаху због разлучења његова. Но пошто разумеше да им жалост неће ништа помоћи, то и нехотице почеше да се веселе. А у тај дан преосвећени кир Сава учини велико торжаство и радост са благочастивим краљем Радославом, и са свим сабором отачаства свога, и раздаде многе дарове свечасним епископима и игуманима и свима велможама благочастивога краља. И тога дана сва човечја природа која је била ту, све се узвесели духовно и телесно.

А овога преосвећенога Арсенија непрестано поучаваше у све дане колико остаде ту у дому Спасову, у месту званоме Жича, о божаственим правилима законскога предања и о његовој душевној користи, много о овом сведочећи пред Господом и говорећи:

„Брате и чедо вазљубљено у Господу, пази сам на себе разумно и на све стадо, коме те свети Дух постави као учитеља и пастира да пасеш цркву Божју, коју стече својом часном крвљу[21]. Јер знаш колико сам се ја у своме животу подвизавао и колике сам трудове имао за цркву Христову. А мени је после овога суђено да скончам ток, који ми обећа Владика, не само мени једином, но и свима онима који су заволели Његово просвећење. А сада ја не знам, да ли ћете ме опет и до краја мога опет угледати у телу. Зато те са љубављу срца сећам на свако добро дело, што ти је на корист".

После овога преосвећени кир Сава изабравши ту неке од своје властеле, и спреми све што му је потребно за пут, а овај благоверни краљ Радослав дарова преосвећеноме свако довољство, безбројно злато и остале потребе довољно. И овај господин мој преосвећени кир Сава свагда горећи љубављу Христовом, и тако подигавши се од славне архиепископије, оде вођен Духом светим, даровавши мир благоверноме краљу и свој земљи државе његове. И тако праћен од све деце својега отачаства, од епископа и игумана са многим жалосним сузама, и дође у државу своју, у место звано Стари Град, који је био украј мора. Јер отуда је хтео укрцати се у лађу и пловити морском пучином у пристаништа која је желео, куда ће га упутити Бог.

И ту остаде мало дана, док му не дође лађа, и видевши да му је све спремљено, и уставши пође ка мору, пошто се скупио многи народ око њега, жалећи горко растанак доброга њихова учитеља и наставника. И виде да му досађују, и изненада брзо ушавши у лађу, заповеди да се мало навезе на пучину. Уподоби се овај добри учитељ вере Христове своме Господу, јер Њему некада народи досађиваху, и сам ушавши у лађу заповеди да се одвезе, и пошто је сео, из лађе учаше их, као што о том казују еванђеља. Тако и овај преосвећени, стојећи у лађи, учаше чеда своја, мир дајући им. И ту савршен благослов посла благоверноме краљу Радославу и преосвећеноме архиепископу Арсенију, и благослови сву земљу отачаства својега, помоливши се ка вођи своме Христу за утврђење њезино. И друге многе духовне беседе и поуке рече ка деци својој, и тако жалосно раставши се с њима, поче пловити пучином морском Господом крмањен. И од тада беху такви трудови његови и подвизи, и обилажења светих места, као што је о свему указано засебно у писаним књигама његова богоугодног живота.

А ми колико смо могли Божјом помоћу о таквим, што чусте, од недостатка ума нашега проговорили смо вашем христољубљу, споменувши речено, пошто се Бог хвали сваким даровима. Ко може по достојању исказати богоугодне животе ових светих господара мојих? Но испуњујући собом реч Господњу, јер рече: „Ко верује у мене, дела, која ја чиним и он ће их чинити, па шта више и већа ће чинити од ових, што је мени на похвалу"[22]. А и велико светило и васељенски учитељ апостол Павле о несмисленима рече го-

ворећи: „Ако ко нема премудрости, нека моли од Бога који даје свима обилно"[23]. А овде ћемо прекратити реч, јер сам Господ слави оне који Га славе. А ми који видимо таква исправљања и подвиге овог светитеља, износимо као и оно што нам је заповеђено.

После овога господин мој преосвећени архиепископ Арсеније, који је од почетка био рањен љубављу Христовом и постављен на просвећење многима и као пример истинске послушности, саврсник истога анђелскога збора у божаственој вери и равностојатељ преподобнима, виде како се разлучи од свога доброга хранитеља и како многе тежине остадоше на Њему самоме, који има да се брине за Богом дароваио му стадо, које му је поверено било полагањем светитељских руку. И виде да се давања вечних добара спремају онима који су послужили Христу и који су умножили добар таланат, а опет онима који живе у небризи, који се не сећају грозног испита, но се варају у сујети живота овога, огрезнувши као у блату, таковима да се спремају неисказане муке и тама која нема никада светлости.

Ово видећи умним очима, показа дивна и прекрасна и богоугодна дела своја, вазда горећи духом светим и никада се не насићујући хране анђелских поука, и идући у све часове дневне и ноћне за Господом својим, гонио је душепропадљиву болест преваре од себе, и хтео је себе сместити у царство небесно, као што и доби. Живећи на земљи, поштовао је љубав Божју изнад свега свога живота, и тиме се удостоји угледати славу Његову са светим анђелима у небесном пребивању и у неисказаној радости, сам собом подносећи све тежине и показујући свима на себи сваки пример.

Јер учећи сву децу своју, богољепно говораше к њима:

„Ви сте моји другови[24], и чеда вазљубљена у Господу; сетите се да смо сви дошљаци на овој туђој земљи, и после мало јавићемо се као пропадљиви, и чека нас други век, а ми нисмо спремни и немамо

одговора, да одговоримо бесмртноме цару, који ће судити све тајне наше. Јер ево долази крај, и наше године немају никакве тврдоће као и паучина[25], и дани година наших су као пролетњи цвет који вене, јер не знамо у који ће дан или час доћи посланици говорећи: „Устани, зову те"! И у тај час нема времена за кајање.

Зато, вазљубљени, имајући мало времена, стецимо душевно богатство и храну која се неће потрошити, којом ћемо се на векове хранити. Јер ако овде и стичемо богатство варајући се, али каква нам је корист од тога? Јер када ми умремо, други ће га делити и уз то ће нас и клети. Јер рече: Богатство неће поћи на суд Владичин[25а]. Не бринимо се за оно што је земаљско, но остављајући привремено, купујмо небесно. Отворимо наше мисаоне очи и уши срца, и уклонимо се од свију злих дела, обратимо наше разуме ка добрим и богоугодним стварима, да не украде лупеж душе наше и постигне смртно посечење.

Јер сте слушали доброга учитеља нашега и наставника, који се у прошлом времену разлучи од нас, али његове добре успомене и мудре поуке су свагда у нама, како нас све непрестано учаше, помињући нам плодове душевне тековине и о вечној награди и грозном испиту, што нас све чека иза мало времена. А сада га већ немамо међу собом, да бисмо у сваки час слушали његове доброразумне поуке. Но сами ћемо се међу собом бринути за наше душе, један другоме добри и носећи тереоте један другога, имајући у телу једну љубав и једну вољу и хтење. Блажене су ваше очи које видеше толику неисказану његову смерност, и уши ваше, којима слушасте његове слатке и добре поуке.

Ово видевши и чувши, ако испуните што вам је предано и извршите његове заповести, и пођемо по његову учењу, опомени, вери и љубави, то нећемо бити далеко од царства небеснога и са Господом ћемо се настанити у бесконачне векове. Јер његовим молитвама, које Бог прима, то ће све успети вама на добро. А ја смерни по вољи Господњег хтења узведен на свети и божаствени престо овога светога

Господина мога, није лепо да ћутим, јер не говорим своје, но оно што нам је он заповедио".

Ове је речи говорио господин мој преосвећени Арсеније ка христољубивој и богомисаоној деци паству своје, а сам напредујући у богославном чину свога светитељства и веома напредоваше у Господњим заповестима, све свршавајући по чину небеснога славословља, када је служио Господу у сједињењу светога Духа. Никада није остављао добре поуке, предузимајући велике духовне трудове, украшавајући се сваком лепотом богоугоднога живота, сијајући постом као сунце леполикога његова узора, као што ми је био описан његов живот од неких богобојажљивих мужева, који су слушали о овом преосвећеном. Јер, рече, изгледао је још док је био у животу као и Божји анђео. Због толиких његових трудова и изванредних подвига и безбројне милостиње, удостоји га Бог да буде житељ бестелесне природе херувимске. Јер болним трудовима овога живота стече вечни и безболни живот. О божаственој цркви, коју зовемо дом Спасов, великој архиепископији, бринуо се неослабљено, као о оној, која му је предана, и као златним ројтама украшавајући је достојноименитим славословљима, и све недостатке испуњујући сам собом, у славу и част Богу нашему. И све најчасније чрнце целога црквенога клира, у Богом дарованој му области, које изабра, учио је богољепно, овако свакоме јављајући Богом дароване му речи и овако говорећи:

„Вазљубљени, молим вас, проводите у овом веку тешко и скрбно, лишавајући се свакога телеснога покоја, као и непријатеља који завиди нашем телу, имајући у себи пост свесрдачне љубави, напредујући ноћу непрестаним молитвама, да би примили награду за своје трудове и да се удостојите да уђете у радост Господа свога[26] и да будете посредници небеских добара. Јер Владика наш добри Господ веома жели наше покајање, и хоће да будемо синови светлости и да Му свагда служимо преподобијем и правдом. Од сада почнимо да се бојимо имена Господњега и да у свему чинимо Његову вољу, да би се са њиме зацарили на векове."

Износећи овако твоје речи, преосвећени мој господине, и ја лени слуга твој хвалим твој непорочни живот, јер се ти назва храм Свете Тројице, у коме станује Христос са Оцем и светим Духом, и божаствена благодат као на херувиму почивала је на твоме језику, и њиме као духовним српом покосио си из корена сваки кукољ непобожности. Јер из уста твојих животне реке, излазећи као из Едема, напојише срца свију поукама богоразумних речи твојих, и умом свесрдачне љубави твоје ка јединоме Христу, пустиње, горе и пећине и земаљске дубине, где живе богобојажљиви људи, све си испитао, да си и сам својим ногама тамо ишао, настањујући се посред њих, а уз то достојно је да кажем, онај свети Дух који се уселио у тебе по извољењу небеснога Оца, тај је све по твојој вољи свршавао по достојању, како овде када си био у Богом дарованој ти држави, тако си и тамо у туђини умним очима прозрео њихов богоугодни живот. Јер такав беше ваистину.

Многи околни цареви и богобојажљиви људи у свима крајевима и земљама, слушајући за толики богоугодан и непорочни живот његов, веома га љубљаху, и многе части и различна приношења дарова даваху му, са многим благодарностима покоравајући му се. Јер су знали да је веома прослављен неисказаном милошћу љубитеља свога Христа, и оваког дара био је удостојен од Господа. Ако је ко по ђаволском наговору каквим неподобним речима узревновао против овога преосвећенога, или му учинио какву досаду, и није одмах покајавши се притекао к њему да добије праштење, но шта више не бринући се за то подизао се на зло, такав је речју уста његових, као оружјем оштрим са обе стране, превременом смрћу свршавао, као што каже божаствено Писмо, јер рече: „И дахом уста својих убиће нечастивога"[27].

Благодаћу Божјом и силом пресветога Духа многе године проведе у чину Господом дарованог му архијерејства, сваком врлином управљајући живот свој, што није могуће у једном спису све известити.

А предобри Бог хтеде овога преосвећенога да упокоји од толикога труда тежине земаљске у отишју вечних добара и да га преведе из овога света у бесконачни живот, у небеске станове и у рајска насеља, где се веселе праведници.

Када је кроз неко време приспео крај живота по дужном обећању смртнога краја, који чека свакога од нас земаљских, паде овај преосвећени у љуту болест, и поче јако боловати, и то не наједанпут, но три године или више пре смрти његове, његово тело је било обузето тешком болешћу, тако да није могао ни служити божаствене службе, нити сам ићи у божаствену цркву, но беше ношен рукама своје христољубиве деце. И макар да је његово тело било раслабљено толиком болешћу, ипак ревношћу љубави божаствене никада није оставио које исправљање црквених устава или подвига, подвизавајући се боље у немоћи. Када је приспело време његова преставлења, када је био у државн области велике архиепископије у месту званом Чрнча, ту поче јако боловати, и разуме у себи да ће се брзо растати са овим животом, и горко плачући говораше:

„Ох мени, слатки мој Исусе, како се удаљих од славе Твоје, не послушавши Твоје божаствене заповести, коју си завештао у Твојим светим списима. Но живећи у таштини овога света, изгубих време покајања, варајући се. И ево унапред гледам како преда мном стоји смртно посечење, хотећи разорити непотребан стан тела мојега. Шта да чиним јадни? Ко ће ме избавити од онога огња који се не гаси и крајње таме, када Ти Бог мој седнеш на судиште, када ћеш огњем и мучењем све судити?"

И призвавши к себи божаствену децу која су ту била, рече им:

„Разумите, вазљубљени, да се приближи конац живота мога, и ево данас или сутра растајемо се. Но узвеличите Господа са мном, да се наслади душа моја у Господу, слушајући божаствена пјенија доброга Створитеља мога Христа; јер нећу вас више гледати у овом животу, и нећу беседити к вама духовне поуке."

И гле када Богом дарована његова деца чуше такове речи, ожалостише се веома великом тугом, и почеше горко плакати узбуђујући се жалошћу, гледајући свога доброга учитеља и пастира како се спрема ка небесном звању. И тако почеше појати похвална славословља, поучавани добрим својим подвигоположником, којима од почетка свекрасним и богохвалним песмама појаху Господу.

Бог бесконачни и Владика цар света, који је овога преосвећенога изабрао од младости његове да служи Господу у сваком преподобију и правди, и због свога живота у љубави удостојен је толикога дара да се сретне са Његовим светима, и да се весели са анђелским ликовима. Јер пре његова одласка на небо посла анђеле своје, да му се јаве у телу и да му кажу душекорисне речи, да би ове прозрео умним очима и да би се, разумевши њихов долазак, обрадовао. И када је био неки дан, дођоше три младића као странци, и ушавши у двориште поклонише се светој цркви и ту седоше пред божаственом црквом. А овај преосвећени прозре умним очима њихов долазак и дозвавши једнога од ученика својих, рече му:

„Чедо, ту напољу седе нека три странца, имајући ликове чудна изгледа. Отиди, дакле, и позови ми их."

И када су они ушли у ћелију, где је на своме одру лежао преосвећени, и поклонише му се, рекавши:

„Мир ти, угодниче Божји!"

А овај им рече:

„Мир и вама, слуге Христове, јер сте добро дошли да посетите моју немоћ".

И тако седоше са преосвећеним и рекоше к њему многе духовне беседе, и опет хтедоше да иду. А преосвећени заповеди да им даду обилну милостињу и све остало што им је на потребу. И тако мир и благослов учинише са преосвећеним и изиђоше ван. И опет заповеди преосвећени да их врате

ради неке речи. И изишавши не нађоше их више, постадоше невидљиви. И разуме преосвећени да су то анђели Божји, и не мале хвале одаде Господу своме.

И после овога учинивши мало закашњење, и помоливши се своме љубитељу Христу за себе и за благоверног краља и сву државу његову, и сву децу своју, која су ту била на његову престављењу, мир и благослов даровавши им, и са љубављу целова их, и узевши причешће светих тајана, и тако са славом предаде свој дух Господу. А велика жалост и топле сузе и горки уздаси обузеше сву његову децу рођену Духом светим, видећи престављење свога доброга чувара и утешитеља, и слатким устима дотицаху са непорочнога тела, сузама кропећи га, и дивна и прекрасна божаствена пјенија појаху за покој преосвећенога, пошто су ту на престављењу његову били свеосвећени епископи и часни игумани.

И када се скупила велика множина у Христу сабранога збора његове духовне пастве, са славом часно, као што приличи светитељу, узевши његово часно и свето тело, иђаху чинећи пут ка спремљеном му гробу у цркви светих апостола. А где их је ухватила ноћ, носећи богољубиво тело, непрестано чињаху похвална славословља и свеноћне молбе, и доневши га у дом светих апостола, и ту све обично учинивши, појући за покој светога са псалмима и песмама духовним, и положише га часно у раци од камена, коју беше сам спремио. И разиђоше се сваки својој кући, славећи Оца и Сина и светога Духа, сматрајући блаженом Богом прослављену успомену светога.

Када је прошло неколико година, пошто је ово свето тело његово било у такву гробу, очекујући велику милост и неисказану славу најмилосрднијега Бога, коме угодно послужи у сваком добром делу и чекајући долазак доброга Духа Господњега, да му обнови његове сухе кости. Пошто су многа раз-

лична нека привиђења бивала у светој цркви код његове раке, једне ноћи када није био велики ветар, нити подизање буре, но када су звезде сијале и када је била велика тишина, и у саму поноћ, у цркви, где беше рака светога, чуо се је јак гром као да излази од небеса до њега, тако да су сви, који су били у манастиру, мислили да је пао црквени темељ, и обузе их велики трепет, и брзо потекавши упалише свеће, и уђоше у цркву да виде шта се догодило. И дошавши ка раци светога, видеше је да се распукла од врха до доле, и изнутра из ње излазио је веома угодан мирис и њиме се испуњавала сва божаствена црква, тако да су сви који су се стекли на то предивно чудо задрхтали од сладосна мириса, и сви видевши толику благодат Божју која се јавила на преосвећеноме, запојаше хвалу Господу који се опева на висинама и преузнесеноме на векове. И у то време био је на престолу светога кир Саве преосвећени архиепископ Сава други.

Пошто се обукао у светитељске одежде са свечасним и најодабранијим монасима, јерејима и ђаконима, и узевши кадионице и свећнике, и појући божаствена пјенија идући ка раци преосвећенога, и заповедише да је отворе. И откопавши гроб нађоше да се неисказана благодат Божја догодила на овом преосвећеном, и скупивши часно његове свете мошти и обвивши са веома угодним мирисима, положише га у изабраном ковчегу, тако да је он лежао на виђење свима који долазе у свету цркву врховних апостола Петра и Павла, где лежи и до сада, и показа добар пример љубави Христове свима који држе престо његов, да се подвизавају добрим подвигом, и да тако добију вечни живот. Јер ово је дивно прослављење, које преосвећеноме милост Божја и изабрано посећење анђелским ликовима усхвалише, а родови човечански прославише. А начелник злобе, сам ђаво, поче стењати, видевши да бива гажен од овога светога, павши под ногама његовим скончава, јер није ни мало каснила благодат Божја, која је свуда, на предивну победу славе овога светитеља, да се јаве чуда која бивају од раке његових светих моштију.

Јер прво чудо учини у јављању својем некоме монаху, који је био у дому светих апостола, коме беше живина у грлу, и умираше од ове незгодне смрти, тако да су се сви чудили и говорили: „Откуда живот овоме, јер је обузет љутом болешћу." И у време, у које се објавише од гроба мошти овога преосвећенога, хтели су их положити у кивот са славом, и пошто се сабрала множина људи у цркви да виде то предивно чудо, и пошто је било велико славословље, овај напред речени монах имајући такву болест, притекавши ка моштима светога Арсенија и целивајући клањаше им се са љубављу, и горко плачући говораше:

„Угодниче Божји, преосвећени свитетиљу Христов Арсеније, смилуј се на мене грешнога уморена мојим љутим гресима, и који се никада не надам животу. Но пошто имаш смелост ка љубитељу твоме Христу, и од Њега добивши обећање твоје славе, који имаш власт да исцељујеш немоћи наше, буди милосрдан мени јадноме, да се избавим од љуте болести која ме држи".

И у томе часу, неким привиђењем као и у сну, јави му се сила од немоћи, и само дотицајем његових светих моштију разумеде, да му се дарова исцељење, и узвикну гласом великим посред народа, рекавши:

„Благодарим те, господине мој свети, јер тобом данас примих исцељење ове љуте моје болести. Зато појем и клањам се величанству силе твоје".

И сви видевши то предивно чудо прославише добродетеља свију Бога, који чини вољу слугама својима, и који га је после смрти уподобио себи и који је предивним чудесима удивио овога преосвећенога. И тако многоразлична чудеса исцељењем почеше бивати од његових светих моштију, и рашири се таква вест у многе околне крајеве о јављању овога светога, и сви, ако је ко хтео да се кадгод заветује каквом клетвом, то се клео именом овога светога. Јер тако и најмилосрднији Бог прослави његово име са похвалом, и сви народи долазећи из околних крајева на предивно то чудо, клањаху се његовим светим моштима.

Неки младић, за кога рекоше да је од сремске земље, беше нем и глух, и имао је неку непознату болест у својој утроби, која беше исушила све тело његово, тако да је свако видео само сухе кости саграђене жилама и све његово поцрнело тело. Тако ми је изгледало, да је ово њему било од мучења лукавога непријатеља његова. А чувши о чудотворењу овога светога Арсенија, дође у дом Светих Апостола, и ту много времена проведе не одступајући никада од раке светога, чекајући да добије проштење, свагда вапијући топлим сузама горкога уздисања из дубине срца, и молећи се у уму својем, да добије исцељење, и никада није каснио да иде у цркву у време божаственога пјенија, но се пре свију налажаше унутра, стојећи код раке светога. И једнога дана када се молио у време вечерњега пјенија, и после свршетка вечерња када су свечасни и богобојажљиви монаси изишли из цркве и када су појали канон молбени у припрати и када је овај немоћни остао унутра код раке светога, и када се молио, и тако наједанпут када су сви гледали, изиђе напоље и повика ка преподобнима говорећи: „Простите ме грешнога, господо моја свети оци, јер у овај час примих проштење и исцељење молитвом преосвећенога". И сви видевши толико чудо преосвећенога, не мало благодарење и хвале одадоше Господу. И ушавши у цркву учинише трисвето и божаствена пјенија код раке светога. А овај који се исцелио, провевши мало времена у томе манастиру, и примивши обилно опорављење и крепост телу својему, и потом оде дому своме радујући се. И почеше се непрестано множити многа чудеса вољом Божјом и хотењем овога светога.

У време, у које беше преосвећени архиепископ Јевстатије први, и када је био празник успомене овога светога и када је било похвално славље божаственога славословља на похвалу светога, тада је била велика оскудица вина у дому светих апостола. Када је напред речени Јевстатије био у скрби због

такве оскудице, јер га није било на празник светога, дозвавши кључара запита га, да ли се налази што.

А он рече:

„Бог који испитује срца, зна да нема ништа". А преосвећени рече:

„Бог који је богат у милости, који је наситио са пет хлебова пет тисућа[28], и опет са седам такође[29], и који је претворио воду у вино у Кани Галилејској[30]. Он и овде нека јави неисказано величије силе своје молитвама угодника својега о прослави његове успомене."

Када је било свеноћно стојање и када је све по чину свршено, и када је засијао дан, и када се овај преосвећени архиепископ Јевстатије спремао да врши божаствену службу са свечасним јерејима и ђаконима, као што достоји на свечасну успомену овога блаженога светитеља, када је параеклисијарх ишао ка кључару да узме вино у божаствену цркву, и када су обојица ушли у клет, и када је кључар приступио ка једном суду од великих, где је раније било вина, и нађе га напуњена до врха.

Ужаснувши се због таквог виђења, и потекавши јави преосвећеноме и целоме збору, говорећи:

„Када сам ушао у клет да узмем вина у божаствену цркву, нађох једну бачву од великих, која није имала ништа у себи, и гле пуна је вина до врха".

А чувши ово преосвећени и цео збор дома Спасова, одадоше благодарење Господу и угоднику његову светитељу Арсенију, који се слави оваквим чудима. И у тај дан учинише велики празник, и узвеселише се духовно и телесно, сва човечја природа која се је ту сабрала, славећи успомену светитеља.

После овога када је држао престо светога кир Саве преосвећени архиепископ Јаков, дођоше нека два монаха од грчке стране у дом Светих Апостола, као вазљубљени другови, који заволеше иночки живот. И приступивши ка преосвећеноме рекоше:

„Молимо твоју светињу да дадеш нама једно место за засебно пребивање, као што раније навикосмо, јер не можемо живети у збору са братијом".

А преосвећени примивши њихову молбу, и потраживши место, где је згодно за њихово пребивање, и нађе пештеру у камену, која се зове Котрулица близу реке Бистрице, и заповеди да ову зазидају и да све учине што им је потребно. И када је то било свршено, и ушавши ту, живели су хранећи се од манастира Светих Апостола. И у време свакога празника силазили су у збор братије, и ту су они живели много година у великом подвигу.

А ђаво који мрзи добро од почетка века, који се брине ако би могао да преврати све људе од Христове вере и његове љубави, но који се уздају у Господа не треба никада да се боје његових замки и нападаја. Јер тај начелник злобе позавиде и овим монасима, и хтео је преваром да им препне замку, и врже млађега у неки варљиви страх, и одступивши од свога ума, поче бежати у гору, по истини као и онај кога бес гони. А друг његов видевши шта се догодило, поче га гонити, не би ли га како могао задржати, и стиже га на сред горе, и свезавши га наопако, доведе га у манастир Светих Апостола, но с великом тешкоћом, јер се крепко бораше с њим, не би ли се како отргао из његових руку и побегао у гору.

Многи народ гледаше такво чудо, и узевши тога болеснога монаха, уведоше га унутра у божаствену цркву, и помоливши се за њега ка Господу, помазаше га свештеним уљем, и од воде крстом благословене дадоше му пити. А онај монах кога назвасмо другом његовим, приведе га ка раци моштима светога кир Арсенија, и крепко плачући и бијући главом својом, говораше:

„Светитељу Христов, погледај на мога друга, како љуто страда завишћу лукавога. Но знам те да имаш власт победити његове нападаје, и погледај силом светога Духа, који се уселио у тебе, и прости вазљубљенога ми брата и друга. Јер овде, код раке твоје ћу и умрети с њим, ако га не исцелиш".

И у тај час када су сви гледали, паде болесни код раке моштију светога, и као издахну, и много часова тако лежавши, и после овога скочи и проговори: „Свети Арсеније учини ме здравим". И поче ходећи по цркви клањати се светим иконама, благодарећи име светога. И тако добивши проштење, остаде у манастиру светога са својим другом мало времена, и опет оба одоше на предлежећи им пут, радујући се у Господу.

Када су се множила чуда светога, жена нека, којој десна рука беше урасла у утробу савивши се, и слушавши о светоме како чини исцељења, дође у дом Светих Апостола, и ту се увек дању и ноћу мољаше пред божаственом црквом. Када су улазили свечасни монаси и цео збор у свету цркву, павши на лице своје и плачући вапијаше ка њима: „Света моја господо, помолите се за мене грешну". И много времена проведе у том манастиру, молећи се тако да добије проштење. И једнога дана у време божаствене литургије, док су појали и док је цео збор био у цркви, и та жена уђе у цркву, и ставши близу раке светога, где беше лежало тело његово, и ту плачући поче молити се, и у време када је јереј читао свето еванђелије, видели су је како је пала, и мислили су да је изнемогла од многога труда и ударања и горкога уздисања. И приступивши хтели су је подићи, и нађоше је као да је умрла, и лежала је тако до свршетка литургије. И када су хтели да изиђу из цркве, тада уставши благодараше Бога Владику свију и Његова угодника светитеља Арсенија.

А упиташе ју оци говорећи:

„Какво си виђење видела"?

А она рече:

„Простите ме, господо моја, јер нисам много видела, но била сам као у сну, и приђе ми неки страшни муж, имајући на себи светитељске ризе, и узе ме за болесну руку, и подиже ме говорећи: Устани. И гле, пренувши се, видим како сам здрава од моје немоћи".

И ови видевши такво чудо светога, прославише добротвора свију Бога. И жена та која се исцелила, оде дому своме са пруженом руком као што јој беше и друга. Јер Бог не заборавља трудове слугу својих, колико му послужише у овом веку. Но за такве и после смрти узвеличи успомену њихову, да и сухе њихове кости чине болнима исцељење, као што прослави и овога светога.

Богом даровани му престо светога Саве предржа тридесет година, и за његове велике трудове и подвиге и богоугодна исправљања додаде му Бог живота три године. И би успомена његова престављења месеца октобра у 28 дан. А Господу нашем Исусу Христу слава и част и клањање са Оцем и пресветим Духом, и сада и увек и на векове векова, амин.

Јоаникије архиепископ српски

После овога предстоји нам достојноименита реч, приносећи велику славу и част животу, Богом вазљубљенога светитеља преосвећенога архиепископа Јоаникија, који рањен љубављу према Христу, презре љубав родитеља својих, и од младих ноктију омрзнувши све пустошно овога света, сам себе Христу приведе. Потече за Њим као незлобиво јагње, уздајући се у Њега јединога и тражећи Његове ненаситне красоте. Желећи да се присвоји Христу постом и молитвама и сузама, јер се показа изнад тела и света, чија успомена данас настаде, и просвећује сваки узраст и ум као многосветло сунце, чији чудан живот и ми данас објављујемо, колико сами знамо и колико смо слушали.

Овај дакле преосвећени Јоаникије беше из некога краја, син благоверних родитеља, а оставивши свет и све што је у свету и заволевши Христа од младих дана, постаде монах. Стекавши чист и непорочан живот и разум, подвизаваше се у сваком добром делу, хотећи на себи изобразити не само страдања Владичина и мученички крв пролити, него се трудио да и душу своју положи ради Њега.

Био је ученик првореченога архиепископа Саве другога, који га прими због његове велике врлине и добронаравнога живота. Свако је могао видети његов диван живот, храњен добротом, јер Дух пресвети који испуњује све ризнице добара, и њега просвети божаственом благодаћу и ум његов управи ка небеској тврђави да се никада не одлучује од престола Владичња.

Овоме преосвећеноме архиепископу Сави другоме, пре његова светитељства, док још није био архиепископ, него док је још био у монашком животу, узиђе богоугодна мисао на срце, да оставивши своје отачаство иде у Јерусалим да се поклони Гробу

Господњем и свима Његовим страдањима. Тако и учини. Пошто је овај преосвећени Јоаникије био са њиме, није хтео да се разлучује од својега учитеља, но тврдим умом уздајући се у вођу свију Христа, и утврђујући се духовном силом, пожури се да у свему постави себе Господу искушана, по божанственоме апостолу, као непорочна делатеља који управља реч истине. Јер помоћу светога Духа, све се догађаше њему по његовој доброј вољи, једномисленом љубављу и јединим уздањем непоколебиве смелости сам се цео привржe Господу, и изволи ићи за Њиме до своје смрти, неослабљено гонећи уску и прискрбну стазу, па макар и погинуо на путу Његова мучеништва. Јер рече: „И разумећу Твоје путеве, и у Твојим оправдањима поучићу се и нећу заборавити речи Твојих".[1]

И у овом, као што напред рекосмо, видећи, дакле, пут учитеља својега преосвећенога архиепископа Саве другога, како иде у свети град Јерусалим на поклоњење животодавноме Гробу Господњем и Његовим божаственим и вољним страдањима, којима цео свет задоби живот, и овај блажени Јоаникије, желећи небесне славе и неисказане почасти при вечном давању, уставши пође са преосвећеним. И дошавши тамо вољом милости доброга Бога, тамо где је желео, да угледа дом Господњи свети град Јерусалим, и ушавши унутра, поклони се Гробу Господњем, и љубазно га целова са топлим сузама и накваси га росом сузних струја. Сагледавши љубазно сва дивна и чудна и неисказана чудеса Владичиних страдања и знамења, и примивши ваистину савршени благослов од тадањег јерусалимског патријарха, као достојан таквога дара, јер рече неко од мудрих: „На праведницима је благослов Господњи и добрим уздањем примиће вечна (добра), јер их искуша Бог, и нађе их достојне себи."[2]

Јер овај по правди истинити слуга Христов, од своје младости чинио је Његову вољу, служећи Му од све душе и са истинитом љубављу, тврд и неодступан, и никада није скретао стопе своје са пута мира, изобилујући у сваком добром делу[3] божанстве-

ним учењем и слатким речима. Помоћу Духа свагда се умом настањиваше на висинама Вољом Божјом.

Неким случајем, по заповести преосвећенога Саве свога учитеља, би постављен за ђакона од епископа који се тамо нашао. Навикнувши на такве обичаје и исправљања, постаде опет достојан и примања презвитерства, из руке истога епископа. Пошто га је Бог водио ка бољим делима, пооштрењу љубави, и пошто је могао постићи сваке врлине са свима који су Богу послужили, то се могао назвати и истинити проповедник Христова еванђеља и да јавља славу Божју. Јер увек и непрестано молећи се Господу, говораше:

„Господе, наведи ме на Твој пут и поћи ћу у истини Твојој"[4]; и укрепи срце моје да се боји Твога имена у почетку мога течења, који положих, да у свему чиним Твоју вољу. „Нити склони срце моје у речи лукаве"[5], да бих усрдно ишао за Тобом једним Богом мојим. Нећу погрешити ни једне заповести које си завештао у Твојим божанственим списима, но ћу их примити у своја душевна недра и исписаћу их на таблици телеснога срца. Јер они (списи) су, према пророку, „слађе од меда и саћа"[6]. Да чинећи такво течење до последњега ми даха, угодићу Теби Богу свију, пошто си Ти рекао да ћеш част дати. Јер рече: „Који претрпи до краја, биће спасен".[7]

Пошто га је најмилосрднији и милостиви Бог снабдео у сваком добром путу, куда год иђаше, вративши се из Јерусалима, постигавши тамо што је желео, и испунивши се ненаситне сладости, сасвим заборави животне жалости и сујете, и сва своја чувства чистотом телесном и смерним духом, молитвом и постом показа убељена више од снега, и дошавши усели се у Свету Гору, звану Атон.

И ту се показа као нови житељ и љубитељ добре вере и достојноименити управитељ законскога обичаја и предања, свагда добрим начином служећи Господу, и слузи долично угађајући овоме преосве-

ћеном, тако да се у многом прочуо његов живот, и да су га волели сви житељи тога светога места. Живећи таквим животом и наоружан благодарственом силом светога Духа, свагда напредоваше у богоугодним делима и уздржаваше се од сваке сујете, и тело своје мучаше постом и молитвом. Јер рече: „Уздржање је потребно свима, а још више онима, који хоће да угоде Богу; јер слободан од земаљскога, жури се на небесно."

Овај блажени разумним очима унапред виде овај маловремени живот који брзо ишчезава, и будућа добра и вечни живот спремљен свима праведницима који љубе Господа, утврди се на самоме крајеугаономе (камену) Христу, у коме све саздано има свој састав и расте, и поробоћаваше тело своје трудовима и бдењима и непрестаним молитвама, према Богоощу, јер рече: „Колена моја изнемогоше од поста, и тело моје измени се од уља"[8]. Јер проливањем суза ороси саставе душевне и телесне, хладећи се свагда даром животнога пића, тако да никада није жеднео.

Пошто је тада била велика напаст и нестројно ратовање од насиља безбожних гусара у том месту, где живљаше овај блажени, служећи Господу у трудовима и у подвизавању, у глади и жеђи, у зими и наготи. Јер много пута биваше ухваћен од ових и љуто мучен, и чињаху му многе пакости. А овај никада не малаксаваше, нити се кадгод устраши, но шта више са радошћу, благодарећи Бога, и као у сласт примаше таква страдања, ревнујући Ономе који је пострадао за свет, и хотећи таквим напастима примити почаст вечне награде. Јер рече: „Они који су са сузама сејали, у радости ће пожњети"[9]. Јер сиромаси који трпе скрб, и озлобљени, и они којима се чине пакости, насладиће се жељенога Творца света, као што и овај блажени постиже. Јер имајући од Господа вољу према корисном, и Њиме изобилова у сваком добром делу, нарекавши се храм Бога живога и обитељ свете Тројице, и стан Духа, светога, у којој се непрестано слави један Бог у Тројици.

Живећи ту у Светој Гори атонској, као што указасмо, и по Божјој вољи, опет хтеде овај напред речени архиепископ Сава да се врати у своје отачаство, земљу српску, и овај блажени Јоаникије није се хтео разлучити од њега, јер му од многих времена служаше у добром разуму и чистоти своје непоколебиве вере, и уставши пође са њиме. Када је дошао у своје отачаство, и овај блажени није могао трпети таква растанка од Свете Горе, где беше навикао да храни свој живот предивном лепотом тога непорочнога живота, служећи Господу непрестано све дане свога живота у преподобију и правди. И примивши благослов од преосвећенога, опет оде у Свету Гору, и као и красна лађа, имао је у себи сваке драгоцене куповине, добре обичаје доброга исправљања, и Духом светим пловећи, који га је добро управљао као крмилом, пловио је ка тихому пристаништу непорочнога живота, имајући у себи непотрошно богатство и неисцрпну храну самога Христа.

Када је овај блажени стигао до многожељене радости ненаситнога весеља, до Свете Горе, и ту се поче подвизавати боље него раније, чувајући се свом силом да никако не даде места повреди зле смелости, што је неугодно Богу и људима. Свагда јављајући речи Давида:

„Прикуј тело моје страху Твојему, да сачувам Твоја оправдања"[10], јер знам да љубиш праведника, и да си милостив грешницима. Зато уразуми и мене грешнога, да свима својим чувствима гледам Твоје заповести, и да чиним оно што је Теби угодно, да се не обрадује непријатељ мој због мене. Јер знам долазак Твој, када ћеш објавити савете срца, и какав ће суд бити мени грешноме, који нисам извршио Твоје воље, нити сачувао Твојих заповести."

Јер ово говорећи и молећи се Господу, навиче верну тајну, и постаде љубитељ целомудрија (телесне чистоте), живећи тихим животом, јер од младости своје сачува целомудрије и чистоту. И тако поче напредовати његов непорочни живот, да су сви житељи Свете Горе, преподобни и најчаснији оци

и Богом изабрани мужеви, хвалили његов живот. И видећи га искусна у сваком добром делу, да може да буде праведан управник и да може да се брине о свему, заповешћу свечаснога игумана дома пресвете Богородице, славнога манастира Хиландара, и убеђењем целога сабора, било му је заповеђено да буде икономом тога места. Овај блажени много се отимао да не измени правила иночкога живота, које беше навикао, али опет није могао не послушати речену му заповест.

Примивши ову власт, и ту се поче угодно подвизавати, вршећи манастирске работе, и у свему боље показујући и кушајући, што је добра воља Божја, да представи себе као живу жртву и угодну Богу, и да се ослободи од греха, да поработи себе праведним делима. Пробавио је неко време у таквом делу, док није вољом Божјом примио и чин боље части, јер због његове велике врлине и целомудрија, волео га је тадањи краљ српске земље и све његове великоимените велможе, док му се не догоди боље вољом доброга Бога. Јер га није напразно узела благодат и непорочно служење, нелицемерном љубављу, веселим ногама, брзо је напредовао у речи истинитој и у сили Божјој, сабравши многа дела. Од њих је бирао најбоља, којима је могуће угодити Богу. „Јер онај који мрзи, — рече — душу своју у овоме свету, сачуваће је у вечном животу"[11]. Јер овај блажени имао је духовна крила, и њима узлете на висину врлинâ, и према својим трудовима достојно прими награду, одбацивши гордост и грехове до којих се лако долази, и трпљењем текући на подвиг који је пред њиме.

Јер љубављу и убеђењем тадањега благочастивога краља и целога Богом сабранога сабора Свете Горе би постављен да буде игуман славнога манастира Хиландара. Најмилосрднији Бог помагаше му из дана у дан, како да се многим скрбима и теготама олакша од тежине греха, тако да се и управљајући земаљском влашћу покаже искусан и вешт у свему. Јер сам Господ рече: „Још мало времена је светлост код вас, ходите док светлост имате, да

вас не обузме тама"[12]. И опет: „Ако ко мени служи, нека иде за мном, (јер где сам ја, ту ће бити и мој слуга)"[13]. Јер овај блажени, кога називам верним слугом Христовим и мужем духовних жеља, поживе целомудрено и пажљиво у садашњем веку. Јер то је прво и последње дело, не уздати се у сујетна дела, но стекавши смерну мудрост, навикнути што је Божја воља. Јер божаствени Павле објави, говорећи: „Ако устраже Господа, наћи ће га, јер није далеко ни од једнога од нас, у коме, дакле, сви живимо и крећемо се и јесмо"[14]. А Давид пророк рече: „Господ је близу оних који су скрушена срца, и спашће смерне духом"[15]. И опет: „Ево очи Господње су на онима који Га се боје и на онима који се уздају у Његову милост, и уши Његове су (отворене) за њихову молитву".[16]

У таквој, Богом и Пречистом дарованој му власти, поче живети исто тако часним животом, имајући једну вољу и хотење својствене везе духовне љубави према свима Богом изабраним чрнцима, који су житељи тога светога места, и према свему стаду духовне паства у Христу дароване му. Никада се није клонио подвига добра исправљања, на који беше навикао, бдења и молитве, а уз то тихе и добросрдачне милостиње ка ништима. Јер о њој рече писац Прича: „Ништељубље и странољубље су две гране плодне маслине, јер ко не одвраћа лица својега од ништега, учиниће добро души својој у дан туге".[17]

Много времена проведе у дому Пресвете, и опет отуда по Божјем случају самовољно остави такву власт, и опет се врати у српску земљу, више желећи да му се не повери никаква земаљска власт, да би ум његов остао неудаљен од божаствене љубави, на коју беше навикао од своје младости. Али су га желели они који су владали у та времена, да им послужи у сваком делу, јер су знали да је у свему угодан и разуман. Али кога Господ љуби, тога у животу славе и земаљска царства, а после смрти ње-

гову успомену из рода у род. Јер и ту дошавши опет од Свете Горе, и пробавивши мало времена у божаственој љубави и у угађању Христу, и у исправљању у сваком добру, Њему јединоме дајући жртву хвале и појући име Његово у весељу срца, према пророку: „Нека се узрадује срце оних који траже Господа"[17a], по изволењу Божју и милосрдној Његовој милости, и љубављу благочастивога краља Уроша, би постављен за игумана дома Пресвете, место звано Студеница, коју од почетка подиже велики господин наш и првопрестолник, преподобни отац Симеон Немања, јер ту и до сада божаствена и свечасна рака његових моштију, силом светога Духа, обилно излива миро доброга мириса.

Јер ту овај блажени прими савршену власт о законском исправљању и о душевној користи, гледајући праведну зраку беспочетне светлости, самога Христа, трудећи се једномислено да Му угоди за живота на земљи, и бринући се том божаственом црквом, као и својом душом. И њу је красио благочасним уставима, да се у њој непрестано слави Господ, увек спремајући се за небесни живот. И крепком силом и Владичином десницом управљао се на божаствени пут, не гледајући на временско, но више гледајући напред на будуће, знајући леносну тегобу да је привржена сваком злу, и да расипа многе плодове врлина, и њу омрзе од све душе своје. А бодрост и неослабљено подвизање и све тегобе собом предузимаше, и чувао је заповести Господње као рођени син, а не као лени слуга или најамник, мислећи и на стицање добре вере, чекајући као верни слуга дан доласка Господњег, у који ће дан постати обнажена сва дела и мисли људске. И ко је тај, ко ће тада моћи коме помоћи? Јер рече: „Убојмо се приче онога који је сакрио таланат и који је чуо: „Узмите од њега таланат и баците га некорисна и непотребна у крајњу таму, а онај верни (слуга) ће ући у радост Господа свога"[18]. А за овога блаженога достојно се може казати да је Богу добро послужио у овом животу, без узбуне и неослабљено,

у савршеном целомудрију и доброј вери и чистоти, и у свакој другој врлини био је раван анђелима и достојан седења апостолскога.

Када је прошло мало времена, престави се овај Сава преосвећени архиепископ, и после његова престављења преузе светитељски престо Данило архиепископ, који је ради некога дела, као што и напред указасмо, био смењен таква престола. И после његове смене настаде велико тражење, где да се нађе какав достојан и Богу угодан муж у монашком правилу, који може да прими свише даровану власт престола светитељскога, по првообразној части божаственога и законскога предања светим апостолима и богоносним оцима, и после овога новојављеним и блаженим учитељем и наставником нашим кир Савом. И пошто су много тражили, не нађоше никога другога достојна такве власти, осим овога блаженога Јоаникија, који је у то време био игуман дома пресвете Богоматере, места званога Студеница.

Кад је одатле био позван, и када је био сабран цео сабор свеосвећених епископа и игумана српске земље, милосрђем Владике свију Христа и благовољењем целога свештеничког сабора и љубављу благочастивога краља Уроша, би уведен на свети и божаствени престо светога Саве, и би назван славом божаственога имена: Јоаникије преосвећени архиепископ. И видећи се да би удостојен великоимените славе и части од Господа, и да му се дарова дар од вишње премудрости, да има духовну власт правоверне хришћанске вере, живећи од младости своје непорочним животом, и до сада сачувавши неповређену веру, и тако прими двоструку Богом даровану власт, небесну и земаљску.

И поче се већма подвизавати ка духовном исправљању, чувајући Богом поверену му паству са сваком богобојажљивошћу, и све недостатке пре њега потрудивших се светитеља, овај блажени сам

собом испуњаваше и свршаваше у правду, желећи да прими награде за своје трудове при вечном давању, као што и ранији примише мало трудивши се у овом животу. Јер у свему, Богом даровану му децу, сведочећи им учаше, говорећи по апостолу:

„Браћо и другови, и чеда вазљубљена, знате да иде дан Господњи велики и страшан, и не брините се ни о чему, но да се ваша приношења Господу свагда казују молитвом и похвалним мољењем. Негујте братољубље, и не заборављајте страноњубља.[18a] Јер Господ нам завешта живот вечни, а шта је боље од тога, него никада не видети смрти? Јер ово вам казујем да живимо преподобно и праведно, изобилујући у сваком добром делу, испуњујући реч божаственога Павла, јер заповеди говорећи: „Друг друга теготе носите"[19]. И опет: „Нико од нас да не тражи (гледа) оно што је његово, него што је другога"[20], једним устима и једним срцем, једном вољом и хтењем у свему, добро прослављајући Бога, који се слави у светлости светих.

Када је овај преосвећени архиепископ држао престо Господом даровани му, и тада је управљао добрим и непомућеним животом праве вере, и сви су људи живели мирним и тихим животом. А у то време био је благоверни и христољубиви краљ Урош, који веома љубљаше овога преосвећенога. После некога времена, ђаво, који од искони мрзи род хришћански, подиже љуту завист против овога благочастивога краља од сина му краља Стефана. Јер подигавши се са великом силом, узе престо својих родитеља, тако, као што указасмо у напред писаном житију о свему што се догодило. Јер овај благочастиви краљ Урош, видећи се лишен царскога престола, уставши оде у крај хумске земље, и тамо и доврши живот. Овај преосвећени Јоаникије, сећајући се његове нелицемерне љубави и пошто му беше

обећао, да се и до своје смрти неће разлучити од њега, оставивши свој светитељски престо, и уставши оде за њиме, и тамо поживе у страни земље пилотске.

После мало времена пређе из овога живота у блажени и вечни живот, и прими вечну славу и почаст од Христа, који даје награду, и његово свето тело би благолепно погребено у томе крају од благоверних и христољубивих мужева.

И опет, када је прошло неко време, после преставлења овога преосвећенога, Божјом вољом био је тада благоверни краљ Стефан Урош и благочастива мати његова Јелена. Овој узиђе богоугодна мисао на срце о овом преосвећеном, да заповеди да се његове мошти пренесу из те далеке стране, сећајући се јединосвојствене љубави његове праве вере према себи. Тако је и било. И сабравши богољубиве и достојноимените мужеве, свечасне игумане, јереје и ђаконе и многа чеда црквена, и њих посла са великоименитим бољарима њезина отачаства, да пренесу мошти преосвећенога. Беше минуло две године и девет месеци иза преставлења. Када су дошли тамо и када су свршили све по обичају достојно свеноћнога стојања пошто је било божаствено пјеније и велико славословље, и такође ујутро, и после овога заповедише да се откопа његов гроб. Када је то било, нађоше његово свето и блажено тело неповређено, ваистину свето и цело телом и духом, као што беше видимо и пре у животу његову. И спремивши га благолепно, и понесоше га ка спремљеном гробу у дом свете Тројице, место звано Сопоћани. И ту сама благочастива Јелена са свеосвећеним сабором учинише над телом преосвећенога псалме и божаствена пјенија и са добромирисним мирисима часно славећи положише његово тело у гроб, где лежи и до овога дана, часно спомињан у Господу.

А жив предржа престо светога Саве четири године. И би успомена преставлења његова месеца маја у двадесет осми дан. Јер така ти је сила Божја,

велика су и неисказана чудеса Његова, јер они који су му добро послужили у овом животу, таквих тела гроб не раствори, нити земља узможе држати, као и у овом веку (тело) овога преосвећенога. Јер живећи непорочним животом и после смрти сачува неповређено тело, и на висинама ликујући са анђелима, непрестано слави свету Тројицу, једно божаство са Оцем и Сином и пресветим Духом, и сада и увек, и на векове векова, амин.

Месеца јануара у четврти дан. Житије Светога Јевстатија Шестога архиепископа српског.

Опет добра реч божаствене силе, почетак у правду, достојна је реч да се прослави житије праведника, јер ће живети на векове, и од Господа је њихова награда, а њихова брига је за вишњом и горњом чашћу, утврђење царству и пристаниште утехе, и мени најпосле, последњем од свију смерноме Данилу, пошто сам напред писмено изложио према сили свога разума. Јер од неисказанога нешто мало изложивши, потом гледам на оно што је преда мном, смео у нади да не мудрујем високо, но да гледам оно што приличи смиренима и према времену, јер велико је стицање само спомињати житија праведника. Јер не (пишем) вести противнима или онима који неће добро да слушају, но ка духовнима који у сласт слушају речи духовне, и свакако се брину за истину, и који су се знаменали истинитом светлошћу, и који благочастије ка Христу јављају један другоме. Јер достојно је да ја, који сам се осветио светлошћу разумнога виђења, т.ј. дара божаствених речи, и није ми лепо да ћутим, јер не говорим своје нити састављам моју похвалу, но славу Божјега величија, славу коју прими од Оца и њоме прослави своје вазљубљене. Јер у Њега је све и Њиме је све, и ничим се тако не радује, као човечјем исправљању.

Јер ми треба, вазљубљени, да се трудимо мало времена и да не ходимо по телу, но по духу, да се законско оправдање изврши у нама, као и у овом блаженом светитељу нашем, који се у прошлом времену подвизавао подвигом доброга исправљања, и победи ђавола, и јави се житељ небесне обитељи и грађанин вишњега Јерусалима. Јер тако ми се чини, да његов Богу угодан живот превазиђе многе достојноимеиоване. Јер уклони сва чувства од света, и бежаше од Содома, т.ј. сластољубног падања у грех, бежаше од запаљења, које пали као и огањ злим делима, и тако се не претвори у слан камен. Но пошто смо смело започели реч о овом, журимо на

оно што је пред нама, не устежемо се, пошто је време угодно, да бисмо могли дочекати корисно, јер доброта овога мужа чини мени смерноме многе плодове речима.

Овај дакле блажени светитељ Јевстатије беше рођењем из краја Жупе Будимаљске, син неких богобојажљивих родитеља, који се од своје младости није бринуо за љубав родитеља, и што је више узрастом успевао, то се више водио у љубав Божју. Није гледао ни на једно дело земаљске сујете и живео је у младости без злобе у сваком корисном исправљању, и учећи се потребном обичају. Свагда и увек идући у свету Божју цркву, у сласт слушаше божаствена пјенија и читања речи из књига, и оно што је прочитано из њих, смотреном и целоумном памећу чуваше у себи. И једном дошавши ка својим родитељима, рече им: „Господари моји, љубављу зажелех да ме дате да учим речи књиге". А они, када чуше ове његове речи, веома се обрадоваше и благодарише Господа даваоца свију добара, који је то дете ранио љубављу према Богу. И нађоше некога учитеља, и њему дадоше свога сина да учи књиге, и њих помоћу силе светога Духа за мало времена научи, тако да се он, ученик, показао већи од премудрих учитеља.

Јер овај младић није се ништа бринуо о многом јелу или пићу или о одећи, нити је тужио за својим родитељима, но је ум свој приковао божаственим учењем, и сву срдачну љубав и једномислено уздање имађаше у Господа. Јер неко од мудрих рече: „Кога хоће Бог, тому даје у његовој младости крепост силе божаствене". Види онога, кога од оваца помаза милошћу помазања, или онога који је био млад три године и исповедио је Његово име. Тако и овај блажени, назнаменан од младости своје Господом, Њему се одлучи.

Јер дошавши до умнога размишљања и оставивши своје родитеље, и уставши, пође на пут Господом обећани му. И дошавши у крај зетске земље, уђе у манастир арханђела Михаила, који се зове славна епископија. И ту прими монашки образ из руке свеосвећенога епископа Неофита.

И од тада поче пазити на свако добро дело, на исправљање законско, водећи себе ка трпљењу и живећи у великој смерности према свима, расматрајући све добро, и чистећи душевну нечистоту испирајући је као у купщи воде животне. Топлим сузама квасио је лице своје у све часове дана и ноћи, молећи се Господу Давидовим речима, и говорећи:

„Господе, наведи ме на Твој пут, и поћи ћу у истини Твојој"[1] И „не одврати лица Твога од детета Твога"[2]", „јер сам Теби привржен од зачетка, од утробе матере моје Ти си Бог мој"[3]. Јер већ од сада нећу гледати натраг да вратим ноге моје са пута сазнања Твојих, но ме удостоји да Твојом добротом побегнем од животне узбуне и да свршим у вољи разума Твога. Јер знам да ниси далеко од оних који Те призивају са вером, јер си рекао у светом Твојем еванђељу: „Јер сваки који моли, рече, примиће, и који тражи, наћи ће"[4]. Јер Ти си вођа онима који блуде и утеха малодушнима, Слово превечно, који си се ради насваплотио од Оца, и ниси хтео смрти ниједноме од нас, но обраћања животу."

А предобри Бог наш, брз у милости и добар у милосрђу, који чини вољу оних који се уздају у њега, и који слуша Њихову молитву, не презре ни овога блаженога, но му испуни прозбе. И живећи ту у манастиру светога арханђела у збору монаха који су тамо били, добро навиче сваке добре обичаје, божаствене поуке и законска правила, тако да је достојно рећи да је био у свему савршен и љубљен од свију житеља тога места. Целим својим животом беше се прочуо, да ће узићи на предивну славу и почаст. Благообразно и целомудрено живљаше и извршиваше подвиге: ноћна стојања, молбе и молитве и божаствене псалме, глад и жеђ, и пребивање у наготи и легање на голу земљу. Јер слушаше каквим животом живљаху богољубиви првога времена, како

сваки од њих даваше убогима обилне милостиње од своје сиротиње и никаква богатства, а само од рукоделија или хране даване им, но и ту даваху у руке ништих. Овим ревнујући овај Богом вазљубљени, од хране коју је добијао у том манастиру, нашавши гладна сиромаха и њу даваше овом, а сам у сласт крепко трпљаше глад и жеђ, слушајући божаственога Павла, који каже јер рече: „Ничим се душа неће смирити, осим ако буде лишена хлеба."[5] Никада не закасни од црквенога устава, дневнога и ноћнога пјенија, но шта више многе најбоље превазилажаше, свагда умним очима гледајући ненаситне красоте Господње, и посећујући Његову свету цркву и сећајући се закона Божјега у своме срцу.

Рањен Његовом љубавном стрелом свесрдачнога уздања ка Њему, и разгарајући се пламеном божаствене вере, усхте ићи у Јерусалим на поклоњење гробу Господњем и пречистим Његовим страдањима, којима се сам вољно предаде. И не казавши никоме мисли своје, поче се прво са уздисањем топлим сузама молити ка љубитељу својему Христу, уносећи речи Богооца, и говорећи:

„Господе, пред Тобом је сва моја жеља, и уздисање моје не сакри се од Тебе"[6]. Сада гредем за Тобом и свим срцем својим тражим име Твоје. Но не остави ме без наде, јер сам створење руку Твојих, и тражим Тебе даваоца живота мојега, управи ноге моје на пут миран, да не каснећи њима идем у Твој свети град, где је Онај, који је био живот свега видљивога и невидљивога, примио смрт ради мене осуђенога, и ту ћу се поклонити месту где је лежало Твоје пречисто тело, и умним очима обухватићу дивна и пречудна чудеса Твоја, о којима слушам. Јер ако Ти, Владико мој Христе, изволиш о овом, то ћу наћи вечно насићење и прећи ћу ка истинитој вери и красоти, и угледаћу добра Јерусалима све дане живота мојега".

И Бог свагда уветлив милосрђем и свевидећим оком гледајући овога блаженога од његове младости,

и овде му јави своју милост, испуњујући његове прозбе. Јер док је много мислио где би нашао такве богобојажљиве другове, са којима би ишао у жељена му (места), и док је због тога много туговао због незнања пута, јавише му се нека два монаха, као да их је сам Господ послао, јер ваистину је Његова доброта и у таковим. И нашавши овога блаженога, говораху му, да иду у Јерусалим да се поклоне гробу Господњем и часним страдањима Његовим. И овај благодаривши Христа и поклонивши се пречасној икони Његовој и архистратигу силе Господње у томе месту (т.ј. манастиру), и у весељу и радости срца пође на предлежећи му пут, хвалећи Бога за све. И разумеде Његову неисказану силу и бесконачну милост, и Његовом помоћу и заступством, неповређено и без смутње пређе такав пут, не имајући никакве скрби. Јер рече: „Плећима својима осениће те, и под крилима Његовим надаћеш се"[7]. О доброга исправљања и непоколебиве вере овога мужа, ко се неће подивити, како се, носећи смртно тело, обуче у непропадљиво, од младости предавши се да служи Господу, и Његову вољу вршећи у сваком добром делу, јер дошавши у затишје без валова и достиже вечне жеље.

Дошавши у свети град Јерусалим, и поклонивши се љубављу свесрдачне наде гробу Господњем и свима божаственим страдањима Његовим, постаде истинити посматрач, обновивши новом благодаћу Христовом душевне и телесне саставе, и поцрпе пучину доброте Божјега човекољубља, хотећи да свима излије реке благослова. И ту пробавивши много времена, и обишавши света места и божаствене пустиње у околини Јерусалима, где живе преподобни и богобојажљиви мужеви, и навикавши на њихов складни живот и исправљање, и опет отуда Божјом вољом хтео је да се врати. Јер тако мишљаше, пошто је био у Јерусалиму, да опет иде у Свету Гору, и ову мисао гледајући умним очима, и природном љубављу вере настањиваше се посред ње. Јер души корисним беседама и духовним речима крепкога подвизавања, а уз то и уздржавањем од свакога злога дела, и таковим хранећи душу своју, био је испуњен свима обичајима

ових богољубазних. Васељенски учитељ Павле каже говорећи: „Они који се Бога боје, све ће им успети на добро“[8]. Сам је пазио на себе јединога, доброиспитно чувајући у свему душу своју, по апостолу, јер рече: „Пазите пажљиво како ходите, не као немудри, но као премудри, искупљујући време, јер су дани зли“[9]. И Господ: „Пазите на себе“[10]. Овај блажени водећи се ка радостима доброга звања Господа својега, и од Њега чекајући помоћи, коју ће му стазу показати, по којој ће идући приближити се без закашњења љубитељу својему Христу, кога је желео од младости своје, и Његову вољу и жељу до краја је поштовао. И ту остаде у Јерусалиму, колико се Господу изволи.

И опет вођен силом пресветога Духа, врати се натраг, и усели се у Свету Гору, у дом Пресвете Богородице, место звано Хиландар, радујући се многохвалном радошћу и у сваком весељу срца јављајући речи Богооца Давида: „Колико су вазљубљени станови твоји, Господе сила, жели и гине душа моја у Твоје станове“[11]. Сам себе је скрушавао смерним речима, да гледа оно што је смирено и да трпећи очекује долазак судије, хотећи награде вечнога блаженства. Смотрено се просвећивао сваким добрим делом, не само пред Богом, но и пред људима, слушајући речено у светом еванђељу: „Нека се просвети светлост ваша пред људима, и да виде ваша добра дела и прославе Оца вашега, који је на небесима“[12]. Тако и овај блажени Јевстатије, мислећи у себи, говораше:

„Знаш, грехољубива моја душо, ниси сама себи слободна, јер си купљена ценом крви непорочнога и пречистога Јагњета, Христа. Али Те, дакле, не остави добри Бог у ропству лукавога, јер нас преводи од сујете и преваре овога света на божаствено Његово виђење, и даје невиђене дарове љубави своје. А ти не пазиш на то, но се својом вољом предајеш мисаоним непријатељима, а не знаш да те благодат Божја води на покајање. Јер божаствени весник и

васељенски учитељ апостол Павле говори, рекавши: „Зар не знаш, човече, да те благодат Божја води на покајање“[13]? А ти по жестини својој и непокајаноме срцу купиш себи гнев и јављање праведнога суда Божја.

Јер Бог судија је праведан, и силан и трпељив. Јер ваистину је трпељив, дуго очекујући наша падања у грех, и против њих не наводи јарост гнева својега, и пре суда свакога трпи, али на послетку са љутином истине истражује на суду. Да, ради овога што ће бити на послетку, ти дакле, душо моја, разбистри ум свој ка стражи небесној, и буди готова у трезвености и „изобилујући у сваком добром делу“[14], „јер у час, који не мислиш, доћи ће син човечји“[15], и љута смрт претекавши изломиће стан твога тела и убиће тебе, која спаваш сном греховним“.

Овај блажени поучаваше се дан и ноћ у заповестима Господњим, угодно свршавајући свако поверено му дело манастирске работе. Никада не застења нити поропта, но све испуњаваше са благодарношћу и у весељу срца, неослабно прилеже божаственом пјенију, множећи Господу молбе и молитве и ноћна стојања. У таковом исправљању поживе многе године ту у славном манастиру Хиландару, и веома се поче истицати његов живот, тако да је био познат и љубљен од многих богобојажљивих и часних мужева, старих житеља тога места, и многи су са њиме говорили беседе духовне. Јер га знађаху у свему као добропотребна, и да је ваистину заволео Христа и да је мртав за цео свет. Јер све пропадљиво овога света, који брзо прелази, као небопарни орао високо прелете, имајући крила позлаћена — добра дела, устреми се на пренебесно, и ради тога обећа му Господ живот вечни.

После некога времена милосрђем доброга Бога и убеђењем целога Богом скупљеног сабора Свете Горе, би му заповеђено да буде игуман дома пресвете Богоматере славнога манастира Хиландара, и знађаше какав је дар примио од Господа, и каквој је

пастви умних оваца стада Христова био поверен да буде истинити пастир, чувајући стражу за стадо своје, да га се не дотакне свегубитељ лукави звер. Тако поче добро служити Господу, имајући у свему добар узор, изнад силе превазилазећи многе у благоразумном великом чудном исправљању и доброразумном расуђивању, и свршавајући сваку доброту. Његов складни живот сматрао је блаженим Господ свега, и похвалише га анђелске силе, и задивише му се људи, а веома га заволеше благоверни цареви и одадоше му почаст изабраним даровима, јер видеше да га и Господ обдари чашћу, када му даде дарове власти небеске и земаљске. Јер праведно се овај мој блажени господин сећао оне речи Владичине, да је „сила царство небесно и да га усилници грабе"[16] и тиме се труђаше да собом све изврши, као што је слушао за многе трудове и сва добра дела, која беше чинио господин наш преосвећени кир Сава.

И овај преблажени, њему свагда ревнујући, жураше се на предлежећи му пут, убоге милостињом обасипајући, сиротима и удовицама дробећи свој хлеб, и дајући крова бескућницима, ништима свагда добри обогатитељ и проповедник сваке побожности, у свему послушан пред Богом, да мисаоне очи и уши срца приклони речима уста Његових, (јер такових се речи клоне сви они који чине зло), да има непорочну веру и нелицемерну љубав ка Господу, узрашћујући плодовима душевнога стицања. Јер сетимо се да ће судија доћи и да ће се обрачунати са слугама, којима је предао таленат. Да не помишљамо да имамо што у овом веку: част и славу или богатство, што је хуђе од паучине, но да мислимо са којим ћемо добрим делима избећи муку неиздрживу и грозоту несагориму, и таму која никада нема светлости. Јер није створио муке да нас мучи, него нам је спремио небеске обитељи и устројио живот са анђелима. А ми се самохотно својом вољом предајемо у бесконачне муке, чинећи у овом веку што није угодно Богу. Да, која реч ће нас избавити из његових руку, који једини зна што је у срцу и све мисли свакога од нас? Јер божаствени Павле објави, говорећи: „Све је наго и обнажено пред очима Његовим"[17].

А Богоотац (Давид): „Господ зна мисли човечје да су сујетне"[18]. И исти: „Оно што нисам учинио, видеше очи Твоје, и у Твојим књигама све ће се записати, и у дан сазидаће се"[19]. Па како се може што од Њега затајити од онога што смо ми учинили?

Овај блажени све боголепно учећи и собом показујући свима образац врлине, живео је добром вером и чистотом у дому Пресвете, у напред реченом манастиру Хиландару, докле Бог света и промисленик свакога доброга дела изволи, да овај блажени Јевстатије такову власт држи у Св. Гори.

И опет неким случајем постаде епископ славнога манастира Арханђела у зетском крају. Ту је раније примио монашки образ, и ево по други пут виде где се благодат Божја збива на њему и Његов неисказани промисао овом блаженоме, јер ниједне части или достојанства није желео нити помислио, да се што од тога збуде, а све му је давано чудном добротом и великољепијем, као из саме руке Владичине. А Бог који једини све зна и који унапред све види, повери такво овом блаженом, знајући да је удостојен већих и достозваних части, да прими обоје, и земаљско и небесно: небесно прими, јер презре земаљско и сав се приведе Христу, и земаљску част апостолске столице, јер зажеле Вишњега и вечнога блаженства. И реч Богооца догоди му се, коју рече: „Близу је Бог оних који су скрушена срца, и спашће смерне духом"[20]. И опет: „Неће Господ лишити добра оне, који ходе у незлобивости"[21].

Достојно ми је рећи, возљубљени, да овај блажени према својим складним делима прими такав дар од Господа, и поживевши непорочан живот и блажена дела, пређе у васкрсење вечнога живота, знаменован великим и спасоносним печатом Новога Завета Христова пређе неповређено ваздушна митарства, са радошћу провођен зборовима анђела и арханђела, примајући неисказану светлост виђења Свете Тројице. Томе се радује сам Владика цар света,

објављујући му ону реч многохвалне и пресветле радости, говорећи:

„Добри мој слуго и верни, уђи са смелошћу у радост Господа својега“[22], данас те постављам у ред ликова анђела мојих, и уготових ти станове небеснога живота, и заповедам да будеш учасник бесмртне моје трпезе“.

Овај Богу вазљубљени прозре умним очима такве вечне пренебеске награде доброзрачнога виђења, навиче добар разум речју и делом, од чијег богодухновеног језика се родише многи плодови божаствених и доброразумних речи. Јер изли се благодат на усне његове, и добар је разум ономе који га чини, и њиме је хвала Његова из рода у род. Јер добрим подвигом подвизавао се, т.ј. бдењем и молитвама и постом, утврђујући у страху Божјем доброразумно и доброљепно сва чеда свога духовнога порода у Господу, и водећи ка Његовој љубави, као гром небесни учећи божаствене речи, и говорећи:

„Браћо и другови и чеда вазљубљена, последујмо добром Владици; јер време се свршава, које опет не можемо добити. Јер садања дела су будућа наплата. Бежимо од светских похота, бежимо од варљивога света и љутога владара света, а будимо чисти Онога који га је створио. Поштујмо (Божји) лик, постидимо се звања, приложимо сваки живот какав је према својој сили, да Бог уроди добро време, да свима плодовима врлине испунимо обитељи које су тамо, и толиким радујући се саберемо руковети, што смо са сузама сејали, свако свршавајући своје дело подвига: безгрешно учење и живот не противан, слух добропокорив и доброразуман, дело чисто, и одбијање од целога света, брак чист, али да се зато не одлучујемо од Бога, пост који се не горди, и насладу са уздржљивошћу, обилно у молитвама и песмама, у заступљење свима који требају, а сви сузе и чистоту, и простирати се на предлежеће добро. Јер је речено: „Помоли се да дадеш милостињу немоћнима, и нећеш се јавити празан пред Господом“[22a].

Нека ни један од вас, вазљубљени, не буде празан и бесплодан душом и нечедан. Јер знам како не

треба да одбијамо оваца од истините паше, нити да их губимо, јер пастир добри положи душу знајући своје (овце), познат од својих (оваца), и зове све (овце) по имену, и изводи и уводи од неверовања у веру, и од овога живота у живот који је тамо.

Да, убојмо се, вазљубљени, да како год од нас не почне суд претње, и да Га чујемо како говори к нама: „Од уста твојих судићу ти, зли слуго и лукави“[22b]. Јер прстом Божјим сви смо написани, и у онај дан отварају нам се књиге откровења, јављајући све што смо учинили мало и велико.

Да, не ленимо се, вазљубљени моји, но шта више трудимо се чинећи све што је угодно Господу, да добијемо вечно блаженство и радост бесконачнога весеља, где нема скрби ни бола, жалости и уздисања“.

Оваке речи доброразумне поуке јављаше овај блажени ка Господом повереном његову стаду, болујући душом и срцем за корист њихова примања пренебесне славе и светлости од Господа. Јер васељенски учитељ апостол Павле, напојен Духом светим јавља у посланици Титу: „Потруди се да поставиш себе искушана пред Господом, непостидна делатеља, који управља слово истине“[23].

Тако и овај блажени у свему чинећи и напредујући, чуваше све божаствене заповести и законске уставе. Ако би чуо да који спис богоразумних речи објављује неко добро дело, неослабно се о томе бринуо, како би могао собом све испунити. Јер ко се, сећајући се живота овога блаженога, који је у свему добро Богу послужио од своје младости па чак до краја, и да ни једном речју или делом није погрешио воље Његове, и видећи такво, неће задивити, да онај који је обложен смртним телом и да буде удостојен од Господа да не види никада пропадљивости? Али није напразно био удостојен таква дара од Господа; јер сам каже у своме светом еванђељу, говорећи: „Ходите ка мени сви који се трудите и обремењени, и Ја ћу вам дати покој“[24].

Пошто је овај богоносни Јевстатије предржао престо светитељски зетске епископије, као што напред рекосмо, и ту је живео смотреним животом,

и ограђујући у свему свој ум страхом Господњим. Јер то је почетак сваке врлине, бојати се Господа. Јер Богоотац рече: „Почетак премудрости је страх Господњи"[25]. Јер трептећи од Њега и на Њега гледајући, од Њега чекаше да прими награду бољега блаженства, као што и доби.

После мало времена брза и милосрдно дарежљива милост доброга Бога свега, постиже овога блаженога. Када је Јоаникије преосвећени и свети архиепископ прешао од овога живота на вечни и блажени мир, који је примио за добродетељни живот тако као што чусте, а у то време је био благоверни краљ Стефан Урош, који потражи са Богом дарованим му сабором отачаства свога, земље српске, епископима и игуманима и правоверним његовим бољарима, хотећи наћи некога Богом изабрана мужа од најчаснијих црнаца, коме би поверио божаствени престо светога архијереја Христова Саве. И не нашавши више никога, осим овога блаженога, и када је био дозван, и благоверни краљ му објави оваке речи, рекавши: „Бог нам тебе показа достојна да будеш водитељ божаственоме закону". А овај блажени много увераваше тога благоверног краља, упућујући му велику молбу, да би га оставио. И видевши да није могао постићи такве молбе, врже сву своју мисао ка Господу који чини такве на тисуће, и за све што се догоди, похвали име Његово.

Када је био нарочити дан и био скупљен цео сабор, учинише са овим блаженим све по обичају, и узевши га на престо светога кир Саве, прославише велегласно: „Јевстатију преосвећеноме архиепископу многа лета". И овај преосвећени видећи немишљену радост која му се изненада догодила и изненадну славу части апостолскога седења, благодаривши прво Бога света, рече:

„Велики је Господ наш и велика је Његова крепост, нема мере разуму Његову"[25а]. И „Бог наш цар пре векова и на небеси и на земљи, све што усхте, и учини"[26]. Али шта ћу Ти, дакле, дати или шта ћу Ти достојно принети према Твојој неизмерној и несхватљивој милости, коју чинећи и чиниш са мном недостојним слугом Твојим дивна и преславна и великољепна штедрољубствија Ти? Јер гледајући ово што се данас збива од лица силе Твоје, хвалим и величам клањајући се доброти Твојој, која је до века, и никада не оскудева свима који чине вољу Твоју.

Јер том добротом и славом Ти прослави своје свете апостоле, пророке и мученике, који бише учитељи свему духовном испуњењу и саставу пре закона и после закона, онога Еноха и праведнога Ноја, Аврама и Исака и Јакова, и дванаест патријарха, Самуила и Давида. Јаој неизрециве Твоје доброте, Владико свега, јер посред таквих јављаш учасницима и нас недостојне, и нама који смо у телу дајеш да сазнамо Тебе истинитога Бога, и да разумемо Твоју љубав, и угодно послуживши Ти у овом веку да добијемо вечна Твоја добра, која си спремио онима који Те љубе, добри и брзи у милости Боже наш. Али уразуми, дакле, мене недостојнога слугу Твојега мудрошћу силе пресветога Духа, да смотрено и богоугодно пређем буру многометежнога ношења валовима сујетнога грехољубивога овога живота.

И овај свети и божаствени степен великога Ти архијереја кир Саве, даровани ми Тобом, за које време се удостојих да га управљам, сачувај ме у том и сачувај ме као непорочна делатеља, очишћена душом и телом, у свему управљајући реч Твоју истиниту, и даруј ми приношење многога добра: бдење, молитву, пост и блажени живот. Јер у дубини страсти очајавам, и тиме остајем неисцељен. Јер ко је (био преварен), притекавши у тишину Твоје добре милости, и када је погрешио жељу срца свога онај, који милостињом и вером чисти многа грехопадања? Треба ови помоливши се да ране исцеле ранама, и да потребно стеку потребним, па чак и најмањим веће. Јер Ти си Бог који узимаш такво, и дајеш им у онај час дугове са приплодом. Јер заповеда да је свакоме добро чинити корисно души у овом веку, да не би био послан у муке које су тамо. Јер нема

онима који су отишли у ад исповедања или покајања, јер овде је исправљање живота.

Шта ћу учинити, јадник, шта ћу када будем изведен тамо у страшни дан праведнога на испитивање за учињено, када учинивши обличење и према нашем лицу поставиш грехе — љуте оптужиоце, побијајући мисао мишљу и осуђујући делом дело, и испитујући достојно свачији лик. Да, ко је тада помоћник, који би могао утеху јавити и избавити од скрби? Који ли завет, који ли лажни одговор, које ли вешто отезање, или која хитра вештина против истине би могла преварити судију који не гледа на лице?

Свима ће се све положити на меру, и дело и реч и мисао. Јер пророк Богоотац гледајући дан последње наплате, рече: „Убоја се земља и ућута, када устане Бог на суд"[27]. И опет: „Свака мисао човечја исповедиће ти се"[28]. Да, како ћемо тада отрпети Његово обличење? И какав ћемо одговор дати, када тако видимо како нам још наводи речи претње, говорећи са јарошћу: „Видите, пребедници, и погледајте, и подивити се, и ишчезнућете, јер ја вршим дело, коме ви не веровасте. Али у овај дан — Господ рече — да ли ћете ме претрпети гневна? Јер мој страх и суд је у правди и још без милости онима, који нису чинили милостиње". Да, каква ми је тада корист од многих молби, или ако кажем: Сагрешисмо и учинисмо безакоње, а не сачувасмо нити учинисмо што нам заповеди. Него ходисмо за похотом и за нашим лукавим разумом, и зато дође све ово на нас. Ти си Бог, а ми чинисмо безакоње; Ти си дуготрпељив, а ми достојни ране; Ти си страшан, и ко ће Ти се противити? Јер Ти си који дајеш живот и смрт, који удараш и опет исцељујеш. Ако ово или боље од овога тада речемо, која нам је корист од тога, или шта ће нам успети, када нема опроштаја, но мука вечна?"

Господин мој преосвећени архиепископ Јевстатије, богоразумно у будућности предвиђајући ово умним очима и душевним гледањем, управљањем богоспасоносног узрока пресветога Духа, како се ме-

ња овај варљиви живот, којој ли је сујети краткога ишчезнућа сличан, тако да могу казати да је као паучина, или магла коју ветар разгони и која брзо нестаје, а оно је пребивање вечно и никада нема краја или пропадљивости, но свагда светли у Господу, у коме се без гледања на лице дају праведнима почасти вишње награде, а грешнима љуте и неиздрживе муке. И ово разумевши, у све дане свога живота бринуо се је како ће угодити Господу и осећао је душевну жалост за спасење душе, свагда сећајући се коначнога разлучења, и упућујући душу своју на добре мисли и добропотребна дела, и пред очима својима увек имајући испитивање страшнога и трепетнога судије, и о свему што ће тада бити, о чему напред проговорисмо. А свету и божаствену цркву, која му од Господа беше поверена, коју зовемо велика архиепископија српска, за њу се је неослабно бринуо, у свему добропотребном, и хотећи је показати обилну у сваком довољству, да се од таквог неисказанога богатства и предивне лепоте многе свете цркве, које су под њеном облашћу, испуне свакога именованог богатства.

Када је прошло мало неко време живота овога преосвећенога архиепископа Јевстатија, приспе да се даде дужно Господу, да овај светитељ пређе из краткога на блажени и бесконачни живот, и да прими обећана вечна добра од даваоца наплате Христа. Обузе га боловање тешке болести, а шта ја кажем тешке? Јер блажено је боловање такве његове смрти, у којој се прелази на слатки сан.

И када је тада био у славној архиепископији, месту званом Жича, ваистину унапред разумеде овај преосвећени зналац божаствених тајана да иде из овога света у пренебесни, и поче се спремати за позив небеснога Оца, крепко се подвизавајући, као што беше и навикао, јер тако мишљаше да до издисања издржи у њима. Јер видећи тако разлучење душе од тела, весељаше се великом радошћу што

иде на вечни живот, и јављаше речи Богооца, говорећи:

„Обрати се, душо моја, у свој мир, јер Господ теби добро учини и извадиће душу моју од смрти, да угодиш Господу у светлости живих“[29].

И када се сабрао цео сабор власти његове духовнога садржања, т.ј. околних епископа и свечасних игумана и богобојажљивих црнаца и свега клира црквенога, пошто су ту били, узбуђиваху се великом жалошћу због разлучења преосвећенога. А овај добри учитељ њихов проговори им са одра свога, на коме лежаше, и рече им: „Оставивши такву жалост, узвеличите са мном Господа, и узнећемо име његово заједно“[30]. И пошто је тако било божаствено пјеније и многохвалне песме за покој преосвећенога, и када је овај блажени светитељ примио причешће светих тајана и када се мало утишао, опет, као од сна пренувши се, рече ка свему збору који су ту стојали око светог и блаженог тела његова, говорећи:

„Ходите, вазљубљени, последње целовање дајте мени који се растајем од вас“.

И ту многосузне изворе изливаху љубима чеда његова, дотичући се његова непорочнога тела и љубазно милујући га, и преочишћене руке своје подигавши на висину и са осмехом на лицу, кротко рече ка љубитељу своме Христу: „Ти који знаш крај свачијег живота, Боже богова и Господе над господом, у Твоје руке предајем дух мој“[31].

И тако се са славом боголепно и достодивно престави и отиде из овога живота с миром, радујући се у Господу Богу Спаситељу своjем, коме угодно послужи. И свеосвећена чеда његова учинише ту све по достојању за његов погреб, и светољепно и многохвално скупивши његово свето тело, и положише га ту у мраморној раци, коју сам себи беше спремио, у животу своjем, у дому Спасову, у месту званом Жича. И разиђоше се сваки својој кући, славећи Господа Бога и сматрајући блаженом успомену његову.

Када је ово свето и блажено тело преосвећенога архиепископа Јевстатија лежало у недрима земље, и чекало велике дарове и неисказано и предивно прослављење од прекраснога љубитеља његова Христа, на кога се уздао тврдим умом и нелицемерном љубављу од своје младости, и не погреши ни једне његове воље, по речима Богооца: „И угодићу, рече, пред Господом у светлости живих“[32].

Када је прошла некоја година, предобри Бог хотећи наградити трудове овоме преосвећеноме, не само да душа његова зборује са анђелима на небесима, него и тело његово на земљи да не види трулежа, према пророку који каже, говорећи: „Нећеш дати преподобноме своjему да види пропадљивости“[33]. И исти: „Чува Господ све кости њихове, и ни једна од њих неће се сломити“[34]. И ту, унутра у цркви Божјој, код свете његове раке почеше се јављати пречудна знамења, једанпут су се виделе свеће како гору код његове раке, други пут чуле су се неке јасне речи код гроба његова, као да је множина и тисућа људи, и многа остала.

Једноме некоме мужу од већих људи дома Спасова, места званога Жича, беше живина у ноздрвама, и кроз многа времена траживши исцељења и све своје много имање издавши лекарима, није могао наћи никаква лека, но још више у горе упаде, као и она крвоточива (жена), о којој налазимо у еванђељу што се догодило[34b]. И сабравши мисао у једно рече:

„Ево видим, како узалуд трудећи се расточих богатство моје, а која ми је корист од тога, само болест ка болести? Но уставши идем ка Ономе који ме може здравим учинити, јединοм Богу свега. Јер чујем Га како кроз пророка каже: „Јер добро је уздати се на Господа, него ли на човека“[34b]. И опет: „Не уздајте се на синове човечје, у којима нема спасења“[35]

И дошавши у дом Спасов, и ту поче пребивати свагда, припадајући и молећи се пред пречистом иконом Његовом и непорочне Матере, вапијући из

дубине душе, и горко са уздисањем сузе лијући и говорећи:

„Знам Те, Христе мој Владико, да је од Тебе све могуће и сваки дар је добар. Погледај Твојим милосрдним оком на моју тешку болест, која ми се даде према мојим злим делима, и безмерном својом силом и неисказаном милошћу дај ми исцељење, не по мојим делима, но ради Твоје милости, да у све дане живота мојега прослављам пресвето Твоје име".

А Бог наш над свима добри, хотећи у чудима прославити овога преосвећенога, и овога болеснога здравим учинити, јер свагда у време божаственога пјенија стојаше он код раке светога унутра у цркви, и једне ноћи виде болни у сну, како он стоји код гроба светога, као што је и на јави чинио, и приђе му муж благолепнога лика, имајући на себи одежду светитељску, и упита га, говорећи: „Шта ти је, човече"? А болни, говорећи: „Господине мој свети, ко си"? А он рече к њему: „Слуга сам Христа мојега, звани црнац Јевстатије, који лежим у овом месту". И болни пренувши се од сна, ужасну се, и трептећи потече и јави тадањем архиепископу Јакову и целоме сабору то чудно и страшно виђење; и прославише Господа Бога и овога светога угодника Његова, који се тако слави. И боловавши мало времена, проведе у дому Спасову, и примивши исцељење од такве многоплодне болести, као да није ни мало страдао, и исцеливши се, слављаше Бога и овога светога.

И пошто су почела да бивају таква чудеса код гроба светога, и једнога дана нађоше како су прорасла три цвета из његове мраморне раке, украшена предивном лепотом изгледа, а није могуће исказати чему су слични. Јер ваистину они не беху од земаљске влаге или од сјединења са цвећем, које расте из земље; но, јаој, чуда, како сухи камен стојећи унутра у цркви, од многога времена, да уроди мирисним цветовима, на обновљење телу преосвећенога! Сви видевши ово чудно виђење, разумеше да је

милост Божја на преподобнима и посета на изабраницима Његовим.

И опет једне ноћи, некоме од Богом изабраних црнаца који је био еклисијарх тога светога места, јави се младић страшан, веома светла изгледа, са пламеним оружјем у рукама својима, и са јарошћу говорећи:

„Зашто се не брините, видећи многа знамења код раке онога светога? Или не разумете да је телу његову речено да неће видети трулежа и да ће бити извађено из земаљскога блата?"

Takова чуда била су јављена тадањем благочастивом краљу Урошу, и савећавши се са преосвећеним архиепископом, и би заповеђено да се извади свето и преочишћено и блажено тело овога преосвећенога. И када је био отворен гроб, нађе се нераспаднуто, и могло се видети као и у први дан његова престављења, или боље рећи као када је било у животу, цело, Божјим промислом, и ничим повређено. И ту учинивши сва славословља велика по достојности на похвалу Бога и на објављење блаженога Његова светитеља, и повивши га са добромирисним мирисима, заповедише да се начини частан ковчег, и у њега положише тело Христова светитеља, да лежи на виђење свакој благоверној природи човечјој.

Живео је у чину чреде своје Богом дарованога му светитељства седам година, и би успомена његова престављена месеца јануара, у четврти дан.

И опет, после некога времена, пошто је наишла велика напаст од подизања рата и не мала узбуна на то свето место, звано Жича, није лепо било гледати тело овога преосвећенога у таквом немиру. Вољом Божјом и бригом преосвећенога архиепископа Јакова би пренесено његово свето тело рукама христољубиве деце његове т.ј. сабора свештеничкога, и светољепно и достахвално га положише у дому Светих Апостола, где лежи и до овога дана, сијајући као

многосветли свећњак свима, да виде његова добра дела, и на векове не ћутећи славе Оца који нема почетка. Јер Његовом благодатном посетом разума пресветога Духа даде се и мени смиреном Данилу реч за отварање уста, да похвалим богоугодни живот овога светога господина мојега, да се и кроз мене, заједно са свима, слави живоначелна Тројица, која се поје и којој се клања свако створење са једносушним Сином, и пресветим и добрим и животворним Духом, сада и увек, и на векове векова, амин.

Службе

МЕСЕЦА ОКТОБРА 28. СПОМЕН ПРЕПОДОБНОГ ОЦА НАШЕГ АРСЕНИЈА АРХИЕПИСКОПА СРПСКОГ

На мало вечерње

Стихире, глас први,
Подобан „Небеским чиновима"

Од младога узраста Бога у себи носећи,
оче Арсеније,
демонске пукове огњем молитвеним
сажегао си, блажени,
мудро си повео стадо словесних оваца
на пашу духовну
и Богу привео јеси.

По девству названи српски светилник,
чудотворством сјајећи,
велики оче Арсеније,
све нас сазиваш на спомен твој
да славље служимо духовно
и певамо Спаса Христа.

Добродетељи врху
и верних основање,
апостолâ славо,
светитељâ хвало,
српско утврђење,
велики оче Арсеније,
све призиваш на светло празновање
свечаност спомена твог.

„Слава", глас четврти

Јеванђелских источника речима твојим,
светитељу оче Арсеније,
људи твојих срца напојио јеси
и семе благочашћа у њима

молитвама твојим узгајио јеси,
и принео јеси Христу плод изврстан,
и сада предстојећи у њега
са зборовима апостолâ и светитељâ,
нас помињи
и сачувај од свакога озлобљења,
да у миру служимо спомен твој.

„И сада", богородичан

Богородице царице, свих похвало православних,
јеретичке нападе си разорила,
и постидела лица оних који ти се не клањају
и не поштују, пречиста, твој часни лик.
На стиховне стихире, глас други, подобан

„Доме Ефратов"

Ум за господара страстима поставивши,
плотољубљем не заробивши се,
анђелски чистотом, оче Арсеније, поживео јеси.
Стих: „Блажен муж боји се Господа и његових заповести"

Архијерејâ похвало
и свештеникâ славо,
правило монахâ, оче Арсеније,
радуј се, цркве утврђење велико.
Стих: „Свештеници твоји обући ће се правдом и преподобни твоји обрадоваће се"
Услиши мољења слугу твојих,
светитељу оче Арсеније,
и сузе не превиди
и срцем мољено подај љубитељима твојим.

Глас четврти

Приличи српскоме роду
Арсенија да свагда има архијереја
као некакав украс царски

и ризницу непокрадљиву
што свима даје богатство —
спасења проповедање,
и све окупља да сјединe песме боголепе
па му и завапимо:
Архијереју и водитељу,
Христа Бога моли за душе наше.

„И сада", богородичан

Избави нас од невоља наших,
мати која си родила
Христа Бога творца свега да те сви зовемо:
Радуј се, једино окриље душа наших.

На велико вечерње на „Господи вазвах", стихире на осам, глас пети, подобан: „Радујте се посници"

Радуј се, освештени светитељу,
јер лепо Христово стече обличје
и њиме узиђе на висину,
учење богоносно ширећи,
дела добродетељи вршећи
и њима колесницу огњену за усход сатворив
ширину небескога града достигао јеси,
небески човече,
земаљски анђеле,
Арсеније оче свештени,
Христа Бога моли
да дарује душама нашим мир
и велику милост.

Радуј се, свештени светитељу,
дела добродетељи твојих,
неба се дотичући,
подсуначје просветљавају
на небеску висину узносећи,
духовном зраком блистајући,
стуб добродетељи узвишен —
божаствени лик твој гóре узводећи,
небески човече,

земаљски анђеле,
Арсеније освештени,
Христа Бога моли
да дарује душама нашим мир
и велику милост.

Радуј се, богоговорна главо,
што светога Духа речи говори,
трубо анђелска
што свима награду јавља,
светитељâ саселниче,
грешникâ заступниче,
топла утехо поклоника твојих,
и овим узвођен,
небеску зраку примив,
обновио си као орао младост своју,
учењем чеда просветљавајући,
небески човече,
земаљски анђеле,
Арсеније преосвештени,
Христа Бога моли
да дарује душама нашим мир
и велику милост.

„Слава", глас шести

Засија свесветли данас светитеља спомен,
верне просветљавајући
и потоке благоухања неоскудно точећи,
у који сабравши се,
цветовима добропесменим главе своје
овенчавши,
просветљеног Арсенија хвалама штујмо
и освештаној глави његовој радосно узгласимо:
Радуј се, божаствена ластавице
што свима гласи пут покајања,
радуј се, што благоухањем гробнице твоје
показа живљење своје,
радуј се, надо свих што те хвале,
пријежно моли за душе наше.

„И сада", богородичан

Ко тебе не прославља, пресвета дево!
Ко ли неће опевати твоје пречасно рођење.
Јер вечно од оца сија син јединородни:
Он дође од тебе, часна,
неизречено природом оваплоћен Бог који јесте
и природом беше човек нас ради,
не на двоје лица раздељен
но у двојству природе помешан.
Њега моли, часна, свеблажена,
смиловати се душама нашим.

„Вход", прокимен дана и чтења, глас трећи

Успомена праведног с похвалама
и благослов Господњи на глави његовој.
Блажен је човек који пронађе мудрост,
и смртан је онај који разабра разум.
Јер боље је њу куповати
него злато и сребро сакривати.
Часнија је од многоценог камења,
а све што је часно њој је недостојно.
Јер дужина дана и лета живота
у њеној је десници.
У левици њеној је богатство и слава.
Из уста њених излази истина,
а закон и милост на језику носи.

Глас осми

Послушајте мене онда,
о чеда честита јер кажем:
И блажен је човек који путе моје чува:
јер и силази моји
и силази живота
припремају милост од Господа.
Тога ради молим вас
и нудим свој глас синовима човечјим:

Како премудрост створих
савет и разум и смисао примих,
мој савет и темељ,
мој разум и моја снага
ја себе волећег волим
а они који су тражили мене
налазе благодат.
Разумејте, дакле, незлобиви лукавство,
а неучени приложите срца.
Послушајте и мене, јоште поштена
јер кажем: И отвориħу уста праведна
као што истинито учи грло моје;
мрска су мени уста лажљива.
Истините су речи уста мојих:
Ништа у њима није криво,
а ни изврнуто.
Сва је истина у онима који разумеју
и чиста онима који налазе разум.
Јер научиħу вас истини
да буде, о Господе, душа ваша
и испуниħете се духом.

Премудрости Соломонове чтеније, глас други

О, уста праведног капљу премудрост,
а усне мудрих људи знају благодат.
Уста мудрих уче премудрости,
а правда избавља од смрти.
Човеку који скончава праведно
не пропада надање.
Праведан син раħа се у животу
и у благим својим плодовима
правду сакупља.
Светлост праведним је увек
и од Господа налази благодат и славу.
Језик мудрих доброту објављуј
и у срцу њиховом мудрост почива.
Господ љуби преподобна срца,
а пријатни су њему непорочни пути.
Мудрост Господња посвеħује лице разумног,
а схвата онога који ју жели

чак пре него што је разуме:
и без муке брине се
о онима који њу љубе.
Ранoранилац се од ње не умара
и не допушта ње ради
да ускоро без бриге буде.
Како достојних ње
сами који су тражили обилазе:
и у стазама њеним јавља им се добропријатно.
А мудрости злоба никада не одолева:
Њих ради и љубитељ бих доброти њеној
и заволех њу.

И заисках од младости моје,
и тражих да невесту доведем себи
да је сви од господара цене.
Јер тајница је божје вештине
и зачетница дела његовог.
Послови њени су добродетељи,
а целомудрију и разуму она учи.
Правди и мужаству њиховом
није ништа потребно
у животу човековом.
А ако многоискуства ко жели
стари надзорник у биħу које хоħе промишљава.
Свест извитија речи
и разрешење загонетака, знамења и чудеса
унапред знати,
а и свршетак времена и година.

Тога ради беседих са Господом
и помолих му се,
и рекох од свег срца свог:
Боже отаца мојих и Господе милости,
који си створио све речју својом
и мудрошħу својом створивши човека
да управља од тебе створеним тварима,
и да управља светом
у светињи и истини:
Дај ми твоју стално присутну премудрост,
и не одвајај мене од деце твоје

мене роба твојега
и сина робиње твоје.
Пошљи ју с неба,
од светога твога жилишта,
од престола славе твоје
да суштаствујући са мном
научи ме шта је благоугодно теби,
и да ме упути у разум
и одржи ме у слави својој.
Јер размишљања смртника
сва су бојажљива
и погрешна су лукавства њихова.

Соломонове премудрости чтеније

Праведнику који је хваљен веселе се људи,
јер бесмртност је спомен његов,
како се од Господа и од људи познаје,
и угодна је Господу душа његова.
Јер цени код људи мудрост.
И поживите и приграбите ју
и научени бићете,
јер почетак је њене љубави
и чувар закона.
Поштујте премудрост да вавек царствујете.
Казујем вам и нећу од вас
скривати тајне божје.
Како је тој мудрости васпитач
и мудрих исправитељ,
и сваком смислу и делу вештак,
и сваком смислу научење мудрости,
јер у њој је разумни и свети дух
и сијање светлости Вечног
и слика благости Божје
она слуге Божје и пророке установљава.
Допадљивија је од сунца
и више од сваког сатворења звезда,
светлошћу саздана најпре се обраћа.
Ону која њој угађа од болести избави
и води на праве стазе.

Даје им разум да имају светост
и сачува их од оних који их лове.
И крепку борбу подаде им
да сви разумеју
како је од свега јаче благочастије,
и да злоба никад не победи мудрост
ни да пређу зли корећи кнеза.
Рекоше у себи неправедно помисливши:
Угњетавајмо праведника
и не штедимо светост његову,
и не стидимо се
седине многогодишње старости:
Јер закон нека нам буде врлина
и уловимо праведног јер непријатан нам је
и противи се делима нашим,
и клевета дела наша,
и грди нас од пада закона
и излаже руглу сагрешења кажњавања нашег.
Казује да имамо разум божји
а дететом господњим себе назива.
Беше нам прекор размишљања наших
и тежак нам је и видљив,
као што је неподобан другима живот његов
и измењене стазе његове.
Исмевање примамо његово
и удаљује се од путева наших
као од нечистота,
а велича последњег од праведних.
Увидимо, дакле, да ли су истините речи његове,
испитајмо да ли се испуњавају њему,
поругом и мучењем испитајмо њега
да схватимо кроткост његову
и спознамо безлобство његово.
Унакаженом смрћу осудимо њега
јер биће старање од речи његових.

То помисливши преварише се
јер ослепи их злоба њихова,
и не разумеше тајне божје,
и не разрешише их
како ти јеси једини Бог,
имајући власт над животом и смрћу

спасавајући их на време мука
и избављајући од сваког зла.
Штедар и милостив,
дај милост своју преподобним
и својом мишицом супротстави се гордим.

На литији, стихире самогласне

На стиховне стихире, глас други

Српска пречасна црква
сазивајући нас ликује,
и стога веселећи се
с духовним твојим чедима теби предстојећи
и с љубављу тебе штујући
у песмама и појању кличемо:
Светитељу Арсеније,
моли да се спасу душе наше.

Изабравши боље,
све што је од овог света презрео јеси
и вишњи живот заволео јеси,
оденувши се у смирење,
мученички показао јеси подвиг страдања,
тела твојега знојем рајске насладе купио јеси
у светлост светих богато уселио се јеси,
и с њима Христу предстојећи,
пресвештени оче Арсеније,
моли да се спасу душе наше.

Милошћу према ништима
и чистоте блистањем
као миро благовоно твоје мошти благоухају,
твог живљења добродетељи јављају,
саборе верних просветљавају, светитељу,
што спомен твој штују, богомудри Арсеније.

Глас шести

Црквено боговидно светило сви знамо
и спасиоца душа, Христова светитеља Арсенија,
јер он чудотворством сијајући

и богословљем украшен
Христова стада поста достојан,
дивни пастир,
милостив и благонаклон,
што свега света крајеве просветли.

„Слава", глас осми

Преславно се прослави света црква
у којој се стичу кнежеви и сви верни,
духовна твоја чеда,
од неисцељивих страсти примају исцељење
у име твоје, светитељу оче Арсеније,
моли да се спасу душе наше.

„И сада", богородичан

Безневесна дево,
која Бога неизреченога зачевши телом,
мати Бога вишњега,
непорочна, прими молбе робова твојих,
подаривши свим прегрешним очишћење,
примивши сада наша мољења
моли спасење за све нас.

На стихове стихире, глас други.
Подобан: „Којим похвалним венцима"

Којим песменим красотама
да успојемо светитеља,
Христова уста тиха
и јеванђеља његовог проповедника светлога,
црквеног чувара и заступника Земље српске,
благоверноме цару нашем поборника,
чијим молитвама непријатељско насртање
низложи Христос,
у кога је велика милост.
Стих: „Свештеници твоји обући ће се истином
и преподобни твоји обрадоваће се."

Којим похвалним венцима
да увенчамо светитеља,
свештенства венац,
благочашћа управљање,
цркве светло украшење,
источник божаствених исцељења неисцрпан,
проливање дарова духовних,
реку многих чудеса,
што Земљу српску весели течењем,
Арсенија, доброг предстојника нашег и чувара.
Стих: „Блажен муж боји се Господа и заповеди његових."
Којим украшеним гласима
да успојемо светитеља,
дивног у чудесима Арсенија,
бесплотних сажитеља,
освештена од пелена,
стуба цркве неподвижна,
весеље Земље српске,
правде правило,
угњетених заступника,
немоћних лекара бесплатна
којега ради Христос дарова црквама
јединство, мир и велику милост.

„Слава", глас осми

Небеског царства благодат
тебе, што уском стазом дође,
примивши у пространства својих обитељи,
наследником те сатвори
и речима хвалећи твоје живљење
добрим делима процвало,
и красоте своје заједничарем творећи,
пресвештену ти гробницу
благоуханьем обновила јесте,
а ми, богоносни ти спомен славећи,
светитељу Арсеније, молимо се:
Пријежно моли да се спасу душе наше.

„И сада", богородичан

Творац и избавитељ мој, пречиста,
Христос Господ из утробе твоје је изашавши
у мени остаде,
прве клетве Адамове ослободи.
Стога ти, свечасна,
као и божјој матери и деви
ваистину вапијем непрекидно.
Радуј се анђелски, радуј се, владичице:
Одбрано и заштито
и спасење душа наших.

„На благословењу хлебова"

Тропар

глас осми

Милостињи водитељу
и милосрђа ризнице
што свима је отворио јеси,
правоверја учитељу
и архијереја божаствено украшење,
оче наш, светитељу Арсеније,
ништима био си заступник
и зато моли Христа Бога
да просветли душе наше
да једном не уснемо на смрт.

Седални

глас први

Подобан: „Гроб твој"

Добродетељима ујаснивши живљење своје, светитељу,
као земља благоплодна семе божаствено примив,
Саве првог пастира блажено учење,
и оданде орошењем Духа узгајив плод благорасли,

овиме храниш разуме верних
што спомен твој штују,
мудри Арсеније.

Велико сунце све Српске земље,
добродетељи твојих сијањем
и чудеса светлошћу просветлив твоја чеда
верна,
истребио јеси страсти омрачење,
светитељу Арсеније,
Христа Бога моли да нам дарује велику милост.

„Слава и сада", богородичан

Матер те божју молимо сви,
ваистину и по порођењу што си се јавила
онима који су с љубављу прибегли твојој
благости,
јер тебе ми грешни имамо за заштитницу
и у теби од напада нађосмо спасење,
у јединој свенепорочној.

Двапут, глас трећи, „Божје вере"

Стуб и утврђење цркве био си, светитељу,
и вернима бедем нерушив,
просветљујући их прво учењем
а сад чудеса̂ даровањем,
који гробници твојој с вером притичу
и спомен твој славе, чудотворче Арсеније.

Обличје засјао јеси богосазнања,
зра̏ком облистао јеси српско достојање
и чеда твоја упутио јеси речима твојим,
ништељубље и љубав источио јеси,
Авраамовом гостољубљу подобећи се,
оче Арсеније, Христа Бога моли
да нам дарује велику милост.

„Слава и сада", богородичан

Божаствени шатор разуму си била,
једина пречиста мати дево,
чистотом анђеле надмашујући,
више од свих мање прах бивши,
оскврњена телесним гресима
очисти молитвама твојим
божаственим водама дарујући, часна,
велику милост.

По полиелеју седални, глас осми, *подобан „Заповеђено тајно"*

Ходите, сви верни, да видимо чудо ваистину
дивно,
да смртна као бесмртна гледамо,
песмама успојмо божаствена дела
овога светог архијереја
што их на њему видимо,
која познању божаственог смотрења приводе,
и рецимо:
Благословен јеси, Христе Боже,
молитвама светитеља помилуј нас.

„Слава и сада", богородичан

Заповеђено тајно примамо у разум,
у крв Јосифову,
брзо се јави бестелесни рекавши неудатој,
нагнути силажењем с небеса,
схвата непроменљиво место у теби,
које и виде у утроби твојој,
узевши обличје слуге,
ужасавају се звати тебе:
Радуј се, невесто невесна.

Степена првог антифон, трећега гласа. Прокимен.
Часна пред Господом је смрт његових
преподобних.

Стих: „Шта да платим Господу од свих."
Јованово јеванђеље, почетак 36, по осмом псалму.

Стихире

глас први, самогласно.

Српске цркве првога светитеља
и целог света светилника и чудотворца,
православни сабори, с љубављу штујмо,
Арсенија, пастирима пастира
и јереси прогонитеља,
што Христу се моли за душе наше.

Преподобни оче и преблажени,
свештени пастиру добри,
првопастира Христа угодниче,
што душу положи за српско достојање,
ти сада, светитељу Арсеније блажени,
измоли у Господа
да нам дарује велику милост.

Канон светоме

На осми, глас шести, песма прва.
Ирмос.

Помоћник и покровитељ беше мени у спасењу,
овај Бог мој.
И прослављам њега, оца мојега,
прослављам га славећи.

Боже, Спасе мој,
отвори ми усне и језик мој ујасни
да успојем спомен светитеља твога,
кога на земљи чудесним начинио јеси,
да славно те славимо:
Славно си се прославио.

Премудрост Божја што неба превишња држи
у небеска насеља уводећи те,
за добродетељ даровима тебе награђујући,
горњих становника чини те
што Господу поје:
Славно си се прославио.

Божаствена красилишта
веселећи свештену ти зраку,
у вишња те усељавају покојишта
за божаствену трпезу
што Господу појеш:
Славно си се прославио.

Богородичан

Окованим ослободиоцима, Богородице,
и тамним просветитељима,
утроба твоја, најчаснија, тежи.
Његовим рођењем идолских превара
ослободише се,
на истину навикосмо се:
Певати о матери божјој.

Катавасија, „Отвориђу уста моја". Песма трећа.
Ирмос

Утврди, Господе, на камену заповеди своје,
колебљиво срце моје,
пошто си једини свет и Господ. Господе.

Просветљење добродетељи твоје
божаствена дотичући
земаљске узводи на пашу жељену,
преводећи од смрти у живот бесконачни.

Спомен твој живи, светитељу,
и кротост срца твог из рода у род,

на ову се угледајући,
божаственом се славом твојом напајајући,
достојно те певамо.

Нестаде сенка закона
изнемогавши пред делима благовести твоје:
Христос-истина сјајећи
све просветљава
што с вером спомен твој, светитељу, празнују.

Богородичан

Зора светлости божаствене
из утробе твоје просија
вернима миомиришући
благовоње овога примајући,
помрачења нас ослободи,
Богородице пречиста.

Седалан

глас четврти, подобан, „Узвиси се на крст"

Данас светитеља спомен засија нам
сунцолико лучама сјајећи,
и светлост свима распростире,
јер свима велегласно вапије и говори:
Приђите, да се жељеног насладимо.

Двапут. „Слава и сада", богородичан

Топло помагање онима који су у невољи
и помоћницу нашу,
и к Богу промењивање,
њеним телом избависмо се,
Богородицу верни прослављамо.

Песма четврта.

Ирмос.

Услиша пророк долазак твој, Господе,
и уплаши се јер хоћаше од деве да се роди,
и човеком да се јави,
и говораше:
Услишах глас твој и убојах се:
Слава сили твојој, Господе.
Онај што изасја светлост и просветли јутро
показа те дан, освештени оче Арсеније,
што учењем о божаству његову
све к светлости његовој приводи,
којом просветљавана духовна ти чеда
спомен твој празнујући, узвикујемо:
Слава сили твојој, Господе.

Обличја светитељског ти живљења,
супарника немајући,
без сведока те откривају,
јер плотско духовном покорив
одласком својим у небеса се усели,
где ликујући, преблажени Арсеније,
светлошћу божаственом просветли
оне што с љубављу поју:
Сили твојој слава, човекољупче.

Чудеса, преподобни,
којих те Владика твој удостоји
божаствена ти чеда гледајући
духовном сладошћу напајамо се,
тебе у Владике предстојника имајући,
да заједницу божаствену и слободу добијемо
молимо се, појући:
Слава сили твојој, Господе.

Богородичан

Утробу девствену носи,
Едемска се врата отварају.
Верни који се не боје одмах улазе,

истиниту Богородицу верно похваљују,
од ње рођеног зовући:
Слава сили твојој, Господе.

Песма пета.

Ирмос

Мир онима који те љубе, Христе,
и ноћ светлости у духовној храни речи твојих:
Тога ради од ноћи сутрашње,
милост тражим од тебе, човекољупче.

Светворна и свемогућа мудрост и сила Господња
стуб истине пресвештеног те начинив,
дом себи саздала јесте
што божаствене обитељи његове испуњава
и јеретичке насртаје прогони,
Арсеније преблажени, стога те хвалимо.

Засјавши с небеса лепота Вишњега
одеждом светитељства покривши те,
небеске те трпезе сапрестолника сатвори
а садашњег податеља вернима показа,
свештени, вапијући:
Једите тело моје и вером утврдите се.

Светлоливања божаственог испунивши се,
пресвештена ти глава
сладости језика задржати не узможе,
ако и јеси у земљу сишао,
духом си на небеса стигао,
светитељу Арсеније,
те мир измоли душама нашим.

Богородичан

Прадедовска клетва разреши се
и праматерња болест исцели се, пречиста,
утробе твоје рођењем,

јер бесемено зачевши
сина божјег родила јеси:
Молимо се усрдно њему да нас спасе.

Песма шеста.

Ирмос

Завапих свим срцем својим ка милосрдном Богу,
и услиши ме од ада подземног,
и изнесе из тела живот мој.

Божаствене славе путовања
дела која се јављају као земаљска
прате с весељем и небесна се радују
која примају духом просветљеног Арсенија.

Благодатном славом испуњавају се путовања
делима јављајући,
земаљско приводи с весељем
а небеско се радује примајући
Духом просветљенога.

Благословени плод богосместиви
божаственог Духа делима сјајећи,
преисподњу мрачи,
а окупљене на славље светитеља просветљује:
Ходите, ваистину, да се просветлимо.

Падање града, похитав, претече
и стаде Арсеније убеђивати, зовући:
Ходите, чеда, страху Господњем научите се,
као што рече Господ,
јер сам кротак и смеран срцем
и наћи ћете покој душама вашим.

Богородичан

Од искони пророчанства о теби прорекоше,
а сада се на теби испунише, пречасна,

јер ово те руно унапред најави
и на њега сиђе реч Божја,
и у њој, ти дево, родила јеси Господа.

Кондак

Глас други, подобан „Виших који траже"

Храном речи твојих, богоносни Арсеније,
духовно чеда твоја храниш,
језиком хвалећи
а уснама појање приносећи,
проповедањем кличући:
Христе, ти јеси светлост неисказана.

Икос

Слатко твоје казивање у слух долази,
попут грома разлежући се,
на послушност нагони,
заједничарима неисказане радости казује:
Приђите, чеда, говорећи,
узвеличајте Господа са мном,
чијом слашћу напајајући се
у небеска насеља уселићемо се
и светлости удостојићемо се,
казивањем узвикујући:
Христе, ти јеси светлост неисказана.

Песма седма.

Ирмос

Неисказано чудо:
избавивши, преподобна, децу из пламена,
у мртвачки гроб без даха положи
за спасење нас који певамо:
Благословен јеси, Боже избавитељу.

Ако и превазилази земне,
виших дотичући се,
благодаћу Духа овима придружујући се,
неисказане радости испуњава,
синовима светлости твори оне што поју:
Благословен Бог отаца наших.

Светско малаксава,
божаствено се весели,
небеско светкује,
дух ти светитељски примајући,
што земљу потре и на небесима ликује,
с весељем појући:
Отаца наших Боже, благословен јеси.

Добродетељи божаственог ти духа,
раскривајући пролаз,
божаствена чеда твоја воде у живот,
за којима чезнући, молимо:
Моли за нас, преосвештени Арсеније.

Богородичан

Врата закључана, назва те пророк, чиста.
Њима нико не прође сем Бог једини,
отварајући нам опет едемске улазе
нама вернима који те славе, Богородице.

Песма осма.

Ирмос.

По закону отачком
блажени младићи у Вавилону
царско безумно наређење попљуваше,
и њиме сакупљени не испекоше се огњем.
Свемогућем достојну певаху песму:
опевајте дела Господња
и узносите га на све векове.

Светлошћу божанственом одеван,
благоуханьем цветали
освештени спомен твој, Арсеније,
свет просветљава,
верне сазива да вапију:
Господа појте дела
и преузносите га на веки.

Жељенога обиља да се напуне
божаствена ти чеда молећи,
благоукрашеним ти споменом одмарани,
веселећи се, верно поју
ономе што прослави спомен твој,
светитељу, кличући:
Господа појте дела
и преузносите га на веки.

Спомен твој вечни, светитељу,
кротост и смерност срца твог проповедајући,
у коме сабрани
да посредништвом твојим просветљење
божаствено добијемо,
надамо се и желимо, весело кличући:
Господа појте дела
и преузносите га на веки.

Богородичан

Изобилни су токови милосрђа
који се лију на оне
који те призивају, владичице,
и оне који те песмом хвале
не остави, чиста.
Царству сина твојега удостојавајући,
вичући вером:
Појте дела Господа
и узносите га на векове.

Песма девета.

Ирмос.

Путовања владична
и бесмртне трпезе на небеском месту
високог ума, верни, приђите
да се насладимо речима које долазе
од речи које су научене,
да њега величамо.

Протече и промину божаствен ти живот
и небеског те насеља не остави,
јер се не спотаче нога плоти твоје,
дремања дух те не победи,
па моли за нас Господа,
пресвештени оче Арсеније.

Небески зборови радују се,
а ми, земљани, славословимо,
бесовска дрскост посрами се,
пресвештени твој дух видећи
где го́ре улази, у небеско насеље,
за хвалитеље твоје моли,
освештени Арсеније.

Оцу и Сину и светом Духу
са вером поклањамо се,
тројично јединство славећи
и с љубављу певајући, говоримо:
Молитвама светитеља твога Арсенија
помилуј и сачувај све нас.

Богородичан

Древним преступљењем уведе у погибао
прамајка земну природу,
а рођења твојега трудноћом, пречиста,
опет к Богу вратисмо се
и њега славећи тебе величамо.

Светилан, подобан „Небо звездама"

Када се светитељ престави,
сабраху се људи да погребу тело његово,
анђели, пак, веселећи се,
примаху дух његов
усељавајући га у светла насеља.

„Слава и сада", богородичан

Моћним твојим покривачем
од заседе слуге своје сачувала си, чиста,
све нас невредне,
јер тебе задобисмо,
једино уточиште у жалости.

„На хвалите: стихире на четврти, глас четврти, подобан 'Јер довољно'"

Мимоишавши земаљско, вишње достигао јеси
и с анђелским зборовима боравиш
Тројице проповедник јављени,
којој и предстојећи са слободом
за нас се прилежно моли, Арсеније,
састолниче светитељâ и похвало.

Од земаљског живота на небеса узношена
и са светима сијајући
пресветло гóре увођена,
земља те славослови и небеса радују се,
и с њима Христу предстојећи
моли се за нас, Арсеније,
састолниче светитељâ и похвало.

Силаском светога Духа
освештана твоја глава, светитељу,
видљивим зраком озарена,

струнама језика са светитељима изволи
да слави у Тројици једно Божаство,
и њој предстојећи, Арсеније,
моли се прилежно за нас,
сапрестолниче светитељâ и похвало.

„Слава", глас шести

Спомен твој превазиђе,
богоносни светитељу Арсеније,
јаче од видљиве светлости сијајући,
јер чудесна дела учинивши,
дивна примио јеси,
правим путем ходећи
преславна наследио јеси,
те о спомену твоме ликују духовна чеда твоја,
у небеска насеља божаственог ти духа
насељавају се,
и веселе се, теби предстојећи,
и празнују твоје красно уснуће,
молећи да тобом добију од Христа велику
милост.

„И сада", богородичан

Очи срца мојега упућујем према теби,
владичице.

Не презри мало моје мољење
у часу када син твој
хоће судити свету.
Тада ми буди кров и помоћница.

Хваљење велико и опроштење

На литургији, „Блажена" од канона светога, песма друга, и шеста. Прокимен, глас први.
Уста праведног изговарају премудрост, и поука срца мога разум.

Стих: „Чујте ово, сви незнабошци." Апостол Јеврејима, зачало 318 Алилуја, глас други.
Уста праведног поучавају премудрости. Стих: „Закон Бога његовог у срцу је његовом и не заустављају стопе његове."

Јеванђеље по Луки. Зачало двадесет четврто. Причесни. У вечни спомен.

Уснуће светога Оца нашег Јевстатија архиепископа српског

На велико вечерње, „Блажен муж", на „Господи вазвах", поставићемо стих шест и појемо стихире гласа шестог. Подобан „Све тврдо верова"

Свега сам себе принесе Господу,
небеску ризницу сам себе начинио јеси,
земаљско оставив,
небеско зажелев,
и коме се уготова обитељ себе сатворив —
Христу са Оцем и Духу светоме обиталиште,
те с анђелима предстојећи Тројици
са слободом моли се за душе наше.

Свега светскога одрекнув се, блажени,
духовноме прилепи се,
јер плотска раздраживања
и земаљске пожуде постом покори
и свеноћног појања молбом,
сузама посејано с весељем жањеш,
и зато ти је пресвети спомен
прославио Христос Спас,
кога са слободом моли за душе наше.

Све примио јеси за чиме жуђаше,
блажени Јевстатије,
преосвештени Господњи угодниче,
и свуда раздавши стаду своједу
божаствена сладости учења,
којима наслађени и утврђивани
од сваке саблазни вражје и навале,
Христа прослављамо
што даде ти благодат такву,
кога са слободом моли за душе наше.

На висину устрча добродетељи
небеско желећи,
и овим учећи све што долазе к теби

о небеском мудровати
од земаљских помисли уклањати се
и од нечистота плотских удаљавати се,
и тако као финикс процвета
у дому Господњем засадив се,
и молиш се непрестано
да се спасу душе наше.

„И сада тако"

Христос иде ка Јордану,
да се истина крсти од Јована.
И рече му: Ја хоћу крштење од тебе.
И ти идеш к мени.
Не смем сено додирнути огњем,
а ти ме, о владико свети, додирни јављањем
твојим.

Прокимен тога дана, паримије. На стиховне стихире глас први, подобан „Свехвални мученици"

Оче Јевстатије,
твоје усне реке духовне изливаху
вером исушена срца напајајући,
и заблуделе учењем и тамне
светлошћу божаственог учења просветљавајући,
сад моли се Христу
да дарује душама нашим мир
и велику милост.

Стих: „Уста моја изговарају премудрост"

Оче Јевстатије,
ниси дао својим очима сна
ни вeђама својим дремања,
и душу твоју од похоте што ослободише
сузама непрестаним чистећи,

и сада молиш се Христу
да дарује душама нашим мир
и велику милост.

Оче Јевстатије,
начелник светитељима да будеш удостојио си се
законито постаде архијереј безлобан и
неоскврњен
а уз то и одлучен од грехова,
сам себе непорочну жртву принесе Христу,
кога моли да дарује душама нашим велику
милост.

„Слава", глас четврти

Спомен твој, јерарше Господњи,
засија јаче од сунчева сјаја,
стада твојега озарујући срца
и просветљавајући мисли,
јер ваистину гробница божаствених ти моштију
као труба велегласно сведочи,
миришући благодаћу Божјом светога Духа
и прогонећи смрад греховни,
и нас учећи да благодаримо
и славимо Господа што тебе прослави.

„И сада тако"

О преславног чуда
које крштава духом светим и огњем.
На Јордан иде да га Јован крсти.
Бога не покреће човек сићушан
но девојачкој природи једини тако син
јединородни,
и који тражи крштење као смртни човек
узимајући га као Бог грехе свету
и подарујући свима велику милост

Тропар

глас четврти

Избраниче Бога и људи, љубљени,
архијерејâ божаствена красото,
анђелски саслужитељу,
тајни божаствених видитељу,
са свима светима моли Христа Бога
да се избавимо твојим молитвама од зала,
Јевстатије блажени,
и да се спасемо штоватељи с љубављу
твог светог спомена.

На први, стихологион, седални, глас четврти подобан: „Одмах чекајући."

Ево, долази Јордану Христос
и призива Претечу:
Дођи, Крститељу, с вером
која очисти сав свет од грехова речним
токовима.
Рашири руке на главу моју божаствену
јер руке сагрешења дођох да исцелим.

„И слава опет такође"

Цара свих и владаоца
на крштењу верни гледајући,
богоподобно идући у слављењу њега,
стазе срца наших украсимо с љубављу
грешнима којима су спрани љути греси
и тако спасти род земаљски
на јорданске токове долази.

На други стихологион, седални, глас трећи! „Красоте"

Красоти девственој твојој
и пресветлој лепоти твојој
чинови анђелски дивише се, говорећи:

Како од плоти будући
бесплотног врага овај победи?!
А и ми, чеда твоја земаљска, шта да ти кажемо,
ако и јесте непостижно, ипак вапијемо ти:
Радуј се, преосвештени,
светитељâ похвало.

„Слава опет такође"

Адамову наготу оденувши
милосрдно у одећу славе
хотећи да се обнажи телом у реци Јордану,
о чудеса преславном
како обузима вода, Владико Господе,
водама прекривајући превишњег
као што пише
певамо Исусу сви
благодетељи твоје јављање.

По полијелеју седални, глас осми. „Премудрост"

Премудрости вишње ученик
и анђелског живота делатељ
све привео јеси послушнике твоје, блажени,
јер трпљења узор постаде
и кротости чудо,
инока узор,
младих разум,
а старих крепитељ,
стога и ми по дугу окупивши се
свети спомен твој прослављамо, говорећи:
Моли Христа Бога да грехова проштење пода
штоватељима с љубављу светога спомена твога.

Слава истог празника. Степена првог, антифон четвртог гласа.

Прокимен: „Уста моја оглашују премудрост, а поука срца мојега разум."

Стих: „Уста праведног поучавају премудрости, а језик његов оглашава суд.“

Јеванђеље по Јовану

зачало 35

По осмом псалму, стихире гласа шестог.

Велики Крститељу Господњи, радуј се,
јер дође Христос да се крсти.
Дршћући као слуга
владалац наже главу к теби
додирну се с божаственим врхом
који је задржао руком својом све
и који је благовољењем спасао род људски.

Изли се благодат уснама твојим,
преподобни оче,
те поста пастир Христове цркве,
учећи словесне овце
да верују у Тројицу једнобитну
у једноме божаству.

Канон предпразништву на шести и светоме на осми.

Песма прва.

Ирмос. „Ономе који је рођен у дубини“

Премудрост Божја свемоћна
уселивши се у тебе, оче,
од пелена те назначи благодаћу духовном
учећи те да добра дела чиниш
и научи те да певаш:
Појмо Господу,
јер се славно прослави.

Да се снажиш и храбриш
и да се противиш невидљивим нападима вражјим
и Господњом помоћу да се утврђујеш и
узвикујеш:
Господу појмо,
јер се славно прослави.

Разум примивши небески,
веселе се земаљски људи,
јер засветли светлост
засјавши од земаљске немоћи,
и цвет архијерејски процветавши,
богоугодно појаше:
Појмо Господу,
јер се славно прослави.

Богородичан

Из утробе пре звезде Данице рођена,
од Оца превечно слово Божје
засија нам из тебе,
браконеискусне у рађању богородице
изабравши своје свето да се зове и опева:
Појте дела Господња
и узнесите их на све векове.
Изабери свете своје да зову и запевају:
Господу певамо јер славно се прослави.

Катавасија

Открио јеси дно дубине
и по суху своје си извео.
У њој загњуривши противника
крепко у биткама Господа да прославимо.

Песма трећа.

Ирмос. „Утврђење“

Првенца показа те Господ,
преосвештена архијереја,
да првенствујеш његову стаду,
које он стече часном својом крвљу.

Младоумним људима
што враћају се на земаљске помисли,
свег опет на исправљање јави те Господ,
преосвештени блажени Јевстатије.
Потомцима земље што опет трче к исправљењу
Бог Слово, плот што постаде, јави те.

Богородичан

Из девичанске утробе јавило си се,
сунце праведно,
озаравајући земаљски разум
и настављајући по истини ка своме божаству.

Катавасија по уставу. Седалан глас осми.

Дај снагу благочастивим, Господе,
и рог помазаних својих узносећи
од деве рађа се,
иде на крштење.
И њему верни запевајмо:
Не света као Бог наш,
и не праведна више него ти, Господе.

Откривену тајну божаствену
примив у разуму свом,
до крви жудећи за небеским живљењем,
брзо дође узевши часни крст Христов на раме,
говорећи непрестано свима:
Онај што сави небеса силаском
и плот узајми од Девице,
све велегласно зове да се спасу,
да вапију и говоре:
Слава неизмерној ти милости,
једини премилостиви.

„Слава“ на исти празник

Светковину светлу испуњавајући
сви доласком Христовим
добродетељима се обасјавамо унаоколо,
јер долази свима данас из Галилеје к Јовану
и крштењем да пројави спасење огњем духа
у јорданским таласима
као Бог роду људском.

Песма четврта.
Ирмос: „Покрила јест“

Весели се свештеника у неизрецивоме служитељ,
у закону и цркви служећи
молитвама и сузама прилежно
и за све молећи опроштај грехова,
надахнуто вапијаше:
Испуни се све твојом хвалом.

Сам себе приљубив законотворцу и владатељу,
у кога се надаше светитељ
из млада, узрастом још дете,
све земаљско свету је оставио,
извршујући заповести божаствене воље,
вапијаше:
Испуни се све твојом хвалом.

Видев, светитељу, Слово беспочетно,
што у плоти к нама дође
и све људе љубазно дозива,
све светско ни за што држећи
ти свесрдно с љубављу вапијаше:
Испуни се све твојом хвалом.

Богородични

Да буде виђен од херувима и серафима
немогуће је.
Од девичанске крви тело позајмивши
нама дође с неисказаном вољом
уразумити и упутити све
с љубављу која вапи к њему
испуњавајући све твоје.

Катавасија

Слушаше, Господе, глас твој који рече:
Глас вапијућег у пустињи
који загрмео јеси над многим водама.

Твоме од свих слављеним сину,
и бив сав који јесте, духом завапив:
Ово је Христос, божја мудрост и сила.

Песма пета.
Ирмос: „Како виде Исаија лично".

Испитавши, свети, пролазну плотску слабосну славу,
од плотских се жеља брзо уклони
подизањем руку и честим коленоклањањем:
Тебе волим, Боже мој Исусе,
светлост невечерњу што светом влада.

Провиђења Божија мудрост
што изабра убицу Павла сасуда себи изабрана,
што подиже са земље убога
и посађује на престо богатих,
и тебе, преосвештени Божји Јевстатије,
себи изабрав пастира и учитеља
и водитеља свих што воле Христа,
светлост невечерњу што светом влада.

Очистив душу и тело своје од скврни
и преподобна себе и праведна,
безлобна учитеља показав,
сирочади и убогих хранитељ,
угњетаваних помоћник
и злостављаних примател,
па зато и са слободом вапијеш:
Тебе волим, Боже мој Исусе,
светлост невечерњу што светом влада.

Богородичан

Вечнога у време породи, безбрачна,
девство и порођење спрегнувши што ум превазилази
да човека обожиш ван природе и разума,
светлост која не залази и која светом влада.

Катавасија

Христос животу глава
дође да одреши од осуде Адама првосазданог.
А очишћењем у којем Бог не оскудева
онога који је пао очишћава у Јордану.
А у њему убиство убивши
преимућству свака ума бедем даје.

Песма шеста.
Ирмос: „Завапих к теби"

До Сиона дошав, преосвештени оче,
и гроб Господњи са усрдном љубављу изљубив,
о камен саблазни никад се не спотаче
благодаћу Божјом спасаван.

Чврста себе сатвори по божаственом своме узору,
узевши крст ти брзо за њим пође,
од земаљских немоћи сада сасвим се удаљио јеси.

Син човечји синове Божје творећи,
потрудио си се, блажени,
да се клањају пресветој Тројици
јединoм суштаству.

Богородичан

Вечног у утробу своју примивши, Богородице,
неисказано човеку породи неизречено
уздојила јеси на спасење свих верних.

Катавасија

Глас речи, светилник светлости,
Даница сунцу претеча,
у пустињи покајте се,
свим људима довикује:
Очистите се, јер ево ступи напред Христос
из тела миро ослобађајући.

Кондак

Глас шести. Подобан: „Као о нама"

Озго од Бога примивши благодат
у светитељско достојанство обуче се.
и уснама својим благочасно научио јеси
све да се клањају Тројици једнобитној,
и зато спомен твој свети штујући
прослављамо Бога прославитеља твог.

Икос

На престолу славе што седи
за Богом жудећи свесрдно,
и њему привевши своје стадо верно
процветао си у дому његовом као красни финикс
засађен у дому Господњем,
умножио си као кедар чеда своја,
кротости и смирењу научив све
певати и славити Бога прославитеља твог.

Песма седма,
Ирмос: „Тебе у огњу"

Авраамовој жртви ревноваавши,
оче преосвештени Јевстатије,
као Исаака своју душу принесе Христу
жртву скупоцену и непорочну,
благочасно певајући:
Благословен Бог отаца наших.

Род земаљски да се избави молећи
од грехова сластољубивих
подизањем руку
и свеноћним стајањем
и сузама многим,
црквеним службама

и честим уздисањем,
благочасно певајући:
Благословен Бог отаца наших.

И теби гроб непропадљиво тело сачува Божијим мигом,
на прославу и част окружујући свету ти гробницу
благочасно певамо:
Благословен Бог отаца наших.

Богородичан

Очевом вољом и трагом светога Духа
сина Божјег стекла си, Богородице,
недосежно поневши и неизречено породивши.
И њему верни певајмо:
Благословен Бог отац.

Катавасија

Младићи благочастиви уђоше у пећ огњену
дах хладни неповређене сачува
и од анђела Божјег
тамо у пламену расхлађивани
благодарно певаху:
Много хваљени отаца наших, Боже.

Песма осма
Ирмос: „Непостојећим огњем"

Људи свештени, видећи пред собом начин твојега живљења,
смирењем и кротошћу и божаственим учењем
испуњени из медоточивих усана твојих,
Божију песму певаху:
Благословите сва дела Господа,
појте и преузносите на све векове.

Гле, живот и светлост свију
Христос се приближи,
и дајући сваком по делима,
нечастивим страдања,
благочастивим благодат и славу,
велегласно вапијаше, певајући:
Благословите сва дела Господа,
појте и преузносите на све векове.

Богородичан

Гле, девица, како пророк говораше,
у утроби затрудневши
роди Емануила
који је с нама Бог.
На земљи јави се и с људима поживе,
А њему верни певамо:
Благословите сва дела Господња.

Катавасија

Тајну преславну вавилонска показа пећ
источивши росу као талас
хоћаше нестварни огањ примити
и задржати Јордан телом костима зидатеља
и њега благосиљају људи
и славе песмом.

Песма девета.
Ирмос: „У закону сени"

Још давно познату жртву по закону приносећих
Божји првосвештеник,
целомудрено у новој благодати свештенствујући,
Господња предања, хлеба и чаше опомињати се
на опроштај грехова,
јасно свима исповедаше величину.

Подај ми, вапијаше светитељ Богу,
да се причестим,

да ново вино пијем у царству твојем,
дара да се испуним и бесконачног весеља
и да пребивам крај тебе,
кога хвалећи величамо.

Свештенопроповедника, ваистину Божијега
љубитеља,
ходите усрдно,
свог учитеља и васпитатеља да окружимо
гробницу,
миришући божаственом благодаћу,
коју певајући величамо.

Богородичан

Изнад обичног и неизрециво,
Девице Богородице, Христа си родила,
њега сад умоли да се избавимо од најезде
поганске
и од сваке повреде и међусобног рата,
да те непрестано истиниту Богородицу величамо.

Катавасија

Никакав језик није у стању
да те достојно нахвали
ни достижан ум није у стању да те опева,
Богородице.
Уза све то, блага, праву веру прими
и бол наш божаствени упознаде
јер ти нам јеси Христу помоћница,
тебе величамо.

Светилан

Свештен и светлоносан и славнији од сунца
озарује на спомен светог ти уснућа,
и њега светло празнујемо,
прослављајући Господа који ти даде благодат.

Припреми се, Завулоне,
украси се, Нефталиме,
прими Јордан творца свих и Бога,
телесно ка теби стремећи
који хоће да нас очисти од наших грехова.

На „Хвалите", стихире глас шести:
„Анђелски"

Као што глас вапијућег предсказаваше,
дође Христос на таласе јорданске
и Претечи рече:
Дођи и умиј ме водама.
Крсти мене који је сад дошао.
Јер дођох Адама да очистим духом од првог пада,
благословен онај који се јавља, Бог наш,
слава теби.

Висину небесну,
звездама број никада не утврдих
ни земљу измерих.
и како врху твом, владичице,
Претеча се додирну руком
и како ономе који крст носи
битку ствара?
Зато те зовем:
Благословен јави се, Боже наш,
слава теби.

Сапрестолан си оцу и духу.
Анђелској младости дарове носим,
но малом шпиљом задивљен бех
у којој се роди у Витлејему
за милосрђе.
Зато истом твојом десницом зајам дај
да очистим са себе уљем сагрешење.

Затворио јеси некада због греха
за Ноја речју задржавајући уставе небесне,
и како те Јордан видевши да задржаваш

и одвратиш токове његове,
Познах сву суштину и Тебе зовем:
Благословен јеси, Боже наш,
слава теби.

„Слава", глас први

Небеске красоте достигавши
и с вишњим зборовима боравећи,
пресветли светитељу Јевстатије,
свагда се моли Господу
за служитеље твога спомена.

Данас небу и земљи
творац долази телом на Јордан
да очисти свет од преваре вражје.
И крштава се од раба владика свих
и људскоме роду дарује водом очишћење,
њему појемо.
Јавио си се, Боже наш,
слава теби.

Славословије велико и отпуст на благослов, песма глас шести. Апостол Јеврејима, слава 318 Јеванђеље по Јовану, зачало 36, причесан, Вечна успомена.

Припреми се, Завулоне, и украси се, [illegible]
пришао Јордан [illegible]
телесно ка теби стремећи
која ће да нас очисти од наших грехова.

„Слава“, глас први

На „Хвалите“, стихире глас шести.

Као што глас [illegible]
дође Христос на [illegible]
и Претечи рече: [illegible]
Дођи и умиј ме водама.
Крсти мене који је сад дошао [illegible]
Јер новог Адама [illegible] пала.
Благословен [illegible]
слава теби.

Висину небеску,
звездама број [illegible] ни утврдих
ни земљу измерих,
и само врху твом, владичице.
Постаде се [illegible] руком
[illegible]
Зато те зовем:
Благословен јави се, Боже наш,
слава теби.

Сапрестолни си Оцу и Духу,
Анђелској мудрости дарове носим,
но малим [illegible] бех
у којој се роди у Витлејему
за милосрђе.
Зато истом твојом десницом [illegible]
да очистим са себе [illegible] сагрешење.

Затворио јеси [illegible] због греха
и Који речју [illegible] небесне,
и како ће Јордан [illegible] задржати

Пропратни текстови

Ово издање прозних и песничких састава архиепископа Данила представља његово целокупно нама данас познато дело и приредили су га проф. др Гордон Мек Данијел са универзитета у Болдеру Колорадо (САД) (прозни део) и проф. др Дамњан Петровић са универзитета у Приштини (службе).

Прозно дело архиепископа Данила II пренето је овде на савремени српски језик са српскословенског на коме је написано. Превод је Лазара Мирковића, објављен у књизи: *Животи краљева и архиепископа српских*, Српска књижевна задруга, Београд 1935, са предговором Николе Радојчића. У овом издању има неких одступања од Мирковићевог превода и у презентацији и у садржини. Све ознаке библијских цитата су изостављене из текста и поређане у посебном додатку. Савременији приступ је примењен у односу на [illegible], дијалог, монолог и пригодну поезију. Речи и фразе које се јављају само у последњој рукописној варијанти, оној из 1780, испуштене су. То је учињено стога, што је први од два преписивача овог текста из 1780. слободно додавао у изворни и мењао га.

Службе су дате у целости, а у преводу Димитрија Богдановића и Дамњана Петровића.

Г. М. Д.

Преводилац Данилових песничких списа, још Димитрије Богдановић, у сарадњи са Б. Трифуновићем, превео је два поетска састава Данила Пећког из рукописа који се чува у Народној библиотеци Србије у Београду под сигнатуром Рс 18. Рукопис је из XVI века. Поред поменутог рукописа Богдановић је приликом превођења *Службе светом архиепископу Арсенију* користио и штампани текст Симеона Живковића, *Правила молебнаја светих сербских просветитељ*, Римник 1761, стр. 605–636.

Белешка о овом издању

Ово издање прозних и песничких састава архиепископа Данила представља његово целокупно нама данас познато дело и приредили су га проф. др Гордон Мак Данијел са универзитета у Бодлеру Колорадо (САД) (прозни део) и проф. др Дамњан Петровић са универзитета у Приштини (службе).

Прозно дело архиепископа Данила II пренето је овде на савремени српски језик са српскословенског на којем је написао. Превод је Лазара Мирковића, објављен у књизи *Животи краљева и архиепископа српских*, Српска књижевна задруга, Београд 1935, са предговором Николе Радојчића. У овом издању има неких одступања од Мирковићевог превода и у презентацији и у садржини. Све ознаке библијских цитата су извучене из текста и поређане у посебном додатку. Савременији приступ је примењен у односу на параграфе, дијалог, монолог и црквену поезију. Речи и фразе које се јављају само у последњој рукописној варијанти, оној из 1780, испуштене су. То је учињено стога, што је први од два преписивача овог текста из 1780. слободно додавао у изворник и мењао га.

Службе су дате у целости, а у преводу Димитрија Богдановића и Дамњана Петровића.

Г. М. Д.

Преводилац Данилових песничких списа, пок. Димитрије Богдановић, у сарадњи са Б. Трифуновићем, превео је два поетска састава Данила Пећког из рукописа који се чува у Народној библиотеци Србије у Београду под сигнатуром Рс 18. Рукопис је из XVI века. Поред поменутог рукописа Богдановић је приликом превођења *Службе светом архиепископу Арсенију* користио и штампани текст Синесија Живановића, *Правила молебнија свјатих сербских просвјатитељеј*, Римник 1761, стр. 66б—68б.

Недостатак критичког издања ствара посебне тешкоће приликом превођења *Службе светом архиепископу Арсенију*. *Служба* је, као што се види из података о рукописима, сачувана у 17 преписа, што не мора да буде и коначан број. Сачувана је у две варијанте: у краћој и дужој. Краћа варијанта је сачувана у минејима, док дужу варијанту имамо у наведеном Живановићевом издању. Данило је свакако у више наврата радио на служби посвећеној наследнику св. Саве, па су тако настале две варијанте. Краћа варијанта је вероватно настала тако што је била уметнута у службе осталим светитељима који се празнују 28. октобра. На то нас упућује специфични облик *Службе* сачуван у рукопису бр. 227 Патријаршијске библиотеке из 1623. године, у којој су Данилове стихире Арсенију помешане са стихирама осталих светитеља за тај дан. Краћој варијанти припада и текст који је објавила Љубица Штављанин-Ђорђевић у Археографским прилозима I, Београд 1979, стр. 109—115. Приликом превођења загледали смо и у тај текст, који је старији од онога који је користио Д. Богдановић за свој превод за читава два века и установили да се у неким појединостима разликује од текста у Рс 18. Међутим, како је за основу овог превода Богдановићу послужио тај рукопис и Живановићево издање, то нисмо користили и објављену варијанту, јер би то водило у измену постојећег Богдановићевог превода.

Највећа разлика између краће и дуже варијанте *Службе св. архиепископу Арсенију* је у томе што у краћој варијанти недостаје цело мало вечерње које је сигурно у исто толикој мери Данилово дело као и остали делови *Службе*. На жалост не знамо ништа о предлошку који је употребио за своје издање Синесије Живановић, сем да га је 1714. године преписао Максим, монах манастира Раковца у Срему. Тај препис је изгубљен, па не можемо да утврдимо како се монах Максим односио према предлошку са којег је преписано Данилово дело. Не знамо ни како се Живановић односио према тексту свога претходника Максима, ако је Максимов препис њему користио као подлога, у шта делимично сумња Б. Сп. Радојичић када каже: „Арадски епископ Синесије Живановић, бивши раковачки монах, изгледа (спац. Д. П.) да је искористио раковачки рукопис за прво штампано издање Србљака у Римнику 1761." (Енциклопедија Југославије, књ. 8, стр. 105). Нерашчишћени текстолошки проблеми стварају велике тешкоће у току превођења јер није увек лако определити се за праву варијанту.

Приликом превођења *Службе св. архиепископу Арсенију* држали смо се варијанте у Римничком Србљаку, како је то чинио и пок. Д. Богдановић. У Србљаку имамо потпунију варијанту Службе него у рукопису. Делови *Службе* који не припадају перу Данила Пећког су у Србљаку у мањем броју него у Рс 18, па смо се одлучили да их из Србљака и преведемо, јер се тиме не оштећује Данилово композиционо решење дела. Из Србљака смо превели и опширна Соломонова чтенија којих нема у краћим варијантама које смо консултовали.

Из варијанте објављене у Археографским прилозима преузели смо пролошко Арсенијево житије које сигурно није написао Данило Пећки, али чини, на свој начин, органски део *Службе*. Пошто није Данилов текст, то смо га извукли из краће варијанте и дали у Коментарима, чиме се, надамо се, није нарушило ни Данилово дело ни служба као литерарномузички жанр. На тај начин будући читалац је у ситуацији да стекне праву слику о служби.

Служба св. архиепископу Јевстатију ствара мање тешкоћа приликом превођења од службе Арсенију. Она нема више варијаната већ само једну, краћу, без мале вечерње. Сачувана је у само два преписа (толико их је преостало, јер су неки преписи уништени), од којих је један онај који садржи и *Службу светом архиепископу Арсенију*, а у Народној библиотеци Србије чува се под сигнатуром Рс 18. Не налази се ни у Римничком Србљаку С. Живановића, али је налазимо у трећем издању од београдског митрополита Михаила који је Римнички Србљак допунио новим службама и прештампао у Београду 1861. године. Ново издање Србљака изашло је кра-

јем 1986. године, а припремио га је рашко-призренски епископ Павле. Начела којима се руководио митрополит Михаило приликом припремања трећег издања Србљака нису нам позната у довољној мери; могу се само наслутити. Изгледа да је чинио и значајније захвате у поједине службе, што, уосталом, показује и текст *Службе св. архиепископу Јевстатију,* у којем наилазимо на извесне разлике у односу на текст какав имамо у Рс 18. Према свему, митрополит Михаило је прерадио крај Јевстатијеве службе, што се види из текста у којем налазимо и ове речи: „Радуј се и весели се, српска митрополијо." Нема сумње да је те речи могао да напише само митрополит Михаило а никако стари архиепископ Данило II. Богдановић није користио Михаилово издање вероватно због тога што није био начисто како је свој посао урадио некадашњи београдски митрополит.

Иначе, текст *Службе св. архиепископу Јевстатију* у Рс 18 мало се разликује од штампаног издања. Разлика је само у неколико стихира. Митрополит Михаило свакако није користио за своје издање препис који је Богдановић користио за свој превод. Текст у рукопису и текст у Михаиловом издању врло су слични. То указује да дело није често преписивано, што значи да није трпело велике текстолошке промене. Зато мислимо да текст у Рс 18 даје прилично верну слику Даниловог дела. Разлике које помињемо не односе се на разлике у рецензијама. Текст у Рс 18 је српскословенске рецензије док је текст у Михаиловом издању рускословенски.

Приликом превођења и ми смо се, као и пок. Димитрије Богдановић, држали у свему текста какав је у рукопису Рс 18, али смо загледали и у Михаилово издање.

Коментар на Данилове текстове дат је само у оноликој мери колико је потребно да се разуме превод или да покаже његова веза са библијским местима. У шира теолошка разматрања нисмо улазили, делом због тога што у тој области има компетентнијих а делом зато што је књига намењена широкој читалачкој публици коју пре интересује поетска реч

него теолошка разматрања преводиоца. Указали смо и на библијске књиге ако је било потребно да се место са алузијом на библијске књиге боље разуме. Упућивања се односе на Даничићев превод Старог завета и на Вуков превод Новог завета.

Д. П.

Рукописи

Ниједан од оригиналних рукописа Данилових дела није сачуван. Најранији преписи о којима имамо трага потичу из касног петнаестог и раног шеснаестог века. Штавише, има само неколико рукописних преписа Даниловог дела у потпуности. Нека житија појављују се у другим кодексима, одвојено преписана из *Зборника*. О расправи рукописне традиције, види G. McDaniel, Прилози за историју „Живота краљева и архиепископа српских" од Данила II, *Прилози за КЈИФ* XLVI (1980 [1984]), 42—52.

1. Најранији потпуни текст садржан је у рукопису из 1553, написаном у Милешеви и пренетом одмах у Хиландар, где је остао до краја деветнаестог века. Он је садашњи део колекције САНУ (сиг. А 14509). Овај рукопис је био извор других преписа: једног потпуног преписа из 1763, за Јована Рајића (Библиотека Патријаршије 45), други потпуни препис из 1780. (Библиотека Патријаршије 51) и *Живот Арсенијев* у кодексу из краја осамнаестог века (Хил. 505).

2. Два преписа настала у Молдавији садрже све осим *Живота Данила II*. Један се налазио до другог светског рата у Лвову (Универз. Библ. 198 III [I. А. 12]). Датован је у средину шеснаестог века. Рукопис се сада налази у Варшавској народној библиотеци (aks. 10780). Постоји препис у Националној библиотеци у Прагу, рађен за П. Ј. Шафарика (IX А6, cod. С [Š]). Други препис је из 1567. и смештен је у манастиру Сучевици.

3. Неколико других рукописа садрже један или више одвојених *Житија*. Најранији рукопис је са краја петнаестог века и налазио се до 1941. у Народној библиотеци у Београду (сиг. 378 [21]), и у њему су се налазила *житија* Драгутина и Јелене. Љ. Стојановић је забележио да је реч о верзији *Живота Драгутиновог* која је ближа Даниловом оригиналу од верзије у Даничићевом издању и показао је да је Данилов оригинал касније подељен у два дела, да су додати још неки материјали. На тај начин створени су садашњи облици *Урошевог живота* и *Живота Драгутиновог*. Ова старија верзија *Живота Драгутиновог* налази се исто тако, заједно са *житијима* Јелене и Милутина, у кодексу из средине седамнаестог века, сада у Националној библиотеци у Софији (сиг. 267 [544]). Каснија верзија *Живота Драгутиновог* са *Животом Јелениним* и скраћеном верзијом *Увода* нађена је у рукопису из 1526, сада у Државној библиотеци Салтиков—Шчедрин у Лењинграду (Гилф. 55). *Живот Јеленин* се јавља у Зборнику јеромонаха Ореста, из 1536 (Хил. 482). Најзад, *Животи архиепископа* (до десетог реда на страни 330 Даничићевог издања) јављају се у кодексу насталом између 1751. и 1760, сада у Националној и Свеучилишној библиотеци у Загребу (сиг. Р4186). То је такозвани Милојевићев рукопис, који садржи уз то и делове Студеничког типика (види Свети Сава. *Сабрани списи*, Београд 1986, стр. 150). Мислило се да је загубљен.

Живот краља Уроша

1 Мат 7, 7
2 Мат 21, 22
3 Пс 141 (140), 4, 3
4 Пс 119 (118), 41
5 Видети ирмос прве песме катавасије на Благовести
6 Пс 19 (18), 11
7 Пс 77 (76), 14—15
8 Пс 36 (35), 5; Пс 57 (56), 10; Пс 108 (107), 4
8a Видети Мт 13, 45—46
9 Рим 12, 11
10 Рим 7, 24
10a (неидентификовани Псалм)
11 Пс 34 (33), 16
12 Мат 12, 18. Ис 42, 1
13 Пс 86 (85), 11
14 Пс 27 (26), 9
15 Пс 22 (21), 5
16 Пост 2, 18
17 Приче 10, 21—32
18 Мудр 5, 15
19 Пс 128 (127), 3
20 Ис 28, 16, Рим 10, 11
21 Пс 76 (75), 11
22 Еф 6, 18
23 Јов 16, 20
24 Пс 116 (114), 6
25 Приче 3, 19
25a Видети Јов 33, 4
25b II Сам 22, 10
26 I Цар 1, 11
26a Видети Пост 21
26b Видети Лк 1, 13; Лк 2, 57—63, Лк 3, 2—3
27 Јер 11, 20
28 Пс 147 (146), 5
29 Лк 1, 49
30 Ис 11, 2

31 Пс 8, 3
32 Пс 37 (36), 8
33 Пс 119 (118), 105
34 Пс 119 (118), 163
35 Пс 39 (38), 5
36 Мк 9, 35
37 Лк 14, 11
38 Приче 16, 2
39 Пс 63 (62), 9
40 Пс 16 (15), 5
41 Пс 22 (21), 10
41a Пс 22 (21), 5
42 Лк 15, 12
43 Еф 6, 4; Кол 3, 21
44 Мт 26, 38; Мк 14, 34
45 Видети Јн 10, 38
46 Рим 7, 24
47 Јак 4, 4
48 Пс 114 (113), 11
49 Пс 75 (74), 8
50 Прем Сир 3, 9
51 Јевр 12, 7
52 Пс 119 (118), 71
53 Јн 2, 17
54 Пс 39 (38), 6—7
55 Пс 49 (48), 11

Живот краља Драгутина

1 Видети Приче 1, 7; 9, 10
2 Пс 119 (118), 163
3 Јез 33, 11
4 Молитва првог антифона на литургији
5 Видети Лк 6, 22
6 Пс 11 (10), 7
7 Изл 21, 25; Мт 15, 4
8 Постоје одређена понављања ове заповести.
9 Пс 51 (50), 6
10 Пс 45 (44), 4
11 Приче 4, 10
12 Видети Лк 16, 19—26

13 Јн 8, 31—32
14 Видети Пс 20 (19), 5
15 Видети Пост 18, 1—8
16 Видети Мт 13, 46
17 Пс 43 (42), 3
18 Пс 73 (72), 28
19 Видети Јн 5, 5—9
20 Пс 50 (49), 15
21 Јн 8, 12
22 Јн 8, 51
23 Гал 5, 24
24 Гал 6, 10
25 Видети Пс 30 (29), 12
26 Ис 61, 10
27 Видети Мт 25, 41
28 Пс 6, 6
28a Пс 132 (131), 4
29 Из молитве освећења воде
30 Пс 40 (39), 3—4
31 Пс 134 (133), 2
32 Пс 63 (62), 1
33 Рим 6, 11—12
34 Видети Мт 25, 41; Лк 13, 25
35 Екл 1, 2
36 1 Тим 6, 7
37 Пс 119 (118), 120
38 Пс 119 (118), 124
39 Пс 130 (129), 3
40 Пс 44 (43), 26
41 Мудр 4, 10
42 2 Кор 8, 9
43 Еф 4, 1—2
44 Мт 6, 6
45 Јевр 11, 38
46 Лк 10, 19
47 Јн 4, 24
48 2 Кор 12, 9—10
49 Мт 11, 28
50 Мт 11, 29—30
51 Видети 1 Кор 7, 29

Живот краљице Јелене

1 Пс 33 (32), 6
2 Пс 33 (32), 9
2a Мт 15, 22—28
3 2 Цар 12, 13
3a Мт 9, 20—22
4 Видети Пс 50, 6
5 Јевр 10, 31
6 Јевр 10, 27
7 Пс 2, 11
8 Пс 103 (102), 15
9 Пост 18, 27
10 Приче 13, 9
11 Није нађено у Мудр; неодређено порекло
12 1 Кор 7, 32
13 Мк 2, 17
14 Ис 34, 15
15 Пс 41 (40), 11
16 Пс 34 (33), 18
17 Пс 111 (110), 10
17a Пс 86 (85), 11
18 Пс 112 (111), 9
19 Мт 6, 20
20 Мт 16, 26
21 1 Тим 6, 8—9
22 Видети Мт 25, 30; Мт 25, 41
22a Видети Мт 26; Мк 14; Лк 22; Јн 18
22b Видети Јез 38, 5
23 Лк 15, 7
24 Јов 29, 16; Јов 29, 15
24a Видети 1 Цар 17, 1
24b Видети Дан 3, 19—27
24c Видети Јон 3, 5—10
24d Видети Мт 14, 16—21; Мк 6, 37—44; Лк 9, 13—17; Јн 6, 5—13
24e Видети Мт 4, 2; Мк 1, 13; Лк 4, 2
25 Мт 9, 13; Ос 6, 6
26 Мт 25, 35—36
27 Пс 25 (24), 7
28 Пс 51 (50), 7
29 Пс 86 (85), 17

29a Видети Лк 7, 12—15
30 1 Јн 5, 19
31 Флб 3, 20
32 Видети Лк 6, 35; Флб 4, 1
33 Видети Мт 11, 12
34 Јов 1, 21
35 Пс 119 (118), 103
36 Пс 84 (83), 1
37 Пс 65 (64), 5
38 Пс 86 (85), 4
39 Пс 16 (15), 9
40 Пс 95 (94), 1
41 Приче 24, 13
42 Приче 14, 13; Ис 35, 10
43 Приче 15, 30
44 Пс 43 (42), 3
44a Видети Јов 1, 5
45 Дан 7, 9—10; Дан 7, 15
46 Пс 76 (75), 8—9
47 Пс 133 (132), 1
48 Гал 5, 22
48a Јевр 13, 2
49 1 Јн 4, 20
50 1 Јн 4, 16
51 Екl 4, 9—10
52 Мт 25, 6
53 Мт 25, 34
54 Пс 143 (142), 7
54a 2 Кор 3, 5
55 Пс 34 (33), 17
56 2 Кор 6, 16
56a Видети Јн 8, 34
57 Рим 5, 20
58 Пост 18, 27
59 Пс 22 (21), 7
60 Пс 71 (70), 12
61 Пс 88 (87), 1
61a Ирмос треће песме трећега гласа.
62 Пс 34 (33), 12
63 Пс 37 (36), 1
63a Видети Пс 74 (73), 6
64 Приче 3, 34; Јак 4, 6

64a Неидентификовано
64b Неидентификовано, у Ис?
65 Приче 19, 17
66 1 Кор 10, 7; Изл 32, 6
67 Мт 26, 41; Мк 14, 38; Лк 21, 36
67a Видети Суд 16, 13—19
68 Пс 12 (11), 4
69 Мт 7, 8; Лк 11, 10
70 Пс 34 (33), 19
71 Пс 145 (144), 18—20
71a Видети Пост 18, 1—8
71b Видети Пост 4, 4
71c Видети Рим 8, 38—39; Видети Лк 15, 8—9
72 Мт 26, 38; Мк 14, 34
73 Лк 23, 46
74 Мт 18, 20

Живот краља Милутина

1 Мт 9, 13; Мк 2, 17; Лк 5, 32
2 Мт 5, 16
3 Пс 119 (118), 160
4 Пс 102 (101), 26—28; Јевр 1, 10—12
5 Рим 11, 34; 1 Кор 2, 16
6 Рим 11, 35
7 1 Кор 2, 13
8 Пс 91 (90), 15
8a Видети Откр 22, 17
9 Пс 36 (35), 9
10 Пс 72 (71), 7
11 Јез 30, 24
12 Пс 72 (71), 11
13 Пс 89 (88), 21, 23, 27
14 Антифон васкрсни глас 2
15 Флб 2, 10
16 Приче 8, 15
17 Пс 22 (21), 5—6
18 Пс 55 (54), 24
19 Пс 34 (33), 22
20 Пс 80 (79), 3
21 Пс 70 (69), 1

[22] Пс 35 (34), 1
[23] Пс 146 (145), 5
[24] Пс 28 (27), 7
[25] Ис 11, 2—4
[26] Ис 55, 5
[27] Пс 136 (135), 12
[27a] Видети Рим 6, 19
[28] Пс 22 (21), 16—17
[29] Пс 54 (53), 5
[29a] Пс 69 (68), 24
[29b] Пс 83 (82), 17, 16
[30] Пс 113 (112), 2
[31] Ис 60, 15—16
[32] Пс 91 (90), 15
[33] Пс 124 (123), 6—8
[34] Лк 15, 18
[35] Приче 13, 1
[36] Приче 1, 24—26
[36a] Видети I Цар (I Сам) 2—4
[36b] Видети II Цар (II Сам) 15—19
[37] Јн 1, 9
[38] Пс 86 (85), 11
[39] Пс 90 (89), 9
[40] Пс 43 (42), 3
[41] Видети Јов 31, 20; Јов 31, 32
[42] Пс 26 (25), 8
[43] Пс 42 (41), 2
[44] Мт 5, 14—15
[45] Мт 25, 34—35
[46] Јн 14, 21
[47] Пс 27 (26), 1
[48] Пс 121 (120), 2
[49] Мт 21, 38
[49a] Рим 8, 31
[50] Пс 44 (43), 6
[51] Пс 121 (120), 2
[52] Пс 80 (79), 14—15
[53] Мт 24, 35; Мк 13, 31; Лк 21, 33
[54] Јн 14, 21
[54a] Мт 18, 12—13
[55] Мт 9, 13; Мк 2, 17; Лк 5, 32

[56] Д. ап. 20, 28
[57] Д. ап. 6, 15
[58] Пс 119 (118), 103

Живот архиепископа Арсенија

[1] Еф 4, 6
[2] Флб 2, 7—8
[3] Јн 1, 14
[4] Јн 14, 27
[5] 1 Кор 2, 9
[6] Мк 16, 20
[7] Мт 19, 29; Мк 10, 29; Лк 14, 26
[8] Мт 10, 37
[9] Пс 73 (72), 28
[10] Јн 14, 21; Јн 14, 23; видети Јн 10, 38
[11] Пс 63 (62), 9
[12] Пс 63 (62), 4
[13] Пс 102 (101), 5, 10
[14] Јн 3, 8
[15] Пс 16 (15), 3
[16] Пс 131 (130), 1
[17] Мт 10, 9
[18] Рим 8, 28
[19] Приче 5, 1
[19a] Видети Ис 6, 1
[19b] Видети Јез 1
[19c] Видети Дан 7, 13
[19d] Видети Дан 3, 25
[19e] Видети Пост 35, 9—10
[19f] Видети Изл 34
[20] Пс 16 (15), 8
[21] Д. ап. 20, 28
[22] Јн 14, 12
[23] Јак 1, 5
[24] Јн 15, 14
[25] Пс 90(89), 9
[25a] Видети Приче 11, 4
[26] Мт 25, 21; Мт 25, 23
[27] 2 Сол. 2, 8

[28] Видети Мт 14, 15—21; Мк 6, 35—44; Лк 9, 12—17 Јн 6, 5—14
[29] Видети Мт 15, 32—38; Мк 8, 1—9
[30] Видети Јн 2, 1—10

Живот архиепископа Јоаникија

[1] Пс 119 (118), 15—16
[2] Видети Пс 5, 12; Пс 7, 9; Пс 7, 11
[3] 2 Кор 9, 8
[4] Пс 86 (85), 11
[5] Пс 141 (140), 4
[6] Пс 19 (18), 10
[7] Мт 10, 22; Мт 24, 13; Мк 13, 13
[8] Пс 109 (108), 24
[9] Пс 126 (125), 5
[10] Пс 119 (118), 120, 101
[11] Јн 12, 25
[12] Јн 12, 35
[13] Јн 12, 26
[14] Д. ап. 17, 27—28
[15] Пс 34 (33), 19
[16] Пс 34 (33), 16
[17] Видети Зах 4, 11—12; Мт 5, 42; Приче 11, 17
[17a] I Днев 16, 10
[18] Мт 25, 28; Мт 25, 30; Мт 25, 23
[18a] Јевр 13, 1—2
[19] Гал 6, 2
[20] 1 Кор 10, 24

Живот архиепископа Јевстатија

[1] Пс 86 (85), 11
[2] Пс 69 (68), 18
[3] Пс 22 (21), 11
[4] Мт 7, 8; Лк 11, 10
[5] (неидентификовани Павле)
[6] Пс 38 (37), 10
[7] Пс 91 (90), 4
[8] Рим 8, 28

[9] Еф 5, 15—16
[10] Д. ап. 20, 28
[11] Пс 84 (83), 1
[12] Мт 5, 16
[13] Видети Рим 2, 4
[14] 2 Кор 9, 8
[15] Лк 12, 40
[16] Мт 11, 12
[17] Јевр 4, 13
[18] Пс 94 (93), 11
[19] Пс 139 (138), 16—17
[20] Пс 34 (33), 19
[21] Пс 84 (83), 12
[22] Мт 25, 21
[22a] Видети П. зак. 16, 16—17
[22b] Лк 19, 22
[23] 2 Тим 2, 15
[24] Мт 11, 28
[25] Пс 111 (110), 10
[25a] Пс 147 (146), 5
[26] Пс 114 (113), 11
[27] Пс 76 (75), 8—9
[28] Видети Пс 94 (93), 11
[29] Пс 117 (116), 7—9
[30] Пс 34 (33), 4
[31] Лк 23, 46
[32] Пс 117 (116), 8
[33] Пс 16 (15), 10
[34] Пс 34 (33), 21
[34a] Пс 118 (117), 9
[34b] Видети Мт 9, 20—22
[35] Пс 146 (145), 3

Списак скраћеница уз коментар

Ђоровић, *Света Гора*	В. Ђоровић, *Света Гора и Хиландар до шеснаестог века,* Београд (1985).
Динић, „Област"	М. Динић, „Област краља Драгутина после Дежева," *Глас* САН 203 (1951) 61—82.
Динић, „Однос"	М. Динић, „Однос краља Милутина и Драгутина," *ЗРВИ* 3 (1955) 49—80.
Доментијан	Доментијан, *Животи св. Саве и св. Симеона,* translated by L. Mirković, Београд (1938).
Ђурић, *Фреске*	В. Ј. Ђурић, *Византијске фреске у Југославији,* Београд (1974).
Хафнер, *Данило*	S. Hafner, *Danilo II. und sein Schuler: Die Königsbiographien* (Slavische Geschichtsschreiber 9: Serbisches Mittelalter: Altserbische Herrscherbiographien 21, Graz (1976).
ИЧ	*Историјски Часопис*
Историја	*Историја српског народа* I, Београд (1981).
Историја ЦГ	*Историја Црне Горе,* II/1, Титоград (1970).
Јанин, *Eglises*	R. Janin, *La Géographie ecclésiastique de l'Empire Byzantin.* Part 1, vol. III: *Les Églises et les monastéres,* Paris (1953).
Јанковић	М. Јанковић, „Епископије Српске цркве 1220. године," *Сава Немањић* 73—83.
Јиречек, *Историја*	К. Јиречек, *Историја Срба,* I—II, Београд (1952, reprint 1984).

Миљковић-Пепек	П. Миљковиќ-Пепек, *Делото на зографите Михаило и Еутихиј,* Скопје (1967).
Мошин „О периодизацији"	В. Мошин, „О периодизацији руско-југнословенских књижевних веза," *Слово* 11—12 (1962) 13—125.
Мошин-Пурковић	В. Мошин и М. Пурковић, *Хиландарски игумани средњега века.* Скопје (1940). The first portion is reprinted from *Хришћанско дело* св. 6 (1939) 409—424 and св. 2 (1940) 139—148, which page numbers are cited herein.
Острогорски, *Историја*	Г. Острогорски, *Историја Византије,* Београд (1970) [= Сабрана дела 6].
Павловић, *Култови*	Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца,* Смедерево (1965).
Петковић, *Преглед*	В. Петковић, *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа,* Београд (1950) [САН, Посебна издања 157].
Петковић, *Речник*	С. Петковић, *Речник црквенословенског језика,* Сремски Карловци (1935).
Сава Немањић	*Сава Немањић — Свети Сава,* Београд (1979).
Скок	П. Скок, *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика,* Загреб (1971—1974).
Суботић	Г. Суботић, „Краљица Јелена Анжујска — ктитор црквених споменика у Приморју," *Историјски гласник* 1—2 (1958), 131—147.
Свети Сава *Сабрани*	Sveti Sava, *Sabrani spisi,* edited by D. Bogdanović, Beograd (1986).

Теодосије	Teodosije, *Žitije svetog Save*, translated by L. Mirković, edited by D. Bogdanović, Beograd (1984).
Трифуновић, *Азбучник*	Ђ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд (1974).
Трифуновић, *Проза*	Ђ. Трифуновић, „Проза архиепископа Данила II," *Књижевна историја* IX/33 (1976), 3—71.
ЗРВИ	*Зборник радова византолошког института*
Живојиновић, „Житије"	М. Живојиновић „Житије архиепископа Данила II као извор за ратовања Каталанске компаније", *ЗРВИ* 19 (1980) 251—273.

Коментар

Увод

стр. 43 *српске и поморске земље* — Овај део краљевске титуле односи се на два средишта моћи у средњовековној Србији: Рашку и Зету.

Симеона Немању — Особа која се замонаши умире за овај свет и поново се рађа у Христу, поступак који подразумева узимање новог имена обично са истим почетним словом претходног. Монашко име Стефана Немање је Симеон.

новога мироточца српскога — Према Доментијану и Теодосију, постојала су два чуда која се односе на *миро*. Из гроба Стефана Немање отицало је миро, прво у Хиландару (Доментијан 87; Теодосије 72—73). и поново у Студеници (Доментијан 96—97; Теодосије 87—88). Штавише, из Немањиног фреско портрета у Студеници потекло је миро, после чега је Сава одржао своју прву проповед у Србији наглашавајући да је отицање мира, између осталих знакова, значило божји благослов новог Израела (Србије) коју је основао и штитио Немања. Треба запазити да сам Сава не помиње чуда са миром.

у анђелском образу — као монах. Образ је превод грчког τὸ σχῆμα (лик) који се такође јавља у старословенском као схима. Постоје два степена монаштва, нижи који се зове *мала схима*, и виши, *велика схима*. Образ је назван анђелски, јер монах кроз своје подређивање монашком животу и правилима постаје као анђели: чист, послушан, и слободан.

Стефана... Теоктиста монаха — краљ Драгутин.

краља Стефана Уроша — краљ Милутин.

самодржавнога — Занимљиво је забележити да су само Милутин и Душан носиоци титуле *самодржавни*

(грчки αὐτοκράτωρ) мада су сви владаоци од Стефана Првовенчаног (пре крунисања за краља) употребљавали ту титулу. О титули и њеној употреби код византијских и словенских владара, види Г. Острогорски, „Автократор и самодржац", *Византија и Словени* (Сабрана дела 4), Београд 1970, 281—364.

краља Стефана Уроша трећега — Краља Стефана Дечанског.

краља Стефана, унука светога краља Стефана Уроша — Краљ, касније цар, Душан. Везујући Душана директно за Милутина, писац наглашава везу два најмоћнија владара са краја тринаестог и четрнаестог века. Штавише, Милутин постаје средишна личност овог уводног одељка.

успомена њихова престављења — *Житије* може да чита било који монах у свако доба, али се поглавито чита на годишњицу смрти онога о коме је реч (успомена).

Живот Урошев и Драгутинов

стр. 45 *ево се сада... тела мога* — Уобичајено је да средњовековни писци почињу своја дела молитвом да им се удели мудрост и снага да заврше свој рад. Види то исто на страни 79 *(Живот Милутинов);* страна 176 *(Увод у Животе Архиепископа);* страна 177 *(Живот Арсенијев).* У Животу Јевстатијевом (на страни 222) Данило је нешто мање понизан, наводећи да је већ примио дар мудрих и богобојажљивих речи.

стр. 46 *у отачаству* — у очевини, оно што је наслеђено од оца.

од доброплоднога корена — Током *Живота Краљева* стално се среће овај симбол династије Немањине, који потиче из Христовог описа самог себе као винове лозе и Бога као оног који брине о лози, надгледа сваку грану која носи плод како би што боље

родила. Види Јов. 15, 1—5. Култ династије, настаје култовима Стефана Немање и Св. Саве, развија се током тринаестог века и наглашава „светородност" владара. Символ је ликовно представљен у првој половини четрнаестог века фреском *Лоза* или *Стабло Немањића,* тако што се стабло Немањине породице иконографски ослања на Јесејево дрво. Лоза Немањића се јавља у Грачаници, Пећи и Дечанима. О вези између Јесејевог дрвета и Лозе Немањића види С. Ђурчић, „The Nemanjić Family Tree in Light of the Ancestral Cult in the Church of Joachim and Anna at Studenica," *ЗРВИ,* 14—15 (1973) 191—196. О *Лози Немањића* види Ђурић, *Фреске,* passim.

од доброплоднога корена... престо краљевања српске земље — овај одељак је пажљива прерада једног дела раније верзије *Драгутина.*

изникоше цветови — Види напомену на стр. 288.
Овај Радослав... шест година — Најстарији син Стефана Првовенчаног, Радослав владао је од 1228. до 1233, када је био свргнут са престола у корист свога брата Владислава. После пута у Дубровник и Драч, Радослав се вратио у манастир Студеницу, где га је Св. Сава постригао у монаха Јована. Датум његове смрти није познат; сахрањен је у Студеници. Види *Историју,* 304—313 (Б. Ферјанчић). О Студеници, коју је Стефан Немања започео да гради око 1190, види С. Ћирковић, В. Кораћ и Г. Бабић, *Манастир Студеница,* Београд 1986.

стр. 47 *узе престол... Владислав краљ* — Други син Стефана Првовенчаног, Владислав владао је од краја 1233. или 1234, док га племство није свргнуло у корист његовог млађег брата Уроша средином 1243. Види *Историју* 310—314 (Б. Ферјанчић). Владислав је умро између 1264 и 1277; *Историја* 341, напомена 2.

израсте од доброга корена прекрасни и предивни цвет — Види напомену на страни 288.

од основа... Милешеву — Манастир Милешева започет је око 1235, као гробна црква краља Влади-

слава. Види С. Радојчић, *Милешева,* Београд 1971. (друго издање).

стр. 48 *седам година* — Ово није сасвим тачно. Владислав је у ствари владао више од девет година.

велики краљ Урош — Најмлађи од тројице синова Стефана Првовенчаног, Урош постао је краљ средином 1243. и владао је до 1276, када га је уклонио с престола његов син Драгутин. Мада је могуће да је „Урош" било крштено име, вероватније је да је реч о врсти титуле која потиче од „Ур" у значењу „господар" (Скок III, 547—548). Почев од Урошевог сина Милутина, „Урош" се јавља у титули сваког владара у Србији до смрти цара Уроша, последњег директног потомка Стефана Немање. Треба такође запазити да је сваки владар од Стефана Немање до цара Уроша имао такође и име Стефан, можда такође као врсту титуле која потиче од грчког στέφανος у значењу „крунисан". О владавини краља Уроша, види *Историју,* 341—356 (С. Ћирковић).

стр. 49 *од фрушкога рода* — реч „фруг, фрушки" је стари термин за Франке или Французе који потиче од грчког φράγγος, Види Скок I, 532—533. Види следећу напомену која говори на које би се Франке или Французе ово могло односити.

краљицу Јелену — Јеленино порекло је немогуће одредити са сигурношћу. Најранија детаљна расправа о њеној генеалогији је Ч. Мијатовић, „Ко је краљица Јелена", АМС 217 (1902), стр. 1—30, у којој аутор наводи као додатак уз ово указивање, да су анжујски краљеви у Напуљу помињали Јелену као „рођаку" или „сродницу" у њиховој преписци. Мијатовић је предложио једну из лозе Куртене као могућу везу Јелене с Анжујцима. Анжујска веза је прихваћена у литератури, тако да је после рада Суботићевог, Јелена постала позната као *Анжујска.* Јиречек, *Историја* II, стр. 265, предлаже да се тражи међу бројним француским племством у Грчкој. За новије хипотезе које повезују Јелену са француским и мађарским

племством у Славонији и Срему, види G. McDaniel, „On Hungarian-Serbian Relations in the Thirteenth Century: John Angelos and Queen Jelena", *Ungarn-Jahrbuch* 12 (1982—1983), пп. 43—50. Венчање је највероватније обављено између 1250. и 1255.

стр. 50 *друга Ана Јоакимова* — Према библијској традицији, Ана је била Јоакимова жена, која је, после двадесет година брака без деце, родила Богородицу. Види напомену на страни 104.

стр. 51 *Богом насађену грану од доброплоднога корена* — Види напомену на страни 288.

Узевши Богом дарованога им сина — Овај одељак означава крај каснијих додатака и промена начињених на оригиналном *Животу Драгутиновом* што се приписује једном од Данилових настављача (види раније, стр. 285. Почетак овог одељка је нешто измењен, а сви библијски цитати су додаци.

дадоше му име Драгутин — Најстарији син Уроша и Јелене, Стефан Драгутин владао је од 1272, када је свргнуо с престола свога оца, до 1282, када је предао круну свом брату Милутину. О његовој владавини у Србији, види *Историју* 437—439. Од 1282. до своје смрти 1316, Драгутин је био краљ Срема. То није био садашњи Срем северно од Саве, већ како су га Мађари звали, „онострани Срем" (ulterior Sirmia). О Срему види М. Динић, „Из прошлости Срема", *Српске земље у средњем веку,* Београд (1978), 285—291. *који ће заиста бити драг и угодан Богу* — очигледна митологија Драгутиновог имена, ово се подудара с објашњењем датим за Милутина (види напомену на страни 299.

стр. 52 *узевши кћер... Кателину* — Кателина, или вероватније Каталина, била је ћерка Стефана V, који је постао мађарски краљ 1270. Веровало се да је венчање било последица Урошевог угарског ропства 1268 (види М. Динић, „О угарском ропству краља Уроша I", *ИЧ* 1/1948, 30—36). Данилов исказ неколико редова ниже који указује да је Урош исто тако обећао

да ће абдицирати у корист Драгутина није био поткрепљен другим доказима. Међутим, Драгутин је назван „млади краљ" у документу од 3. јула 1271. Венчање је обављено 1270. или у првој половини 1271. Види *Историју* 352.

стр. 53 *да нема... где би засебно пребивао* — Драгутинова титула „млади краљ", ако није последица његове женидбе мађарском принцезом и стога у мађарском значењу термина, значи да је владао делом територије који је држао његов отац. Урош би изневерио очекивања и Драгутина и Стефана V, да није дао ова права Драгутину.

стр. 54 *оде тасту своме краљу угарскоме* — 1276, када је Драгутин збацио свог оца, мађарски краљ није био Стефан V, већ Ладислав IV (1272—1290), Драгутинов зет.

стр. 55 *у земљи званој Гацко* — у жупи Гацко, смештеној у Гатачком пољу у Херцеговини. Град Гацко је био важна станица на трговачком путу од Дубровника до Фоче и даље. Ово је најраније помињање Гацког у неком писаном извору.

све српске ... земље краљ Стефан — Поред Рашке и Зете поменутих у Урошевој титули, Драгутин је поседовао и земље дуж Дунава и у Срему, захваљујући женидбеним везама са мађарском владајућом кућом.

оде у неку земљу, тамо сврши свој живот — Урош је отишао у Хум, где се замонашио и умро, највероватније 1. маја 1277. Види *Историју* 356.

у његовим рукама ... Сопоћани — Урош је подигао Сопоћане као своју гробну цркву током 1260. Види В. Ђурић, *Сопоћани*, Београд, 1963.

стр. 56 *одели јој неки део земље државе своје за пребивање њезино* — Драгутин је дао Јелени Требиње, где је владала до своје смрти 1314. Види *Историја ЦГ* 46—50.

стр. 59 *под градом Јелечем* — Јелеч је утврђен замак 12 km јужно од Новог Пазара, сада у рушевинама. Догађај се збио почетком 1282.

стр. 60 *Дежево* — Одредиште ове краљевске резиденције није прецизније утврђено; позната је област, жупа Рашка.

стр. 61 *бол од геене* — бол од пакла. Словенска реч — потиче из хебрејског Ge — Hinnom (Долина Хинома) од грчког ἡ γέεννα. Постоји неколико значења речи у Библији.

Даде му... оружје своје — Драгутин даје Милутину симболе краљевске моћи: хаљину, коње и оружје.

стр. 62 *и тако се растаде... Дежево* — Тачан споразум између Драгутина и Милутина није познат, али изгледа да је требало да се после Милутинове смрти круна врати Драгутиновим наследницима, највероватније његовом сину Владиславу. Види *Историју* 438—439; Динић, „Однос".

у област... краљ угарски — Овде су описана два догађаја. Као део споразума у Дежеву 1282, Драгутин је задржао неке српске земље, највероватније Рудник, Ариље и Ускопље. Тек после 11. јуна 1284. добио је Мачву од Мађарске, и то не од свог таста, већ од зета, како је наведено нешто раније. Види *Историју* 439; Динић, „Област".

бдења — Уочи недеље (то јест у суботу на ноћ) вечерња служба (вечерње) почиње касно, око 10 увече, и наставља се током ноћи, до јутра (јутрење). Ово састављање *вечерњег* са *јутрењем* названо је *бдење.*

стр. 69 *према законском црквеном уставу на његову двору* — било који типик на који би се ово могло односити је изгубљен. Сигурно је да то није био манастирски типик, већ онај који је дозвољавао Драгутину, а не монаху или свештенику, да има значајну улогу у литургији.

у тој руској земљи имао је... Василија — Није утврђено на ког се принца ово односи. Према В. Мошину, то је Василиј Јарославич из Костроме, касније принц владимирски. Види Мошин, „О периодизацији", 108.

на Синај — највероватније, манастир Св. Катарине на Синају, подигнут 527. у време Јустинијана. Синај је постао, током многих векова, једно од највећих и најсветијих средишта источног хришћанства. Као такав, постао је средиште које је подједнако привлачило и ходочаснике и дародавце.

у Раит — Раиту, данас Ел-Тор, на западној обали синајског полуострва. Манастир је основао император Јустинијан. Према Хафнеру, *Данило* 287, могуће је да се и ово односи на манастир у Синају, јер је игуман синајски познат данас као архиепископ синајски и Раитски.

стр. 70 *ревнујући... његова житија* — Овде Драгутин јасно узима Саву за свој узор, нарочито у односу на ходочашће. За опис Савиног ходочашћа види *Живот Савин* од Доментијана и Теодосија и Арсенијев живот у овом издању.

доби ... босанске земље — Од Мађарске Драгутин је добио Мачву, а као део Дежевског споразума Усору и Соли у Босни.

многе ... и крсти их — босанска јерес је богумилство. О богумилству, види С. Ћирковић, *Историја Босне*, Београд (1964); J. Fine *The Bosnian Church: A New Interpretation*, Boulder: East European Monographs (1975). и дело Ј. Шидака. Једна од Драгутинових акција у том правцу је захтев Риму да пошаље мисионаре у Босну. Папа Никола IV послао је два фрањевца 1291, пошто је Драгутин пристао на унију с Римом.

епитимију — црквену казну духовно-педагошког карактера. Трифуновић, *Проза* 7—8, помишља да је реч о размени писама која садрже питања и одговоре о религиозним темама.

стр. 71 *Дебрц* — Драгутиново главно боравиште после 1284, на Сави 17 km западно од Обреновца.

сада ћемо говорити о... Данилу — Пошто се Данило помиње у трећем лицу, опште је прихваћено да је остатак *Живота Драгутиновог* прерада Даниловог оригинала. Треба такође запазити да се Данило помиње као „преосвештени", титула која се приписује само архиепископима, док је у време описаног догађаја он требало да буде „преподобни", уобичајени назив за игумана.

игуманом — као *старешина* манастира. Од грчког ὁ ἡγούμενος

када је живео у том месту — Данило је био игуман Хиландара од краја 1306. или 1307. до краја 1310. или 1311. Види Мошин — Пурковић.

под град славни Скопље — Скопље је било Милутиново главно седиште после 1282.

на реку звану Велика — Старо име за горњи део реке Тренске.

стр. 72 *посла га... збор послова које је имао* — Данилова мисија је била сигурно у вези с грађанским ратом између Милутина и Драгутина, који је већ трајао десетак година. Види *Историју* 449—461; Динић, „Однос"

панагијаре — мали тањири на који се смешта панагија или просфора у част Богородице. Од грчког τὸ παναγιάριον. Види Петковић, *Речник* 147.

Овче Поље — Долина северно од Штипа у Македонији.

од младости ... благочастиваго — Данило је припадао Милутиновом двору пре него што се замонашио, и према овом тврђењу, остао је близак Милутину читав живот.

после овога одмах ... оде сред Свете Горе — Данило је напустио положај игумана Хиландара да би отишао у Кареју после победе Каталанаца код Кефиса 15. марта 1311. Види *Историју* 458; Живојиновић, „Житије", 268—270.

стр. 73 *у сихастарију светога Саве* — „Сихистарија" или „Исихастарија" од грчког τὸ ἡσυχαστήριον место спокоја „млчаница" од ἡ ἡσυχία „мир". Св. Сава је подигао испосницу у Кареји 1177 или 1200 и написао типик за њу. О самој испосници, види С. Ненадовић, „Архитектура Хиландара. Цркве и параклиси", *Хиландарски зборник* 3 (1974), 174—178. О типику, види Свети Сава, *Сабрани списи,* Београд (1986), 35—40 (Карејски типик), с коментаром Д. Богдановића; Л. Мирковић, „Скитски устави Светог Саве", *Братство* 28 (1934), 52—67.

да један или много два живе у његовој сихастарији — Уобичајени облик монашког живота у средњовековној Србији била је киновија или „општежиће". Скитско или испосничко монаштво појавило се у IV и V веку у Египту у намери да продуби религиозну активност; један или двојица монаха би се издвојили из заједнице у ту сврху. Задужбина Св. Саве у Кареји била је ове врсте.

да састави списе богоугодних речи — Ови Данилови списи нису сачувани. Они су највероватније били у облику питања и одговора или *поученије.* Види Трифуновић, *Проза,* 7—8.

стр. 75 *обукоше га... анђелски образ* — Обукли су Драгутина у *мантију,* одело *мале схиме.* Види напомену на страни 3.

горко вапијући — О овој тужбалици, види Ђ. Сп. Радојичић „Горко вапијући. Тужбалица старог српског књижевника Данила Старијег из времена око 1320. године о краљу Стефану Драгутину", *Савременик* XI (1965), 312—314; идем, „Још о тужбалици Горко вапијући", Савременик XII (1966), 80.

стр. 76 *сина свога Владислава* — Драгутинов најстарији син и наречени наследник српског престола после Милутинове смрти. Владислав се оженио Констанцом Моросини, нећаком мађарског краља Андрије III Млечића, 1293, пошто му је Андрија дао „херцештво Славонија". Види *Историју,* 450. Драгутин је оставио своје поседе Владиславу. За Милутина, Владислав је представљао препреку да његови потомци наследе српске земље и зато га је, убрзо после Драгутинове смрти, затворио. Владислав је поново био слободан тек после Милутинове смрти.

ка цркви св. мученика Христова Георгија — Црква Ђурђеви Ступови близу Новог Пазара, коју је подигао Стефан Немања око 1175. Драгутин је био други *ктитор* цркве и једна капела је њему посвећена. Види Ђурић, *Фреске* 27—28; Ј. Нешковић, „Ђурђеви Ступови у Расу", *Рашка баштина* 1, Краљево (1975), 149—159.

стр. 77 *заповедио је... од прашњаве земље* — Овим је Драгутин забранио да се његово тело извади из гроба, чиме је ускратио развој култа. Претпоставља се да су му ове речи стављене у уста да би се са њега на Милутина пренело окриље божјег наслеђа Немањине династије.

би престављење... у петак — То је, петак, 22. март 1316.

Јеленин живот

стр. 79 *умном лествицом* — Данило је можда овде мислио на Јована Лествичника, игумана манастира на Синају из шестог века, чија „лествица" од тридесет степеника аскетизма и мистицизма води у рај. Дело је било веома популарно међу изихастима на Светој Гори. Види Д. Богдановић, *Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности,* Београд (1968).

непристyпна светлост — основни принцип изихазма.

стр. 81 *саставих ... краљева српске земље* — ако се схвати буквално, ово би значило да је Данило написао *Драгутинов живот* и *Милутинов живот* пре *Јелениног живота.* Мада се не може утврдити тачно време настанка ових Данилових радова, нема разлога у смислу релативне хронологије да се не прихвати закључак Б. Сп. Радојичића да је Живот Јеленин написан као подршка канонизацији 1317 (Б. Сп. Радојичић, „Архиепископ Данило II као књижевник", *Стари српски књижевници,* Београд 1942). Дакле, ово тврђење је интерполација састављача *зборника.*

била је од племена фрушкога — Види напомену на страни 286.

стр. 82 *имали су и деце* — колико је познато једина деца Уроша и Јелене су били краљеви Драгутин и Милутин.

пошто ... многих — ово се односи на догађаје везане за Драгутиново отимање круне, Урошев прогон у Хум и његову смрт тамо, Драгутиново даривање земље Јелени, све заједно описано у *Животима* Уроша и Драгутина.

као што смо указали у напред писаном — следећи претходни начин размишљања, овај исказ је интерполација састављача. Штавише, требало би запазити да Данило ретко употребљава прво лице множине.

стр. 83 *где су сузе, ту је и Божја милост* — Упореди поглавља 7 и 27 Лествичника. Текст у српском преводу, види Свети Јован Лествичник, *Лествица,* превод Д. Богдановића, Београд (1963).

стр. 84 *колика је ... савршеног поста* — Упореди поглавље 14 Лествичника.

стр. 85 *у светом граду Јерусалиму* — Хафнер наговештава да је то манастир Св. Теодосија. Види Хафнер, *Данило* 110, напомена 49.

стр. 90 *Син Громов* — апостоли Јован и његов брат Јаков звали су се синови грома (Мк 3, 17).

Као што ... небеско — Хафнер примећује да је ово реч по реч из тзв. „Pandekt Antiocha" у једном рукопису из XI века из Новојерусалимског манастира близу Москве, како је наведено код I. Sreznevskog, Materialy dlja slovarja drevnerusskogo jazyka 3 (1958[2]), колона 162. Ова збирка је била позната, бар делимично, у Хиландару (Хиландар мс. 475, прва половина 14 века). Види Д. Богдановић, *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара,* Београд (1978), 181—182.

коју лако може уловити сваки птичар и ловац — Такође из „Pandekta Antiocha". Види Срезневски, 1, колона 1093.

стр. 92 *Градац* — Јелена је саградила своју гробну цркву посвећену Благовестима око 1275, судећи по времену настанка фресака, а не пошто је Урош свргнут с престола 1276, како је наговестио Данило. Фреске су биле насликане између 1275. и 1281. Од значаја је ктиторски портрет Јелене са Урошем, као и сликарска представа Урошеве смрти и преноса његовог тела у Сопоћане. Смештена је у селу Горњи Градац 12 km западно од Брвеника. Види Б. Бошковић и С. Ненадовић, *Градац,* Београд (1951), и Ђурић, *Фреске,* 41—43.

стр. 93 *утврђење ... цркву твоју* — Овај (ирмос треће песме трећег гласа) био је записан у црквама да их штити од уништења. Види С. Радојчић, *Узори и дела старих српских уметника,* Београд (1975), 10.

стр. 94 *установивши им законско издржавање* — да би прописала делатности монаха, Јелена је установила типик (који није сачуван).

приходе и села ... на потребу храма — Јелена приказује своју повељу оснивача у којој су наведени приходи и земље које припадају Градцу. Повеља је изгубљена.

стр. 95 *сетите се да сте земља и пепео* — Ово је реминисценција на погребну стихиру:

Људи зашто се узалуд мећемо? Пут кратак је којим ходимо, живљење ово — као дим и зрак и прашина и пепео: за мало се јавља, а брзо нестаје.

Појављује се такође у *Карејском типику:* види Свети Сава *Сабрани,* 37, 159.

стр. 97 *у цркви Светога Николе, у славном граду Скадру* — Основала ју је Јелена као православни манастир, црква је данас у рушевинама, у старом граду Скадру на јужном делу Скадарског језера. Претпоставља се да се она замонашила око 1280. Види *Историју* 405. О Јелениним другим (католичким) задужбинама у приморју, види Суботић; В. Кораћ, *Градитељска школа Приморје,* Београд (1965).

у том великом анђелском образу би названа монахиња Јелена — Према Данилу, Јелена је примила велику схимну, највећи монашки степен. Међутим, био је обичај да особа која прима монашки завет узима ново име, симболишући поново рађање у Христу. Јелена је изгледа била изузетак.

подлагаше врат свој под ... јарам Христов — Подсећање не само на терет монашке послушности, већ можда такође на символично преузимање Христовог терета, крста. Монашка хаљина *велике схиме* састојала се од тзв. аналава, који се носио преко рамена и био је украшен крстовима, симболом Христовог крста.

не кушајући ... сна — Види Пс 132 (131), 4.

стр. 99 *у месту званом Брњацима* — Једна од Јелениних резиденција, Брњаци су на горњем Ибру, сада у рушевинама. Види А. Дероко, *Средњевековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији,* Београд (1950), 110.

са мном — Данило је био присутан у Брњацима. Као што наводи касније, у то време је био игуман у Бањској.

стр. 100 *ја смерни Данило ... у месту званом Бањска* — Епископија у Бањској била је основана средином XIII века. Епископско средиште било је у манастиру Бањска, смештеном северозападно од данашње Титове Митровице на реци Баштанској. О Даниловој улози у подизању Милутинове гробне цркве, види Живот Милутинов.

када сам чуо — Мада је Данило био присутан када се Јелена разболела (види горе), он је био игуман у Бањској непосредно пред њену смрт.

стр. 101 *епископ рашки Павле* — Епископија у Расу први пут се помиње 1020. у повељи византијског цара Василија II. Првобитно под јурисдикцијом архиепископије у Охриду, она је постала 1219. једна од осам епископија аутокефалне српске цркве.

стр. 102 *долазак... Стефана Уроша* — Резиденција краља Милутина (Стефана Уроша II) била је у Скопљу.

архиепископ Сава — Сава III, архиепископ 1309—1316.

бијући се у лице своје и плачући говораше — Милутинов монолог који следи је сажети панегирик и садржи нека општа места средњовековног панегирика као и тужбалицу која почиње са анафоричним *блажена си.* Види Трифуновић, *Азбучник* 230—234.

стр. 103 *сина... од сремске земље.* — После 1282, Драгутин се помиње, нарочито у латинским изворима, као краљ Срема.

стр. 104 *у умиљењу срца* — ἡ κατάνυξις *Умиљење* је посебно духовно стање у коме је човек свестан сопствених грехова и грешности, али такође свестан Божје љубави и праштања.

икони пресвете — икони Богородице.

у двору своме Пауни — Двор Пауни, данас у рушевинама, био је део целине у близини Урошевца, тзв. Паунпоља. Види Петковић, *Преглед,* 243.

тако ... видећи њихову преизообилну љубав — Одјек дугог грађанског рата између Драгутина и Милутина (види Динић, „Однос"). Иначе, Данило не каже ништа о рату.

Симонида ... жена великога краља Уроша — Симонида је била ћерка византијског цара Андроникоса II. Милутин се њом оженио 1299. када је имала пет година да би учврстио своје везе са византијским царством. Види *Историју*, 446—450; Ласкарис, *Византијске принцезе у средњевековној Србији*, Београд (1926) 56 фф; L. Mavromatis, *La fondation de L'Empire Serbe le kralj Milutin*, Solun (1978).

О Милутиновим венчањима, види М. Динић, „Comes Constantinus", ЗРВИ 7 (1961), 2—3; В. Мошин, „Балканската дипломатија и династичките бракови на кралот Милутин", *Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија* II Скопје (1977), 91—198.

стр. 105 *краљице Кателине* — Види напомену раније, стр. 287.

славни град звани Београд — Као део земаља Мачве које је мађарски краљ дао Драгутину, Београд је био значајно средиште Драгутиновог поседа. Види Ј. Калић — Милушковић, *Београд у средњем веку*, Београд (1967), 66—71.

у великој саборној цркви митрополијској — Црква је подигнута у време Драгутинове владавине, између 1284. и 1315. Види Ј. Калић-Мијушковић, 67.

краљу Стефану — тј. Драгутин

стр. 106 *краљу Урошу* — тј. Милутин

три године после преставлења — Јелена је умрла 1314, значи догађај који следи десио се 1317.

привиђењем — Визија (виђење) у источној православној терминологији је категорија милосрђа.

место телеснога оца — Према Данилу, рашки епископ Павле је био Јеленин духовни отац.

стр. 107 *би преставлење... у осми дан* — 8. фебруар 1314. О Јеленином култу, види Павловић, *Култови*, 85—88.

Живот Милутинов

стр. 109 *месеца... великога краља Стефана Уроша* — Титула садржи Милутинову потпуну генеалогију уназад до Стефана Немање, наглашавајући на тај начин његов легитимитет као владара Србије на основу божанског права династије Немањића. Милутин је владао од 1282. до 1321, у време великог успона српске државе, како је испричано у његовој биографији. Литература о овом раздобљу је обимна; најновији преглед, с освртом на претходна дела у *Историји* 437—475 (Љ. Максимовић и С. Ћирковић).

стр. 110 *преподобни отац Симеон Немања.* — То је Стефан Немања.

доброплодна грана његова изданка — Види напомену на страни 284.

стр. 111 *био је Богу мио* — Објашњење Милутиновог имена, истоветно ономе које је дато за Драгутина (види напомену на страни 287.

стр. 112 *великога краља Уроша* — краљ Урош I.

његов син краљ Стефан — Драгутин.

у напред писаном њихову житију — овај одломак је наведен као битан доказ да су *Живот Урошев* и *Живот Драгутинов* били првобитно јединствено дело.

Стефан Урош — Милутин.

сизаше до места званога Липљан — Липљан је био познат у римско доба као Ulpiana или Justiniana Secunda. Садашње насеље је 15 km јужно од Приштине.

Напредовање византијских јединица ка Липљану не може се тачно одредити у времену, али Љ. Максимовић следи С. Станојевића у повезивању византијске опасности с абдикацијом Драгутиновом, и стога одређује то надирање у годину 1281. или 1282. Види *Историју* 437—438.

стр. 113 *поће у државу области грчкога царства* — Овај поход је почео у пролеће 1282.

оба Полога — Горњи и Доњи Полог, у северозападној Македонији, са Тетовом у средишту.

Злетово — Садашње село Злетово је приближно 20 km северозападно од Кочана, на Злетовској реци. Било је то важно монашко и књижевно средиште (манастир Лесново) и рудно налазиште. Пошто је поменуто на овом месту, највероватније се односи на целокупну средишњу зону долине Брегалнице.

Пијанац — област у горњем делу Брегалнице, са Делчевом у средишту. Све заједно, с Овчим Пољем и Злетовом чини долину Брегалнице.

тадашњем цару Палеологу — Михаило VIII Палеолог (1261 — 11. XII 1282).

стр. 114 *многе друге иноплемене народе, Татаре и Турке и друге* — византијску војску су у великој мери помагали савезници и најамници. Михаило VIII је склопио споразум с татарским каном Ногајем 1272. и користио је и многе друге војске: Нормане, Русе, Бугаре, Енглезе, Французе, Кумане, Печенеге, Турке, Алане.

узе веру латинску — Михаило VIII пристао је на унију у Лиону 1274 (на сабору). Види Острогорски, *Историја*, 431—432.

Илаигита — близу Родоста, садашњег Текирдага.

црква св. мученика Христова Георгија — Види напомену на стр. 293.

у граду званом Силиврија — Садашњи град *Силиври* на Мраморном мору.

стр. 115 *када су дошли* — ова операција, више као казнени препад него војни подухват, одиграо се почетком 1283. Види *Историју* 440.

ти ... Симеоне — Милутин се овде моли Стефану Немањи, као ратнику — оснивачу династије.

Дрим — највероватније Бели Дрим.

свога брата краља Стефана — I. е., Драгутин.

поће на државу грчког царства — Милутинов противнапад у византијску територију одиграо се 1283. и 1284. Резултат операције је утврђивање нове границе византијско-српске на линији Струмица—Просек—Прилеп—Охрид—Кроја. Види *Историју* 441.

стр. 116 *у месту званом Насуду* — Можда Науса.

Струмску — Област дуж реке Струме.

Серску — Област садашњег Сера у Грчкој.

Крстопољ — Садашња Кавала у Грчкој.

земљу дебарску ... поречку земљу такође — За време овог похода, Милутин је освојио области у западној Македонији око Дебра и Кичева и област *Поречa* у горњем делу реке Треске и Големе. Види *Историју* 443.

стр. 117 *опет оде на државу земље влахиотске* — „Влахиот" земља је Тесалија, од грчког βλάχος „римски, латински", тако названа јер су њоме управљали пре свега француско и друго западно племство. Не може се тачно одредити време овог препада у Тесалију.

у државу земље браничевске — Средњовековна област Браничева обухватала је и област између Мораве и Дунава.

у месту званом Ждрелу — На Млави, данас Горњачкој клисури.

браћа... Арман и Куделин — због татарских препада који су учестали око 1285. у бугарске земље, бугарске власти су се повукле а локални бољари, као што су били Дрман и Куделин у Браничеву, деловали су независно или као татарски вазали, углавном уз татарске јединице.

стр. 118 *у држави земље жупе расинске* — Река Расина је притока Западне Мораве и улива се у Мораву близу Крушевца.

у месту званом Мачковци — Близу садашњег села Мачковац, западно од Крушевца.

као што ... помогао теби — Драгутин се подсећа своје помоћи Милутину у борбама на византијском подручју.

прогнаше ... наследства — Драгутинов и Милутинов поход против Дрмана и Куделина одиграо се око 1291.

кнез звани Шишман, живећи у граду званом Бдини — Бугарски принц Шишман, владар земаља око Бдина (садашњи Видин), био је вазал татарског кана Ногаја. Његов напад на Србију је освета због пораза Дрмана и Куделина. Шишман је био отац каснијег бугарског цара, Михаила Шишмана. Види *Историју* 443.

стр. 119 *Хвосна* — Жупа Хвостно или Хвосно била је смештена у горњем Белом Дриму.

Ждрело — Историјско име за област у Руговској клисури у којој се налазила Архиепископија, касније Патријаршија.

цркве дома Спасова, тј. архиепископије — Најстарија црква у патријаршијској скупини цркава била је у ствари посвећена Апостолима. Започео је по узо-

ру на Жичу архиепископ Арсеније (1233—1263), и често се помиње по имену цркве у Жичи, посвећене Св. Спасу. Види Р. Љубинковић, *Црква св. Апостола у Пећкој Патријаршији*, Београд (1964).

архијереја Христова св. Арсенија — Архиепископ Арсеније, који је пренео седиште архиепископије из Жиче у Пећ 1253.

стр. 120 *даде кћер своју* — Милутинова кћер Ана.

стр. 121 *предатеља* — Јуда Искариот.

цару Татарском званом Ногеју — Татарски кан Ногај био је византијски савезник од 1272. до своје смрти 1299. Његов штаб је био смештен на Црном мору. Види Острогорски, *Историја*, 429—430.

стр. 122 *поклисаре* — застарела реч за *посланика*, од грчког ἀποκλισιάριος

дао сина свога ... Стефана — Милутин је послао свога најстаријег сина и наследника, Стефана Дечанског као таоца на двор Ногаја. Дечански је рођен око 1275. и владао је од 1322—1331. као краљ Србије. О његовој владавини, види *Историју* 496—510 (С. Ћирковић)

пошто је овај његов син ... ка својему родитељу — Дечански је остао на Ногајевом двору од 1292. или 1293 до 1299, када је Ногај убијен приликом унутрашњег сукоба са Токтајем.

стр. 124 *кћер цара бугарскога званог Смиљца* — Теодора, кћерка бугарског цара Смилеца (1292—1298). Била је Душанова мајка и умрла је 1322.

после овог скончања — Прича о побуни и изгнанству Дечанског је каснија интерполација (види Увод).

одели му ... зетску земљу — Био је обичај у средњовековној Србији да принцеза из владајуће куће

добије управу над појединим областима. Законити наследник је обично проглашаван владаром Зете (садашње Црне Горе) због њеног значаја у оквиру српског краљевства. Види *Историја* ЦГ 60—61; М. Ивковић, „Установа „младог краља" у средњовековној Србији", *Историјски гласник* (3—4, 1957), 59—80.

овај ... син... одврати срце своје — Побуна Дечанског се одиграла у првој половини 1314. Види *Историју* 464—465.

стр. 125 *на ону страну реке зване Бојане* — Дечански се повукао јужно од Бојане, садашње границе између Југославије и Албаније од Скадарског језера до Јадранског мора.

чедо моје мило ... чему се не надах од тебе — Овај део Милутиновог говора Дечанском је позајмица из грчке песме *Spaneas* од Alexiosa Komnenosa (умро 1142) неке врсте упутства нећаку. Види Б. Сп. Радојичић, Византијска поучна песма Spaneas и српски биограф Данило, *Studio in onore di Ettore Lo Gatto e Giovanni Maver*, Roma (1962), 563—566.

од воде — од Бојане.

Скопље — Милутинова престоница.

ослепише га. — Према средњовековном обичају, ослепивши Дечанског, Милутин га је начинио неподобним за наследника.
У *Животу Стефана Дечанског* од Григорија Цамблака, Константин, полубрат и супарник Дечанског, каже: „Никада се није чуло да слепу човеку приличи царство".

стр. 126 *у славни град Константинов* — У Цариград, град који је основао цар Константин.

своме тасту ... цару кир Андронику — 1299. Милутин се оженио Симонидом, кћерком Андроникоса II Палеолога (1282—1328). Титула кир је од грчког ὁ κύριος „господар".

стр. 128 *по целој великој Романији* — Оно што се данас назива византијско царство било је познато својим становницима као Романиа, наслеђе римског царства.

у ... Новом Риму, Цариграду — Као наследници римског царства, Византија наглашава наследство Цариграда првенству Рима. После пада Цариграда у турске руке, ову филозофију преузимају Руси, који указују на Москву као на „трећи Рим".

стр. 129 *овај ... Хиландара* — Хиландар се први пут помиње као грчки манастир 1076, мада је вероватно основан у X веку. Био је напуштен 1169. и обновљен као српски манастир 1198. После оснивача, Стефана Немање и Св. Саве, Милутин је био највећи добротвор и градитељ у Хиландару. Започета 1303. спроведена је обимна градња и обнова: главна црква посвећена Богородици, већи део трпезарије, конаци за госте и монахе, утврђења и *пирг* у Хрусији — све је то било подигнуто за време Милутинове владавине. Види Д. Богдановић, В. Ј. Ђурић и Д. Медаковић, *Хиландар* Београд (1978); види такође *Историја* 476—495 (Г. Бабић — Ђорђевић), нарочито 477—478.

стр. 130 *метохе* — земље дате за издржавање религиозних задужбина. Од грчког τὸ μετόχιον.

ту на обали мора ... подиже велики пирг — *Пирг* од грчког ὁ πύργος је утврђена вишеспратна кула с капелом на врху, а понекад на сваком спрату. Овај посебни пирг био је подигнут да штити луку која је служила Хиландару. Капела коју је Милутин подигао на врху, била је посвећена Вазнесењу, и касније је уклоњена. Стефан Дечански је касније додао цркву посвећену Св. Василију, по чијем имену је пирг постао познат.

стр. 131 *о месту званом Продром* — Манастир Јована Претече ὁ Πρόδρομος познат такође као tes Petras. Види Janij, *Églises*, 435—443.

ксенодохије, тј. болнице — од грчког τὸ ξενοδοχεῖον, „место које прима странце". Такође познато као

хепоп τὸ ξενῶν „τοῦ κραλῆ". Види Janin *Églises*, 572, који не зна за Милутина, јер смешта градњу у XV век и наводи да је то задужбина „непознатог српског краља".

у таквој спреми — у болници

стр. 132 *у граду Солуну ... Георгија* — Не зна се које су од многобројних цркава у Солуну посвећених Св. Николи подигнуте или обновљене за време Милутина. Није подигао, већ пре обновио цркву Св. Ђорђа, познату као *agios Ierios*, сада музеј.

прво рукоположење ... Саве на том месту — И према Доментијану и Теодосију, Саву су рукоположили за архимандрита у Солуну епископ Николај из Ерисоса, Михаило епископ Касандрије, Димитрије епископ Адрамереје и митрополит Солуна, Констандинос. Само Доментијан наводи да се то десило у цркви Св. Софије. Види Доментијан 90—91, Теодосије 78.

дом пресвете Богородице ... у месту званом Трескавци — Манастир Трескавац изван Прилепа. Цркву је касније обновио Душан. Види Ђурић, *Фреске*, passim и литература наведена у тој књизи.

стр. 133 *дом св. мученика Христова Георгија у држави кичевске области* — Црква Св. Ђорђа у манастиру Богородице, око 12 km јужно од Кичева. Првобитна црква спаљена је средином XVI века.

сазда цркву Успења Пресвете Богородице, звана епископија призренска — Црква Богородице Љевишке у Призрену саграђена 1307. у време Милутина и епископа Дамјана. Епископија у Призрену постојала је пре 1220, када ју је Сава укључио у епископије под јурисдикцијом нове српске цркве. Види Јанковић; Д. Панић, Г. Бабић, *Богородица Љевишка*, Београд (1975).

цркву Благовештења ... грачаничка — Црква Грачаница, југоисточно од Приштине, саграђена око 1320.

Види S. Ćurčić, *Gračanica: King's Milutin's church and its place in late Byzantine architecture*, University Park (Pennsylvania) (1979), Ђурић, *Фреске* 52.

цркву звану Тројеручица у славном граду Скопљу — Не зна се да ли је Милутин подигао нову цркву или обновио постојећу. Црква је била седиште епископа у Скопљу и уништена је приликом турског освајања Скопља 1392. Види Петковић, *Преглед* 298 фф. Култ Богородице Тројеручице ширио се из Скопља у остале делове средњовековне Србије. Види Ђурић, *Фреске* 62.

цркву св. Георгија на реци Серави — Манастир Св. Ђорђа на реци Серави близу Скопља, основао га је византијски цар Romanos III Argyros (1028—1034), обновио Милутин 1283. Види Петковић, *Преглед* 298.

цркву св. Константина у граду Скопљу — за ову цркву се данас не зна.

цркву св. Георгија Нагоричскога — Црква посвећена Св. Ђорђу у селу Старо Нагоричане, североисточно од Куманова, подигао је у XI веку византијски цар Диогенос IV. Милутин је обновио 1313—1318. Види Ђурић, *Фреске* 51—52; Милојковић-Пепек 56—62.

у месту званом Студеници ... Јоакима и Ане — Милутин је подигао цркву посвећену Јоакиму и Ани, родитељима Богородице, у комплексу Студенице 1314. Данас је познатија као Краљева црква. Види С. Ћирковић, В. Кораћ, Г. Бабић, *Манастир Студеница* Београд (1986).

у Дабру ... Ораховица — Дабар је историјско име за област доњег Лима око Прибоја. Црква Св. Ђорђа у Ораховици је сада у рушевинама. Види Петковић, *Преглед* 228.

цркву св. мученика Христова Никите, близу града Скопља — Црква Св. Никите, смештена близу села

Бањана и Driver Чучера, 15 km северно од Скопља, подигнута је између 1307. и 1316. Види Ђурић, *Фреске*, 50 и наведена литература; Миљковић-Пепек, 51—56.

стр. 135 *на свети Синај* — Манастир Св. Катарине.

као свети Димитрије — Св. Деметриос је светац заштитник и покровитељ града Солуна.

Александар, македонски цар — Александар Македонски (владао 356—323 пре Христа) створио је освајањем царство равно каснијем римском. Његова освајања била су слављена у раној средњовековној причи која је била преведена на многе језике у средњем веку. О верзији међу Србима, види Р. Маринковић, *Српска Александрида*, Београд (1969); *Српска Александрида*. Приредиле Радмила Маринковић и Вера Јерковић. Св. 2, Критичка издања српских писаца II. — Београд, САНУ, 1985; 8.

да се састане са ... Андроником ... и у ... Солуну — Андроник II Палеолог (1282—1328), отац Милутинове последње жене Симониде. Једини сусрет ове двојице који се помиње у изворима догодио се у Солуну 1299. током венчања Милутина и Симониде. Види *Историју*, 445—448.

са бугарским царем у Трнову саставши се — Ово је једини извор Милутиновог путовања у Трново где се срео са бугарским владаром. Исто тако није јасно на ког бугарског цара се ово односи. Јиречек, *Историја* 196, верује да је сусрет Милутинов био са Теодором Светиславом. Милутинова трећа жена била је Ана, кћерка бугарског цара Георгија Тертера (1292—1298) и сестра Теодора Светислава (1300—1321). Међутим, изгледа вероватније да је до сусрета дошло раније, пре Милутиновог венчања са Симонидом (1299), пошто је у то време још био ожењен Аном, и у време венчања предао је заједно са осталим таоцима византијским званичницима.

стр. 136 *наоружа безбожне Персијанце и Агарене* — *Агарени* или Турци изводе име од Хагар или Агар, египатске служавке Абрахамове жене Саре. Сара није могла

имати децу, па је привела Хагар Абрахаму. Хагар је родила Исхмаела, за кога се претпоставља да је рођак Арапа. Прича је испричана у Књизи постања, 16.

Овде поменути Турци били су они под вођством Халила, који су остали на византијској територији после пораза њихових савезника, каталанских компанија, 1311 (види Живојиновић, „Житије“).

у велику Романију — у византијску територију. Види напомену на страни 305.

стр. 138 *љубазни сине државнога ми царства* — Према византијском схватању, цар је био на челу породице краљева (види Острогорски, „Византијски цар и светски хијерархијски поредак“, *О веровањима и схватањима Византинаца*, Сабрана дела 5), Београд (1970), 263—277. Овај одељак је један од неколико примера у средњовековној српској књижевности у коме је место српског краља у оквиру овог система јасно назначено.

тамо их посла — Милутин је послао две хиљаде људи. Види *Историју* 480; Јиречек, *Историја* 198.

стр. 139 *Новака... Гребостreка* — Ратовање Срба под Новаком Гребостреком против Турака у Малој Азији догађало се 1312—1313.

до града званог Иракли ја — грчки ἡ Ἡράκλεια или турски Ерегли у Тракији.

стр. 140 *О љубазни... људима* — ове реченице су подешене по жанровима *стихире* и *богородичан*. Види Трифуновић, *Проза*, 20.

стр. 141 *овај блажени и крепки краљ* — Текст одавде до краја *Живота Милутиновог* је каснија прерада или додатак једног од настављача (види Увод).

у светоме граду Јерусалиму — Милутин је подигао цркву Архангела Михајла у Јерусалиму да прослави

победу над Персијанцима. Види Петковић, *Преглед*, 10.

стр. 141 *договоривши се са... Јеленом* — Разговори су се водили пре Јеленине смрти 8. фебруара 1314.

са ... архиепископом Савом трећим — Сава III (1309—1316).

храм у име светога ... Стефана — Милутин је започео своју гробну цркву посвећену Св. Стефану у манастиру Бањска између 1312. и 1314. под Даниловим надзором; Данило је био епископ Бањске у то време.

у то време ... у целој области те цркве — као што је управо наведено, Данило је био епископ Бањске са седиштем у манастиру Бањска, северно од садашње Титове Митровице и западно од Ибра.

стр. 142 *да је он заповедао... и црквене преграде* — Зидање цркве Св. Стефана у Бањској је најраније од свих главних Данилових подухвата на пољу изградње и живописања цркава. Остала дела су манастир Дечани и неколико додатака скупини цркава у Пећи. Данило је поверио посао истим главним уметницима овде као и у Дечанима: мајстору Ђорђу и његовој браћи Доброславу и Николи.

на слику св. Богородице Студеничке — Црква Св. Стефана била је сачињена по узору на главну цркву посвећену Богородици у Студеници, као што су биле многе друге гробне цркве династије Немањића.

одликова ... црквеним — мада то овде није изричито речено, Милутин је издао *повељу* обезбедивши манастиру земљу и приходе. *Повељу* је издао Љ. Ковачевић, „Светостефанска хрисовуља", *Споменик* IV, 1—11.

када се свршавао ... дани његове матере — Јелена је умрла 8. фебруара 1314, дакле црква у Бањској је завршена после њене смрти.

овај ... Сава престави — Сава III је умро 26. јула 1316.

стр. 143 *многочасном Јосифу преподобнога оца Варлаама* — *Житије Варлаама и Јоасафа* јесте грчка хришћанска верзија Јована Дамаскина (VII век) Панчатантре, приче о принцу Сидхарти, младом Буди. Није преведена на савремени српски језик, и само је делимично објављено у старој српској верзији, С. Новаковић, Гласник СУД 50 (1881), 1—121. Најпотпунија скорашња расправа о томе, И. Н. Лебедева, *Повесть о Варлааме и Иосафе. Паматник древнерусской переводной литературы* XI—XII вв. Ленинград (1985).

О српској верзији, види M. Lebo, *The Hilandar Serbian Повест о Варлааме и Иоасафе,* докторска дисертација (Вашингтон, Seattle, 1979, Ann Arbor: University Microfilms International).

родитељу моме... светитељства — архиепископ Сава II (1264—1271) био је брат краља Уроша I, Милутиновог оца. Урош је утицао на избор Савин, који је претходно био епископ Хума. Види *Историју* 355.

тражио је ... за целу годину — Чињеница да је прошла читава година док је изабран нови архиепископ говори о томе да је било надметања међу кандидатима. Ст. Станојевић, „Српски архиепископ од Саве II до Данила II", *Глас* СКА 153 (1933), 41—78, је претпостављао да је Милутинов кандидат био Данило, док је остала властела била за Никодима, игумана Хиландара. Никодим је победио на овом избору, док је Данило постао епископ Хума.

стр. 145 *приложење и обновљење... архиепископије* — Црква Св. Апостола (види напомену на страни 88). Никодим је започео изградњу цркве Св. Димитрија, чије је живописање обављено око 1345. Од Никодимове друге задужбине, цркве Св. Саве у Лизици није остало ни трага. Види Ђурић, *Фреске* 55, 58.

пошто је прошло четири године... Никодиму — Никодим је постао архиепископ 1317. Милутин се разболео крајем 1321.

Неродимље — Средњовековна жупа и Немањин краљевски ограђени простор састојао се од здања Пауни и Сврчин и тврђаве Петрч. Смештено у близини садашњег села Неродимља у Косову.

епископ Данило ... Стефана — Каснији архиепископ Данило II, овде се помиње у трећем лицу. Као што је раније поменуто, Данило је надгледао изградњу Милутинове гробне цркве Св. Стефана у Бањској. Од 1317. до 1323. Данило је био епископ Хума.

стр. 146 *велики метеж ... богатство њихово* — с онеспособљеним Милутином и нејасним стањем око наследника, време његове болести као и време после Милутинове смрти било је време великог немира, препада и пљачки. Видети *Историју* 497.

О, јаој мени ... тело твоје — Данилов исказ над Милутиновим телом има форму тужбалице, с анафором *сматрам блаженим(а)*, али по садржини је сроднији енкомиону (похвали). Види Трифуновић, *Азбучник* 230—234; Трифуновић, *Проза,* 49. Изузев прве реченице, већи део молитве је преузет из *Похвале светом Ћирилу* од Климента Охридског. Види Д. Павловић, „Једна позајмица архиепископа Данила II из Климента Охридског", *Прилози за КЈИФ* XX/3—4 (1954), 260—263. За црквенословенски текст, види Климент Охридски, *Събрани съчинения* I, Софија (1970), 427.

стр. 147 *у цркву св. апостола Христова Стефана* — у Бањској.

стр. 148 *до половине треће године после... преставлења* — 1324.

црквени панамонарх — Sexton. Од грчког ὁ παραμονάριος; Уобичајена форма је била *панамонар,* могло је доћи до збрке са ὁ μόναρχος „владар".

стр. 149 *где лежи и до овога дана* — Милутинове мошти су премештене бар два пута, први пут у Трепчу 1389, а затим у Софију око 1460. Види Павловић, *Култови* 94—95.

када је још жив ... Симонида — Милутинов таст, Андроник II Палеолог умро је 1328. Милутин је узео Симониду, кћерку Андроникову, за своју четврту жену 1299.

манастир св. Андреја — Не зна се на који манастир Св. Андреје у Цариграду се ово односи. Види Janin, *Églises* 31—37, који садржи преглед познатих манастира посвећених Св. Андреји.

поче се ... своје девство — мада још увек релативно млада у време Милутинове смрти и преноса његових моштију (имала је око 30 година), Симонида није могла имати деце и стога је била неподобна за брачне политичке комбинације. Види *Историју* 463.

би успомена ... у двадесет девети дан — 29. октобар 1321. Милутин је био канонизован пре Андроникосове смрти 1328.

Арсенијев живот

стр. 152 *божаствене књиге ... Саве* — Писац упућује на дела Саве, Доментијана и Теодосија. Види књиге посвећене овим писцима у постојећој серији *Стара српска књижевност у 24 тома.*

сва напред писана житија краљева — овај увод у Животе архиепископа, несумњиво написан током прикупљања, упућује овде на „Животе Краљева" онако како се они сада јављају у *Зборнику.*

о светитељима — о архиепископима.

стр. 153 *да бих могао по достојанству саставити* — Уобичајена молитва писца Богу која указује да је скромни писац лишен песничког дара без Божје помоћи. Види исто тако напомену на страни 5.

још од младости своје означен Духом светим — Још један топос житија по коме је светост појединца предсказана неким посебним знамењем.

стр. 154 *од сремске земље* — током средњег века, термин *Срем* обухватао је земљу између Дрине и Саве познату као Мачва. Највероватније је то била област Арсенијевог рођења.

стр. 155 *у ... архиепископији, у месту званом Жича* — Манастир Жича, близу ушћа Ибра у Западну Мораву, задужбина Стефана Првовенчаног и његовог сина Радослава уз помоћ Св. Саве. Црква је започета око 1210. Била је живописана после 1219, када је Св. Сава постао архиепископ. Према *повељи* исписаној на зиду, црква је намењена за седиште архиепископа и као место устоличења краљева, архиепископа, епископа и игумана. Види М. Кашанин, Б. Бошковић, П. Мијовић, *Жича,* Београд (1969); В. Кораћ, „Свети Сава и програм рашког храма", *Сава Немањић,* 231—244; В. Ј. Ђурић, „Свети Сава и сликарство његовог доба", 245—261.

стр. 156 *није погрешио устав и исправљење црквено* — Арсеније је поштовао сва манастирска правила прописана типиком, као и црквену литургију. Жички типик није сачуван, али је највероватније да је био врло близак типику Св. Саве написаном за Студеницу. За студенички Турісоп, види Свети Сава, *Сабрани,* 87—94.

стр. 157 *у... манастиру дома Спасова* — у Жичи.

стр. 160 *катихуменије* — У почетку, место где се катехизам учио, од грчког τὸ κατηχουμένιον. У Жичи, то је значило да је Сава гледао кроз прозор са западне фасаде припрате. Види М. Кашанин, Б. Бошковић, П. Мијовић, *Жича,* Београд (1969), 89.

еклисијарх — од грчког ὁ ἐκκλησιάρχης, монах одговоран за правилно одвијање литургије, читање диптиха (или *поменика,* књига у којој су написана имена која треба поменути током литургије), одржавање реда у цркви, паљење свећа.

стр. 161 *и не нађе другога осим овога блаженога* — осим Арсенија. Данило је употребио ову реченицу и у *Животу Јевстатијевом* да опише исти догађај, избор

архиепископа (види страну 235). Појављује се такође и у *Јоаникијевом Животу.*

стр. 163 *у то време био је благочастиви краљ Радослав синовац његов* — Према Доментијану и Теодосију, Савина абдикација с архиепископског трона десила се у време првих дана владавине Владислава, који се побунио против Радослава и постао краљ између септембра 1233. и фебруара 1234. Види *Историју* 309—312; Доментијан 176—177; Теодосије 169—172.

краљ Радослав — тј. Владислав, види претходну напомену. Сва следећа помињања Радослава се, у ствари, односе на Владислава.

стр. 165 *у место звано Стари Град ... украј мора* — Св. Сава је пошао из Будве. Обојица Доментијан и Теодосије наводе да је Сава отишао и Диоклитију и отпловио одатле. Види Доментијан 179; Теодосије 172.

о свему указано ... живота — Данило упућује на дела Доментијана и Теодосија.

стр. 167 *доброга учитеља нашега и наставника* — тј. Саву.

стр. 168 *која му је предана* — можда се односи на Хиландар, за који је Сава тражио и примио од Alexiosa III Angelosa (1195—1203) права за некада постојећи а тада напуштени манастир. Види Д. Богдановић, В. Ј. Ђурић, Д. Медаковић, *Хиландар,* Београд (1978), 36—37.

стр. 169 *многе године проведе у чину ... архијерејства* — Арсеније је био архиепископ тридесет година, 1233—1263.

стр. 170 *три године или више пре смрти његове* — због болести, Арсеније је напустио архиепископски трон. Умро је 1266.

када је био у држави ... у месту званом Црнча — то је вероватно исто село Црнча у подручју или *жупи* Затона које су Стефан Првовенчани и Радо-

слав дали Жичи, како је наведено на задужбинској повељи која се јавља на зиду у Жичи: F. Miklošić, *Monumenta serbica spectantia historian Serbiae Bosnae Ragusii*, Беч (1858, репринг Грац 1962), 11. То је највероватније близу данашњег Бијелог Поља, где се могу наћи садашња насеља по имену Црнча, Затон, Дубово, Ивање (можда једно од „два Ивани").

стр. 171 *дођоше три младића* — Трифуновић, *Проза*, 7, помиње да је опис визитације три анђела веома сличан апокрифу познатом као „Странољубље Аврамље. Слово Светије Тројице" нађено у рукопису из XIV века у Хиландару.

стр. 172 *за . . . краља* — Урош I.

у цркви светих апостола — Пећи.

стр. 173 *архиепископ Сава други* — Сава II (1264—1271).

где лежи и до сада — Арсенијеве мошти остале су у цркви Светих Апостола у Пећи до средине XVIII века. Њихова судбина од тог времена није позната, мада многе цркве тврде да располажу неким деловима моштију. Види Павловић, *Култови* 74—75.

стр. 175 *у време . . . архиепископ Јевстатије први* — Јевстатије I (1279—1286).

празник успомене овога светога — Дан помена Арсенија је 28. октобар.

стр. 176 *кључара* — чувар кључева манастирских подрума.

параеклисијарх — од грчког ὁ παρεκκλησιάρχης помоћник *еклисијарху* (види напомену на страни 185), такође познат као *подеклисијарх, парамонар.*

архиепископ Јаков — Јаков (1286—1292).

иночки живот — испоснички, или живот у скиту, један од облика монашког живота.

стр. 177 *Котрулица близу реке Бистрице* — близу Пећке Бистрице, река на којој је Пећка патријаршија смештена.

стр. 179 *престо . . . предржа тридесет година* — 1233—1263.

додаде му Бог живота три године — Арсеније је умро 1266.

успомена . . . у 28 дан — 28. октобар 1266.

Јоаникијев живот

стр. 181 *архиепископа Саве другога* — Сава II (1264—1271).

стр. 184 *тада била . . . безбожних гусара* — мада је хронологија несигурна, боравак Јоаникија на Светој Гори је био пре 1252—53 (види Ћоровић, *Света Гора* 91).

стр. 186 *иконом* — од грчког ὁ οἰκονόμος Овај монах је био одговоран за материјално пословање манастира. На можда најважнијем положају после игумана, *економ* је морао да се добро разуме не само у духовне ствари већ и у профане послове трговине и пословања, и да буде одличан дипломата.

љубављу . . . игуман — Ћоровић, Света Гора 91, указује да је овде реч о претеривању. Само је пристанак братства Хиландара био неопходан да се изабере игуман; подршка краља и пристанак целокупне манастирске заједнице Свете Горе нису били неопходни. Ћоровић такође напомиње да је Јоаникије био игуман пре 1263, јер је Јевстатије поменут као игуман у тој години. Мошин—Пурковић, 417, верују да је он постао игуман између 1250. и 1256.

стр. 187 *у дому Пресвете* — У Хиландару, чија је главна црква посвећена Богородици.

самовољно . . . у српску земљу — Јоаникије је напустио положај игумана Хиландара на своју ини-

цијативу око 1263. Не зна се да ли је отишао одмах у Србију.

стр. 189 *престави се овај Сава ... архиепископ* — Сава II је умро 8. фебруара 1271.

Данило архиепископ... био смењен — Данило I је служио око годину дана, 1271—1272. Не зна се које је „неко дело" учинило да буде уклоњен.

стр. 190 *од сина му краља Стефана* — од Драгутина.

као што указасмо — види Животе Уроша и Драгутина.

у крај хумске земље — после абдикације, Урош је отишао у Хум (садашња Херцеговина). Види напомену, на страни 18.

стр. 191 *оставивши свој светитељски престо* — није сигурно да је Јоаникије био примораван да напусти свој положај 1276. или је то учинио по сопственом нахођењу као доказ своје привржености краљу Урошу. Његов наследник (Јевстатије I) био је наименован одмах после његове смрти 1279.

у страни пилотске земље — Пилот је било подручје источно од Скадарског језера између Дрима и Мораче.

после мало времена пређе из овога живота — Јоаникије је умро 28. маја 1279.

Краљ Стефан Урош — Милутин.

беше минуло две године и девет месеци — Пренос Јоаникијевих моштију, према овом податку, десио се крајем фебруара или у марту 1282, на самом почетку Милутинове владавине.

у дом свете Тројице, место звано Сопоћани — види напомену на страни 18. Јелена је такође пренела

Урошево тело из његовог гроба у Хуму у гробну цркву Сопоћани.

где лежи и до овога дана — последње помињање Јоаникијевог тела у Сопоћанима било је у Троношком родослову (XVIII век). Каснија судбина је непозната. Види Павловић, *Култови* 78—79.

жив предржа ... четири године — 1272—1276.

Јевстатијев живот

стр. 193 *бежаше од Содома* — Библијско место Содома, близу Мртвог мора, уништено божјом вољом због порока. Лот, син Аврамовог брата, побегао је из града са својом породицом, сем жене која се окренула и била претворена у стуб соли. Види *Постање*, 19, 1—29.

стр. 194 *жупе Будимаљске* — средњовековна *жупа* Будимља била је смештена у горњем току Лима.

стр. 195 *у крај зетске земље... епископија* — Зета је обухватала приближно западну половину садашње Црне Горе, од обале до долине Мораче и Скадарског језера и од Боке Которске јужно до Дрима. Зетска епископија је једна од осам епископија које је основао Сава, и била је смештена у напуштеном бенедиктанском манастиру Св. Арханђела (Михајла) на малом острву Превлаци у Боки Которској. Види Јанковић, И. Божић, „Превлака — Тумба", *Зборник ФФ* VII (1963), 137.

епископа Неофита — Тачни датуми када је Неофит био епископ зетски не могу бити утврђени. Међутим, поменут је код Богдана, писара *Иловачке крмчије*, као наручилац преписивања рукописа (1262).

стр. 197 *аристратигу силе Господње* — тј. Арханђелу Михајлу, ратничком вођи анђела. Термин *архистратиг* је из грчке војне терминологије (ὁ ἀρχιστράτηγος) и односи се на главног војног заповедника. Михајло је

назван арханђел једном у Библији (Јуд 9), у расправи са ђаволом, и поново у Откров. 12,7 када на Небу предводи анђеле против змаја и његових анђела.

преподобни и богобојажљиви мужеви — монаси

стр. 199 *после неког времена ... да буде игуман* — Јевстатије је био игуман Хиландара од 1262—65 (види Мошин-Пурковић 419).

стр. 201 *пређе неповређено ваздушна митарства ... Свете Тројице* — Ово је подсећање на одељак о Теодори 21 митарство у *Житију светог Василија Новог*. Види Трифуновић, Проза, 7, С. Новаковић, „Живот св. Василија Новог", Споменик СКА XXIX (1895), 36—37, 68—75.

стр. 204 *када је Јоаникије ... прешао од свога живота* — Јоаникије је умро 28. маја 1279. За време од скоро три године од Јоаникијеве абдикације до његове смрти, архиепископско седиште је било непопуњено.

у то време ... краљ Стефан Урош — 1279, Драгутин је био краљ.

велику молбу, да би га оставио — као знак понизности, владаоци и посебно црквени поглавари били су представљени како одбијају једном или чак двапут молбу или позив на положај.

стр. 205 *дванаест патријарха* — Јаковљеви синови, патријарси дванаест израелских племена.

стр. 208 *тако се ... престави* — Јевстатије је умро 4. јануара 1286.

свеосвећена чеда његова — епископи. Термин „свеосвећен" је део бискупске титуле.

стр. 211 *одежду светитељску* — одело протојереја.

архиепископу Јакову — Јаков (1286—1292).

тадањем ... краљу Урошу — Милутину.

у чину ... светитељства седам година — Јевстатије је био у ствари архиепископ нешто мање од седам година. Најраније је могао постати архиепископ јуна 1279, а умро је на самом почетку 1286.

би успомена ... у четврти дан — 4. јануар 1286.

велика напаст ... и не мала узбуна — Данило упућује овде на поход видинског принца Шишмана 1291. или 1292. Види *Историју* 443.

бригом ... би пренесено — Јаков је умро 1292, дакле пренос Јевстатијевих моштију се десио највероватније те године.

у дому Светих Апостола — у Пећи.

Г. М. Д.

Напомене уз Службе

Преписи песничких списа Данила Другога

а) Служба Светом Арсенију

1. Минеј за септембар—октобар, српска редакција, друга четвртина XIV века, Народна библиотека Србије, сигн. Рс 5. Скраћена *Служба* са пролошким житијем од непознатог пеђког монаха. Објавила Љ. Штављанин-Ђорђевић, *Један нови (непотпуни) препис Службе српском архиепископу Арсенију*, Археографски прилози I, Београд 1979, стр. 109—118.

2. Служабни минеј за октобар, полуустав српске редакције, средина XV века, пергамент, Библиотека Академије наука СССР, сигн. 16. 14. 14, заједно са Службом мученицима Терентију, Неонилу и Стефану Саваиту. До 1763. рукопис припадао Хутинском манастиру.

3. Минеј за октобар, српска редакција, 1470/80. г., САНУ бр. 286.

4. Минеј за октобар, српска редакција, 1560/70. г., папир, Музеј црквене уметности, Сремска Митровица, бр. 194.

5. Минеј за октобар, српска редакција, папир, трећа четвртина XVI века, Хиландар, бр. 236.

6. Минеј за октобар и новембар, српска редакција, папир, 1588. г., Цетињски манастир, бр. 22.

7. Србљак, српска редакција, 1525, папир, Народна библиотека Србије, сигн. Рс 18. Делимично објављена у СРБЉАКУ, Београд 1970.

8. Србљак са требником, српска редакција, последња четврт XV века, Пећка патријаршија, бр. 78 (85). Делови *Службе*.

9. Минеј за октобар, српска редакција, папир, XVI век, Музеј Српске православне цркве, бр. 87.

10. Минеј за октобар (одломак), српска редакција, папир, средина XVI века, Народна библиотека Србије, сигн. Рс 291.

11. Минеј за октобар, молдавска редакција, папир, средина XVI века, манастир Никољац, бр. 36.

12. Минеј за октобар, српска редакција, папир, трећа четвртина XVI века, Музеј Српске православне цркве, бр. 84.

13. Минеј за октобар, српска редакција, папир, трећа четвртина XVI века, Дубоки Поток, САП Косово.

14. Минеј за октобар, српска редакција, папир, 1615, САНУ бр. 358.

15. Минеј за октобар, српска редакција, папир, 1621. г. Цетињски манастир, бр. 19.

16. Минеј за октобар, српска редакција, папир, 1623. г., Патријаршијска библиотека, бр. 227.

17. Минеј за октобар, српска редакција, папир, прва четвртина XVII века, Музеј Српске православне цркве, бр. 147.

б) Служба Светом Јевстатију

1. Србљак, српска редакција, папир, последња четврт XV века, Пећка патријаршија, бр. 78 (85).

2. Србљак, српска редакција, папир, 1525, Народна библиотека Србије сигн. Рс 18. (Делимично објављена у СРБЉАКУ 1970).

Служба Светом Арсенију

стр. 215 *Демонске пукове* — демони (српскослов. беси), због великог броја организовани у *пукове* са својим кнезом на челу (Мат. 9,34). У истом јеванђељу (Мат. 12,34) бесовски кнез зове се Велзевул.

стадо словесних оваца — разумни следбеници Исуса Христа.

светилник — према Д. Богдановићу „алузија на Мат. 5, 14—16: „ви сте видјело свету."

апостола — апостол, грч. посланик, назив за дванаест христових ученика. (в. Лука, 6, 13—16).

доме Ефратов — Ефрат (јевр. плодност), старо име за Витлејем (Пс 132,6). Даничићевом преводу Старог завета погрешно стоји м. Јефратска земља-Јефремова земља.

протољубљем не заробивши се — живео је у моралној чистоти.

радуј се — врло честа песничка фигура којом почињу стихире у византијском и уопште православном песништву. Зове се хајретизам, према грчкој речи хајре — радуј се. (В. С. С. Аверинцев, *Поетика рановизантијске књижевности,* Београд 1982, стр. 353).

стр. 217 *колесницу огњену* — огњена кола којима пророк Илија „отиде у вихору на небо" (Друга књ. о царевима, 2, 11)

небески човече, земаљски анђеле — честа фигура парадокса у средњовековном песништву.

стр. 218 *светога Духа* — треће лице Св. Тројице. Прва два лица су Св. Отац и Св. Син. Сва три лица чине недељиво јединство. Учење о Св. Тројству је међу првима формулисао Тертулијан (150—230. г.). Веровање у Св. Тројство чини основну догму хришћанства.

као орао младост своју — орао је, поред других симболичких значења, и симбол духовног обнављања (Пс. 103,5).

божаствена ластавице — ластавица је симбол ускрснућа.

стр. 219 *но у двојству природе помешан* — мисли се на јединство божанске и људске природе које су помешане у Исусу Христу.

вход, прокимен, чтеније, — вход-букв. улазак, прокимен-стих из псалма; чтеније — текст за гласно читање. Овај део текста до стр. II, закључно са речима *На литији, стихире самогласне,* преузет је из библијске књиге *Мудрост Соломонова,* из дела Старог завета и налази се после *Песме над песмама,* најзначајнијег лирског литерарног текста Старог завета. У Даничићевом преводу Старог завета не налази се *Мудрост Соломонова.* Аутор књиге остао је непознат. Дело је изворно написано на грчком језику вероватно у Александрији у Египту. Живео је вероватно у I веку пре н. е. *Мудрост Соломонова* је по времену настанка последња старозаветна књига. (В. В. Харингтон, *Увод у Стари завјет,* Загреб 1977, стр. 295.)

јер боље је њу куповати — мудрост. Цела *Мудрост Соломонова* написана је с јасним циљем да се прослави мудрост која је и синоним божји.

стр. 224 *Изабравши боље... Христу предстојећи* — презрење свакодневних животних радости је по хришћанским схватањима подвиг, што је учинио и Арсеније прихватајући монашки завет.

милошћу према ништима — према Мат. 25, милостињу која се даје сиромасима прима Бог.

стр. 225 *стада ... дивни пастир* — стадом се називају следбеници Исуса Христа, док су свештеници „пастири" који се брину о „стаду" Христовом. (В. Јов. 21, 15—17).

безневесна дево — Богородица није зачела Христа као невеста, па отуда и схватање о безгрешном зачећу.

стр. 226 *Блажен муж* — Почетак првог псалма.

стр. 227 *Саве првог пастира* — Свети Сава је још за живота предао архиепископски положај Арсенију 1233. г.

стр. 228 *стуб и утврђење* — Израз узет из Прве посланице Тимотију, 3,15 где стоји: „... у дому Божијему, који је црква Бога живога, ступ и тврђа истине."

стр. 229 *у крв Јосифову* — Јосиф је вереник богородице Марије.

јави бестелесни рекавши неудатој — Бестелесни анђео Гаврил дошао је једног дана богородици (неудатој) и рекао јој божју вољу да зачне по св. Духу и да по рођењу детету надене име Исус (Лука, I, 2,6 и даље).

стр. 230 *преподобни оче* — Данилова парафраза грчког текста „Међу светима оца нашега Григорија, архиепископа Константина града, Богослова, 25. јануара по 50-ом псалму стихира, глас шести." (В. Сава, епископ источноамерички и канадски, *Србљак*, Гласник, службени лист Српске православне цркве, Београд, август 1972, број 8, стр. 210). Григорије Богослов је Григорије из Назијанза (330—390. г.).

Боже, спасе мој — Исус Христос. Атрибут изведен од јеврејског облика његовог имена Јехошуа-Јахве је спас.

стр. 231 *на камену заповеди своје* — Према Старом завету (Друга књига Мојсијева, 20, 2—17, 34, 11—26 и Пета књига Мојсијева, 5, 6—22), Бог је уклесао у камене

плоче заповеди које је дао Мојсију на Синају. Број заповеди варира између 10 и 12. Плоче са заповедима представљају суштину савеза између Бога и Јевреја који су тиме постали изабрани народ, што чини једну од основа јеврејске религије.

стр. 233 *јер плотско духовном покорив* — телесним задовољствима је претпоставио духовну срећу.

Едемска врата — рајска врата. Едем, заправо Еден, област у Месопотамији. У Едену је, према библији, расло дрво познавања добра и зла. Када су Адам и Ева окусили плод са тога дрвета, прогнани су из раја, тј. Едена. Из Едена су, према библијском веровању, текле четири рајске реке: Фисон, Гехон, Тигрис и Еуфрат.

стр. 234 *милост тражим од тебе, човекољупче* — човекољубац је атрибут за Исуса Христа, а и Бога. (Друга књига Мојсијева, 34,6.)

јеретичке насртаје — Нејасно о каквим је јеретицима реч, ако то није опште место. Можда су у питању остаци богумилске јереси за коју Стефан Првовенчани каже да ју је његов отац Стефан Немања истребио у Рашкој. Помињање јеретичких присталица на тлу средњовековне Србије налазимо у *Житију краља Драгутина* од Данила Пећког, а такође и у *Служби Стефану Дечанском* од Григорија Цамблака на почетку XV века.

праматерња болест — Мисли се на сагрешење библијске прамајке људског рода Еве која је због узимања плода са дрвета познавање добра и зла са првим човеком Адамом била изгнана из раја.

стр. 236 *јер ово те руно унапред најави* — у ствари Гедеоново руно (Књига о судијама 6,36—40), симбол изабраног јеврејског народа. У средњовековној симболици руно је симбол Богородице и њеног девичанског материнства, јер је зачела Христа на бестелесни начин. Мотив Гедеоновог руна је првобитно најављивање Исуса Христа (Лука 1,26—38).

Христе, ти јеси светлост неисказана — У Рс 5, Народне библиотеке, у којем се налази текст *Службе* објављен у Археографским прилозима I, следи пролошко житије архиепископа Арсенија које је написао неки непознати пећки монах (в. Б. Сп. Радојичић, *Антологија старе српске књижевности,* Београд 1960, стр. 318). Текст објављен у Археографским прилозима гласи:

„Месеца тога, 28. дан. Помен светог Арсенија, архиепископа српског.

Овај свети беше од краја далматинског који је у држави српског краљевства. Подражавајући животе светитеља, остави своје родно место тражећи добродетељ живота. У друге пределе у туђину пође да себе образује како се и зби. А ради тога мучења и поруге учини подухвативши се и врати се у родни крај. Тада је архиепископ великог српског престола био преосвештени Сава, који погостивши га речима светог Духа откривањем, разумевши да је тога достојан, створи од њега наследника светитељства својега. А он пак миру и благоразумству научен остави чеда своја. Потом преосвећено тело његово беше у гробу положено, које се по знамењу Господа Бога јављаше овом свету, како би свима био објављен богољубиви живот његов и после много времена од одласка овога. И пошто је много времена прошло од његовог одласка, чу се велики гром и снажан потрес створи се у овом месту по наређењу Господњем. И разби се гроб светога и јави се свето знамење о овом светом божјем угоднику тадашњем архиепископу Сави другом. Он сабрав црквене клирике и сав збор своје области пођоше видети тело светога које је непокварено било (иако је) било у гробу. И тако нађоше га божјом помоћу цело неповређено и пренеше га на показивање светог. И у откривању његовог светог гроба божаственом благодати даровањем светих моштију његових благи мирис све благовоњем покри. И они од његове пастве српске земље и његова љубљена чеда и други који су са стране дошли видеше, с вером прославише

његова чудеса. Славу у Тројици дадоше Богу, а њему слава на веке векова."

стр. 237 *Врата закључана* — Мисли се на девичанство Богородичино.

Служба Светом архиепископу Јевстатију

стр. 243 *Свега светскога одрекнув се, блажени* — Тај део *Службе,* као и претходни, доста је сличан указивањем на одрицање од световног живота, на Арсенијеву службу. То указује да је оба текста написало исто лице.

раздавши стаду својему — В. белешку на стр. 1.

стр. 244 *финикс* — Палма; финикс (или финик) је симбол процветања праведника.

Христос иде ка Јордану ... да се крсти од Јована — По библији Јован крститељ је крштавао људе на реци Јордану и исповедао их. Тада је дошао из Галилеје Исус Христос да га Јован крсти, али га је он одбијао речима: „Ти треба мене да крстиш, а ти ли долазиш к мени." Тада је Јован испунио Христову жељу. (В. Матеј 3,13—15; Марко 1,9—12; Лука 3,21.)

Оче Јевстатије, ниси дао својим очима сна — Данилова парафраза грчког текста „Преподобног оца нашега и чудотворца Лазара, који је испаштао у Галасијској гори, 2. новембра на вечерњу, на Господи вазвах, Слава, глас 5." (Сава, епископ источноамерички и канадски, *Србљак,* стр. 212). У Охридском прологу преп. Лазар Галасијски празнује се у нас не 2. већ 7. новембра.

стр. 250 *И рог помазаних својих* — Рог је симбол снаге и моћи.

стр. 251 *Слово беспочетно* — Исус Христос, друго лице св. Тројице.

стр. 251 *Видети херувиме и серафиме* — Херувими и серафими су прва два чина анђела од укупно девет. Поред њих анђелске чинове чине престоли, господства, силе, власти, начела или поглаварства, арханђели и анђели.

Глас вапијућег у пустињи — често цитирана мисао из Јеванђеља по Матеју 3,3. и из старозаветне Књиге пророка Исаије 40,3. Налази се и код осталих јеванђелиста Марко 1,3, Лука 3,4, Јован 1,23.

стр. 252 *Од плотских се жеља брзо уклони* — У пролошком Јевстатијевом житију које се налазило у једном уништеном препису *Службе св. архиепископу Јевстатију* наводило се да су родитељи будућег архиепископа желели да ожене свога сина, али он то није прихватио. (В. Ст. Станојевић, *Српски архиепископи од Саве II до Данила II 1263—1326),* Глас СКА CLIII, други разред 77, Београд 1933, стр. 57.

стр. 253 *Од осуде Адама првосазданог* — Христос је дошао да Адамове потомке (људе) ослободи од греха.

До Сиона дошав — Сион је брдо на којем је изграђен Јерусалим. У Даниловом *Житију архиепископа Јевстатија* стоји како је Јевстатије, пре него што је отишао у Свету гору, посетио Јерусалим.

стр. 254 *Умножио си као кедар чеда своја* — Кедар је дрво које расте на Ливану. Пошто се брзо размножава, служи као симбол праведника. (Пс 92, 12.)

Авраамовој жртви ревновавши — Авраам је родоначелник јеврејског народа. Овде се мисли на жртвовање Авраамовог сина Исака кога је требало да жртвује отац по Божјем наређењу. Када је Авраам пришао извршењу чина жртвовања сина Исака, Бог је послао овна за жртвовање и тако је спасен Авраамов син. Мотив је често коришћен у књижевности и сликарству. (В. Прва књ. Мојсијева, 22, 1—19.)

стр. 255 *Младићи благочастиви уђоше у пећ огњену* — У Књизи пророка Данила 3,1—30, прича се како је вавилонски цар Навуходоносор наредио да се начини огроман златни кип коме су сви морали да се поклоне. Ко то не би учинио, осуђен би био на спаљивање у ужареној пећи. Сви су послушали царево наређење сем тројице јеврејских младића, Седраха, Мизаха и Авденага. Због непослушности цар их је осудио да буду спаљени у пећи која је седам пута била загрејанија него обично. Младићи су бачени у пећ, али су остали неповређени. Навуходоносор је у ужареној пећи поред тројице младића видео још једно лице. Видећи то чудо, Навуходоносор је тројицу младића уздигао до велике части и наредио да се сви клањају њиховом богу.

стр. 256 *роди Емануила* — Књизи пророка Исаије 7,14 стоји: „...дјевојка ће затруднјети и родиће сина, и надјенуће му име Емануило." Исто место налази се и у Матеј 1,23.

стр. 258 *Припреми се, Завулоне, Нефталиме, украси се* — Завулон и Нефталим су синови Јаковљеви. Имали су још десеторо браће по којима су јеврејска племена добила имена. (I књ. Мојсијева 49,3—22, I у к. Мојсијева 1,5—17.)

Д. П.

Регистар

Владимир Јанковић

Данило Други

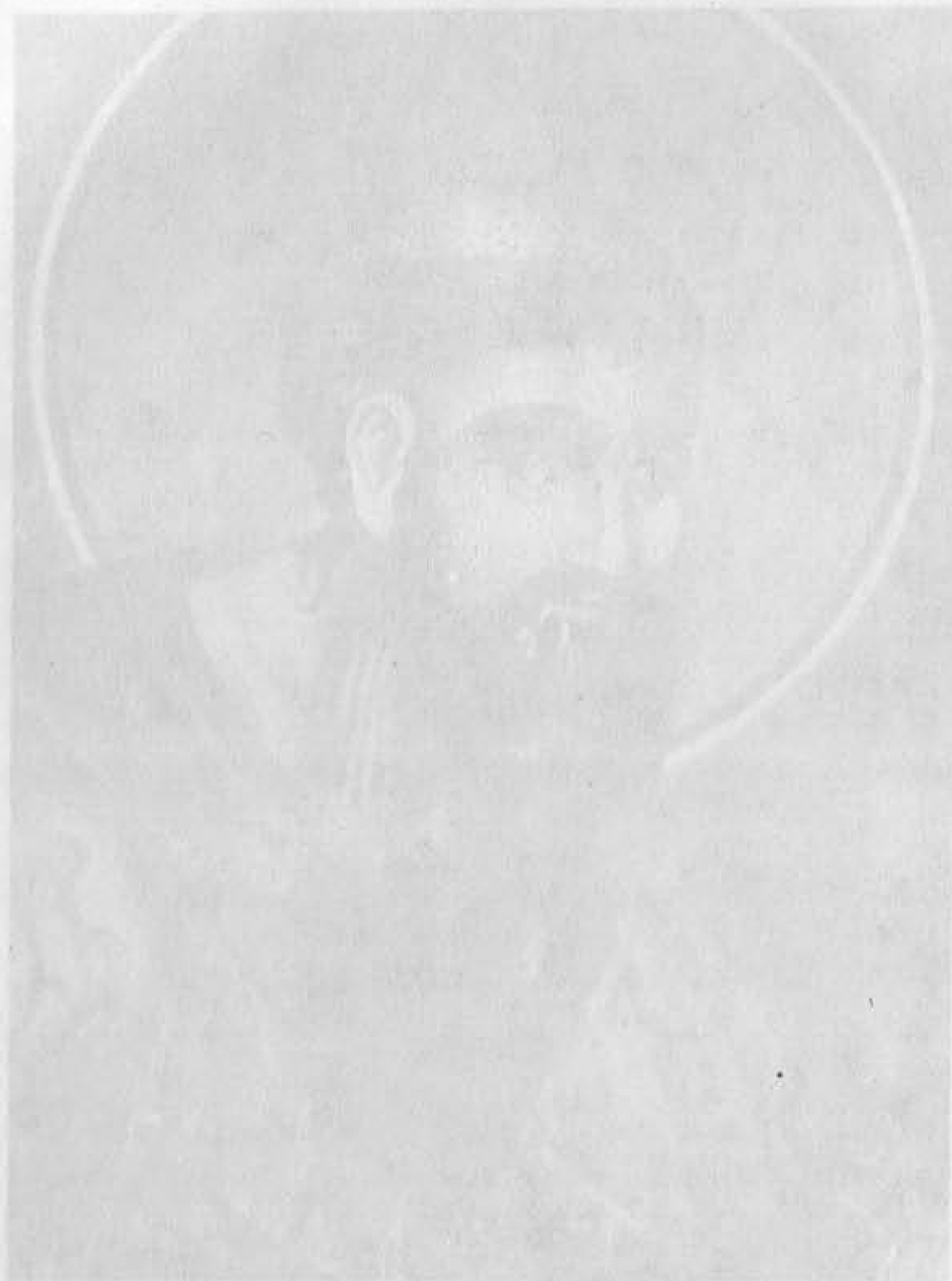

Стара српска књижевност у 24 књиге
књига шеста

ДАНИЛО ДРУГИ

ЖИВОТИ КРАЉЕВА И АРХИЕПИСКОПА СРПСКИХ
СЛУЖБЕ

Уредник
Милутин Станисавац

Рецензент
Ирена Грицкат

Ликовно-графичка опрема
Добрило Николић

Технички уредник
Миољуб Поповић

Коректор
Мирјана Милеуснић

Издавачи
Издавачка радна организација *Просвета*
ООУР „Издавачка делатност“
Београд, Добрачина 30

Српска књижевна задруга
Београд, Маршала Тита 19

Штампа
Београдски издавачко-графички завод
Београд, Булевар војводе Мишића 17

Тираж
7 000 примерака

Београд, 1988.

ISBN 86-07-00320-8